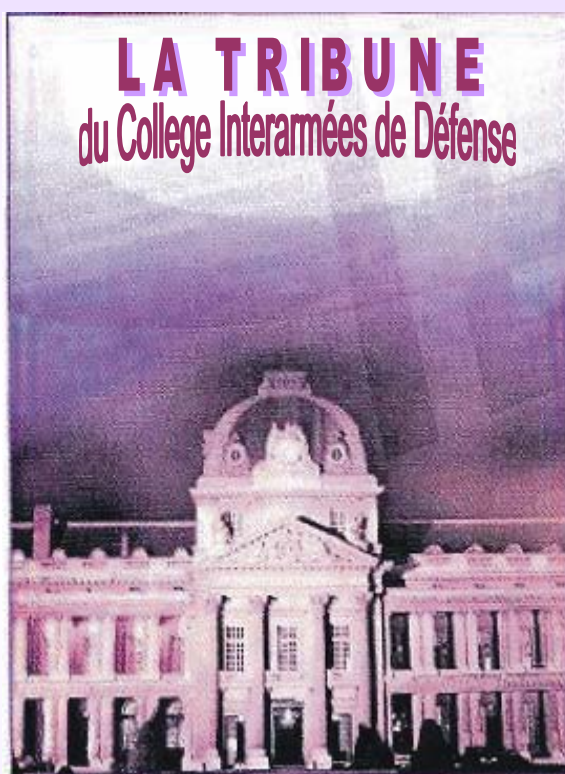

Număr special

Număr special

CAIETELE
COLEGIULUI INTERARME DE APĂRARE

BULETINUL
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE
DE APĂRARE "CAROL I"

LA TRIBUNE
COLLEGE INTERARMEES
DE DEFENSE

PUBLICAȚIE FONDATĂ ÎN ANUL 1937

Nr. 3 Anul 2006

PUBLICAȚIE ȘTIINȚIFICĂ DE IMPORTANȚĂ NAȚIONALĂ
DE CATEGORIA "C"
RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAȚIONAL AL CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR (CNCSIS)

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2006

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI:

Gl.prof.univ.dr. Mircea MUREȘAN – președinte

Gl.bg.(r) Viorel BUȚA – membru

M. Gabriel FAVIER – membru

Col.(r) conf.univ.dr. Emil ION – secretar

Redactor șef:

Col.prof.univ.dr. Benone ANDRONIC

Redactor:

P.c. Lily LEONTE

Traducerea și adaptarea în limba română:

Col. prof. univ. dr. Benone ANDRONIC

COPERTA:

P.c. Catherine PĂVĂLOIU

TEHNOREDACTARE/PROCESARE TEXT:

P.c. Catherine PĂVĂLOIU

COPYRIGHT: *sunt autorizate orice reproduceri fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei.*

- *Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor.*

MISE EN GARDE: *les articles, publiés dans cette revue, traduisent uniquement les points de vue personnels des auteurs; ils n'engagent donc en aucune manière l'institution militaire.*

- *Cependant la reproduction de ces articles est soumise à l'autorisation préalable du CID et UNAp.*

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail: editura@unap.ro

Tel.: 319.59.69; 319.48.80/215; 307

Fax: 319.59.69

ISSN 1453-4967

CAIETELE
COLEGIULUI INTERARME DE APĂRARE

BULETINUL
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE
DE APĂRARE "CAROL I"

Număr special

SOMMAIRE

CUPRINS

Editorial	
Gl.bg. (r) prof. univ. dr. VIOREL BUȚA7	
Pour l'empire du monde: les leçons d'une révolution stratégique	
Capitaine de frégate RAYNAL	
Marine / France9	
La guerre du XXI ^{ème} siècle	
Lieutenant-colonel LAURENȚIU DUȚESCU	
Forces terrestres / Roumanie19	
Les sociétés militaires privées: forces supplétives à laisser dans la seule main d'Adam Smith?	
Chef de bataillon POISBEAU	
Armée de terre / France24	
Science militaire ou sciences militaires?	
Lieutenant-colonel LAURENȚIU GRIGORE	
Forces terrestres / Roumanie34	
La fonction politique extérieure de défense: entre rupture et continuité	
Commissaire de deuxième classe BOILLOT	
Marine/ France40	
Le milieu contemporain de sécurité et la physionomie de la guerre moderne	
Commandant STANKOSKI JOVAN	
Forces terrestres / Macedoine50	
Un nouvel âge d'or pour la géographie militaire?	
Chef d'escadron CARRE	
Armée de terre / France56	

Editorial	
Gl.bg. (r) prof. univ. dr. VIOREL BUȚA7	
Pentru imperiul mondial: lecțiile unei revoluții strategice	
Căpitan de fregată RAYNAL	
Marină / Franța14	
Războiul secolului XXI	
Locotenent-colonel LAURENȚIU DUȚESCU	
Forțe terestre / România19	
Societățile militare particulare: forțe de completare lăsate la îndemâna lui Adam Smith?	
Comandant de batalion POISBEAU	
Armata terestră / Franța29	
Știință militară sau științe militare?	
Locotenent-colonel LAURENȚIU GRIGORE	
Forțe terestre / România34	
Funcția politică externă a apărării: între ruptură și continuitate	
Comisar clasa a II-a BOILLOT	
Marină / Franța45	
Mediul contemporan de securitate și fizionomia războiului modern	
Maior STANKOSKI JOVAN	
Forțe terestre / Macedonia50	
O nouă eră de aur pentru geografia militară?	
Șef de escadron CARRE	
Armata terestră / Franța61	

Considérations relatives aux actions de guerre fondée sur le réseau

Commandant MARIAN STANCU

Forces terrestres / Roumanie.....65

Considérations sùr l'importance des renseignements militaires dans la guerre fondée sur le réseau.

Lieutenant-colonel MILEVA STANCU

Logistique / Roumanie.....69

Les implications qui découlent de la spécificité du facteur socio-culturel dans le maintien de la sécurité et de la stabilité dans le bassin de la Mer Noire

Commandant ANDA PETRACHE

Logistique / Roumanie.....72

Vers une puissance navale chinoise

Capitaine de corvette BERTONNIER

Marine/ France.....81

Le developpement naval de l'Inde et de la Chine: un changement de donne strategique ?

Chef de bataillon GARNIER

Armée de terre / France.....89

La Turquie dans l'Union Europeenne : un debat fausse

Capitaine de frégate CARRE

Marine/ France.....99

La piraterie – grande criminalite en mer

Capitaine de corvette LICHE

Marine/ Allemagne.....109

Les initiatives pour le renforcement des capacites de maintien de la paix en Afrique subsaharienne: enjeux et perspectives

Lieutenant-colonel MBOW

Armée de terre / Sénégal.....119

Les opérations militaires de stabilité. L'utilisation de l'artillerie

Lieutenant-colonel DANIEL DUMITRU

Forces terrestres / Roumanie.....129

Commandement et contrôle dans les operations multinationales autres que la guerre

Commandant JAN CEBAN

Forces terrestres/Moldavie.....135

L'influence des voies de communications sur l'assurance du soutien logistique nécessaire aux troupes dans les actions de combat

Lieutenant-colonel AURELIA TIȚA

Logistique / Roumanie.....140

Considerații privind operațiile în războiul bazat pe rețea

Maior MARIAN STANCU

Forțe terestre / România.....65

Considerații privind rolul informațiilor militare în războiul bazat pe rețea

Locotenent-colonel MILEVA STANCU

Logistică / România.....69

Implicațiile care decurg din specificul factorului socio-cultural în menținerea securității și stabilității în bazinul Mării Negre

Maior ANDA PETRACHE

Logistică / România.....72

Către o putere navală chineză

Căpitan de corvetă BERTONNIER

Marină / Franța.....85

Dezvoltarea navală a Indiei și a Chinei: o schimbare de strategie?

Comandant de batalion GARNIER

Armata terestră / Franța.....94

Turcia în Uniunea Europeană: se denaturează dezbaterea

Căpitan de fregată CARRE

Marină/ Franța.....104

Pirateria – marea criminalitate în oceane și mări

Căpitan de corvetă LICHE

Marină/ Germania.....114

Inițiatiile pentru întărirea capacităților de menținere a pacy în Africa subsahariană: miză și perspective

Locotenent - colonel MBOW

Armata terestră / Senegal.....124

Operațiile militare de stabilitate. Întrebuințarea artileriei

Locotenent-colonel DANIEL DUMITRU

Forțe terestre / România.....129

Comanda și controlul în operațiile multinaționale altele decât războiul

Maior JAN CEBAN

Forțe terestre / Moldova135

Influența căilor de comunicații în asigurarea sprijinului logistic necesar trupelor în acțiuni de luptă

Locotenent-colonel AURELIA TIȚA

Logistică / România140

L'Union Européenne (UE) dans la lutte contre le trafic de drogue: l'exemple de l'Afghanistan

Chef de bataillon CHARPENTIER

Armée de terre/ France.....146

Vers un nouvel espace humanitaire

Capitaine de frégate BAUDONNIERE

Marine/ France.....155

L'eau: facteur de paix au XXIème siècle?

Capitaine de corvette MAJOUFRE

Marine/ France.....164

Considérations sur la participation de la force des Etats-Unis au niveau brigade à l'opération „Enduring Freedom” d'Afghanistan.

Capitaine NICOLA PIASENTE

Forces terrestres / Italie.....174

Le cousinage ou «Sanankounya», facteur d'apaisement social au Mali

Colonel TOGO

Armée de terre/ Mali.....179

Eviter ou minimiser les conséquences du stress

Commandant VICENȚIU IAMANDI

Logistique / Roumanie185

Modalités d'engagement des forces et des moyens dans les conditions d'une haute asymétrie

Commandant IULIAN MARTIN

Forces aériennes / Roumanie.....191

Utilisation des forces spéciales pour combattre le terrorisme

Lieutenant-colonel GHEORGHE PAVEL

Forces terrestres/ Roumanie.....196

La nécessité de l'intégration de la logistique dans les opérations militaires

Commandant BIXI-POMPILIU MOCANU

Forces terrestres/ Roumanie199

Uniunea Europeană (UE) în lupta împotriva traficului de droguri: exemplul Afghanistanului

Comandant de batalion CHARPENTIER

Armata terestră / Franța151

Către un nou spațiu umanitar

Căpitan de fregată BAUDONNIERE

Marină / Franța160

Apa: factor de pace în secolul XXI?

Căpitan de corvetă MAJOUFRE

Marină / Franța169

Consideratii privind participarea structurii SUA de nivel bigadă la operația „Enduring Freedom” în Afghanistan

Căpitan NICOLA PIASENTE

Forțe terestre / Italia.....174

Rubedeniile sau «Sanankounya», factor de aplanare a conflictelor sociale în Mali

Colonel TOGO

Armata terestră / Mali.....182

Evitarea sau minimalizarea consecințelor stresului

Maior VICENȚIU IAMANDI Logistică/

România185

Modalitățile de angajare a forțelor și mijloacelor în asimetria înaltă

Maior IULIAN MARTIN

Forțe aeriene / România191

Întrebuințarea forțelor speciale pentru combaterea terorismului

Locotenent-colonel GHEORGHE PAVEL

Forțe terestre / România196

Necesitatea de integrare a logisticii cu operațiile

Maior BIXI-POMPILIU MOCANU

Forțe terestre / România.....199

EDITORIAL

Interacțiunea umană și tendința de transmitere a cunoștințelor de la o generație la alta nu și-au fixat reperele istorice. Și nici domeniul militar nu face excepție în acest sens.

*Instruirea și educarea pentru luptă a tinerilor aparțineau inițial luptătorilor mai vechi, fapt ce presupunea transmiterea unor **experiențe practice**, ce se limitau la deprinderea unor tehnici de luptă individuale.*

*Ulterior, apariția formelor de dispunere în luptă a factorului uman înarmat a deschis calea instruirii prin manevrele tactice ale grupurilor organizate, pentru ca, în secolul al XVIII-lea, odată cu dezvoltarea unor mijloace tehnice performante de ducere a luptei, necesitatea **formării teoretice** - a doua latură a învățământului militar - a tinerilor luptători să devină stringentă. În consecință, iau ființă primele școli militare.*

Fără ca latura practică a instruirii să-și piardă din importanță, aspectul teoretic al acesteia capătă o nouă dimensiune la sfârșitul secolului următor, când răspunsul la imperativul formării militarilor, în funcție de nivelul de conducere al acțiunilor de luptă, se materializează în înființarea instituțiilor de învățământ militar superior în mai multe state europene, inclusiv în țara noastră: Școala Superioară de Război.

*De curând, ca urmare a aderării României la Alianța Nord-Atlantică, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” - actuala denumire a Școlii Superioare de Război din București - se află în plin proces de adaptare a învățământului superior militar românesc la provocările actuale, pregătind ofițerii diferențiat, la niveluri standardizate de instruire, în raport cu nevoile armatei. În complementaritate cu formarea pe linie de comandă și stat major a ofițerilor-studenți, cu deprinderea procedurilor interaliat, cu pregătirea la nivel strategic etc., **trebuințele de informare și de formare la aceștia a unei reflecții teoretice militare compatibile cu cea a ofițerilor din structurile similare ale celorlalte armate aliate** au crescut foarte mult. În vederea satisfacerii lor, schimbul de experiență pe plan militar internațional, în special în cadrul alianței, este indispensabil.*

Iată, așadar, finalitatea prezentului număr special al Buletinului U. N. Ap. „Carol I”, precum și a unui număr al revistei „La Tribune”, editată de Colegiul Interarme de Apărare din Franța, conținând abordări teoretice de actualitate, sub semnătura unor ofițeri-studenți de la cele două prestigioase instituții de învățământ superior militar.

Este de dorit ca experiența, odată dobândită, să nu fie dată uitării.

**Gl. bg. (r)
prof. univ. dr. Viorel BUȚA**

POUR L'EMPIRE DU MONDE: LES LECONS D'UNE REVOLUTION STRATEGIQUE

CF RAYNAL *Marine / France*

Pour le géographe H.J. Mackinder¹, le début du XXème siècle marque la fin d'une grande époque historique, l'époque dite colombienne. Un âge d'or de plus de quatre siècles pour les puissances européennes. La caractéristique centrale en est l'expansion de l'Europe à travers le monde et cette époque s'achève à mesure que le monde devient un espace fini. A l'aube d'une nouvelle ère post-colombienne, Mackinder prédit que le monde occidental se retrouvera dans un système politique fermé, un état non sans similitude avec celui de la chrétienté médiévale. Celle-ci se voyait alors confinée à un espace limité, menacée de l'extérieur par les barbares. Au début de l'ère colombienne, les puissances européennes, petites ou grandes, ont eu la volonté historique de s'échapper de leur carcan géographique par la mer, et elles ont ainsi pu connaître un « âge d'or » d'expansion et d'influence sur le monde.

Mackinder exprime les craintes de son temps et de son pays : de voir un jour la domination de la zone pivot ou « Heartland » sur l'Europe, faute pour cette dernière, d'avoir su maintenir la suprématie maritime et navale, fondement de sa puissance. Ce scénario ne s'est pas réalisé pour de nombreuses raisons - tant politiques que technologiques - qu'il était difficile à Mackinder de prévoir en son temps. On peut citer l'impact stratégique de l'aviation ou des missiles balistiques, ou le rôle prépondérant des Etats-Unis d'Amérique, devenant arbitre des affaires européennes en étant l'allié

puissant d'outremer offrant sa protection face aux menaces continentales.

Pour autant, l'analyse de Mackinder contient de nombreuses vérités. On peut arguer que l'époque colombienne a duré plus longtemps que son concepteur ne l'avait prévu. Le vingtième siècle n'est qu'une longue période transitoire pendant laquelle l'Europe reste au cœur de la politique mondiale, tandis que sa puissance décline au profit du « greffon » américain. Mais à l'aube de cette époque essentielle, seules les nations européennes ont su élargir leur horizon géographique et politique, au point de créer les conditions d'une percée stratégique. S'il fallait nommer l'évènement, on pourrait emprunter un vocabulaire propre au débat sur la révolution dans les affaires militaires (RMA) pour dire qu'il s'agit là d'une véritable révolution stratégique.

Cette révolution a déjà fait l'objet d'une littérature abondante qui en explique les causes. Nous nous attacherons plutôt à en comprendre la nature. L'horizon géographique se transformant peu à peu en horizon stratégique n'est pas qu'un concept abstrait. Il y a des mécanismes de transformation qui ne sont pas propres à l'Europe, mais pourtant elle seule a su les débloquent, à l'inverse de la Chine ou de l'empire Ottoman, principaux compétiteurs stratégiques au début de l'ère colombienne. A travers cette grille de lecture, les leçons du passé peuvent avoir une certaine résonance aujourd'hui, à l'aube d'une nouvelle aventure impériale.

¹ Dans l'article « Le Pivotal géographique de l'histoire », support d'une conférence prononcée en 1904.

Un changement de perspective

L'ère colombienne est héritière de la révolution copernicienne sur le plan des idées. Elle constitue un changement radical de perspective dans la manière de voir le monde pour l'Europe occidentale et change le rapport politique qu'elle a avec lui. Le fait que les puissances européennes perçoivent désormais le monde comme un tout cohérent va les encourager à développer marines et forces expéditionnaires, façonnant une nouvelle identité et surtout leur donnant de nouvelles perspectives pour leurs intérêts stratégiques.

Jusqu'à l'ère colombienne, il n'y a pas de « politique mondiale » dans la mesure où des puissances ou des empires coexistent, parfois même en s'ignorant totalement, comme c'est le cas entre l'Europe et les empires d'Amérique centrale et du sud. Même s'ils coexistent et se connaissent (ou plutôt ont conscience de l'existence de l'autre), les grands empires de l'ère précolombienne sont géographiquement limités et relativement autonomes : Rome sur la Méditerranée, le monde chinois sur les fleuves et les côtes par exemple. Les liens qui peuvent exister entre les centres de puissance sont ténus, essentiellement commerciaux et concernent quelques rares produits de luxe. Les modes de transports – surtout terrestres – étirent les distances. Pour les princes de l'époque, il y a un rapport inverse entre l'éloignement perceptible de l'autre et l'intérêt stratégique ou politique qu'il représente. L'horizon stratégique est purement géographique et le monde tel qu'il est perçu avant le XVème siècle est régional, et c'est lui qui compte politiquement.

Avant l'ère colombienne, s'il y a bien des tentatives d'empire à l'échelle supra-régionale, aucune ne s'inscrit dans la durée. Certes, les limites sont avant tout techniques. Prenons le cas d'Alexandre : il est indéniable que son empire ne put lui survivre en raison d'une élongation excessive pour les ressources de son époque. Mais ces limites sont aussi humaines et intellectuelles : les soldats et généraux d'Alexandre n'hésitèrent pas à le suivre en Perse et en Egypte, car ces régions déjà lointaines pour l'époque appartenaient à leur représentation du monde,

c'est-à-dire leur monde politique. Et leur refus d'aller au-delà de l'Indus tient sans doute autant de l'incompréhension d'une campagne menée sur des terres sortant de leur cadre culturel et intellectuel qu'à leur fatigue ou à leur lassitude.

Après le premier voyage de Christophe Colomb, pendant encore de nombreuses années, les puissances européennes n'eurent qu'un intérêt assez faible pour le monde extra-européen. Mais cette date est utile car elle marque bien une rupture dans leur perception de l'horizon politique et stratégique. On pourrait citer les croisades en exemple, comme déclenchement antérieur de cette politique d'expansion européenne. Mais les croisades sont plus un exemple d'une « avancée de l'Europe aiguillonnée par la nécessité de réagir à la pression venant du cœur de l'Asie » pour citer Mackinder, que la résultante d'un calcul stratégique à l'échelle mondiale. Ce qui change à l'ère colombienne, c'est le plus grand degré de mobilité stratégique que donne l'océan unique et continu, au plan des moyens, et une perspective géopolitique mondiale sur le plan des idées. L'ouverture au monde et l'expansion permettent aux princes – même les plus petits – d'asseoir leur rang dans un ensemble européen ultra-compétitif (exemples du Portugal ou de la Hollande). Le monde extra-européen est instrumentalisé à des fins de politique européenne (songeons à l'alliance de François Ier avec les Turcs) quand il n'est pas tout simplement conquis à des fins de puissance. La compétition européenne favorise l'expansion tout autant qu'elle s'en nourrit.

L'ère colombienne voit donc une formidable compétition se jouer à l'échelle mondiale dont le but n'est pas tant l'empire du monde que l'hégémonie continentale en Europe. Plusieurs nations européennes ont atteint un niveau de puissance nécessaire à l'hégémonie continentale – sans toutefois jamais y parvenir complètement. Mais ce n'est pas cette compétition intra-européenne qui nous intéresse. L'hégémonie à l'échelle du continent européen était nécessaire mais non suffisante pour accéder au niveau mondial, d'autant qu'aux tous premiers temps de l'époque colombienne, d'autres centres de puissance régionaux existaient. Sur « l'île mondiale » chère à Mackinder, la Chine et

l'empire ottoman pouvaient aussi prétendre à une politique d'expansion mondiale. Mais alors que les Européens modifiaient leur perspective géopolitique en élargissant leur horizon stratégique, les dirigeants de ces autres puissances ne montraient que peu ou pas d'intérêt à le faire.

Des visions stratégiques différentes

Le refus par la Chine d'une politique maritime – et donc d'expansion – dès le début du XVème siècle est à ce titre frappant. En 1421, la grande flotte de l'amiral Zhang He appareille pour une série d'expéditions au nom de l'empereur. Pendant une décennie, bien avant l'arrivée des premiers européens, les navires de la flotte chinoise établiront des routes et des comptoirs à travers le Pacifique et l'océan Indien et en rapporteront les richesses et les merveilles à la cour de l'empereur. Ces expéditions sont mémorables car il s'agit là d'une entreprise officielle qui marque un tournant dans l'activité maritime chinoise, limitée jusqu'alors au cabotage, à la pêche et à la lutte contre les pirates dans les eaux limitrophes. Au retour des derniers navires en 1433, un édit impérial refermera la porte entrouverte sur le monde en ordonnant la destruction de la flotte et l'interdiction de toute construction navale d'envergure. Après les voyages de Zhang He, les autorités politiques décourageront systématiquement toute entreprise maritime. Ainsi, la puissance qui au XVème siècle pouvait prétendre le mieux à une expansion mondiale – en raison de son avance politique, démographique ou technologique sur tous les autres – prend résolument un cap qui l'amènera vers le déclin économique et politique.

Les raisons d'un choix politique aussi désastreux, et qui sera maintenu dans la durée par des générations de dirigeants chinois malgré l'évidence, sont évidemment complexes et nombreuses. Nous en retiendrons deux pour illustrer notre propos. Premièrement, la dynastie Ming devait à l'époque s'appuyer sur une administration déjà très sophistiquée et pléthorique pour gérer un vaste empire, dont les frontières terrestres étaient constamment menacés par les barbares. La vulnérabilité des frontières du nord étant la préoccupation stratégique

première de l'empire, et leur défense entraînant d'énormes dépenses, toute autre activité et en particulier l'exploration ou la conquête passait au deuxième plan. Deuxièmement, depuis près de deux mille ans à l'époque, le monde chinois se considère être le centre géographique et géopolitique du monde. Il se voit comme l'expression la plus évoluée du monde civilisé. Aussi loin que l'on peut remonter, la Chine se nomme « Zhong Guo » le pays du milieu. La seule autorité légitime du monde connu est celle de l'empereur. Ainsi, matériellement, mais surtout culturellement et intellectuellement, les dirigeants chinois ne voyaient aucun intérêt à se lancer dans une quête de la suprématie mondiale. Ils n'en avaient surtout pas le corpus idéologique et doctrinal.

La révolution stratégique qui voit le jour en Europe et la mutation d'une politique essentiellement régionale en politique mondiale n'affecte qu'indirectement le monde musulman. Mais, à terme, les effets seront dramatiques puisqu'en contournant par la mer leur compétiteur stratégique immédiat, les nations européennes arriveront rapidement à le surpasser, militairement et économiquement.

Parce qu'il constitue le centre de puissance le plus lié à l'Europe occidentale, et compte tenu de son avance technologique, économique et militaire, l'empire ottoman semble être le plus apte en ce début d'époque colombienne pour passer d'un statut de puissance régionale à celui de puissance mondiale. Un Etat islamique pouvait, à l'égal des Etats chrétiens, avoir une conception idéologico-religieuse de sa mission dans le monde. Bien que voyant en l'autre un barbare, Ottomans ou Européens disposaient d'un corpus doctrinal leur permettant d'envisager une politique d'expansion mondiale sous l'angle du prosélytisme, leur religion ayant chacune une vocation universelle. Mais qu'elle ait une base religieuse ou laïque, cette ambition universelle n'a jamais pris corps dans l'esprit des dirigeants ottomans à l'époque qui nous intéresse, alors même que l'empire disposait d'un outil militaire puissant. L'empire ottoman n'a jamais réussi à sortir de son cadre méditerranéen pour devenir une puissance mondiale.

Là encore les raisons d'un tel refus sont multiples. Si l'on s'attarde sur le détail des conflits qui ont occupé l'empire ottoman au cours de l'époque colombienne, et malgré une activité navale significative en Méditerranée et dans l'océan Indien, on comprend que sa priorité ou plutôt sa préoccupation première fut de repousser et d'assurer l'intégrité de ses frontières eurasiennes et africaines. Faute de quoi il pouvait connaître un désastre stratégique tel que connu son prédécesseur Byzance face à l'avancée arabo-musulmane du VIIème siècle.

Cet empire s'est formidablement maintenu, malgré l'inconfort et l'instabilité de sa position, due à son positionnement géographique et à la nature de son organisation. Centré sur l'Anatolie, cet empire menacé sur toutes ses frontières maritimes ou terrestres a dû affecter des ressources considérables pour maintenir son intégrité. Mais tandis que les eaux bordant les côtes de l'empire – en l'occurrence la Méditerranée – ont une importance stratégique, ce ne sera pas le cas de l'océan Atlantique. Ceci aura des impacts sur la politique et la construction navale ottomane, et l'outil naval fera défaut à l'Empire lorsqu'il devra rivaliser avec une Europe ayant déjà pris son envol. Par ailleurs, l'empire ottoman aurait pu s'appuyer sur une présence autour du golfe arabo-persique, et donc sur les routes maritimes les plus riches, pour devenir la puissance dominante de l'océan Indien. Faute d'une politique navale vigoureuse, il laissera passer l'avantage et ne pourra s'opposer à l'arrivée des Portugais au XVIème siècle.

La force de l'empire réside dans un puissant outil militaire aux mains des Turcs, mais qui, peu doués pour l'administration, la délèguent aux indigènes conquis et soumis tant qu'ils obéissent et paient l'impôt. Les forces centrifuges sont une menace constante pour l'empire ottoman à mesure que l'on s'éloigne de l'Anatolie.

A l'aube de l'ère colombienne, les sultans ottomans ont dû faire face à une série de défis asséchant le trésor et les distrayant d'un projet stratégique à long terme. En face, les rois catholiques d'Espagne pouvaient se consacrer aux grands voyages de découverte, la « Reconquista » ayant été achevée. N'ayant

pu réussir une percée stratégique en Europe centrale ou sur les mers, l'empire ottoman verra sa puissance décliner au détriment de l'Europe occidentale. Un déclin d'abord économique car l'Empire, héritier des routes commerciales reliant l'Europe à l'Asie, se verra contourné par les mers, et sera privé d'accès au nouveau monde.

A la réflexion, il n'y a pas de véritable barrière intellectuelle qui aurait pu empêcher les puissances non-européennes de se lancer dans une politique d'expansion maritime et coloniale. Un tabou culturel en quelque sorte, interdisant la traversée des océans ou une peur paralysante des monstres abyssaux peuplant les océans lointains... Ces craintes s'expriment d'ailleurs plutôt du côté de l'Europe médiévale. Nous avons vu que le monde musulman possédait largement le même support idéologique que le monde chrétien pour se lancer à la conquête du monde. Et pour la Chine, même si d'importants facteurs culturels ont tué dans l'œuf toute velléité d'expansion, il est très probable qu'une politique éclairée menée dans la durée par les mandarins, avec la même constance que l'édification des grandes murailles, aurait pu modifier le cap choisi et faire de ce pays une grande puissance maritime et, à terme, mondiale.

Pour la Chine comme pour l'empire ottoman, les facteurs géographiques ont joué un rôle essentiel dans leur refus de jouer un rôle mondial au cours de l'ère colombienne. Ces deux puissances devaient faire face à des menaces que leur imposait la géographie. Et quels que soient les bénéfices – énormes à long terme – d'une politique d'expansion, elles refusèrent d'en prendre les risques induits. On peut considérer que ces deux puissances n'ont pas fourni l'effort intellectuel nécessaire pour devenir des puissances mondiales, et se sont contentées d'un potentat régional.

Des leçons à méditer pour le XXIème siècle

Pour les raisons évoquées précédemment, la révolution stratégique liée à l'ère colombienne ne constitue pas simplement un bouleversement politique, économique ou technologique. C'est avant tout une révolution intellectuelle, une percée de l'Europe

occidentale et d'abord des puissances maritimes, du cadre régional vers la scène mondiale. Celle-ci a façonné peu à peu le jeu des puissances européennes dans la mesure où les colonies d'outremer modifiaient leurs intérêts stratégiques. A ce titre, on peut dire que la guerre de sept ans est la première guerre mondiale de l'histoire.

Cette révolution ne signifie nullement que toutes les puissances européennes ont prospéré de manière égale ou continue. L'Espagne et les Pays-Bas connurent le déclin après un âge d'or. Ni même que seules les nations maritimes étaient éligibles à l'expansion et à la puissance. La Prusse puis l'Allemagne et la Russie ont su devenir de grandes puissances mondiales sans être de grandes puissances maritimes. Mais il s'agit d'une dynamique globale, qui a façonné les politiques étrangères des puissances européennes, pour aboutir à un système politique international « euro-centré ». Chaque nation européenne a suivi sa propre voie pour exprimer une politique et une ambition planétaires, mais à une époque de fortes mutations et d'incertitudes, elles ont toutes fait l'effort d'adaptation intellectuel et matériel pour embrasser la nouvelle donne géopolitique et stratégique.

Les leçons de cette révolution géostratégique ne sont pas sans résonance aujourd'hui. L'époque dans laquelle nous vivons est faite de mutations technologiques, sociales – et politiques – rapides, parfois brutales. Et les grandes avancées de la recherche, les grands mouvements démographiques, les crises humaines et politiques qui émaillent notre quotidien apportent sans aucun doute leur lot de questions et de défis aux dirigeants politiques, et certains feront les choix qui conduiront leur pays à s'adapter aux nouvelles conditions géostratégiques, d'autres pas. Le jeu politique mondial a ses règles et les puissances se comportent selon un ordre informel mais bien réel voire établi. Qu'une de ces puissances

réussisse une percée dans un ou plusieurs domaines stratégiques briserait le *statu quo* et changerait ces règles.

On ne peut s'empêcher de faire un parallèle entre le refus d'expansion maritime chinois du XVème siècle, et l'énergie que déploie la Chine aujourd'hui pour être un acteur de premier plan dans la conquête spatiale. Les symboles sont indispensables aux avancées politiques et humaines, et il est regrettable que l'Europe n'ait toujours pas réussi à envoyer un homme dans l'espace par ses propres moyens. Elle dispose sans aucun doute d'une politique spatiale, mais qui manque de l'ambition évoquée ici.

Le but de ce propos n'est pas de prévoir les formes d'un bouleversement stratégique à venir, mais plutôt d'avoir conscience qu'un tel bouleversement est possible dans un monde en mutation. Qu'il n'est pas forcément le fait de puissances majeures – qui par nature défendent une position établie et sont peu portées à l'offensive – et qu'il est d'abord le fruit d'un acte intellectuel modifiant profondément la donne stratégique.

Il est probable que les mutations à venir s'appuieront sur de profondes évolutions technologiques et scientifiques. Intelligence artificielle, réseaux, nanotechnologies, génétique, biotechnologies... Toutes ces avancées scientifiques qui nourrissent de manière récurrente le débat sur la « RMA » ne doivent pas faire perdre de vue qu'une révolution de la pensée stratégique pourrait avoir bien plus de portée et modifier profondément le système international actuel.

La leçon la plus troublante de l'ère colombienne est l'incapacité manifeste de grandes puissances (dont les dirigeants n'étaient pourtant pas moins « doués » que leurs concurrents européens) à s'adapter aux évolutions de leur environnement stratégique et géopolitique, en relevant d'abord le défi intellectuel que cette nouvelle situation représentait.

PENTRU IMPERIUL MONDIAL: LECȚIILE UNEI REVOLUȚII STRATEGICE

CF RAYNAL *Marine / France*

Pentru geograful H. J. Mackinder¹, începutul secolului al XX-lea marchează sfârșitul unei mari epoci istorice, epocă denumită columbiană. O epocă de aur de peste patru secole pentru puterile europene. Caracteristica ei centrală este expansiunea Europei în toată lumea și această epocă se încheie pe măsură ce lumea devine un spațiu finit. La începutul unei noi ere postcolumbiene, Mackinder prezice că lumea occidentală se va regăsi într-un sistem politic închis, o stare nu fără similitudine cu cea a creștinătății medievale. Aceasta era atunci izolată într-un spațiu limitat, amenințată din exterior de către barbari. La începutul erei columbiene, puterile europene, mici sau mari, au avut voința istorică să se sustragă de la constrângerea lor geografică pe mare și astfel au putut cunoaște o „epocă de aur” de expansiune și influență în lume.

Mackinder exprimă temerile timpului său și ale țării sale: de a vedea într-o zi dominația zonei pivot sau „Heartland” asupra Europei, eroare pentru aceasta din urmă, dacă nu ar ști să-și mențină supremația maritimă, fundamentul puterii sale. Acest scenariu nu s-a realizat din numeroase motive, atât politice, cât și tehnologice, ceea ce îi era dificil lui Mackinder să prevadă la timpul său. Se poate invoca impactul strategic al aviației sau al rachetelor balistice, ori rolul preponderent al Statelor Unite ale Americii, devenite arbitru al afacerilor europene, fiind aliatul puternic de peste Atlantic care își oferă protecția în raport cu amenințările continentale.

Totuși, analiza lui Mackinder conține numeroase adevăruri. Se poate conchide că era columbiană a durat mai mult timp, pe care

creatorul ei nu l-a prevăzut. Douăzeci de secole nu reprezintă decât o lungă perioadă tranzitorie, în cursul căreia Europa rămâne în centrul politicii mondiale, în timp ce puterea sa decade în folosul „grefei” americane. Însă, la începutul acestei epoci esențiale, doar națiunile europene au știut să-și lărgască orizontul geografic și politic, astfel încât să creeze condițiile unei deschideri strategice. Dacă ar trebui să denumim evenimentul, am putea împrumuta un vocabular propriu dezbaterii privind revoluția în afacerile militare (RMA), pentru a spune că este vorba de o veritabilă revoluție strategică.

Această revoluție a făcut deja obiectul unei literaturi abundente care îi deslușește cauzele. Noi ne vom dedica mai curând să-i înțelegem natura. Orizontul geografic transformându-se puțin câte puțin în orizont strategic nu reprezintă decât un concept abstract. Există mecanisme ale transformării care nu sunt proprii Europei, dar totuși numai ea a știut să le deblocheze, opus Chinei sau Imperiului Otoman, principalii competitori strategici la începutul epocii columbiene. Prin această grilă de lecturare, lecțiile trecutului pot avea o anumită rezonanță acum, la începutul unei noi aventuri imperiale.

O schimbare de perspectivă

Era columbiană este moștenitoarea revoluției coperniciene în planul ideilor. Pentru Europa Occidentală ea constituie o schimbare radicală de perspectivă în modul de a vedea universul și modifică raportul politic pe care aceasta îl are cu el. Faptul că puterile europene percep lumea, în continuare, ca un tot coerent le va încuraja să dezvolte marina și forțele expediționare, modelând o nouă

¹ În articolul „Le Pivot géographique de l'histoire”, suportul unei conferințe ținute în 1904.

identitate și, mai ales, oferindu-le noi perspective pentru interesele lor strategice.

Până la era columbiană nu a existat politică mondială, în măsura în care puterile sau imperiile au coexistat, uneori chiar ignorându-se total, cum a fost cazul între Europa și imperiile Americii Centrale sau de Sud. Chiar dacă ele coexistă și se cunosc (sau mai degrabă au cunoștință de existența celuilalt), marile imperii precolumbiene sunt limitate geografic și relativ autonome: Roma peste Mediterana, lumea chineză peste fluvii și zonele de coastă, de exemplu. Legăturile care pot exista între centrele de putere sunt menținute, fiind esențialmente comerciale și privind câteva produse rare, de lux. Modalitățile de transport – îndeosebi terestre – măresc distanțele. Pentru principii (regii) epocii a existat un raport invers între depărtarea percepută de celălalt și interesul strategic sau politic pe care îl reprezintă. Orizontul strategic este pur geografic și lumea, cea percepută înaintea secolului al XV-lea, este regională și acesta contează din punct de vedere politic.

Înaintea erei columbiene, dacă au existat tentative de imperiu la scară supraregională, niciunul nu se consemnează ca durată. Desigur, înainte de toate, limitele sunt tehnice. Să luăm cazul lui Alexandru: este evident că imperiul său nu i-a putut supraviețui din cauza unei extinderi excesive în raport cu resursele epocii sale. Dar aceste limite sunt și umane și intelectuale: soldații și generalii lui Alexandru nu au ezitat să îl urmeze în Persia și în Egipt, deoarece aceste regiuni, deja îndepărtate pentru epocă, aparțineau reprezentării lor despre lume, adică lumii lor politice. Și refuzul lor de a merge dincolo de Indii ține, fără îndoială, atât de neînțelegerea unei campanii duse pe meleaguri ieșind din cadrul lor cultural și intelectual, cât și de extenuarea sau de plictiseala lor.

După prima călătorie a lui Cristofor Columb, vreme de încă mulți ani, puterile europene nu au avut decât un interes destul de redus pentru lumea extraeuropeană. Însă această dată este utilă, fiindcă marchează clar o ruptură în percepția lor asupra orizontului politic și strategic. Se pot menționa cruciadele, de exemplu, ca declanșare anterioară a acestei politici de expansiune europeană. Însă cruciadele reprezintă mai mult un exemplu de

„înnaintare a Europei stimulată de necesitatea de a reacționa la presiunea venită din inima Asiei”, pentru a-l cita pe Mackinder, decât rezultanta unui calcul strategic la scară mondială. Ceea ce schimbă era columbiană este gradul mare de mobilitate pe care îl oferă oceanul unic și continuu în planul mijloacelor, și o perspectivă geopolitică mondială în planul ideilor. Deschiderea spre lume și expansiunea permit principilor (regilor) – chiar și celor mai mici – să-și stabilească rangul într-un ansamblu european ultracompetitiv (exemplele Portugaliei sau Olandei). Lumea extraeuropeană a fost instrumentalizată de scopurile politice europene (să ne gândim la alianța lui François I cu turcii), când nu este supusă exclusiv scopurilor de putere. Competiția europeană a favorizat expansiunea pe măsură ce s-a alimentat din aceasta.

Era columbiană a cunoscut așadar o formidabilă competiție care s-a jucat la scară mondială, al cărei scop nu a fost atât imperiul mondial, cât hegemonia continentală în Europa. Numeroase națiuni europene au atins un nivel de putere necesar hegemoniei continentale, fără a ajunge totuși pe deplin aici. Însă nu această competiție intraeuropeană ne interesează. Hegemonia la scara continentului european era necesară, dar nu suficientă pentru a accede la nivel mondial, având în vedere că în toate momentele epocii columbiene existau și alte centre de putere regionale. După „insula mondială”, dragă lui Mackinder, China și Imperiul Otoman puteau de asemenea să aspire la o politică de expansiune mondială. Însă în timp ce europenii își modificau perspectiva geopolitică, lărgindu-și orizontul strategic, conducătorii acestor alte puteri nu manifestau deloc sau manifestau puțin interes să o facă.

Viziuni strategice diferite

Refuzul Chinei pentru o politică maritimă – și deci de expansiune – chiar la începutul secolului al XV-lea este frapant în acest sens. În 1421, marea flotă a amiralului Zhang He se pregătește pentru o serie de expediții în numele împăratului. Timp de un deceniu înaintea sosirii primilor europeni, navele flotei chineze vor stabili rute și puncte de comerț în Pacific și Oceanul Indian și vor informa curtea împăratului despre bogățiile și

minunățiile acestora. Aceste expediții sunt memorabile, căci este vorba aici de o acțiune oficială, care marchează o turnură în activitatea maritimă chineză, limitată până atunci la navigația costieră, la pescuit și la lupta contra piraților în apele limitrofe. La întoarcerea ultimelor nave, în 1433, un edict imperial închidea din nou ușa întredeschisă asupra lumii, ordonând distrugerea flotei și interzicerea oricărei construcții de anvergură. După călătoriile lui Zhang He, autoritățile politice vor descuraja sistematic orice acțiune maritimă. Astfel, puterea care în secolul al XV-lea putea aspira cel mai bine la o expansiune mondială – datorită avansului ei politic, demografic sau tehnologic asupra tuturor celorlalte – a luat o direcție care o va duce spre declin economic și politic.

Cauzele unei opțiuni politice atât de dezastruoase, și care va fi menținută multă vreme de generații de conducători chinezi, în pofida evidenței, sunt complexe și numeroase. Pentru a ilustra spusele noastre vom reține două din ele. În primul rând, dinastia Ming trebuia să se sprijine, în epocă, pe o administrație deja foarte sofisticată și pletorică pentru a controla un imperiu vast, ale cărui frontiere terestre erau constant amenințate de barbari. Vulnerabilitatea frontierelor de nord fiind preocuparea strategică principală a imperiului și apărarea lor antrenând cheltuieli enorme, orice altă activitate, și în special explorarea sau cucerirea, trecea în planul doi. În al doilea rând, timp de aproape două mii de ani lumea chineză s-a considerat a fi centrul geografic și geopolitic al lumii. Ea se considera drept expresia cea mai evoluată a lumii civilizate. Din timpuri imemorabile, China se numește „Zhong Huo”, țara din mijloc. Singura autoritate legitimă cunoscută a lumii este cea a împăratului. Prin urmare, din punct de vedere material, dar mai ales cultural și intelectual, conducătorii chinezi nu aveau nici un interes să se lanseze într-o căutare a supremației mondiale.

Revoluția strategică care vede lumina zilei în Europa și transformarea unei politici esențialmente regionale în politică mondială nu afectează decât indirect lumea musulmană. Însă, în perspectivă, efectele vor fi dramatice fiindcă, ocolindu-l pe mare pe competitorul lor strategic

apropiat, națiunile europene vor ajunge rapid să îl depășească militar și economic.

Deoarece constituie centrul de putere cel mai legat de Europa Occidentală și ținând seama de avansul său tehnologic, economic și militar, Imperiul Otoman pare a fi cel mai apt, la acest început de eră columbiană, să treacă de la un statut de putere regională la cel de putere mondială. Un stat islamic putea, în egală măsură ca statele creștine, să aibă o concepție ideologic-religioasă asupra misiunii sale în lume. Deși vedeau unul în celălalt un barbar, otomanii și europenii dispuneau de un corpus doctrinal care să le permită să ia în considerare o politică de expansiune mondială din punct de vedere al prozelitismului, fiecare din religiile lor având o vocație universală. Însă, fie că ea avea o bază religioasă sau laică, această ambiție universală nu a prins contur niciodată în gândirea conducătorilor otomani din epoca ce ne interesează, chiar dacă imperiul dispunea de un instrument militar puternic. Imperiul Otoman nu a reușit niciodată să iasă din cadrul său mediteranean, pentru a deveni o putere mondială.

Și acolo cauzele unui astfel de refuz sunt multiple. Dacă ne-am opri asupra detalierii conflictelor care au preocupat Imperiul Otoman în timpul epocii columbiene, în pofida unei activități navale semnificative în Mediterana și în Oceanul Indian, înțelegem că prioritatea sa sau mai curând preocuparea sa principală era de a rezista și de a-și asigura integritatea frontierelor eurasiatice și africane. În lipsa acestora putea cunoaște un dezastru strategic asemănător celui cunoscut de predecesorul său, Bizanțul, în fața înaintării arabo-musulmane din secolul al VII-lea.

Acest imperiu s-a menținut formidabil, în pofida disconfortului și instabilității poziției sale, datorate poziționării geografice și naturii organizării sale. Centrat pe Anatolia, acest imperiu, amenințat la toate frontierele sale maritime sau terestre, a trebuit să aloce resurse considerabile pentru a-și menține integritatea. Însă, în timp ce apele care mărginesc coastele imperiului – în ocurență Mediterana – au o importanță strategică, nu aceasta va fi situația și în cazul Oceanului Atlantic. Aceasta va avea impact asupra politicii și construcției navale otomane căci instrumentul naval îi va lipsi imperiului, când va trebui să rivalizeze cu o Europă care își luase deja avânt. De altminteri,

Imperiul Otoman putuse să se sprijine pe o prezență în jurul golfului arabo-persan și deci pe rutele maritime cele mai bogate, pentru a deveni puterea dominantă a Oceanului Indian. În lipsa unei politici navale viguroase, el va lăsa să-i scape avantajul și nu va putea să se opună sosirii portughezilor în secolul al XVI-lea.

Forța imperiului a constat într-un instrument militar puternic în mâinile turcilor, dar care, puțin înzestrați pentru administrare, au delegat-o indigenilor cotropiți și subjugăți, cât timp aceștia au fost supuși și au plătit impozitele. Forțele centrifuge au fost o amenințare constantă pentru Imperiul Otoman pe măsură ce erau mai departe de Anatolia.

La începutul erei columbiene, sultanii otomani au trebuit să facă față la o serie de provocări care au secat visteria și i-au distras de la un proiect strategic pe termen lung. Vizavi, regii catolici ai Spaniei puteau să se consacre marilor călătorii de descoperire, „Reconquista” fiind săvârșită. Neputând reuși o pătrundere strategică în Europa Centrală sau pe mări, Imperiul Otoman își va vedea puterea sa decăzând în favoarea Europei Occidentale. Un declin în primul rând economic, căci imperiul, moștenitor al rutelor comerciale care legau Europa de Asia, se va vedea ocolit pe mare și va fi privat de accesul la lumea nouă.

După o matură chibzuință, nu a existat o adevărată barieră intelectuală care ar fi putut să împiedice puterile noneuropene să se lanseze într-o politică de expansiune maritimă și colonială. Un tabu cultural, ca să spunem așa, interzicând traversarea oceanelor sau o frică paralizantă de monștri abisali populând oceanele îndepărtate. Aceste credințe s-au manifestat, de altfel, mai curând de partea Europei medievale. Am văzut că lumea musulmană avea din plin același suport ideologic ca lumea creștină, pentru a se lansa în cucerirea lumii. Și pentru China, chiar dacă factori culturali importanți au ucis din fașă orice velleitate de expansiune, este posibil ca o politică strălucită, de durată, dusă de mandarina cu aceeași constanță ca edificarea marelui zid, să fi putut modifica direcția aleasă și să fi făcut din această țară o mare putere maritimă și, în perspectivă, mondială.

Pentru China, ca și pentru Imperiul Otoman, factorii geografici au jucat un rol esențial în refuzul lor de a îndeplini un rol

mondial în cursul erei columbiene. Aceste două puteri trebuiau să țină piept amenințărilor pe care le impunea geografia. Și, indiferent care ar fi beneficiile – enorme pe termen lung – unei politici de expansiune, ele au refuzat să-i preia riscurile induse. Se poate considera că aceste două puteri nu au făcut efortul intelectual necesar pentru a deveni puteri mondiale și s-au mulțumit cu o potență regională.

Lecții de reflecție pentru secolul al XXI-lea

Pentru motivele evocate anterior, revoluția strategică legată de era columbiană nu constituie o simplă bulversare politică, economică sau tehnică. Este, înainte de toate, o revoluție intelectuală, o pătrundere a Europei Occidentale, și în primul rând a puterilor maritime, din cadrul regional spre scena mondială. Aceasta a modelat, puțin câte puțin, jocul puterilor europene în măsura în care coloniile de peste mări le modificau interesele strategice. Pentru acest motiv, se poate spune că războiul de șapte ani este primul război mondial din istorie.

Această revoluție nu înseamnă nicicum că toate puterile europene au prosperat în mod egal sau continuu. Spania și Țările de Jos au cunoscut declinul după o epocă de aur. Chiar dacă doar națiunile maritime erau eligibile la expansiune și la putere, Prusia, apoi Germania și Rusia au știut să devină mari puteri mondiale fără să fi fost mari puteri maritime. Însă este vorba de o dinamică globală, care a modelat politicile externe ale puterilor europene, pentru a ajunge la un sistem politic internațional „eurocentrat”. Fiecare națiune europeană a urmat propria sa cale pentru a exprima o politică și o ambiție planetară, însă, într-o epocă de puternice mutații și incertitudini, ele toate au făcut efortul intelectual și material de adaptare, pentru a-și însuși noua situație geopolitică și strategică.

Lecțiile acestei revoluții geostrategice nu sunt fără rezonanță în prezent. Epoca în care trăim este alcătuită din mutații tehnologice, sociale și politice rapide, uneori brutale. Marile progrese ale cercetării, crizele umanitare și politice care ne colorează viața cotidiană aduc diriguitorilor politici, fără nici o îndoială, partea lor de probleme și de provocări, iar unii vor îmbrățișa opțiuni care vor face ca țara lor să se adapteze la noile condiții geostrategice, altele – nu. Jocul politic

mondial are regulile lui și puterile se comportă în conformitate cu o ordine informală, dar reală și bine stabilită. Dacă una dintre aceste puteri ar reuși o pătrundere într-unul sau mai multe domenii strategice, ar curma *statu quo*-ul și ar schimba aceste reguli.

Nu ne putem abține să facem o paralelă între refuzul unei expansiuni maritime chineze din secolul al XV-lea și energia pe care o depune China în prezent pentru a fi un actor de prim-plan în cucerirea spațială. Simbolurile sunt indispensabile progreselor politice și umane și este regretabil că Europa nu a reușit încă să trimită un om în spațiu prin propriile sale mijloace. Fără nici o îndoială, ea dispune de o politică spațială, dar căreia îi lipsește ambiția evocată aici.

Scopul acestei abordări nu este de a prevedea formele unei bulversări strategice viitoare, ci mai degrabă de a conștientiza că o astfel de bulversare este posibilă într-o lume în transformare; că nu este în mod obligatoriu fapta

puterilor majore – care prin natură apără o poziție stabilită și sunt puțin predispuse la ofensivă – și că este mai întâi rezultatul unui act intelectual care modifică profund situația strategică.

Este posibil ca mutațiile viitoare să se sprijine pe evoluții tehnologice și științifice profunde – inteligență artificială, rețele, nanotehnologii, genetică, biotehnologii. Toate aceste progrese științifice, care alimentează în mod recurent dezbaterile asupra „RMA”, nu trebuie să ne facă să pierdem din vedere că o revoluție a gândirii strategice ar putea avea mult mai multă forță și ar putea modifica profund sistemul internațional actual.

Lecția cea mai tulburătoare a erei columbiene este incapacitatea manifestată de marile puteri (ai căror conducători nu erau totuși mai puțin „dotați” decât concurenții lor europeni) de a se adapta la evoluțiile mediului lor strategic și geopolitic, relevând în primul rând provocarea intelectuală pe care această nouă situație o reprezenta.

RĂZBOIUL SECOLULUI XXI

Lieutenant-colonel LAURENȚIU DUȚESCU *Forces terrestres / Roumanie*

Résumé:

Le début du XXIème siècle se caractérise par des changements politiques majeurs au niveau global et régional, qui influent d'une manière significative sur les systèmes de sécurité euroatlantiques et européens. L'évolution du milieu de sécurité atteste le fait qu'avec l'adhésion à l'OTAN et à l'Union Européenne de la plupart des anciens pays communistes du centre et du sud-est de l'Europe, le rôle du continent européen dans la gestion et la solution des crises majeures globales va s'accroître considérablement.

În ultimul timp, în cercurile militare, politice și științifice ale SUA s-a format opinia unică, referitoare la faptul că forțele armate ale principalelor state, intrate în epoca așa - numitei “noii revoluții în domeniul militar”, la baza căreia vor sta cuceriri tehnico-științifice care vor asigura construirea noilor sisteme informaționale, de înaltă eficacitate, a sistemelor de cercetare-lovire la distanțe mari, a mijloacelor de luptă militare în sfera informațională și în spațiul cosmic, vor suferi transformări de esență, atât structurale, cât și din punct de vedere al dotării. Se consideră că ”noua revoluție în domeniul militar” nu va schimba numai caracterul viitoarelor războaie, ci va schimba radical forțele armate ale țărilor dezvoltate, procedeele de ducere a acțiunilor de luptă și poate avea o influență mare asupra raportului de forțe în lume.

Este important de subliniat faptul că schimbările revoluționare în domeniul forțelor armate nu sunt privite ca un proces automat care se va produce de la sine, sub influența schimbărilor în știință, tehnică și economie. După opinia experților militari americani, mărirea bruscă a puterii de luptă se poate realiza numai ca rezultat al activității direcționate a conducerii țării și a forțelor armate, care include: utilizarea activă în scopuri militare a ultimelor realizări tehnico-științifice, modernizarea armatelor, elaborarea unor concepții și doctrine avansate.

Conducerea SUA a anunțat că unul dintre principalele obiective este păstrarea supremației militare în actualul secol, care reprezintă o condiție importantă pentru dobândirea superiorității globale și crearea unei situații politice internaționale avantajoase pentru SUA. În legătură cu aceasta se consideră importantă devansarea cât mai rapidă a altor țări în trecerea spre realizarea transformărilor dictate de “noua revoluție în domeniul militar”. Timp de câțiva ani, în Departamentul Apărării s-au elaborat concepțiile și direcțiile de utilizare a avantajelor create de aceasta. Aspectele principale ale acestei acțiuni au fost definite în documentul comitetului șefilor de state majore “Perspectiva unică-2010”. În acest document se stipulează că forțele armate americane vor putea realiza potențialul “noii revoluții în domeniul militar”, dacă se va crea o superioritate informațională pe baza a patru noi concepte operaționale:

- manevra de supremație totală;
- lupta de înaltă precizie;
- sprijinul logistic direcționat;
- protecția totală a trupelor.

Principiile documentului “Perspectiva unică-2010” au căpătat o dezvoltare ulterioară în strategia militară națională a SUA (septembrie 1997), în raportul ministrului apărării către președinte și congres “Privirea multilaterală a stării și perspectivelor dezvoltării forțelor armate ale

SUA”, în documentele conceptuale pregătite de statele majore ale categoriilor de forțe și comandamentelor întrunite ale forțelor armate. Concomitent se desfășoară activitatea planificată și activă pentru transpunerea în practică a concepțiilor și opiniilor despre caracterul războiului și al acțiunilor militare ale viitorului. Activitatea include desfășurarea cercetărilor, jocurilor de război, seminariilor, lucrărilor de cercetare științifică și de experimentare, a tehnologiilor avansate de demonstrare, modelarea acțiunilor de luptă și, de asemenea, alocarea sumelor pentru programele de cercetare în scopul definirii, elaborării și controlului concepțiilor operaționale de perspectivă și al structurilor organizatorice. În afară de aceasta, se realizează un program extins de modernizare a armamentelor.

O atenție deosebită asupra schimbărilor revoluționare în domeniul militar o acordă centrele analitice civile din SUA, în special acelea cum sunt corporația “RAND” și centrul de evaluări strategice și bugetare. După opinia experților americani, schimbările viitoare, la fel ca și salturile calitative ulterioare în acest domeniu, vor fi strâns legate de transformările largi din știință, economie și din viața socială. O particularitate a noii etape de dezvoltare a domeniului militar este faptul că se bazează pe revoluția informațională “care promite schimbarea bazei atât a bogăției materiale, cât și a puterii politice”. În următoarele decenii, posibilitățile de obținere, de prelucrare și de transmitere a informației cu înaltă precizie la distanțe mari în scopuri militare pot crește substanțial. În consecință, trebuie să ne așteptăm la noi realizări în elaborarea procedeele de interzicere a accesului inamicului la datele care îi sunt necesare și a dirijării fluxului de informații în interesul inducerii în eroare a acestuia. Va crește brusc rolul înfruntării informaționale.

Se consideră că locul central în noul sistem militar îl vor ocupa aspectele informaționale ale acțiunilor militare și dobândirea supremației în spațiul aerian și cosmic. Cu timpul, frontierele care despart zonele confruntării militare vor deveni tot mai insesizabile. Acțiunile militare la nivel tactic-operativ se vor desfășura în toate mediile, schimbări însemnate vor suferi acțiunile militare strategice și operațiile de stabilitate și sprijin.

După opinia experților militari americani, noțiunile tradiționale, cum sunt supremația aeriană, lupta de tancuri, acțiunile marilor unități de portavioane și operațiile de desant maritim, în curând vor dispărea. Dominante vor deveni următoarele forme de ducere a acțiunilor de luptă pe teatrele de acțiuni militare:

- în aer - cu predominarea aparatelor de zbor fără pilot greu detectabile, cu rază mare de acțiune;

- pe uscat - lovituri de adâncime mare cu folosirea unor dispozitive de luptă dispersate și neliniare;

- pe mare - cu întrebuintarea sistemelor de lovire sub apă;

- acțiuni de luptă în cosmos/din cosmos;

- în spațiul informațional - operații de sine stătătoare și întrunite (cu alte forme de acțiuni de luptă).

Se consideră că, în finalul “noi revoluții în domeniul militar”, pe primul plan se vor situa următoarele sisteme și mijloace de luptă:

- aparate de zbor fără pilot (AZFP);

- avioane purtătoare de AZFP;

- nave arsenal;

- instalații de lansare a rachetelor cu bătaie mare, dirijate la distanță;

- infanteria mecanizată, dotată cu mijloace individuale de protecție performante, inclusiv cu așa-numitele “exoschelete”;

- mijloace de lovire care au posibilitatea să ducă lupta cu obiecte cosmice și să lovească din cosmos obiective terestre;

- mijloace independente pentru ducerea războiului informațional.

După opinia experților militari străini, în perspectivă, o influență determinantă asupra constituirii caracterului acțiunilor de luptă o va avea apariția mijloacelor tot mai sofisticate de lovire de înaltă precizie la distanță. Pe măsura creșterii posibilităților senzorilor multispectrali, a aparatelor de zbor fără pilot, a sistemelor de prelucrare și de transmitere a informațiilor, a instalațiilor mobile de lansare a rachetelor balistice cu componente de luptă clasice, a rachetelor cu aripi greu detectabile și a munițiilor de înaltă precizie, sub amenințarea nimicirii se vor afla un număr tot mai mare de obiective. La început vor fi vulnerabile numai obiectivele staționare de dimensiuni mari, spre exemplu bazele aeriene și porturile maritime

de pe teatrul acțiunilor militare, apoi, pe măsura sporirii preciziei mijloacelor de lovire la distanță mare, vor deveni de asemenea vulnerabile grupările de trupe terestre și navale de suprafață care se află pe mare.

Asupra transformării caracterului acțiunilor de luptă vor avea o influență și următorii factori:

- trecerea la mașini de luptă fără echipaj;

- aplicarea pe scară largă a tehnologiilor “invizibile”;

- realizările obținute în domeniul războiului informațional și al ducerii acțiunilor de luptă în cosmos.

După opinia specialiștilor militari americani, cele mai importante și profunde schimbări în caracterul și în formele de ducere a acțiunilor de luptă se vor reflecta în:

- apariția noilor mijloace de ducere a războiului la nivel strategic (sisteme de armamente convenționale de înaltă precizie, mijloace ale războiului informațional și arme biologice, care vor fi create având la bază ingineria genetică), care pot mări considerabil probabilitatea lovirii teritoriului SUA la diferite niveluri de confruntare; totodată se așteaptă ca răspândirea noilor procedee de ducere a acțiunilor militare la nivel strategic să fie descurajate de forțele nucleare;

- teatrele acțiunilor militare sau zonele de responsabilitate trasate după criterii geografice, care pot pierde din spațiul strategic “autonom”, deoarece rezultatul final al acțiunilor de luptă va fi influențat de întrebuintarea mijloacelor de lovire situate în afara acestora;

- acțiunile militare, care vor căpăta o mare amploare spațială și de scurtă durată, dar aceasta nu înseamnă că se va reduce automat durata războiului;

- cuceririle tehnicii în sfera informațională, care măresc considerabil posibilitățile conducerii acțiunilor de luptă ale subunităților de diferite genuri de armă, dispersate la distanțe mari;

- înzestrarea cu rachete “inteligente” cu rază mare de acțiune, întrebuintarea pe scară largă a mijloacelor puțin vizibile și de conducere a acestora, care vor spori folosirea sistemelor ofensive; obiectivele și țintele staționare cu un nivel ridicat de indici de demascare (aerodromuri, porturi, puncte de comandă și de legătură, depozite mari, mari unități de portavioane și amfibii, grupări mari

de trupe de uscat, avioane clasice și sateliți artificiali ai pământului plasați pe orbite joase) pot deveni foarte vulnerabile;

- creșterea considerabilă a puterii de distrugere a mijloacelor de luptă, care duce în plus la transformarea câmpului de luptă într-unul fără oameni și o mare parte din funcțiile de bază în luptă vor trece de la oameni la mașini-roboti;

- manevra în “câmpul de luptă informațional”, care va juca rolul principal în comparație cu manevra în teren; protecția informațională poate elimina viziunea tradițională de protecție fizică.

De o complexitate considerabilă va deveni cucerirea supremației în toate sferile - în aer, pe uscat, pe mare, în cosmos și în sfera informațională.

Deosebirile dintre principiile de organizare și de ducere a acțiunilor militare în prezent și viitor sunt prezentate mai jos:

Sfârșitul secolului XX	Secolul XXI
- zone geografice de responsabilitate; - muniție obișnuită; - luptă apropiată; - protecție fizică; - depozitarea în stocuri imense (“munți de fier”); - rețele de conducere pe verticală.	- zone funcționale de responsabilitate; - muniție “inteligentă”; - lovituri în adâncime; - protecție informațională; - sprijin logistic flexibil și direcționat; - rețele de comunicații.

Dacă înainte creșterea posibilităților forțelor armate ale statului corespundea nivelului de dezvoltare a forțelor de producție (în domeniul industrial, agrar și informațional), atunci în perioada desfășurării “noii revoluții în domeniul militar” potențialul militar al țărilor va depinde nu numai de nivelul de înzestrare tehnică, dar și de puterea relativă existentă și de orintarea politică. Adversarii în domeniul militar probabil se vor ierarhiza în următoarele categorii:

- concurenți principali egali în forțe - statele capabile să folosească toate avantajele “noii revoluții în domeniul militar”;

- concurenți capabili să se întrecă numai în unele domenii (concurenți de nișă);

- statele regionale care își dezvoltă forțele armate la un nivel mai scăzut și de aceea își îndreaptă efortul spre o sferă concretă

(spre exemplu, apărarea acvatoriilor maritime cu întrebuințarea mijloacelor dislocate pe uscat și în cosmos);

- concurenți deținători de potențial nuclear (în cadrul lor pot fi atât statele regionale, cât și marile puteri);

- țările care nu posedă potențial nuclear și nu sunt în stare să se folosească de performanțele “noii revoluții în domeniul militar”;

- alți participanți cu diferite posibilități (nonstatali);

Specialiștii americani au împărțit elementele conflictului viitorului în trei categorii.

- ”Evitarea accesului - proiectarea forței”. Creșterea posibilităților de evitare a accesului inamicului pe teatrele de acțiuni militare poate duce la aceea că regroupările strategice tradiționale și constituirea grupărilor de forțe în zonele înaintate vor deveni foarte riscante. Pot fi puse în pericol și acțiunile grupărilor de forțe maritime de suprafață în apropierea litoralului, transferarea tradițională pe teatrele de acțiuni militare a aviației, grupărilor mari de trupe, accesul la informații și protecția lor, folosirea bazelor și obiectivelor staționare, o mare parte din infrastructura cosmică existentă. Corespunzător, poate fi necesară elaborarea metodologiilor de proiectare a forței și a modalităților de ducere a acțiunilor militare de coaliție.

- ”Mascare - descoperire”. Se așteaptă ca creșterea rolului informației în domeniul militar să ducă la intensificarea bruscă a contradicției dintre mijloacele de mascare și sistemele de cercetare-lovire. Rezultatul acestei lupte va influența gradul de transparență a câmpului de luptă. Dacă mijloacele de procurare a informațiilor vor domina mijloacele de mascare, atunci orice mișcare a trupelor va deveni imposibilă. Dacă se întâmplă invers, atunci sistemele de lovire de la distanță își pot pierde eficacitatea și pot deveni foarte vulnerabile la acțiunile din partea forțelor inamice cu mare mobilitate și puțin vizibile.

Ca rezultat al acestei confruntări între mijloacele de ducere a acțiunilor militare este de așteptat ca să devină dominante sistemele de lovire la distanță mare. În plus, introducerea pe scară largă a cuceririlor tehnico-științifice în sfera informațională și perfecționarea tehnicii militare puțin vizibilă vor contribui la asigurarea mascării și manevrei trupelor.

- ”Invizibilitatea/cantitatea sistemelor ofensive-apărarea activă”. Folosirea pe scară largă a tehnologiei “invizibile”, creșterea numărului de rachete și asigurarea menținerii în aer timp îndelungat a sistemelor de luptă de perspectivă pot să reducă considerabil eficacitatea mijloacelor apărării active. Problema principală, a cărei rezolvare va determina caracterul războiului viitorului, constă în: vor fi oare găsite mijloace de apărare activă mai eficiente, care vor fi în stare să facă față noilor amenințări sau va fi de ajuns întrebuințarea mijloacelor pasive și a contramăsurilor? Neluând în seamă dezvoltarea mijloacelor de apărare activă, rezultatul confruntării în acest domeniu, așa cum consideră specialiștii, se va înclina în favoarea acțiunilor ofensive multidimensionale.

După opinia experților americani, situația de criză care este capabilă să se transforme în război, în secolul XXI poate să se desfășoare după următorul scenariu:

- adversarul regional, puternic, execută lovitura asupra teritoriului țării vecine;

- forțele armate ale agresorului au început pregătirea pentru atac cu câteva luni înainte, întrebuințând pentru precizarea coordonatelor obiectivelor importante de pe teritoriul inamicului aparatele cosmice comerciale cu capacități rezolutive înalte;

- agresiunea începe cu o serie de lovituri asupra porturilor și aerodromurilor cu rachete balistice de mare precizie și rachete de croazieră echipate cu componente de luptă, atât obișnuite, cât și chimice;

- după prima lovitură cu rachete începe debarcarea desantului cu elicoptere în capitală și în alte orașe mari;

- conducerea forțelor în timpul operațiilor se face cu ajutorul rețelelor telefoanelor comerciale, prin care se transmite informația codificată;

- în termen scurt, agresorii înfrâng armatele adversarului și trec la apărare, așteptând acțiuni de răspuns din partea forțelor armate ale SUA;

- cu ajutorul informațiilor video primite de la sateliții comerciali, agresorul, care este concurentul SUA numai în anumite domenii militare, supraveghează porturile și aerodromurile pentru a descoperi în timp oportun pregătirea forțelor armate americane pentru acțiuni de răspuns;

-în cazul intervenției acestora, forțele proprii vor fi folosite numai la operațiuni în orașe, care permit folosirea populației civile ca “scut viu”.

Se consideră că aceasta va reduce la minimum superioritatea SUA care constă în dotarea trupelor sale cu cele mai moderne tipuri de armament. Instalațiile mobile de rachete balistice și de croazieră desfășurate pe teritoriul agresorului se pregătesc pentru a lovi cele mai probabile raioane de debarcare a trupelor SUA. Evitând ciocnirea directă cu forțele aeriene americane, avioanele agresorului vor rămâne la sol, mai precis în adăposturi subterane. În locul lor, pentru cercetarea aeriană vor fi folosite aparatele fără pilot invizibile. Cu ajutorul lor se execută, de asemenea, patrularea asupra acvatoriilor maritime, cu scopul de a descoperi apropierea grupărilor flotei maritime militare a SUA. Submarinele diesel încep instalarea minelor în apopierea litoralului propriu. O parte din submarine sunt întrebuințate pentru cercetare. În timpul acesta, când se desfășoară pregătirile pentru apărare, conducătorul țării agresoare se

adreasează cu un comunicat către comunitatea internațională, chemând-o să rezolve conflictul fără vărsare de sânge. În același timp, el atenționează că încercările de a interveni în treburile regionale din partea altor țări vor întâmpina o ripostă hotărâtă.

Se consideră că rezolvarea unor situații de criză de acest tip în condiții convenabile pentru SUA va reprezenta o problemă serioasă atât din punct de vedere politic, cât și militar.

După părerea conducerii americane, în comparație cu alte țări, SUA, în prezent, se află într-o poziție favorabilă pentru întrebuințarea rezultatelor “noii revoluții în domeniul militar”.

Mai mult decât atât, se consideră că forțele armate americane intră în această epocă a schimbărilor cardinale având un avantaj considerabil față de alți adversari. Totodată, luând în considerare tendința altor state de a reduce diferența, conducerea SUA desfășoară o activitate intensă și metodică pentru întrebuințarea cuceririlor tehnico-științifice în domeniul modernizării și ridicării capacității de luptă a forțelor armate.

LES SOCIÉTÉS MILITAIRES PRIVÉES: FORCES SUPPLÉMENTAIRES À LAISSER DANS LA SEULE MAIN D'ADAM SMITH?

CBA POISBEAU Armée de terre / France

«Les pilotes étrangers des avions ivoiriens n'ont pu être entendus faute de cadre juridique». Tel est l'aveu d'impuissance du général Poncet¹ fait au juge chargé de l'enquête sur les exécutants du bombardement des soldats français le 6 novembre 2004 en Côte d'Ivoire. Cette incapacité à les retenir puis à les entendre réaffirme l'avantage pour un Etat de recourir à des forces étrangères privées.

Omniprésents aujourd'hui sur les foyers de crise, les « nouveaux mercenaires » ne semblent pas assez pris en compte dans nos concepts d'opérations. L'exemple donné par le reporter Patrice Claude du *Figaro* des 238 pertes humaines officielles sur les 50000 hommes travaillant aujourd'hui pour 400 sociétés privées en Irak devrait pourtant nous faire réfléchir davantage. Yves Madelin, dans le *Casoar* de juillet dernier, nous y invite d'ailleurs en faisant une requête claire après sa lecture de Philippe Chapleau : sociétés militaires privées (SMP²), enquête sur les soldats sans armées. Il appelle en effet les jeunes officiers à étudier profondément les conséquences de cette évolution irrémédiable. Les formes modernes de conflits protéiformes aux situations fréquentes de « ni guerre, ni paix » ont fait renaître les tentations d'externalisation du métier des armes.

Cette privatisation de la sécurité se traduit concrètement par la fourniture de services de protection, de renseignement, de soutien ou d'instruction.

Devant cette nouvelle donne, les Etats démocratiques ont-ils la volonté de dénoncer l'abandon du « monopole de la violence légitime » dans les Etats défaillants ? Les organisations internationales ont-elles aussi les capacités de réglementer la profession florissante de marchand de la sécurité ?

Du point de vue des SMP, quelle est leur contribution possible dans le concept d'entrée et de sortie en premier des forces expéditionnaires ?

Toutes ces questions renvoient aux problématiques de gestion des crises modernes. Avant de proposer des solutions pour juguler les SMP à défaut de les contrôler, il nous faut dresser un constat dans une perspective historique et aborder ouvertement les dangers et les avantages de leur utilisation par toute force légitime.

Le retour des « condottieri » au XXIème siècle

Le mercenariat moderne des SMP rappelle celui de l'Antiquité mais aussi celui du Moyen-Âge où les mercenaires furent des composantes importantes de la force de combat. Leur première structuration date de la guerre de cent ans³. Les Etats italiens faisaient en effet la guerre par « condottieri interposés »⁴, des hommes sous contrat au sein de compagnies. Non soumis à une autorité étatique, ils proposaient leurs services au plus offrant. Ce type de mercenariat va se poursuivre principalement par la suite dans la légion

¹Ancien commandant des forces de l'opération Licorne.

²Définition des SMP tirée de l'ouvrage de Philippe Chapleau : « toutes sociétés exportatrices de sécurité et/ou d'expertise militaire ». Le passage de Société de Sécurité Privée (SSP) à SMP étant légalement aisé, cet article ne traitera volontairement que de ces dernières.

³Thompson Janice E., *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, Princeton university Press, 1994.

⁴Peter Warren Singer « un métier vieux comme le monde » in, *Le Monde Diplomatique*, Novembre 2004.

étrangère en France en 1831⁵, dans les ghurkas britanniques mais aussi au travers des gardes suisses des souverains pontifes. Avec les guerres de décolonisation, les mercenaires sont officiellement honnis. Puis dès les années 1990, le mercenariat évolue. Les missions se diversifient et deviennent plus « nobles » sous un habillage communicatif habile. Les guerres préemptives pour éradiquer le terrorisme consacrent le retour des « condottieri ». Les soldats privés d'aujourd'hui, mercenaires d'autrefois, sont maintenant employés par des multinationales militaires qui travaillent spécifiquement pour l'ONU⁶, des gouvernements, des ONG⁷ ou d'autres sociétés. Ainsi, au fil du temps, l'activité de sociétés privées pouvant fournir des services militaires allant de la vente de conseils stratégiques aux opérations militaires sous contrat s'est juxtaposée au mercenariat traditionnel de la guerre froide. Ces sociétés sont installées pour la plupart aux États-Unis, en France, en Israël et bien sûr en Grande-Bretagne. Cette dernière a été la première à moderniser ce secteur⁸. Plusieurs cas d'implication directe de sociétés britanniques dans des conflits armés ont d'ailleurs défrayé la chronique depuis 1995, spécifiquement en Angola ou en Sierra Leone. « Pour le gouvernement anglais, ces activités ont l'avantage d'être niées en cas de problème⁹ ». La création en 1967 de la *Watchguard organisation* par David Stirling à la gloire des SAS¹⁰ a contribué à la protection de personnalités politiques d'Afrique et du Moyen-Orient. *Defense System Limited*, SMP elle aussi britannique, dispose quant à elle de plus de 5000 hommes dans des opérations de soutien, de déminage ou de protection d'ambassades.

La France, bien que plus timide sur ce secteur, dispose pour sa part du groupe défense conseil international (DCI) qui entre dans la catégorie des compagnies privées selon le rapporteur spécial de l'ONU¹¹. Les

groupes français DCI avec 300 personnels ou GEOS avec 130 personnels sont cependant bien loin des 230000 de *Group4Securicor* britano-danois¹².

Difficile à définir et à organiser, le mercenariat en a donc profité pour évoluer. Des officines plus respectables profitent donc des besoins accrus de sécurité et de maintien de la paix pour redonner de la noblesse à leurs missions.

Foisonnantes et officielles, les SMP se montrent malheureusement trop souvent l'instrument discret des puissances trans-étatiques ou étatiques.

Des SMP contrôlant indirectement des Etats

Avec le recours croissant aux SMP par les autorités politiques, le modèle d'armée nationale, représentante du peuple dans l'esprit de Valmy, est bel et bien battu en brèche. Les forces privées en présence sur un théâtre peuvent en effet être plus nombreuses ou mieux armées que les forces régulières. Il se crée alors une remise en cause du rôle des Etats dans le contrôle des armées. La tentative récemment avortée de l'Etat dans l'Etat du colonel Jean Schramme au Bukavu en République Démocratique du Congo est symptomatique des dangers de ces ingérences incontrôlées. Cette nouvelle forme de colonialisme est bien sûr dénoncée. Madame Shaista Shameen¹³, de la commission des droits de l'homme des Nations unies le fait le 18 mars 2005 dans son rapport spécial. Elle s'inquiète de la privation du droit des peuples à l'autodétermination. En affichant clairement les dangers de la prolifération des SMP comme entreprises entrepreneuriales de violence, elle démontre leur utilisation comme subterfuge politique en cas de perte et d'échec des armées régulières. Les Etats défaillants tentés par cette aide se rendent dépendants de multinationales puissantes. Les capitaux de l'aide au développement comme ceux des ressources nationales se dispersent dans ces dépenses sécuritaires. L'équilibre politique en est perturbé. La pérennité de l'Etat de droit en est *in fine* profondément atteinte.

⁵Fondée par le Roi Louis Philippe pour un emploi hors du territoire continental du Royaume.

⁶ *Organisation des Nations unies*.

⁷ *Organisation Non Gouvernementale*.

⁸Cf. Boucheron Patrick, « Machiavel et la fin des mercenaires », in, *L'Histoire*, n°267, 2002, pp28-31.

⁹ Stromberg Joseph, *Mercenaries, Guerillas, Militias and the Defense of Minimal States and Free Societies*, p.217.

¹⁰ *Special Air Service*, unité d'élite parachutiste fondée en 1941

¹¹ Cf. Rapport spécial de l'ONU, Mr Bernales Ballesteros, Nations Unies 1997.

¹² Ibidem, p.291. Cf. Chapleau Philippe, *Sociétés Militaires Privées, Enquêtes sur les soldats sans armées*, Monaco : Editions du Rocher 2005.

¹³Rapport débattu à la 61ème session du 14 mars au 22 avril 2005. www.ohchr.org/french/issues/mercenaries.

Si les SMP peuvent agir pour leur propre compte, elles peuvent aussi rejoindre les intérêts d'une nation puissante.

Des Etats contrôlant directement et indirectement des SMP

Les SMP comme armées non gouvernementales (ANG) s'avèrent parfois des instruments plus efficaces que les armées dans la continuation de la politique par d'autres moyens. Les dirigeants politiques sont de plus en plus tentés par ces externalisations. MPRI¹⁴ propose ainsi un large éventail de services. Avec l'agrément du département d'État américain, elle a fourni à la Croatie une assistance logistique et stratégique en 1995, ainsi que des services indirects à la Bosnie-Herzégovine et à la Serbie.

Pour un Etat puissant, l'avantage de recourir à ces SMP est triple. Le premier est politique. Il permet de s'exonérer de tout contrôle démocratique en conservant ainsi les faveurs de son opinion publique. L'annonce récente du président Bush de retirer les soldats américains d'Irak en confiant discrètement aux SMP anglo-saxonnes le soin de poursuivre la mission de formation de l'armée irakienne en est un exemple direct.

Le second avantage est économique. Il permet d'assurer indirectement des marchés aux sociétés nationales d'armement. Les liens entre le conseil et les fournitures d'articles sont, en effet, évidents pour une industrie militaire en quête de débouchés. La collusion entre le politique et le commercial notamment pétrolier se dévoile tout particulièrement sous nos yeux en Irak dans les contrats des grandes sociétés américaines aux mains des proches des néo-conservateurs de l'administration Bush. Les groupes *Carlyle*, *Enron*, *Halliburton*, *Energy Services* (qu'a présidé Dick Cheney) sont très souvent cités dans la presse. La notion d'intelligence économique n'est donc jamais loin. La politique étrangère passe par une diplomatie économique pour la conquête des marchés et les reconstructions post-conflits. Malgré le lourd prix du sang de ses soldats décédés, la France aura pu le constater dans sa récupération timorée des marchés à Sarajevo en 1995. Les anglo-

saxons comme ICRC¹⁵ avaient eux de manière pragmatique déjà disposé des SMP aptes à faire le lien entre le renseignement militaire, humanitaire et économique. Jean Coen, gouverneur de la compagnie des Indes Orientales en 1641, disait bien que « le commerce ne peut pas exister sans la guerre, pas plus que la guerre sans le commerce ».

Le troisième avantage est financier. Il permet de rationaliser les coûts d'intervention militaire et donc d'économiser sur le poste des dépenses publiques. Le besoin accru d'effectifs spécialisés dans le cadre de la « guerre contre le terrorisme » rencontre aujourd'hui des difficultés liés aux décisions de professionnalisation des armées et à la démobilisation des effectifs dans l'après guerre froide. Les ministères de la Défense peuvent donc voir ces SMP comme une solution aux problèmes de reconversion et aux besoins de sous-traitance.

Les SMP sont certes utiles mais elles accroissent aussi le brouillard des conflits actuels.

Des SMP nouvelles sources de friction pour les forces régulières

Les SMP profitent tout d'abord des flous juridiques entourant la profession. La législation internationale de 1997 intègre certes le changement des activités de mercenaires vers des services privés mais précise bien la liberté de tous les Etats dans l'utilisation d'étrangers dans des opérations spécifiquement répressives. Dès lors, les SMP, au titre des droits du commerce, transgressent toutes les frontières administratives. Elles interviennent dans des conditions et lieux où les États, les organisations internationales, les associations ou les grandes entreprises multinationales ne veulent pas ou ne peuvent pas intervenir comme tels¹⁶.

Les SMP travaillent ensuite selon une logique différente des armées régulières. En effet, leurs personnels ne combattent pas pour la protection des intérêts de leur propre pays, ni pour la souveraineté de celui-ci ; ils obéissent pour un salaire avec obligation de résultat. La discrimination contractuelle est

¹⁴ *Military Professional Ressources Incorporated.*

¹⁵ *International Crisis Relieve Committee.* D'anciens SAS appartenant à cette organisation humanitaire se chargeaient en 1994 à Sarajevo de la planification de contrats pour des entreprises britanniques.

¹⁶ Tefka Yacine in, « Le mercenariat moderne et la privatisation de la guerre ».

possible. Ces actes ne cadrent pas forcément avec l'éthique enseignée à Saint-Cyr ou Navale : avec l'argent comme appât, quelle est la place pour le droit, l'honneur et la violence maîtrisée ?

Plus encore, la distinction entre les personnels des forces régulières et ceux des SMP dans les opérations de combat et les autres activités reste ténue. Ceux qui acheminent des soldats et du matériel sur le champ de bataille, qui participent à l'entretien, à l'entraînement, au renseignement, à la planification ou à l'organisation, participent autant à l'opération militaire que ceux qui utilisent leurs armes. Les personnels des SMP n'ont, eux, ni le statut de combattant, ni celui de prisonnier de guerre. En cas de décès, ils disposent d'ailleurs de peu de protection juridique.

Par ailleurs, les SMP sont elles mêmes vulnérables et dangereuses. Ainsi en novembre 2004, un des membres de la société Sécurité Sans Frontière a été évacué par un groupe d'extraction de l'ONUCI¹⁷. Déguisé en médecin dans une ambulance et armé, il parcourait la ville d'Abidjan pour extraire les familles des sociétés européennes qui lui avaient fait confiance. Un tel amateurisme met non seulement en danger la vie de ressortissants mais surtout vient ajouter à la confusion dans une zone urbaine en crise.

Parfois coopérantes si leurs intérêts sont convergents avec ceux des forces régulières, les SMP peuvent, enfin, vite devenir des forces opposées pour l'appât du gain. Les relations des SMP sont en effet parfois ambiguës avec les forces en présence. Selon leurs intérêts, des collusions sont possibles. Ainsi, les matériels et personnels outre-mer des SMP sont disponibles pour l'exécution de tâches de protection jusqu'à des missions de guerre. Le gouvernement du président Gbagbo aurait ainsi été tenté de recourir à des avions et pilotes de chasse d'une compagnie privée suite à la destruction de l'ensemble de sa flotte par le dispositif Licorne. Disposant déjà de mercenaires ukrainiens pour piloter ses SU 25 et ses MI 24, de spécialistes en drone de la compagnie israélienne Aerosky ou de matériels d'écoute sud-africains avec des servants israéliens, il est tentant pour son

conseiller en défense de poursuivre cette externalisation des moyens militaires pour arriver à ses fins politiques.

Difficiles à contrôler, comment alors au moins les juguler pour qu'elles ne soient pas une entrave à la manœuvre des forces agissant sous mandat international ?

Pour un renforcement de la coopération entre la Défense et les SMP via le ministère des Affaires Etrangères (MAE)

Il n'existe aujourd'hui pas de réelle symbiose entre les acteurs privés et les forces d'interposition. Les ambassades effectuent la préparation des plans d'évacuation en liaison avec les conseillers économiques et les attachés de défense. Les membres de la société BOLLORE évacués en novembre dernier ont toutefois témoigné de l'insuffisance de coordination entre les dispositifs privés de sécurité et les plans d'évacuation actualisés par l'ambassade. Privés d'escortes de la SMP dans une ville en feu, ils ont attendu les véhicules des forces armées régulières pour rejoindre leurs pilotes et avions privés. Cette expérience de RESEVAC¹⁸ à grande échelle témoigne, du côté des militaires comme du côté des civils, de l'importance de la coordination amont. Le choix et la mise à jour des îlots de regroupement sont déterminants comme nous l'a sévèrement rappelé l'épisode de « l'hôtel Ivoire ».

Les MAE ne souhaitent toutefois pas s'immiscer dans une gestion trop directe de la sécurité, cette dernière étant en effet très différente à organiser selon les Etats et les entreprises internationales. Cette situation amplifie malheureusement les prises en compte individuelles de sécurité et d'évacuation. Elle favorise aussi la détention d'armes à feu au gré des coups d'Etat. Les risques de tirs fratricides entre SMP opposés et forces légitimes en sont accrus, spécifiquement dans les premières journées de crise.

Pour un code de conduite et une liste officielle établis par l'ONU

Les timides avancées en matière de législation internationale marquent bien le rôle ambivalent de certains Etats dans l'utilisation des soldats privés. L'Afrique du Sud ayant perçu les dérives de la très influente

¹⁷Organisation des Nations Unies en Côte d'Ivoire.

¹⁸Evacuation de ressortissants.

société *Executive Outcomes* a édicté des règles nationales. L'Angleterre l'a suivie avec le *Green Paper*¹⁹. La France aborde timidement le sujet en se donnant bonne conscience par la loi de 2003 sur la répression du mercenariat. Avec des sociétés transnationales, ces efforts de cadrage réglementaire nationaux ne peuvent être efficaces qu'avec l'appui de l'ONU.

Les Nations unies ont vite pris conscience de l'efficacité et de la rentabilité des opérations de certaines SMP notamment dans l'aide au DDR²⁰ au Libéria. Le secrétaire général y est notamment favorable pour éviter un nouvel immobilisme international comme au Rwanda, en 1994. Or, seul un registre officiel décernant un label de respectabilité est à même de prévenir des dérives incontrôlées. Le protocole additionnel I à l'article 47 de la convention de Genève (1949) sur le mercenariat ne suffit plus. Les termes de l'intégralité du contrat légalement signé doivent pouvoir être vérifiés par le DOMP²¹. Les émoluments en nature et les primes de rendement doivent être également strictement encadrés. Les Etats-Unis exigent avec raison l'agrément du Département d'Etat²² pour tout travail avec une SMP ; l'extension internationale au DOMP serait tout aussi logique quand les enjeux sont internationaux.

Contraindre les SMP aux règles de la guerre et non à celles du libre marché

Les SMP et leurs employés peuvent encore s'affranchir trop facilement du *jus ad bellum* et du *jus in bello* si nécessaires au contrôle de la guerre et dans la guerre. La guerre est certes une chose trop sérieuse pour la confier aux seuls militaires. Le politique peut-il dès lors abdiquer pour autant sa responsabilité de gestionnaire de la violence ? Le traumatisme des images violentes des quatre soldats américains

de la firme *Black Water* lynchés par la foule de Felloujah le 6 avril 2004 réaffirme le besoin pour chaque Etat de disposer d'une réglementation coordonnée au niveau international. L'accès à ces SMP de soldats d'armées régulières attirés par les salaires importants pourrait en premier lieu faciliter l'acceptation de règles de comportement. La reconversion délicate aujourd'hui pourrait ainsi en être facilitée. L'organisation des recours aux SMP officielles pour des tâches de sécurité devrait ensuite permettre d'aider aux entrées et sorties en premier des forces régulières. Ces dernières pourront alors se recentrer sur leurs véritables missions dans un contexte de diminution de budget et d'effectifs. Elles seront alors mieux à même de répondre convenablement aux nombreuses sollicitations politiques.

Toutefois, même avec un cadre défini à l'ONU, leurs trop grandes proliférations et leurs trop grands pouvoirs risquent de diminuer la place des Etats et de leurs peuples comme détenteurs du monopole de la violence légitime.

La «main invisible» d'Adam Smith²³ n'est assurément pas la solution pour garantir le plein équilibre de la paix mondiale mais plutôt l'instabilité perpétuelle, source de profits pour toute SMP. En définitive, l'externalisation des services des armées mérite plus de lucidité par le biais d'un contrôle international afin de conserver en toutes circonstances l'indépendance et l'autonomie de décision face à des puissances transnationales.

Le choix français singulier et responsable de limiter jusque là son externalisation en matière de défense et de sécurité devra impérativement se maintenir après l'élection présidentielle de 2007. Ce maintien évitera de replonger comme par exemple en 1989 dans les mirages de la fin de l'histoire²⁴ propices à la redistribution des «dividendes de la paix».

¹⁹Rapport parlementaire britannique de février 2002 sur les SMP. Il ne préconise malheureusement pas de réglementations internes obligatoires des SMP.

²⁰Désarmement-Démobilisation-Réinsertion.

²¹Département des Opérations de Maintien de la Paix (DOMP) de l'ONU.

²²Création du DHS, *Department of Homeland Security* le 25 novembre 2002 (un budget en hausse continue ; 40 milliards de dollars en 2005).

²³Adam Smith (1723-1790). Economiste, partisan de l'autorégulation sur les marchés pour atteindre l'équilibre entre l'offre et la demande.

²⁴Thèse défendue par des idéalistes comme Francis Fukuyama à la suite de l'effondrement du bloc soviétique et aujourd'hui remise en cause par le paradigme plus réaliste de la « fin d'une histoire » : celle de la guerre froide stabilisée par le gel bipolaire.

SOCIETĂȚILE MILITARE PARTICULARE: FORȚE DE COMPLETARE LĂSATE LA ÎNDEMÂNA LUI ADAM SMITH?

CBA POISBEAU *Armée de terre / France*

„Piloții străini care lucrează pe Coasta de Fildeș nu au putut fi ascultați din lipsa unui cadru juridic”. Aceasta este mărturia incapacității generalului Poncet¹, depusă în fața judecătorului însărcinat cu ancheta referitoare la cei care au executat bombardamentul asupra soldaților francezi la 6 noiembrie 2004, pe Coasta de Fildeș. O asemenea incapacitate de a-i reține, apoi de a-i asculta reafirmă avantajul unui stat de a recurge la forțe private străine.

Omniprezenți, astăzi, în centrele de criză, „noii mercenari” nu par să fie luați în seamă destul de noile noastre concepte despre operații. Exemplul dat de reporterul Patrice Claude în *Figaro*, despre 238 de pierderi umane oficiale din cei 50 000 de oameni care lucrează azi pentru 400 de societăți private în Irak ar trebui să ne determine a reflecta mai mult. Ires Madekin, în *Casuar*-ul din iulie trecut, ne invită, de altfel, la acest lucru, printr-o cerere clară după lectura lui Philippe Champleau: societăți militare private (SMP²), anchetă asupra soldaților fără categorii de forțe. El îi invită, într-adevăr, pe tinerii ofițeri să studieze profund consecințele acestei evoluții iremediabile. Formele moderne de conflicte „nici pace, nici război” au făcut să renască tentațiile de externalizare a meseriei armelor.

Această privatizare a securității se traduce concret prin furnizarea serviciilor de protecție, informații, susținere sau instrucție.

În fața acestei noi distribuiri, statele democratice au oare voința de a denunța abandonarea „monopolului violenței legitime” a statelor slabe? Organizațiile internaționale au, de asemenea, capacitățile de reglementare

a profesiei înfloritoare a negustorului de securitate?

Din punctul de vedere al SMP, care este contribuția posibilă în conceptul de intrare și ieșire, în forță, a forțelor expediționare?

Toate aceste întrebări trimit la problematicile gestionării crizelor moderne. Înainte de a propune soluții pentru sugrumarea SMP, în lipsa controlului, trebuie întocmită o constatare dintr-o perspectivă istorică și o abordare deschisă a pericolelor și avantajelor utilizării lor de întreaga forță legitimă.

Reîntoarcerea „condottierilor” în secolul al XXI-lea

Mercenariatul modern al SP reamintește pe cel din antichitate, dar și din Evul mediu, când mercenarii au fost componentele importante ale forței de luptă. Prima structurare datează din timpul războiului de 100 de ani³. Statele italienești duceau oameni la război ca „condottieri interpuși”⁴ sub contract în sânul companiilor. Nesupuși unei autorități statale, își propuneau serviciile primului venit. Acest tip de mercenariat se va continua, în principal, în legiunea străină (Franța) în 1831⁵, în ghurkas britanice, dar și în gărzile elvețiene ale suveranilor pontifi. Odată cu războaiele decolonizării, mercenarii sunt făcuți de rușine, în mod public. Apoi, începând cu 1990 mercenariatul evoluează. Misiunile se diversifică și devin mai „mobile” sub o haină comunicativă abilă. Războaiele de preemțiune pentru eradicarea terorismului consacră reîntoarcerea condottierilor. Soldații privați de

¹ Fost comandant al forțelor operației Licorne.

² Definiția SMP, extrasă din lucrarea lui Ph. Champleau: „toate societățile exportatoare de securitate și/sau de expertiză militară”. Pasajul din Societatea de Securitate Privată (SSP) din SMP fiind, legal, ușor de realizat, articolul va trata doar acestea din urmă.

³ Thompson Janice E., *Mercenaries, Pirates and Sovereigns: State-building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, Princeton university Press, 1994.

⁴ Peter Warren Singer, „O meserie veche de când lumea” în *Le Monde Diplomatique*, Novembre 2004.

⁵ Fondată de regele Louis Philippe pentru a o folosi în afara teritoriului regatului.

azi, mercenarii de altădată, sunt folosiți de forțele multinaționale militare care lucrează în special pentru ONU⁶, guverne, ONG⁷ (organizații neguvernamentale) sau alte societăți. Astfel, de-a lungul timpului, activitatea societăților private care pot furniza servicii militare, de la vânzarea de sfaturi strategice până la operații militare sub contract, s-a juxtapus mercenariatului tradițional al Războiului Rece. Aceste societăți sunt instalate în cea mai mare parte în SUA, Franța, Israel și bineînțeles în Marea Britanie. Aceasta din urmă a fost prima care a modernizat acest sector⁸. Mai multe cazuri de implicare directă a societăților britanice în conflictele armate au deschis calea cronicii din 1995, în mod specific în Angola sau Sierra Leone!

„Pentru guvernul englez, aceste activități au avantajul de a fi negate în cazul vreunei probleme”⁹. Crearea în 1967 a organizației Watchguard de către David Stirling pentru gloria SAS¹⁰ a contribuit la protecția personalităților politice din Africa și Orientul Mijlociu. Defense System Limited, SMP și ea britanică dispune de mai mult de 5 000 de oameni în operațiile de susținere, dominare sau protecția ambasadelor.

Deși mult mai timidă, Franța dispune de grupul de apărare al consiliului internațional (DCI) care intră în categoria companiilor private după raportorul special ONU¹¹. Grupurile franceze DCI cu 300 personal sau GEOS cu 130 personal sunt totuși departe de cei 230 000 de oameni din *Grupul 4 Securitar* britanico-danez.¹²

Dificil de definit și de organizat, mercenariatul a profitat pentru a evolua. Oficinele mai respectabile profită, deci, de nevoile sporite de securitate și menținere a păcii pentru a reda noblețea misiunilor lor.

Abundente și oficiale, SMP se arată, din nefericire, prea des ca instrumente discrete ale puterilor transnationale sau statale.

SMP care controlează indirect statele

Modelul de armată națională, reprezentantă a poporului în spiritul Valmy, este subminat de autoritățile politice, care recurg la SMP. Forțele private prezente în teatru pot fi într-adevăr mult mai numeroase sau mai bine înarmate ca forțele regulate. Se creează atunci o implicare a rolului statelor în controlul forțelor armate. Tentativa recent eșuată în stat a colonelului Jean Schramme în Bukavu din Republica Democratică Congo este simptomatică pentru pericolele acestor ingerințe necontrolate. Această nouă formă de colonialism este, bineînțeles, denunțată. Doamna Shaista Shameen¹³, din Comisia drepturilor omului a Națiunilor Unite, face acest lucru în 18 martie 2005 în raportul său special. Afișând clar pericolele proliferării SMP ca întreprinderi de violență, ea demonstrează utilizarea lor ca subterfugiu politic în caz de pierderi și eșec al armatelor regulate. Statele slabe tentate de acest ajutor devin dependente de forțele multinaționale puternice. Capitalul de ajutor pentru dezvoltare ca cel al resurselor naționale se dispersează în aceste cheltuieli securitare. Echilibrul politic este perturbat. Perenitatea statului de drept este în final profund afectată.

Dacă SMP pot acționa în interesul lor, pot, de asemenea, să se alăture intereselor unei națiuni puternice.

State care controlează direct sau indirect SMP

SMP ca forțe neguvernamentale (ANG) se dovedesc uneori instrumente mai eficace decât armatele în continuarea politicii prin alte mijloace. Conducătorii politici sunt din ce în ce mai mult tentați de aceste externalizări. MPRI¹⁴ propune un larg evantai de servicii. Cu acordul departamentului de stat american a furnizat Croației asistență logistică și strategică în 1995, și servicii indirecte pentru Bosnia-Herțegovina și pentru Serbia.

Pentru un stat puternic, avantajul de a recurge la SMP este triplu. Primul este politic. Permite exonerarea oricărui control democratic, păstrând astfel favorurile opiniei publice. Anunțul recent al președintelui Bush

⁶ Organizația Națiunilor Unite.

⁷ Organizație Nguvernamentală.

⁸ Cf. Boucheron Patrick, "Machiavel și sfârșitul mercenarilor", în *L'Histoire*, n° 267, 2002, pp.28-31.

⁹ Stromberg Joseph, *Mercenaries, Guerillas, Militias and the Defense of Minimal States and Free Societies*, p.217.

¹⁰ *Special Air Service*, unitate de elită de parașutiști fondată în 1941.

¹¹ Cf. Raportului special al ONU, Mr. Bernales Ballesteros, Nations Unies, 1997.

¹² Ibidem, p. 291, Cf. Chapleau Philippe, *Societățile Militare Private, Anchete asupra soldaților fără armate*, Monaco: Editions du Rocher 2005.

¹³ Raport dezbătut la a 61^{ua} sesiune din 14 martie la 22 aprilie 2005. www.ohchr.org/french/issues/mercenaries.

¹⁴ *Military Professional Resources Incorporated*.

de a retrage soldații americani din Irak, încredințând discret SMP anglo-saxone grija de continuare a misiunii de pregătire a armatei irakiene, este un exemplu direct.

Al doilea avantaj este economic. Permite asigurarea indirectă a piețelor societăților naționale de armament. Legăturile dintre consiliu și furnizările de articole sunt, într-adevăr, evidente, pentru o industrie militară în căutarea piețelor de desfacere. Înțelegerea secretă între politic și comercial, îndeosebi petrolier, se dezvăluie în particular sub ochii noștri în Irak, prin contractele marilor societăți americane în mâinile neconservatorilor administrației Bush. Grupurile Carlyle, Euron, Halliburton, Energy Services (pe care a prezidat-o Dick Cheney) sunt foarte des citate în presă. Noțiunea de inteligență economică nu este deci niciodată departe. Politica externă trece printr-o diplomatie economică pentru cucerirea piețelor și reconstrucția post-conflicte. În ciuda prețului ridicat, plătit cu sângele lor de către soldații decedați, Franța a putut realiza recuperarea timorată a provincialilor Sarajevo în 1995. Anglo-saxonii ca ICRC¹⁵ au dispus, pragmatic, de SMP apte să facă legătura dintre informațiile militare, umanitare și economice. Jean Coen, guvernator al companiei din Indiile Orientale în 1641, spunea: „comerțul nu poate exista fără război, așa cum războiul nu există fără comerț”.

Al treilea avantaj este financiar. Permite raționalizarea costurilor de intervenție militară și deci economisirea pe post a cheltuielilor publice. Nevoia crescândă de efective specializate în cadrul „războiului contra terorismului” întâmpină azi dificultăți legate de deciziile de profesionalizare a armatelor și demobilizare a efectivelor în perioada de după Războiul Rece. Ministerele apărării pot deci vedea aceste SMP ca o soluție de reconversie și de nevoie a subcontractelor.

SMP sunt cert utile, dar măresc, de asemenea, ceața conflictelor actuale.

SMP noi surse de fricțiune pentru forțele regulate

SMP profită, mai întâi, de impreciziile juridice care înconjoară profesia. Legislația

internațională, din 1997, integrează, cert, schimbarea activităților mercenarilor spre serviciile primite, dar precizează libertatea tuturor statelor în utilizarea străinilor în operațiile specific represive. De atunci, SMP, cu titlul de drepturi de comerț, încalcă toate frontierele administrative. Intervin în condițiile și locurile în care statele, organizațiile internaționale, asociațiile sau marile întreprinderi multinaționale nu vor sau nu pot interveni așa cum sunt.¹⁶

SMP lucrează apoi după o logică diferită de aceea a armatelor regulate. Într-adevăr, personalul nu luptă pentru protejarea intereselor propriilor țări, nici pentru suveranitatea acestora; se supun pentru un salariu cu obligația de a avea rezultate. Aceste acte nu se potrivesc obligatoriu cu etica predată la Saint-Cyr sau la Școala Navală: cu banii ca momeală, care este locul dreptului, onoarei și violenței stăpânite?

În plus, distincția dintre personalul forțelor regulate și cel al SMP în operațiile de luptă și celelalte activități rămâne subtilă. Cei care trimit soldați și material pe câmpul de luptă, care participă la convorbiri, antrenament, informații, planificare sau organizare, participă la operația militară la fel ca și cei care folosesc armele. Personalul SMP nu are nici statut de combatant, nici de prizonier de război și, în caz de deces, dispune, de altfel, de protecție juridică redusă.

Pe de altă parte, SMP sunt ele însele vulnerabile și periculoase. Astfel, în noiembrie 2004, unul dintre membrii societății „Securitate fără frontiere” a fost evacuat de un grup de extracție al ONUCI¹⁷. Deghizat în medic parcurgea orașul Abidjan pentru a scoate familiile societăților europene care-i acordaseră încredere. Un astfel de amatorism pune în pericol nu numai viața cetățenilor în teritoriu străin, ci, mai ales, provoacă un plus de confuzie într-o zonă urbană, în criză.

Uneori cooperante, dacă interesele lor sunt convergente cu cele ale forțelor regulate, SMP pot, în sfârșit, să devină rapid forțe interesate numai de câștig. Relațiile SMP cu cele ale forțelor în luptă sunt uneori ambigue. După interesele lor, sunt posibile înțelegeri secrete. Astfel, materialele și personalul de

¹⁵ *International Crisis Relieve Committee*. Foștii SAS aparținând acestei organizații militare aveau misiunea în 1994, la Sarajevo, de a planifica contracte pentru întreprinderile britanice.

¹⁶ Tefka Yacine în "Mercenariatul modern și privatizarea războiului".

¹⁷ Organizația Națiunilor Unite în Coasta de Fildeș.

peste mări ale SMP sunt disponibile pentru: executarea de sarcini de protecție până la misiuni de război. Guvernul președintelui Gbagbo ar fi fost astfel tentat să recurgă la avioanele și piloții de vânătoare aparținând unei companii private, în urma distrugerii flotei sale în totalitate de către dispozitivul Licorne. Dispunând deja de mercenari ucrainieni pentru a pilota SU 25 și MI 24, specialiști în drame ai companiei israeliene Aerosky sau în materiale de ascultare sud-africane cu servanți israelieni, pentru consilierul apărării, este tentant să continue această externalizare a mijloacelor militare pentru a-și atinge scopurile politice.

Dificil de controlat, oare cum pot fi sugrumate pentru a nu constitui o piedică în manevra forțelor care acționează sub mandat internațional?

***Pentru o întărire a cooperării
între Apărare și SMP, via Ministerul
Afacerilor Externe (MAE)***

Nu există, astăzi, o reală simbioză între actorii privați și forțele de interpunere. Ambasadele efectuează pregătirea planurilor de evacuare în legătură cu consilierii economici și atașații apărării. Membrii societății BOLLORE, evacuați în noiembrie trecut, au mărturisit totuși insuficiența coordonării între dispozitivele private de securitate și planurile de evacuare, actualizate de ambasadă. Lipsiți de escorta SMP într-un oraș în flăcări, au așteptat vehiculele forțelor armate regulate pentru a se întâlni cu piloții și avioanele lor private. Această experiență a RESEVAC¹⁸ la scară mare dovedește, din partea militarilor dar și a civililor, importanța crescândă a coordonării. Alegerea și scoaterea la iveală a insulelor mici de regroupare sunt determinante așa cum ni l-a reamintit cu seninătate episodul „hotelul Ivoire” (Coasta de Fildeș).

MAE nu dorește, cu toate acestea, să se amestece într-o gestionare prea directă a securității, aceasta fiind, într-adevăr, foarte diferită ca organizare, după statele și întreprinderile internaționale. Această situație amplifică, din nefericire, luările în considerație individuală de securitate și de evacuare. Ea favorizează, de asemenea, și deținerea armelor de foc care duc la lovituri de stat. Riscurile de trageri fratricide între SMP adverse și forțele

legitime au crescut, în special, în primele zile de criză.

***Pentru un cod de conduită și o listă oficială
stabilite de ONU***

Progresele timide în materie de legislație marchează rolul ambivalent al unor state în folosirea soldaților privați. Africa de Sud a emis reguli naționale după ce a perceput deriva influenței societății *Executive Outcomes*. Anglia a urmat-o cu *Green Paper*¹⁹. (Raport al parlamentului din februarie 2002 asupra SMP. Nu preconizează, din păcate, reglementări interne obligatorii ale SMP). Franța abordează cu timiditate subiectul prin legea din 2003, privind represiunea mercenariatului. Odată cu societățile transnaționale, aceste eforturi de încadrare reglementară națională nu pot fi eficiente decât cu sprijinul ONU.

Națiunile Unite au luat repede cunoștință de eficacitatea și rentabilitatea operațiilor anumitor SMP, îndeosebi în ajutorul DDR²⁰ din Liberia. Secretarul general era, în particular, favorabil pentru a evita un nou imobilism internațional în Rwanda, în 1994. Or, doar un registru oficial care decernează o etichetă de respectabilitate este capabil să prevină deviațiile necontrolate. Protocolul adițional 1 din articolul 47 al Convenției de la Geneva (1949) privind mercenariatul nu mai este suficient. Termenii de integralitate ai contractului legal semnat trebuie să poată fi verificat de DOMP²¹. Primele de randament trebuie, de asemenea, să fie strict încadrate. SUA cer acordul Departamentului de Stat²² pentru orice acțiune cu SMP; extinderea internațională la DOMP ar fi tot atât de logică precum sunt mizele internaționale.

***A constrânge SMP să accepte regulile
războiului și nu pe cele ale pieței libere***

SMP și angajații lor se pot elibera prea ușor de jocul de-a războiul și de jocul în război atât de necesare controlului războiului și în război. Politicianul poate să renunțe imediat la responsabilitatea sa de administrare a violenței? Traumatismul imaginilor violente a 4 soldați americani de la firma Black Water linșați de mulțimea din Felloyah la 6 aprilie

¹⁹ Raport parlamentar britanic din februarie 2002 asupra SMP. El nu preconizează din nefericire reglementări interne obligatorii ale SMP.

²⁰ Dezarmare-Demobilizare-Reintegrare.

²¹ Departamentul Operațiilor de Menținere a Păcii (DOMP) din ONU.

²² Creația DHS, *Département of Homeland Security*, 25 noiembrie 2002 (un buget la cote ridicate; 40 miliarde de dolari în 2005).

¹⁸ Evacuarea resortisanților.

2004 reafirmă nevoia fiecărui stat de a dispune de o reglementare coordonată la nivel internațional. Accesul la aceste SMP al soldaților din armatele regulate, atrași de salariile mari, în primul rând, facilitează acceptarea regulilor de comportament. Reconversia delicată azi, ar putea fi facilitată. Organizarea recurgerii la SMP oficiale pentru sarcini de securitate ar putea apoi permite ajutorul intrărilor și ieșirilor, în primul rând al forțelor regulate. Acestea vor putea să se centreze din nou pe adevăratele misiuni într-un context de diminuare a bugetului și efectivelor. Vor fi atunci capabile să răspundă corespunzător numeroaselor solicitări politice.

Totuși, chiar cu un cadru definit la ONU, importanțele lor proliferări și puterea prea mare riscă să diminueze locul statelor și al popoarelor lor ca deținătoare a monopolului

violentei legitime.

„Mâna invizibilă” a lui Adam Smith²³ nu este, cu siguranță, soluția pentru garantarea deplinului echilibru al păcii mondiale ci, mai degrabă, instabilitatea continuă, sursă de profit pentru orice SMP. În definitiv, externalizarea serviciilor armatelor merită mai multă luciditate prin intermediul unui control internațional, în scopul păstrării, în orice circumstanță, a independenței și autonomiei de decizie în fața puterilor transnaționale.

Alegerea franceză singulară și responsabilă de a limita până aici externalizarea în materie de apărare și securitate va trebui menținută, în mod imperativ, după alegerile prezidențiale din 2007. Această menținere va evita să cadă, ca în 1989 de exemplu, în mirajul sfârșitului istoriei²⁴, propice redistribuirii „dividendelor păcii”.

²³ Adam Smith (1723-1790), Economist, partizan al autoreglării pieței pentru a atinge echilibrul între ofertă și cerere.

²⁴ Teză apărută de idealiști precum Francis Fukuyama, ca urmare a prăbușirii blocului sovietic, și pusă în discuție astăzi prin paradigma cea mai realistă a „sfârșitului unei istorii”: celei a Războiului Rece stabilizată prin înghețul bipolar.

ȘTIINȚĂ MILITARĂ SAU ȘTIINȚE MILITARE ?

Lieutenant-colonel LAURENȚIU GRIGORE *Forces terrestres / Roumanie*

Résumé:

La controverse science militaire, sciences militaires existe depuis quelque temps dans la pensée militaire roumaine et le manque considérable d'arguments de chaque conception crée une confusion et une incohérence dans beaucoup d'activités pratiques. Ainsi, dans l'Université Nationale de Défense on préfère et on utilise plutôt le terme de sciences militaires, terme qui se retrouve dans les noms des cours de spécialité et dans le domaine où les diplômés ont passé leur licence ou préparent leur doctorat. Par contre, dans l'Académie des Forces Terrestres on préfère plutôt le terme de science militaire qui se retrouve aussi bien dans le nom des cours et de la chaire de spécialité que dans la thématique des cursus universitaires.

Aparent suntem tentați și considerăm această controversă ca o falsă problemă, neimportantă sau puțin importantă. Este adevărat că pluralul și singularul unui termen diferă din punct de vedere cantitativ și nu din punct de vedere al esenței fenomenului respectiv. Și totuși, această clasificare se impune și pentru că: generează confuzie în procesul de învățământ, de formare și perfecționare a resursei umane; situează știința militară la un stadiu neexplicit; nu permite o abordare unitară și sintetică a fenomenului militar; poate fi un argument al celor care susțin că știința militară nu există în fapt și că sistemul de cunoștințe folosite în domeniul militar aparține altor științe.

În demersul pentru a găsi un răspuns la întrebarea *Știință militară sau Științe militare* am folosit metodele analitice de cercetare științifică. Am analizat publicațiile militare de specialitate, manualele și regulamentele în vigoare și expirate din Armata României precum și cele din OTAN, și am constatat că acestea conțin cunoștințe despre: acțiunea militară la toate nivelurile ei, război, operațiuni de stabilitate și sprijin, securitate și apărare națională. Raționamentul acestei investigații s-a bazat pe identificarea sistemului de cunoștințe care sunt vehiculate în domeniul militar și care implicit compun știința sau științele militare și

pe compararea acestuia cu definițiile formulate până în prezent.

De asemenea, am căutat să determinăm modul în care au fost procurate aceste informații (cunoștințe). Unele au rezultat în urma unui atent proces de cercetare științifică, iar altele au derivat din doctrina politică sau politico-militară.

Pasul următor al cercetării a constatat în identificarea celor mai reprezentative concepții despre știința / științele militare.

În *Tratatul de știință militară* volumul I, colonelul Liviu-Aron Deac definește știința militară ca fiind „un sistem de cunoștințe referitoare la legile și principiile luptei armate, la normele și formele de organizare, pregătire și întrebuințare a forțelor armate, la metodele și procedeele acțiunilor militare”¹

În viziunea acestuia, știința militară este la singular și se ocupă doar de o parte distinctă a domeniului militar, și anume acțiunea militară. Teoria aceasta este preluată de la marele gânditor militar român, generalul Corneliu Soare, care în esență consideră că știința militară este doar acea parte a cunoștințelor care vizează nemijlocit partea armată a războiului.

Gaston Boutal, în lucrarea sa „Războiul”, amintește existența unei științe denumite polemologia, care studiază

¹ *Tratat de știință militară*, volumul I, Editura Militară, București, 2001, p. 19.

fenomenul război în ansamblu său fără a intra în problematica specifică luptei armate (acțiunii militare), respectiv a științei despre pace.

Această gândire este specifică după cel de-al Doilea Război Mondial, respectiv anilor '50, când curentele analitice din știința militară încearcă să separe problematica acțiunii militare de cea a războiului.

Anterior acestei perioade, problematica războiului și a luptei armate era tratată unitar. Ca să justificăm această afirmație, voi pleca de la cele mai reprezentative lucrări ale gândirii militare universale.

Sun Tzu în *Arta Războiului* prezintă un set de norme cu privire atât la război, cât și la acțiunea militară.

Carl von Clausewitz în lucrarea *Despre război* tratează atât problematica războiului din punct de vedere politic, geopolitic și geostrategic, cât și forma specifică de manifestare a războiului, respectiv lupta armată (acțiunea militară).

Comparând concepțiile despre știința militară cu cunoștințele identificate, rezultă că unii autori susțin varianta știință militară, iar alții varianta de științe militare.

De asemenea, analizând în viziunea sistemică fenomenul militar contemporan am ajuns la următoarele concluzii:

- fenomenul militar contemporan este altceva decât numai război sau luptă armată;
- lupta armată este un domeniu central și foarte important al războiului, și este cercetată (studiată) din punct de vedere al fenomenului social de către o știință distinctă;
- războiul contemporan este mult mai mult decât lupta armată și presupune o abordare distinctă față de lupta armată;
- pacea este o problemă care se rezolvă și de către militari;
- multe științe analizează propriile obiecte de studiu și din perspectiva sau pe timpul războiului sau acțiunii militare, ceea ce a determinat apariția unor noi ramuri ale acestora, care se interferează și cu știința care abordează fenomenul război sau luptă armată.

Rezultă că există o știință care cercetează acțiunea militară, care are ca obiect de studiu războiul, care studiază acțiunea forțelor armate pentru pacea și stabilitatea socială, precum și influența spațiului geografic asupra politicii în

domeniul militar și asupra fenomenului militar, de asemenea psihicul uman în condițiile câmpului de luptă, o societate umană și relațiile dintre civili și militari pe timp de pace, criză și război, deci o știință sau un grup de științe care studiază mijloacele de luptă folosite în acțiunea militară etc.

Analizând fiecare știință în parte se relevă faptul că au un obiect de studiu, au o metodologie științifică de cercetare a obiectului de studiu, au un set minim de axiome pe baza cărora se exprimă fenomenul cercetat (obiectul de studiu) și, nu în ultimul rând, o aplicabilitate practică a cunoștințelor rezultate (produse). Deci există mai multe științe care abordează domeniul militar, ceea ce ne face să tragem concluzia că termenul corect este cel de științe militare.

Depășind acest stadiu al cunoașterii științifice cred că putem să extindem cercetările pentru definirea fiecărei științe militare.

Cercetarea efectuată mă îndreptățește să afirm că în centrul acestor științe militare se situează acea știință care studiază acțiunea militară. De ce? Pentru că finalitatea sau esența războiului este acțiunea militară. Orice acțiune contradictorie nefinalizată cu luptă armată este doar un conflict social mai mult sau mai puțin important și nu un război în adevăratul sens al cuvântului, chiar dacă nu de puține ori o definim ca fiind război.

Războiul Rece, cel mai mare conflict social al secolului XX, nu a întrunit elementele constitutive ale războiului deoarece nu a avut loc acțiunea militară, chiar dacă toate celelalte acțiuni au atins un înalt nivel de încordare.

Această știință este denumită știință militară.

Pentru a face distincție între știința militară și științele militare suntem obligați să denumim această știință în concordanță cu regulile logicii.

Alegerea termenului care să reprezinte cel mai bine acest sistem de cunoștințe nu se poate face aleatoriu. De aceea am considerat că se impune să analizăm și să comparăm, din punct de vedere al elementelor componente, știința militară cu alte științe sociale.

Pedagogia conține mai multe discipline, ca pedagogia școlară, pedagogia socială etc., dar și o disciplină principală în jurul căreia gravitează toate celelalte pedagogii, și anume pedagogia generală.

Psihologia, ca și pedagogia, conține o știință fundamentală denumită psihologie generală și mai

multe științe ca: psihologia socială, psihologia experimentală, psihologia vârstelor.

Științele economice au ca element central economia politică și mai multe discipline economice grupate în trei categorii: științe economice fundamentale, științe economice de ramură și științe economice de graniță.

Sociologia conține și ea o disciplină generală care studiază esența fenomenului social și mai multe sociologii ce studiază alte segmente ale socialului.

Prin analogie cu ceea ce există în alte științe sociale, știința militară o vom denumi **știință militară generală** (SMG)

Această știință se ocupă strict de elementul specializat al războiului, luptă armată și elaborează cunoștințe necesare comandanților și executanților pentru pregătirea și desfășurarea în condiții de eficiență a luptei armate.

Menționez că această condiție de eficiență este principala caracteristică a acțiunii militare și în același timp principalul criteriu prin care cunoștințele dobândite aici primesc adjectivul de științific.

Știința militară generală poate fi definită *ca un set concret de cunoștințe despre pregătirea și ducerea luptei armate, precum și despre pregătirea forțelor armate (resurse umane) pentru lupta armată.*

Din punct de vedere istoric, cercetările efectuate mă îndreptățesc să afirm că începuturile științei militare generale ca știință în cadrul științelor militare sunt undeva pe la începutul secolului al XIX-lea.

În 1805, Clausewitz critică în revista *Neue Bellona* gândirea dogmatică în domeniul militar, în mod deosebit cea a noului teoretician militar Heinrich Dietrich von Bülow.

Clausewitz critică în special definițiile lui von Bülow referitoare la operația militară, liniile de operații, strategia și tactica, demonstrând că definițiile acestuia nu corespund exigențelor științifice.

„Caracterul științific al studierii războiului constă în primul rând în elaborarea corespunzătoare a concepțiilor utilizate.” Astfel, acesta spune că *„Ne vom ocupa mai ales de noțiunile generale pentru că, în constituirea unor științe, lor le revine întâietatea”*².

Bülow definea strategia ca știință a mișcărilor în afara câmpului vizual al inamicului, în timp ce tactica ar studia

mișcărilor efectuate în interiorul acestuia. Clausewitz arată că o asemenea viziune reduce întreaga activitate militară la mișcări, însă distincția se bazează pe un criteriu empiric – câmpul vizual sau bătaia tunului – și nu pe o trasătură abstractă; ca atare, definițiile lui von Bülow nu conduc spre o rezolvare satisfăcătoare sub aspect rațional. Distincția dintre strategie și tactică, considera Clausewitz, trebuie să se întemeieze pe un element esențial și general, care este lupta armată.

*„Strategia nu este nimic fără luptă, căci lupta este materia de care se servește ea”*³. Clausewitz dezvăluie eroarea metodologică și caracterul empiric al gândirii lui von Bülow: *„Rezultatul acestor cercetări este că autorul nu s-a sinchisit de natura obiectului (obiectul științei militare generale).”*⁴

Gândirea militară contemporană admite existența unei științe militare generale. Astfel Herve Coutau Begarie, în lucrarea sa *„Tratat de strategie”*, consacră un capitol pentru a demonstra caracterul științific al strategiei, ca parte a științei militare generale. De asemenea, acesta exprimă complexitatea și legăturile strânse ale acestei științe cu alte științe. *„Strategia nu este o disciplină independentă. Ea este o ramură a unui domeniu mult mai vast, acela al conducerii războiului și, mai general în prezent, a conflictului, care a fost denumită, în funcție de epocă, știință militară.... arta războiului ...”*⁵

Un alt set de cunoștințe din domeniul militar sunt cele care derivă din, dar și susțin operațiile de stabilitate și sprijin. În acest domeniu, deși este la fel de vechi ca și instituția militară, doar spre sfârșitul secolului al XX-lea apar primele încercări de fundamentare științifică.

Relevante pentru studiul nostru sunt operațiile de stabilitate și sprijin desfășurate în ultimele decenii și în mod deosebit cele sub egida ONU.

În categoria operațiilor de stabilitate și sprijin intră următoarele activități: asigurarea libertății de navigație și de survol; asistența acordată unor națiuni; combaterea terorismului; impunerea de sancțiuni; loviturile cu obiectiv

³ Ibidem, p. 261.

⁴ Ibidem, p. 285.

⁵ Herve Coutau Begarie, *Tratat de strategie*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 118.

² *Neue Bellona* vol. 9, 1805, p. 255.

limitat și raidurile; sprijinul militar acordat luptei antidrog; sprijinul militar acordat autorităților civile; evacuarea necombatanților; demonstrațiile de forță; protecția navigației; căutarea, salvarea, evacuarea, sprijinul păcii etc.

Este binecunoscut faptul că responsabilitatea construirii păcii este atributul dreptului internațional public, al statelor și organizațiilor internaționale și nu al organizațiilor militare.

Totuși, în ultima vreme se vehiculează în mediile științifice și politice ideea conform căreia *„menținerea păcii nu este treaba militarilor, dar nu se poate realiza fără ei”*

Istoria omenirii a consemnat multe astfel de acțiuni în care instituția militară a fost implicată în menținerea păcii și nu în desfășurarea războiului, dar conform teoriei acțiunii umane, activitatea desfășurată de militari fără violență și pentru realizarea unui scop constructiv nu poate fi încorporată în categoria acțiunilor militare deoarece nu îndeplinește cerințele esențiale ale unor astfel de acțiuni. Deci cunoștințele despre aceste activități nu se înscriu în sistemul de cunoștințe al științei militare generale, fapt ce ne îndreaptă către concluzia că ele aparțin unei alte științe militare.

Totuși nu trebuie să excludem faptul că multe din cunoștințele cu care operează aceste științe sunt împrumutate din știința militară generală (în mod deosebit cele referitoare la organizare și conducere, dar și cunoștințe privind modul de acțiune al forțelor în operațiile intermediare). Aceste interferențe dintre acestea și știința militară generală oferă două argumente: unul prin care susținem caracterul general al cunoștințelor vehiculate de știința militară generală și altul prin care putem susține caracterul de știință militară al acestei științe care studiază acțiunea nonviolentă a instituției militare.

În cercetarea întreprinsă am observat că unii gânditori militari confundă acțiunea militară cu activitatea militară pe timpul operațiilor de stabilitate și sprijin. Confuzia apare datorită faptului că aceștia consideră că toate acțiunile întreprinse de militari sunt acțiuni militare, ori acest raționament este greșit pentru că în categoria acțiunilor militare intră doar acele acțiuni în care mijlocul violent își pune în valoare puterea sa pentru a atinge

un scop violent și anume distrugerea (nimicirea, neutralizarea) fizică a adversarului.

În acțiunea desfășurată pe timpul operațiilor de stabilitate și sprijin, chiar dacă mijlocul este același (armament și tehnică de luptă), scopul nu este de natură distructivă, iar acest fapt face ca acest tip de acțiune să difere total față de acțiunea militară.

Deci obiectul de studiu al acestei științe îl reprezintă aceste operații de stabilitate și sprijin, iar știința militară care se ocupă de crearea, gestionarea și întrebuințarea cunoștințelor ce țin de acest obiect de studiu nu este clar definită, de aceea o voi denumi *știința operațiilor pentru pace*.

O altă mare categorie de cunoștințe despre și pentru domeniul militar sunt cele legate de spațiul geografic. Originea acestor cunoștințe se găsește în trecutul îndepărtat. Astfel, Platon constată existența unor legături dintre mediul geografic și organizarea politico-militară a statului. Aristotel, în lucrarea *„Politica”*, consideră că există o mare dependență dintre mărimea cetății sau a statului și întinderea spațiului, bunurile și numărul de locuitori. De asemenea, acesta consideră relieful drept obstacol pentru invadatori și element favorabil celor care se apără. În Asia, vestitul gânditor și strateg militar Sun Tzî sesiza importanța geomorfologică a teatrului de război și insista asupra cunoașterii și folosirii detaliilor pentru buna desfășurare a luptei.

Evoluția gândirii militare în acest domeniu a generat un bogat sistem de cunoștințe grupate în științe ca: geopolitică, geostrategie, geografie militară.

Geopolitica este definită ca fiind știința care studiază politica și acțiunea unui stat, relațiile și jocul politic dintre state (grupări de state) într-o arie geografică de mărime națională, zonă continentală sau planetară.

Legătura teoretică dintre geografie și război este foarte clar exprimată începând cu secolul al XVIII-lea în lucrarea *„Introducere în geografia militară”* a lui Panckoucke și în lucrarea *„Metode pentru studiul geografic”* a lui Lenglet Dufresnoy.

Începând cu secolul al XIX-lea cunoașterea în domeniul geografico-militar devine tot mai sistematică. Astfel, putem vorbi chiar de școli de geografie militară ca cea franceză, spaniolă,

germană, austriacă, rusă, engleză și, nu în ultimul rând, de cea românească.

Gândirea geografică militară românească are ca model de inspirație școala franceză și germană și a constituit o bună perioadă de timp domeniul de excelență al științei militare.

Începutul secolului XX aduce un declin în studierea spațiului geografic din perspectiva acțiunilor militare, dar Primul Război Mondial dezvăluie importanța studiilor geografico-militare în obținerea victoriei. Așa că, în perioada imediat următoare războiului, gânditorii militari se îndreaptă din nou asupra problematicii geografico-militare.

După cel de-al Doilea Război Mondial, ca o consecință a amplitudinii spațiale deosebite a acestuia, apar tot mai multe concepte legate de „*marea geografie militară*” care, coroborată cu sistemul de cunoștințe al geopoliticii, se structurează într-un nou set de cunoștințe denumit geostrategie.

Astfel, în prezent, în gândirea militară românească și universală cunoștințele despre influența spațiului geografic asupra acțiunilor militare și a războiului sunt grupate în trei științe: geopolitica, geostrategia și geografia militară.

Analizând conținutul acestor științe constatăm următoarele:

- geopolitica, geostrategia și geografia militară au ca obiecte de studiu spațiul geografic, dar analizat din perspective diferite;

- geopolitica analizează spațiul din perspectiva influenței acestuia asupra politicii în general și a politicii militare, în special;

- geostrategia analizează spațiul din perspectiva influenței acestuia asupra pregătirii și ducerii războiului (nivelul strategic al războiului);

- geografia militară analizează influența spațiului geografic asupra acțiunii militare de nivel tactic, operativ sau strategic;

- între cele trei științe există corelație, se intersectează și au puncte comune, dar și domenii specifice de abordare;

- geopolitica se adresează nivelului politic și politico-militar, geostrategia, nivelului politico-militar și militar, iar geografia militară, nivelului operațional militar;

- cunoștințele celor trei științe sunt complementare și ar putea forma un sistem încheiat de cunoștințe.

Plecând de la această ultimă idee putem afirma că cele trei științe formează științele geografice militare.

Considerăm că o abordare încheiată, întrunită a acestora este un pas important în evoluția lor, oferind coerență și claritate în exprimarea ideilor referitoare la influența spațiului geografic asupra domeniului militar.

De asemenea, în urma analizei conținuturilor acestor științe am constatat că acestea folosesc concepte și noțiuni ale științei militare generale, iar acest fapt justifică și din această perspectivă existența unei științe militare generale.

Un alt set de cunoștințe identificate ca aparținând științelor militare sunt cele legate de determinările câmpului de luptă asupra psihicului uman. Știința care se ocupă de această problemă este psihologia militară. Aceasta este considerată ca o disciplină de graniță între științele militare și psihologie. Finalitatea acestei științe este de a elabora cunoștințe despre profilul psihic optim în diverse forme și procedee ale luptei armate pentru fiecare armă și specialitate militară, precum și pentru a contracara agresiunile de natură psihică sau pentru a elabora procedee eficiente de lovire a psihicului adversarului.

Analizând și inventariind cu atenție cunoștințele acestei științe am ajuns la concluzia că putem include psihologia militară în rândul științelor militare și nu ca o știință de graniță. Argumentăm această idee prin faptul că majoritatea cunoștințelor psihologiei militare sunt destinate lovirii adversarului și protecției împotriva loviturilor adversarului (lovituri împotriva psihicului luptătorului).

Deci psihologia militară analizează psihicul luptătorilor din perspectiva câmpului de luptă modern și oferă soluții în ceea ce privește neutralizarea voinței adversarului și menținerea capacității psihice la parametrii ceruți de acțiunea militară eficientă. Și această știință se folosește de cunoștințele elaborate de știința militară generală pentru a elabora modele și profile psihice optime, precum și proceduri de acțiune și agresiune psihică în lupta armată.

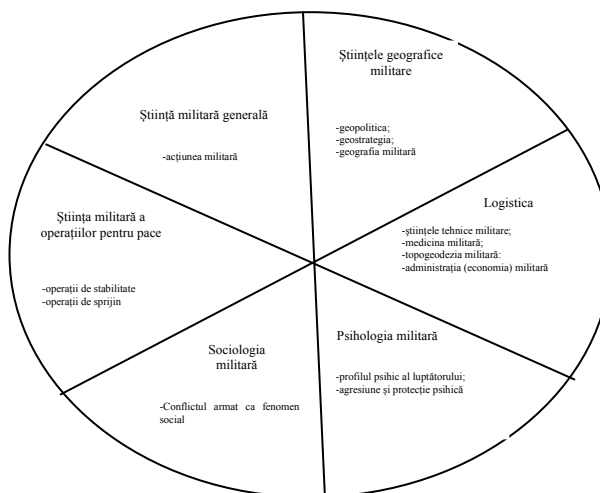
Științele tehnice militare au ca scop fundamental satisfacerea unei nevoi a domeniului militar, și anume înzestrarea tehnică. Scopurile războiului, ale luptei armate, generează nevoi de armamente.

Mijlocul, alături de agentul și scopul acțiunii reprezintă unele elemente fără de care acțiunea militară nu poate avea loc. Proiectarea și producția mijloacelor de ducere a luptei armate au la bază cunoștințele vehiculate în științele tehnice. Și totuși, științele tehnice militare nu se referă la acest segment al asigurării tehnice, deși îl includ.

Ca de obicei în analiza acestui domeniu științific am investigat sistemul de cunoștințe existent în urma căruia am constatat că acest sistem cuprinde cunoștințe privind asigurarea cu armament și tehnică de luptă, muniții, materiale de întreținere și tehnice, mentenanță, managementul resurselor materiale etc.; de asemenea, am constatat că se interferează foarte mult cu sistemul de cunoștințe specific logisticii. Acest fapt ne-a determinat să reconsiderăm acest sistem de cunoștințe. Practic, științele tehnice militare, sunt un domeniu al unei alte mari științe militare, și anume logistica.

Logistica cuprinde, pe lângă științele tehnice militare, medicina militară, topogeodezia militară, administrația (economia militară).

Schematic, științele militare se prezintă astfel:

În concluzie, abordarea domeniului științelor militare a fost făcută din altă perspectivă decât cea de până acum. Științele în secolul XXI se interferează, se întrepătrund și se sprijină, iar frontierele dintre acestea nu sunt linii precis delimitate. Științele militare nu fac excepție de la această tendință și sunt supuse unui proces continuu de transformare pentru a răspunde cerințelor și exigențelor tot mai mari ale domeniului militar contemporan.

LA FONCTION POLITIQUE EXTERIEURE DE DEFENSE: ENTRE RUPTURE ET CONTINUITE

CRC2 BOILLLOT Marine / France

Les relations internationales de défense sont aujourd'hui omniprésentes dans l'activité des forces armées.

Chaque militaire est impliqué dans leur mise en œuvre. Au Kosovo, sur un théâtre d'opération difficile, les considérations de politique extérieure s'imposent à tous, parfois au détriment de la mission. Ainsi, le déploiement de chars Leclerc dans cet environnement défavorable à son emploi est-il imputable en partie à la volonté de prouver leur efficacité aux forces émiriennes présentes.

De même, le déploiement Agapanthe dans l'océan Indien, activité phare de la marine française en 2004, répond-il aussi et surtout à la volonté de développer des relations avec les marines riveraines.

Sous un autre angle, les relations internationales de défense paraissent parfois incohérentes et improductives.

Ainsi, le développement des relations militaires avec la Pologne et, dans une moindre mesure, avec la Corée du Sud, ne s'est-il pas traduit par les contrats espérés.

Le fruit des investissements consentis n'est pas toujours visible.

Dans un environnement financier contraint, l'organisation et l'optimisation de la politique extérieure de défense revêtent donc une acuité toute particulière et actuelle, la fonction de chef d'état-major des armées ayant pris une nouvelle et déterminante dimension dans l'action extérieure de l'Etat.

La politique extérieure de défense s'inscrit dans un contexte de transformation de l'action internationale de l'Etat, où politique de défense et politique étrangère sont étroitement liées. Sa mise en œuvre est

complexe et souvent contradictoire. La recherche d'une plus grande cohérence rend nécessaire sa réorganisation.

Une étroite imbrication de la défense et de la diplomatie

Le nouvel environnement géopolitique place l'outil de défense au cœur de la diplomatie. Il détermine et conditionne la politique de défense et son organisation.

La mission de défense est au cœur de l'action extérieure de l'Etat

L'effondrement de l'Union soviétique a marqué la fin de la logique d'affrontement des deux systèmes idéologiques associés à la guerre froide. Certains ont alors pu espérer des relations apaisées entre Etats et exclure le recours à la violence dans le règlement des différends.

Force est de constater aujourd'hui la multiplication des conflits. L'illusion d'un monde définitivement pacifié s'est estompée. A des relations internationales fondées sur deux ensembles défendant des systèmes et valeurs opposées, s'est substituée une organisation morcelée où chaque Etat, religion ou même ethnie protège avant tout ses intérêts particuliers. L'organisation bipolaire des relations internationales s'est muée en un désordre multipolaire.

Ce nouvel ordre international induit une fragilisation de l'action extérieure de l'Etat. La diplomatie française paraît réduite à l'invocation de principes généraux voulus comme universels et à la défense d'intérêts nationaux mal définis.

Le recours à la force armée dans les relations internationales est dès lors essentiel

et confère à la politique étrangère sa véritable crédibilité.

Ainsi, la réaffirmation du lien franco-américain après la crise récente qu'ont connue les relations entre les deux pays, s'est-elle concrétisée par une participation renforcée de la France aux opérations en Afghanistan.

La voix de la France est d'autant plus forte qu'elle est fondée sur une réelle capacité d'action. Aujourd'hui, la France est un des trois ou quatre Etats capables d'intervenir de façon efficace et cohérente à tout moment, partout dans le monde.

Par ailleurs, les relations internationales militaires sont aujourd'hui un élément essentiel du développement de relations avec un pays. L'ouverture d'un dialogue stratégique avec l'Inde s'est accompagnée d'un fort resserrement des liens avec les armées de cette puissance ; ils sont la manifestation concrète d'un intérêt marqué et d'un accord voulu entre deux pays.

La coopération militaire fait partie intégrante de l'effort diplomatique.

L'action extérieure de l'Etat est le déterminant principal de la politique de défense

Les relations de la France avec ses partenaires, les intérêts économiques et politiques de la nation déterminent les contours et orientations de la mission de défense.

Cette imbrication s'illustre dans tous les domaines: l'emploi des forces, leur entraînement, leur armement, le renseignement.

L'interopérabilité des moyens est aujourd'hui un impératif. Elle est nécessaire à la constitution de forces suffisantes et adaptées aux engagements modernes. L'emploi des forces armées est maintenant presque exclusivement envisagé dans le cadre d'une coalition. Même les engagements de la France en Afrique, comme l'opération Artémis, se font, dès que possible, dans une logique de partenariat avec d'autres nations.

Par ailleurs, la participation des forces armées à la force de réaction rapide de l'Organisation du Traité de l'Atlantique Nord marque une évolution sensible de la politique de la France vis-à-vis de cette institution. Elle trouve en partie sa justification dans la nécessité de maintenir une véritable interopérabilité avec les forces de l'Alliance Atlantique.

Egalement, l'entraînement est pour l'essentiel organisé et conduit en international. Il n'existe plus de grands exercices nationaux sans implication de partenaires étrangers.

Dans un autre registre, la définition et la conduite des programmes d'armement sont le plus souvent la résultante d'un processus complexe où considérations de coopération et perspectives d'exportation sont des éléments déterminants.

De même, les domaines les plus sensibles font aujourd'hui l'objet d'échanges avec nos partenaires. La lutte contre le terrorisme international nécessite partages d'informations, modes d'actions communs et souvent des opérations conjointes.

Les relations internationales sont un outil essentiel de l'action militaire.

La connaissance la plus précise possible du partenaire ou de l'opposant éventuel est nécessaire à la définition d'une politique de défense. Elle permet la juste appréciation des capacités militaires souhaitables et, ultérieurement, l'élaboration des modes d'action possibles. Elle impose un travail permanent d'analyse et d'étude.

La création de la délégation aux affaires stratégiques et de la direction du renseignement militaire, le maintien d'un important réseau de représentation militaire à l'étranger, illustrent la nécessité de ces besoins.

Politique de défense et action extérieure de l'Etat se nourrissant l'une de l'autre, leur imbrication de plus en plus étroite rend leur mise en œuvre beaucoup plus délicate.

Une mise en œuvre complexe

Mission de défense et action extérieure de l'Etat recoupent des intérêts souvent divergents. Leur mise en œuvre par de multiples acteurs et structures est souvent difficile et parfois incohérente.

Des intérêts difficiles à concilier

Les objectifs sont souvent différents et contradictoires.

Ainsi, le souhait légitime de soutenir l'industrie nationale peut-il conduire à vendre des matériels à des Etats dont les intérêts divergent de ceux de la France.

La cession à l'Inde et au Pakistan de sous-marins par la société Armaris participe à

une course aux armements entre deux pays ennemis. Elle conduit aussi au développement d'une menace sous-marine en mer d'Arabie où les flux maritimes sont essentiels à l'approvisionnement énergétique français.

Intérêts géopolitiques militaires et commerciaux, parfaitement justifiés et légitimes, sont alors opposés.

Des objectifs peuvent aussi converger au risque éventuellement de modifier les choix politique et militaire. Les considérations d'opportunité peuvent alors primer.

Le projet de construction d'un second porte-avions en coopération avec la Grande-Bretagne bénéficie incontestablement de la dynamique de la relation franco-britannique dans le domaine de la défense.

Ces objectifs commerciaux, politiques et militaires coexistent. Ils évoluent constamment dans le temps et fluctuent selon les circonstances et les tropismes des acteurs.

L'histoire de la coopération militaire navale entre le Japon et la France en apporte une illustration très nette. La marine française a participé au développement de la marine japonaise au début du XXème siècle et, ainsi, à l'émergence quelques années plus tard d'une puissance navale rivale.

Dans la même optique, il est loisible de s'interroger aujourd'hui sur la pertinence d'un possible développement de la coopération de défense franco-chinoise.

Une coordination des politiques et des arbitrages est donc nécessaire.

Des acteurs divers et souvent concurrents

Au sein du ministère de la Défense, l'harmonisation de la politique extérieure de défense demeure encore très subordonnée à l'autonomie des décideurs.

Au sein des armées, le récent décret du 21 mai 2005 tend à clarifier le partage des responsabilités au sein des armées.

Son article 11 désigne explicitement le chef d'état-major des armées (CEMA) comme responsable des relations internationales militaires. L'autorité du CEMA sur les chefs d'état-major d'armée, et donc sur la conduite des relations internationales de chaque armée, est clairement affirmée.

La plus grande cohérence qui en résulte devrait permettre de réduire les divergences dans un domaine où chaque armée pouvait jusqu'alors

suivre ses intérêts propres. Ainsi, l'affectation d'officiers de liaison auprès d'une armée étrangère pourra-t-elle désormais être décidée par le CEMA et ne plus dépendre comme auparavant du bon vouloir de chaque armée.

L'instruction permanente 15 000, signée du chef d'état-major des armées, définit le cadre dans lequel l'action des armées doit s'inscrire.

Chaque armée propose au sous-chef relations internationales (RI) de l'état-major des armées un plan de coopération dans lequel elle inscrit ses objectifs. Dans ce cadre, elle organise sa politique en intégrant ses impératifs, ceux des armées et de la délégation générale pour l'armement. Le processus d'harmonisation s'effectue selon des cercles vertueux de consultation et d'approbation.

Les relations internationales militaires sont donc organisées selon le principe de la collégialité arbitrée et répondent au principe de la subsidiarité.

Au niveau du ministère de la Défense, la politique extérieure de défense relève, des armées pour les relations internationales militaires, de la délégation générale à l'armement (DGA) pour la coopération d'armement, enfin de la délégation aux affaires stratégiques (DAS) pour le dialogue stratégique de défense.

Cette sectorisation paraît un peu artificielle.

Le dialogue stratégique conduit par le DAS ne peut se concevoir sans un volet armement ou une coopération militaire. De même, rares sont les cas où une coopération d'armement peut se développer sans l'appui des armées.

La distinction entre industriels d'une part et les armées utilisatrices du matériel d'autre part est peu pertinente à l'étranger.

L'insistance des pays du Moyen-Orient à vouloir traiter les contrats d'armement dans un cadre bilatéral en est l'illustration. La signature avec les Emirats Arabes Unis d'un accord de défense ne peut être comprise que dans la perspective des contrats de vente de chars Leclerc et de Mirage 2000 à ce pays.

Or, il n'existe pas aujourd'hui d'autorité de cohérence entre CEMA, DAS et DGA sinon celle du ministre.

Le représentant spécial du ministre, dont la compétence est strictement encadrée, ne peut prétendre à ce rôle. L'harmonisation des politiques se fait donc par concertation avec

un arbitrage ministériel lointain s'exerçant le plus souvent au cas par cas.

Au niveau interministériel, il n'y a pas actuellement d'autorité de synthèse autre que le pouvoir politique.

Le rôle des cabinets ministériels est donc essentiel et tend à se substituer à l'action des administrations. Le risque évident est alors de faire primer intérêts politiques propres, et souvent à court terme, sur ceux d'une politique de l'action de l'Etat à l'extérieur inscrite dans la durée.

Certes, le ministère des Affaires Etrangères exerce un magistère de principe, mais il ne dispose pas d'une autorité de synthèse s'imposant à tous.

La mise en cohérence de l'action de l'Etat à l'étranger, et donc le nécessaire arbitrage entre le transversal (l'interministériel) et l'horizontal (les ministères), n'est pas assurée.

La mise en œuvre de la politique extérieure de défense est complexe. L'imbrication de plus en plus forte entre politique de défense et action extérieure de l'Etat rend nécessaire une réflexion approfondie sur son devenir.

Un nécessaire recentrage de la fonction relations internationales

Les facteurs de changement

Le nouveau rôle pris par le chef d'état-major des armées (CEMA) et la transformation de l'administration induite par la modernisation des finances publiques incitent à une réorganisation de la fonction politique extérieure de défense.

La fonction de CEMA, commandant opérationnel et conseiller militaire du gouvernement, est considérablement renforcée par l'importance donnée à l'action militaire dans le nouvel environnement international.

L'outil militaire, performant et projetable, participe de façon décisive à la crédibilité de la politique étrangère de la France.

Aussi le champ d'action des armées en est-il profondément transformé et élargi. Leur emploi pour venir en aide aux populations frappées par un raz-de-marée en océan Indien en est l'illustration.

D'évidence, le CEMA dispose d'une expertise technique unique dans un domaine essentiel à l'action extérieure de l'Etat.

Elle ne peut être contestée par aucun autre organisme du ministère de la défense ou des affaires étrangères.

Il participe *de facto* à la conduite et à la détermination de cette politique. La multiplication, temporaire ou non, des cellules de coordination entre le ministère des Affaires Etrangères et l'état-major des armées illustre cette nécessité croissante d'une expertise technique militaire dans la conduite des affaires étrangères.

Le CEMA, grand acteur du ministère de la Défense, est mécaniquement positionné comme conseiller militaire de la politique étrangère de la France. Il dispose ainsi d'une compétence transverse qui lui confère un rôle très large dans le domaine des relations internationales.

L'importance de sa position est manifeste au regard des entretiens qui lui sont accordés par autorités politiques de plus haut niveau partout dans le monde. L'existence d'un poste de conseiller diplomatique auprès du CEMA, fonctionnaire du ministère des Affaires Etrangères, est la reconnaissance implicite de cette spécificité.

Parallèlement à cette évolution, la nouvelle organisation des finances publiques induit une modernisation des structures de l'Etat qui devront s'adapter à une logique de mission et d'objectif. C'est le cas en particulier de la fonction « relations internationales de défense » réduite dans la loi de finances 2005 au vocable de « politique extérieure de défense ».

Le programme 144 constitué au sein de la mission de défense est confié au délégué aux affaires stratégiques (DAS). Il fédère l'ensemble des actions contribuant à éclairer le ministère sur ses actions futures. En particulier, l'action 5 regroupe le soutien aux exportations, l'action 3 le renseignement, l'action 2 l'environnement et la prospective de défense, et l'action 6 la diplomatie de défense. Le DAS est donc responsable d'actions sur lequel il n'a aujourd'hui qu'un contrôle et une expertise au mieux partiels. Ne bénéficiant d'aucune expertise militaire, sa légitimité vis-à-vis du ministère des Affaires Etrangères est très discutée.

Cette nouvelle organisation matricielle que suppose la réforme des finances publiques est concomitante avec le processus de

modernisation du ministère des Affaires Etrangères fondé sur une globalisation de l'action extérieure de l'Etat au sein d'une même mission.

Restructuration de l'administration par logique de missions et de programmes, élargissement du rôle du chef d'état-major des armées dans le domaine des relations internationales, militent en faveur d'une réorganisation de la mise en œuvre de la politique extérieure de défense.

Une réorganisation souhaitable

Elle est subordonnée au besoin de renforcer la cohérence de l'action extérieure de l'Etat et à une approche transverse de ses missions qui tend à transcender les structures et clivages traditionnels de l'administration.

Une distinction s'impose donc entre définition et conduite de la politique extérieure de défense.

Sa définition relève des autorités politiques et, dans une certaine mesure, de l'expertise technique du ministère des Affaires Etrangères et du CEMA, conseiller militaire du gouvernement.

La cohérence de cette politique pourrait être utilement entretenue et suivie par une structure permanente, par nature interministérielle.

La fonction de conseiller pour la sécurité nationale qui existe dans nombre de pays anglo-saxons est un exemple intéressant. Elle pourrait être adaptée aux spécificités institutionnelles françaises.

Un élargissement des compétences du secrétariat général pour la défense nationale à la politique extérieure de défense pourrait aussi être étudié.

Pour la conduite de la politique extérieure de défense, différentes organisations peuvent être envisagées. Mais elles devront tenir compte de la spécificité de la fonction de chef d'état-major des armées, conseiller du gouvernement, et donc participant à la définition de politique extérieure de défense, mais aussi chef des armées la mettant en œuvre.

Le DAS pourrait alors assumer la coordination de cette politique extérieure de défense mais sous réserve d'une large autonomie de ses différents acteurs.

Par souci de cohérence, la responsabilité de la mise en œuvre des relations internationales militaires pourrait

être alors confiée à un vice chef d'état-major des armées, situé au même niveau que les grands adjoints du ministre de la Défense.

En outre, la direction de la coopération militaire de défense pourrait logiquement être rattachée au ministère de la défense, qui aurait alors la responsabilité globale de la conduite de la politique extérieure de défense.

La fonction d'arbitrage, confiée dans les autres ministères techniques à un secrétaire général, est alors essentielle.

Le CEMA est aujourd'hui à la charnière entre le domaine politique et militaire. Compte tenu de la dimension transverse prise par sa fonction dans le domaine de l'action extérieure de l'Etat, ne pourrait-il pas être envisagé de lui confier cette mission ?

La conduite de la politique extérieure de défense serait alors coordonnée par le délégué aux affaires stratégiques mais sous l'arbitrage du chef d'état-major des armées, garant de sa cohérence, sous couvert du pouvoir politique.

Le rôle du ministre de la Défense se concentrerait sur les aspects politiques et d'orientation ; il en serait alors clarifié et donc renforcé.

Le processus de modernisation de l'Etat, entrepris sous l'impulsion d'une nouvelle organisation financière, coïncide avec les transformations induites au sein des armées par le décret de mai 2005. Il pourrait être le déclencheur d'une réorganisation de la fonction « politique extérieure de défense ».

Cette mutation supposerait cependant de profonds changements fondés sur un grand pragmatisme et la reconnaissance de la spécificité de la fonction de chef d'état-major des armées. Elle ne peut être désolidarisée des réflexions en cours sur la réorganisation du ministère de la Défense.

Elle induit la remise en cause de principes qui prennent parfois la forme d'un dogme. La place des militaires dans l'organisation de l'Etat est certainement la plus sensible. Les réactions diverses aux nouvelles responsabilités du chef d'état-major des armées le prouvent malheureusement. Les résistances internes au sein des administrations en sont aussi l'illustration.

Ces crispations corporatistes posent avec acuité la question de la capacité de l'Etat à se moderniser avec pragmatisme, sans idéologie ni faux semblants.

FUNCTIA POLITICĂ EXTERNĂ A APĂRĂRII: ÎNTRE RUPTURĂ ȘI CONTINUITATE

CRC2 BOILLOT Marine / France

Relațiile internaționale de apărare sunt astăzi omniprezente în activitatea forțelor armate.

Fiecare militar este implicat în punerea lor în aplicare. În Kosovo, pe un teatru de operații dificil, considerațiile de politică externă se impun tuturor, câteodată în detrimentul misiunii.

Astfel, desfășurarea de tancuri Leclerc în acest mediu defavorabil folosirii lor este imputabilă parțial voinței de a-și dovedi eficacitatea forțelor emiriene prezente.

De asemenea, desfășurarea Agapanthe în Oceanul Indian, activitate-far a marinei franceze în 2004, răspunde mai ales voinței de a dezvolta relații cu marinele riverane.

Sub un alt unghi, relațiile internaționale de apărare par câteodată incoerente și neproductive.

Astfel, dezvoltarea relațiilor militare cu Polonia și, într-o mai mică măsură, cu Coreea de Sud, nu s-a materializat prin contractele sperate. Rolul investițiilor nu este întotdeauna vizibil.

Într-un mediu financiar constrâns, organizarea și optimizarea politicii externe de apărare capătă deci o acuitate deosebită și actuală, funcția de șef de stat major al armatelor având o nouă și determinantă dimensiune în acțiunea externă a statului.

Politica externă de apărare se înscrie într-un context de transformare a acțiunii internaționale a statului, în care politica de apărare și politica externă sunt strâns legate. Punerea sa în aplicare este complexă și adesea contradictorie. Căutarea unei mai mari coerențe face necesară reorganizarea sa.

O strânsă colaborare între apărare și diplomație

Noul mediu geopolitic plasează instrumentul apărării în inima diplomației. El determină și condiționează politica de apărare și organizarea sa.

Misiunea de apărare este centrul (inima) acțiunii externe a statului

Dizolvarea Uniunii Sovietice a marcat sfârșitul logicii înfruntării celor două sisteme ideologice asociate Războiului Rece. Unii au putut spera atunci la niște relații liniștite între state și au exclus recurgerea la violență în reglementarea diferendelor.

Suntem obligați astăzi să constatăm înmulțirea conflictelor. Iluzia unei lumi pe deplin pacificată s-a estompat. Relațiilor internaționale bazate pe două ansambluri ce apară sisteme și valori opuse li s-a substituit o organizație fărâmițată, în care fiecare stat, religie sau chiar etnie își apară, înainte de toate, interesele proprii. Organizarea bipolară a relațiilor internaționale s-a transformat într-o dezordine multipolară.

Această nouă dezordine internațională induce o fragilizare a acțiunii externe a statului. Diplomația franceză pare redusă la invocarea de principii generale ce se doresc universale și la apărarea de interese naționale prost definite.

Recurgerea la forța armată în relațiile internaționale este de atunci esențială și îi conferă politicii externe adevărata sa credibilitate.

Astfel, reafirmarea legăturii franco-americane, după criza recentă pe care au cunoscut-o relațiile dintre cele două țări, s-a concretizat printr-o participare mai puternică a Franței la operațiile din Afganistan.

Vocea Franței este cu atât mai puternică cu cât ea este bazată pe o reală capacitate de acțiune. Astăzi, Franța este unul din cele 3 sau 4 state capabile să intervină eficient și coerent în orice moment, pretutindeni în lume.

De altfel, relațiile internaționale militare sunt astăzi un element esențial al dezvoltării de

relații cu o țară. Deschiderea unui dialog strategic cu India a fost însoțită de o puternică strângere a legăturilor cu armatele acestei puteri; ele sunt manifestarea concretă a unui interes marcat și a unui acord voit între cele două țări.

Cooperarea militară face parte integrantă din efortul diplomatic.

***Acțiunea externă a statului
este determinantul principal al politicii
de apărare***

Relațiile Franței cu partenerii săi, interesele economice și politice ale națiunii determină contururile și orientările misiunii de apărare.

Această imbricare se ilustrează în toate domeniile: folosirea forțelor, antrenarea lor, înarmarea lor, informațiile.

Interoperabilitatea mijloacelor este astăzi un imperativ. Ea este necesară la constituirea de forțe suficiente și adaptate angajamentelor moderne. Folosirea forțelor armate este acum aproape exclusiv luată în calcul în cadrul unei coaliții. Chiar angajamentele Franței în Africa, ca operația Artemis, se fac, dacă este posibil, într-o logică de parteneriat cu alte națiuni. De altfel, participarea forțelor armate la forța de reacție rapidă a OTAN marchează o evoluție sensibilă a politicii Franței față de această instituție. Ea își găsește partea sa de justificare în necesitatea de a menține o veritabilă interoperabilitate cu forțele Alianței Atlantice.

De asemenea, antrenarea este, în principal, organizată și condusă pe plan internațional.

Nu mai există mari exerciții internaționale fără implicarea unor parteneri străini.

Într-un alt registru, definirea și conducerea programelor de înarmare sunt cel mai adesea rezultanta unui proces complex, în care considerațiile de cooperare și perspective de export sunt elemente determinante.

De asemenea, domeniile cele mai sensibile fac astăzi obiectul unor schimburi cu partenerii noștri de experiență. Lupta împotriva terorismului internațional necesită schimburi de informații, moduri de acțiune comune și adesea operații în colaborare.

Relațiile internaționale sunt un instrument esențial al acțiunii militare.

Cunoașterea foarte precisă a partenerului sau a eventualului opozant este necesară în definirea unei politici de apărare. Ea permite justa apreciere a capacităților militare necesare și, ulterior, elaborarea unor moduri posibile de

acțiune. Ea impune o muncă permanentă de analiză și de studiu.

Crearea delegației afacerilor strategice și a conducerii informației militare, menținerea unei importante rețele de reprezentare militară în străinătate ilustrează necesitatea acestor nevoi.

Politica de apărare și cea de acțiune externă a statului se susțin una pe cealaltă, imbricarea din ce în ce mai strânsă făcând punerea lor în aplicare foarte delicată.

O punere în aplicare complexă

Misiunea de apărare și acțiune a statului îmbină interese adesea divergente. Punerea lor în aplicare de către mulți actori și structuri este adesea dificilă și câteodată incoerentă.

Interese dificil de conciliat

Obiectivele sunt adesea diferite și contradictorii.

Astfel, dorința legitimă de a susține industria națională poate conduce la vânzarea de materiale statelor ale căror interese sunt divergente față de cele ale Franței.

Cesionarea Indiei și Pakistanului a submarinelor de către societatea Armaris înseamnă participarea la o cursă a înarmărilor între două țări inamice. Ea duce, de asemenea, la dezvoltarea unei amenințări submarine în marea Arabiei, în care fluxurile maritime sunt esențiale pentru aprovizionarea energetică franceză.

Interese geopolitice militare și comerciale, perfect justificate și legitime, sunt atunci opuse.

Obiectivele pot, de asemenea, converge, cu eventualul risc de a modifica alegerea politică și militară. Considerațiile de oportunitate pot atunci prima.

Proiectul de construcție a unui al doilea port-avion în cooperare cu Marea Britanie beneficiază incontestabil de dinamica relației franco-britanice în domeniul apărării.

Aceste obiective economice, politice și militare coexistă. Ele evoluează constant în timp și fluctuează în funcție de circumstanțe și de tropisme ale actorilor.

Istoria cooperării militare navale dintre Japonia și Franța aduce o ilustrare foarte clară. Marina franceză a participat la dezvoltarea marinei japoneze la începutul secolului al XX-lea și, astfel, la emergența unei puteri navale rivale, câțiva ani mai târziu. În aceeași optică, ne este îngăduit să ne punem întrebări astăzi

asupra pertinentei unei posibile dezvoltări a cooperării franco-chineze în domeniul apărării.

O coordonare a politicilor și a arbitrajelor este deci necesară.

Actori diverși și adesea concurenți

În cadrul Ministerului apărării, armonizarea politicii externe de apărare rămâne încă foarte subordonată autonomiei factorilor de decizie.

În cadrul categoriilor de forțe, recentul Decret din 21 mai 2005 tinde să clarifice împărțirea responsabilităților în cadrul categoriilor de forțe. Articolul 11 desemnează explicit pe șeful de stat-major al categoriilor de forțe ca responsabil cu relațiile internaționale militare. Autoritatea șefului Statului Major General asupra șefilor de stat-major ai categoriilor de forțe, și deci asupra conducerii relațiilor internaționale ale fiecărei categorii de forțe, este clar afirmată.

Cea mai mare coerență ce rezultă de aici ar trebui să reducă divergențele într-un domeniu în care, până atunci, fiecare categorie de forțe putea să-și urmeze propriile interese. Astfel, afectarea ofițerilor de legătură pe lângă o armată străină va putea de acum să fie decisă de șeful Statului Major General și să nu mai depindă, ca până acum, de bunăvoința fiecărei armate.

Directiva permanentă 15 000, semnată de șeful Marelui Stat Major, definește cadrul în care acțiunea armatelor trebuie să se înscrie.

Fiecare categorie de forțe propune adjunctului cu relațiile internaționale (RI) din statul major al armatelor un plan de cooperare în care își înscrie obiectivele. În acest cadru, ea își organizează politica integrându-și imperativele, cele ale armatelor și ale delegației generale pentru armament. Procesul de armonizare se efectuează în funcție de cercuri corecte de consultare și aprobare.

Relațiile internaționale militare sunt deci organizate după principiul colegialității arbitrate și răspunde principiului de subsidiaritate.

La nivelul Ministerului apărării, politica externă de apărare ține de armate pentru relațiile internaționale militare, de Delegația generală pentru armament (DGA) pentru cooperarea în domeniul armamentului și, în fine, de Delegația afacerilor strategice (DAS) pentru dialogul strategic de apărare.

Această sectorizare pare puțin artificială.

Dialogul strategic condus de DAS nu se poate concepe fără o componentă de armament sau o cooperare militară. De asemenea, rare sunt cazurile în care o cooperare de armament se poate dezvolta fără sprijinul armatelor.

Distincția dintre industriași, pe de o parte și armatele utilizatoare de tehnică militară, pe de altă parte, este puțin pertinentă în străinătate.

Insistența țărilor din Orientul Mijlociu în a vrea tratarea contractelor de armament într-un cadru bilateral este un exemplu în acest sens. Semnarea cu Emiratele Arabe Unite a unui acord de apărare nu poate fi înțeleasă decât din perspectiva contractelor de vânzare a tancurilor Leclerc și a avioanelor Mirage 2000 către această țară.

Ori, nu există astăzi autoritate de coerență între șeful Statului Major General, DAS și DGA în afară de cea a ministrului.

Reprezentantul special al ministrului, a cărui competență este strict încadrată, nu poate pretinde acest rol. Armonizarea politicilor se face deci prin concertare cu un arbitraj ministerial îndepărtat, care se exercită, cel mai adesea, de la caz la caz.

La nivel interministerial, în prezent nu există altă autoritate de sinteză decât puterea politică.

Rolul cabinetelor ministeriale este deci esențial și tinde să se substituie acțiunii administrațiilor. Riscul evident este atunci când face să primeze interesele politice proprii, adesea pe termen scurt, asupra intereselor unei politici de acțiune a statului în exterior, înscrisă în timp.

Cu siguranță, Ministerul Afacerilor Externe exercită o autoritate de principiu, dar nu dispune de o autoritate de sinteză ce se impune tuturor.

Implementarea coerenței acțiunii statului în străinătate, și deci necesarul arbitraj între transversal (interministerial) și orizontal (ministerele), nu este asigurată.

Realizarea politicii externe de apărare este complexă. Îmbinarea din ce în ce mai puternică dintre politica de apărare și acțiunea externă a statului face necesară o reflecție aprofundată asupra devenirii sale.

O necesară recentrare a funcției relații internaționale

Noul rol luat de șeful de stat-major al armatelor (CEMA) și transformarea administrației impusă de modernizarea finanțelor publice incită la o reorganizare a funcției politice externe de apărare.

Funcția CEMA, de comandant operațional și consilier militar al guvernului, este considerabil întărită prin importanța dată acțiunii militare în noul context internațional.

Instrumentul militar, performant și proiectabil, participă în mod decisiv la credibilitatea politicii externe a Franței.

De aceea, câmpul de acțiune al armatelor este profund transformat și lărgit. Folosirea lor pentru a veni în ajutorul populațiilor lovite de tsunami în Oceanul Indian ilustrează acest lucru.

Evident, CEMA dispune de expertiza tehnică unică într-un domeniu esențial de acțiune externă a statului. Ea nu poate fi contestată de nici un alt organism al Ministerului apărării sau al externelor.

El participă *de facto* la întocmirea și stabilirea acestei politici. Multiplicarea, temporară sau nu, a celulelor de coordonare între Ministerul Afacerilor Externe și Statul Major General ilustrează această necesitate crescândă a unei expertize tehnice militare în conducerea afacerilor externe.

CEMA, marele actor al Ministerului Apărării, este automat și consilier militar în probleme de politică externă a Franței. El dispune astfel de o competență suplimentară care îi conferă un rol foarte larg în domeniul relațiilor internaționale.

Importanța poziției sale este evidentă în cadrul întrevederilor care îi sunt acordate de autorități politice de cel mai înalt rang pretutindeni în lume. Existența unui post de consilier diplomatic pe lângă CEMA, funcționar al Ministerului Afacerilor Externe, este recunoașterea implicită a acestei specificități.

Paralel cu această evoluție, noua organizare a finanțelor publice presupune o modernizare a structurilor statului care vor trebui să se adapteze unei logici a misiunii și scopului. Este cazul, în special, al funcției “relații internaționale de apărare” redusă în Legea finanțelor din 2005 la vocabula “politică externă de apărare”.

Programul 144 constituit în cadrul misiunii de apărare este încredințat delegatului cu afaceri strategice (DAS). El controlează totalitatea acțiunilor care contribuie la lămurirea ministerului privind acțiunile sale viitoare. În special, acțiunea 5 grupează sprijinul exporturilor, acțiunea 3, informațiile, acțiunea 2, mediul și proiectarea apărării și

acțiunea 6, diplomația de apărare. DAS este deci responsabilă cu acțiuni asupra cărora nu are decât un control și o expertiză în cel mai bun caz împărțite. Nebeneficiind de nicio expertiză militară, legitimitatea sa față de Ministerul de Externe este foarte discutabilă.

Această nouă organizare matricială pe care o presupune reforma finanțelor publice este concomitentă cu procesul de modernizare a Ministerului de Externe bazat pe o globalizare a acțiunii externe a statului în cadrul unei aceleiași misiuni.

Restructurarea administrației prin logica misiunilor și a programelor, lărgirea rolului șefului Marelui Stat Major în domeniul relațiilor internaționale militează în favoarea unei organizări a punerii în practică a politicii externe de apărare.

O reorganizare dorită

Ea este subordonată nevoii de a întări coerența acțiunii externe a statului și a unei abordări transverse a misiunilor sale care tinde să transceadă structurile și clivajele tradiționale ale administrației.

O distincție se impune deci între definirea și conducerea politicii externe de apărare.

Definirea sa ține de autoritățile politice și, într-o oarecare măsură, de expertiza tehnică a Ministerului de Externe și a CEMA, consilier militar al guvernului.

Coerența acestei politici ar putea fi util întreținută și urmată de o structură permanentă, de natură interministerială. Funcția de consilier pentru securitate națională care există într-un mare număr de țări anglo-saxone este un exemplu interesant. Ea ar putea fi adaptată la specificul instituțional francez. O lărgire a competențelor secretariatului general pentru apărare națională la politica externă de apărare ar putea fi, de asemenea, studiată.

Pentru conducerea politicii externe de apărare, pot fi avute în vedere diferite organizații. Dar ele trebuie să țină cont de specificul funcției de șef al Marelui Stat Major, consilier al guvernului, și deci participant la definirea politicii externe de apărare, dar și șef al categoriilor de forțe ce o pun în practică.

DAS ar putea atunci să-și asume coordonarea acestei politici externe de apărare, dar sub rezerva unei largi autonomii a diverșilor săi actori.

Din grija față de coerență, responsabilitatea punerii în aplicare a relațiilor internaționale militare ar putea fi atunci încredințată unui adjunct al șefului Marelui Stat Major, situat la același nivel cu adjuncții ministrului apărării.

Printre altele, direcția cooperării militare de apărare ar putea fi logic integrată Ministerului Apărării, care ar avea atunci responsabilitatea globală a conducerii politicii externe de apărare.

Funcția de arbitraj, încredințată în alte ministere tehnice unui secretariat general, este atunci esențială.

CEMA este astăzi între domeniul politic și cel militar. Ținând cont de dimensiunea transversă luată de funcția sa în domeniul acțiunii externe a statului, nu s-ar putea avea în vedere să i se încredințeze această misiune?

Conducerea politicii externe de apărare ar fi atunci coordonată de delegatul cu afaceri strategice, dar sub arbitrajul șefului Marelui Stat Major, garant al coerenței sale, sub acoperirea puterii politice.

Rolul ministrului apărării s-ar concentra pe aspectele politice și de orientare; ar fi astfel mai clar și deci mai întărit.

Procesul de modernizare a statului, întreprins sub impulsul unei noi organizări financiare, coincide cu transformările aduse în cadrul categoriilor de forțe de Decretul din mai 2005. El ar putea fi declanșatorul unei reorganizări a funcției de “politică externă de apărare”.

Această mutație ar presupune totuși schimbări profunde bazate pe un mare pragmatism și recunoașterea specificului funcției șefului Marelui Stat Major. Ea nu poate fi desolidarizată de reflecțiile actuale asupra reorganizării Ministerului Apărării.

Ea presupune repunerea în discuție a principiilor care iau uneori forma unei dogme. Locul militarilor în organizarea statului este cu siguranță cea mai sensibilă. Reacțiile diverse la noile responsabilități ale șefului Marelui Stat Major o dovedesc, din nefericire. Rezistențele interne în cadrul administrațiilor sunt, de asemenea, o ilustrare a acestui fapt.

Aceste crispări corporatiste pun cu acuitate problema capacității statului de a se moderniza cu pragmatism, fără ideologi sau prefăcuți.

MEDIUL CONTEMPORAN DE SECURITATE ȘI FIZIONOMIA RĂZBOIULUI MODERN

Commandant STANKOSKI JOVAN *Forces terrestres / Macedoine*

Résumé

Les caractéristiques du milieu contemporain de sécurité et celles du management des actions des forces spéciales dans les opérations de stabilité sont le résultat des transformations et des mutations rapides, dues à l'apparition des menaces asymétriques.

Le milieu actuel de sécurité, par l'influence qu'il exerce sur l'action militaire classique, a déterminé la transformation de celle-ci en actions de stabilité qui nécessitent des forces adéquates, spécialement constituées.

Mediul de securitate internațional

actual este marcat în prezent de mutații fără precedent, caracterizat de apariția unor noi amenințări, precum și de interacțiunea diferitelor sisteme de securitate naționale și internaționale.

Principalele caracteristici ale mediului de securitate, pe care trebuie să le avem în vedere, sunt următoarele:

- stabilitate volatilă și transformări permanente;
- perspectiva multipolarității centrelor de putere;
- interacțiunea globalizării cu efectele decalajului economic, care a dus la apariția amenințărilor asimetrice susținute în plan religios;
- solidarizarea organismelor internaționale împotriva noilor amenințări și schimbarea viziunilor doctrinare privind mecanismele de răspuns;
- expansiunea terorismului internațional și a crimei organizate, creșterea diversității de manifestare și a violenței acestora, caracterul lor transfrontalier, precum și pericolele generate de proliferarea armelor de distrugere în masă care necesită noi moduri de abordare a riscurilor la adresa securității.¹

Putem afirma că aceste caracteristici ale noului mediu de securitate cât și ale managementului acțiunilor forțelor speciale în operațiile de stabilitate sunt rezultatul transformărilor și mutațiilor rapide, datorate

apariției amenințărilor asimetrice. De asemenea, caracteristicile mediului de securitate determină o anume reflectare a mass-media privind acțiunea forțelor speciale datorită nivelului de implicare politic, în cele din urmă mass-media având o influență directă asupra acțiunilor militare și asupra deciziilor politice.

În mediul actual de securitate continuă să crească interdependența statelor în asigurarea propriei securități și în aplicarea politicilor de protejare și promovare atât a intereselor naționale, cât și a valorilor universale. Pericolul apariției unei confruntări militare majore în Europa s-a diminuat semnificativ, mediul de securitate cunoscând o dezvoltare pozitivă odată cu primirea în OTAN a țărilor foste comuniste din centrul și sud-estul Europei, însă anumite crize politico-militare dispun de potențial de propagare a instabilității către zonele limitrofe acestora, afectând negativ procesele de integrare, cooperare și parteneriat. Fenomene de instabilitate persistă la nivel subregional și unele tendințe de fragmentare, marginalizare sau izolare a unor state. Țări din Europa Centrală, de Est și de Sud - Est se confruntă cu dificultăți economice, sociale și politice asociate procesului de tranziție spre societatea bazată pe principiile democrației și ale

¹ Strategia Militară a României, Proiect, București, 2003, p 3.

economiei de piață, care pot genera destule riscuri la adresa securității statelor din regiune.

Riscurile transnaționale, după cum o arată și denumirea, depășesc granițele dintre state. Unele din acestea pot fi generate de grupuri care promovează separatismul sau extremismul; altele își au originea în disputele interetnice, în rivalitățile religioase și încălcarea drepturilor omului. Crima organizată, traficul ilegal de droguri, arme și de materiale strategice reprezintă riscuri noi. Evenimente recente evidențiază consecințele nefaste ale fluxurilor masive de refugiați. Evenimentele neprevăzute se referă la riscurile plasate în domeniul incertitudinii și sunt bazate pe factori obiectivi și subiectivi. Relațiile internaționale, în general bune în prezent, s-ar putea schimba sau deteriora. Avem în vedere evoluțiile din Orientul Apropiat, în special cele determinate de ajungerea la putere a Hamas în Palestina.

Mediul de securitate contemporan a determinat solidaritatea organismelor internaționale, schimbarea viziunilor doctrinare pentru modernizarea structurilor și mecanismelor responsabile de intervenția la situațiile de criză.

Controlul armamentelor, dezarmarea și neproliferarea armelor convenționale și de distrugere în masă reprezintă acțiuni de bază la care multe țări participă activ în efortul comun de promovare a valorilor și principiilor democratice și de modelare a noii structuri de securitate mondială.²

Mediul actual de securitate, datorită influenței pe care o are asupra acțiunii militare clasice, a determinat transformarea acesteia în acțiuni de stabilitate care necesită forțe corespunzătoare, special construite și pregătite.

Datorită caracteristicilor mediului de securitate și riscurilor pe care le cuprinde se impune o anumită structură de comandă și compunere a forțelor speciale, o anumită abordare a managementului acțiunii forțelor speciale, premergătoare situațiilor de criză, pe timpul situațiilor de criză și postconflict.

Evoluția mediului de securitate în ultimul deceniu a confirmat că succesul acțiunilor și stabilitatea pot fi numai rezultatul cooperării multidimensionale a comunității internaționale, în primul rând prin punerea în valoare a dialogului în cadru instituționalizat și

prin activarea rolului decisiv pe care marile organizații internaționale îl au în definirea stării de securitate a lumii.

Sfidațiile induse de procesul globalizării, suprapunerea acestuia cu tendințele spre regionalizare și fragmentare generează noi tensiuni și factori de risc. Multiplicarea continuă a numărului de entități ce acționează pe scena globală prin afirmarea actorilor nonstatali conduce la creșterea complexității procesului de luare a deciziilor în politica externă și de securitate a statelor.

Acestor sfidații trebuie să li se răspundă prin forme noi de solidaritate și acțiune capabile să gestioneze un spectru larg de tensiuni și riscuri, și o gamă variată de manifestare a acestora, cum sunt: *tensiunile etnice; traficul de droguri, substanțe radioactive și ființe umane; criminalitatea organizată; instabilitatea politică a unor zone; reîmpărțirea unor zone de influență, precum și acțiunile militare postconflict.* Marile discrepanțe în nivelul de dezvoltare economică a statelor, care se accentuează tot mai mult în condițiile unor progrese tehnologice fără precedent, accesul discriminatoriu la educație și apărarea sănătății, la resurse esențiale ale vieții, la informație și cunoaștere provoacă grave crize sociale, generează frustrări și stârnesc nemulțumiri. În condițiile globalizării economice, crizele sociale sunt însoțite, nu o dată, de crize de identitate, generatoare de violențe neașteptate.

Terorismul constituie însă unul dintre cele mai periculoase fenomene, fiind încurajat de virulența curenților fundamentaliste care se sprijină pe starea de frustrare și sărăcire extremă a unor zone largi ale planetei. Prin *imprevizibilitatea* sa, prin sfidația normelor și rațiunii vieții civilizate, prin efectele sale emoționale asupra opiniei publice, terorismul poate genera riposte care să destabilizeze comunitatea internațională, să deturneze omenirea spre izolare, suspiciune și soluții unilaterale.

Sfidația virulentă a terorismului, precum și celelalte provocări sau riscuri nonmilitare ale lumii de astăzi nu vor putea fi eliminate numai prin cooperare deschisă, multilaterală, echilibrată și perseverentă, îndreptată spre eradicarea rădăcinilor și cauzelor profunde, în special a sărăciei extreme, ci printr-un

² Ibidem, p. 7.

management corespunzător al acțiunilor și resurselor desfășurate în acest sens.

Devine tot mai evident faptul că interesele și obiectivele de securitate ale statelor pot fi realizate doar prin cooperare internațională, care să se manifeste nu numai în situații-limită, precum sunt cele create în urma atacului asupra SUA din 11 septembrie 2001, ci și în tot contextul problematic economic, social, financiar al lumii de astăzi. Această nouă resolidarizare a statelor lumii se poate exprima în toate aceste domenii prin stabilirea unor forme de acțiune conjugată a tuturor națiunilor care împărtășesc interese și valori comune.

Atacurile teroriste săvârșite asupra Statelor Unite ale Americii, precum și amenințările ulterioare evidențiază cu atât mai mult, dar în împrejurări tragice, necesitatea unor asemenea noi forme de solidaritate internațională, care să permită nu numai prevenirea și contracararea acestor tipuri de acțiuni, ci și dezvoltarea unor modalități adecvate de construcție a stabilității politice, economice și sociale în lume.

Într-un context internațional, adesea schimbător, OTAN deține un rol esențial în întărirea securității euroatlantice după încheierea "Războiului Rece". Rolul său politic este în creștere, îndeosebi după adoptarea la summit-ul de la Washington, din 1999, a unui nou concept strategic al Alianței. Pe baza unei forțe de negociere, sporită substanțial în ultimul deceniu, OTAN a deschis și a dezvoltat parteneriatul politico-militar, cooperarea și dialogul consolidat cu alte state, a manifestat interes și receptivitate continue, pentru primirea de noi membri, de asemenea, pentru colaborarea cu alte organizații internaționale. Angajamentul este exemplificat în Balcani și Afghanistan, pentru prevenirea conflictelor și managementul crizelor, inclusiv prin operațiuni de sprijin al păcii, reflectând hotărârea Alianței Nord-Atlantice de a modela mediul internațional de securitate și de a întări pacea și stabilitatea zonei euroatlantice și, de asemenea, pentru constituirea unor structuri capabile să ofere un răspuns compatibil și rapid oricăror situații de criză.

Începând cu anul 1994, OTAN și-a afirmat disponibilitatea de a participa cu forțe la managementul crizelor, demarând un proces complex de redefinire a misiunilor

Alianței care a culminat cu Noul Concept Strategic al Alianței publicat la Summit-ul din aprilie 1999 la Washington. Acest nou concept reafirmă disponibilitatea OTAN pentru intervenția "în afara zonei de responsabilitate" a OTAN la solicitarea ONU sau OSCE, rezervându-și dreptul ca acțiunile militare să fie conduse conform propriilor proceduri și sub controlul politic al Consiliului Nord-Atlantic (NAC).³

Din august 2003, OTAN a preluat conducerea Forței Internaționale de Asistență pentru Securitate în Afghanistan, ISAF (International Security Assistance Force), desfășurată sub mandat ONU, cu misiunile:

- să asigure securitatea în capitala afgană și în jurul acesteia;
- să identifice necesitățile în domeniul reconstrucției;
- să formeze și să instruiască nouă armată afgană.

Dificultățile cu care s-a confruntat ISAF au rezultat, în primul rând, din condițiile extreme de mediu, barierele culturale, religioase și lingvistice și, în al doilea rând, datorită existenței acestei forme de luptă asimetrică perfecționată de luptătorii Al-Qaeda, aceea a distrugerii obiectivului vizat prin sacrificiul suprem. Acest lucru se va repeta în mod identic în operațiile postconflict în Irak.

În mod similar folosirii forțelor speciale de către americani, conducerea ISAF a constatat că întrebuințarea forțelor speciale a fost oportună, acestea fiind dotate pentru focalizarea "țintelor" și contracararea acestui fenomen al terorismului. Pe lângă toate aceste aspecte, cooperarea OTAN cu UE și cu alte organizații internaționale va crea condițiile necesare realizării managementului oricărei situații de criză, în scopul „eficientizării” procesului de menținere a păcii.

ONU, OSCE și UE au adus contribuții deosebite la securitatea și stabilitatea euroatlantică. Consiliul de Securitate al ONU are în continuare o răspundere recunoscută și invocată în menținerea păcii și securității internaționale, deținând și în anii următori un rol important în edificarea securității și stabilității mondiale, lucru confirmat în mod simbolic și în conferirea în anul 2001 a Premiului Nobel pentru

³ Coceptul strategic al Alianței Nord-Atlantice, p.34.

Pace Organizației Națiunilor Unite și secretarului ei general Kofi Annan.

OSCE, reprezentând cea mai cuprinzătoare instituție regională de securitate din Europa, care include totodată Canada și SUA, joacă un rol esențial în promovarea păcii și stabilității, în întărirea securității prin cooperare și în promovarea democrației și drepturilor omului în întreaga emisferă nordică a planetei. OSCE s-a manifestat îndeosebi în domeniile diplomației, prevenirii conflictelor, managementului crizelor și reabilitării postconflict.

Uniunea Europeană a adoptat decizii importante și a dat un nou impuls eforturilor sale de întărire a securității și dimensiunii de apărare. Dezvoltarea unei politici externe și de securitate comune include definirea progresivă a unei politici comune de apărare. Asemenea politică, preconizată de Tratatul de la Amsterdam, urmează să fie compatibilă cu politica de securitate și de apărare comună instituită prin Tratatul de la Washington. În același timp Uniunea Europeană este tot mai mult preocupată de finalizarea propriilor reforme instituționale interne, precum și de eficiența dezbaterilor declanșate pe tema viitorului Europei, a construcției politice pe continent.

Nu putem totuși vorbi despre mediul de securitate fără a trata problematica fizionomiei războiului modern, fizionomie care este direct influențată de mutațiile în plan doctrinar, tehnologic și geostrategic.

Fizionomia războiului modern

Pentru secolul XXI, armatele țărilor dezvoltate se pregătesc să lupte, mizând pe o victorie decisivă prin cunoaștere, anticipare, dominare, luptă inteligentă, avantaj tehnologic și eficiență maximă. În acest sens putem afirma că tehnologia este determinanta strategiilor și nu invers⁴. Războaiele au rezultat din iraționalitate, calcule greșite xenofobe, fanatism, extremism religios și ghinion pur, când toți indicatorii economici "raționali" sugerau că pacea ar fi fost o politică preferabilă pentru toți.⁵ Superioritatea calitativă și eficiența vor trebui să plece de la om, de la piesă, tanc, transportor, până la cele mai perfecționate categorii de tehnică și armament. Toate acestea, corelate cu o

concepție modernă de ducere a războiului, fac un stat credibil din punct de vedere militar.

Schimbările tehnologice majore și dinamica deosebită a fenomenului social - politic au impus organismului militar adaptarea structurilor, misiunilor și scopurilor pentru ca, în ansamblu, să nu intre în contradicție cu evoluția societății sau să devină anacronic.

Forțele speciale au apărut ca o necesitate de a acționa în adâncimea operațională, dar s-au dovedit, pe parcurs, a fi forțele cele mai bine adaptate amenințărilor neconvenționale, ele însele acționând neconvențional.

Trinomul politică – tehnologie - artă militară și multiplele implicații pe care le generează pe scena geopolitică și geostrategică constituie un produs al epocii actuale, iar preocupările pentru cercetarea, închegarea și multiplicarea raporturilor dintre elementele componente vizează două direcții de activitate:

- configurația politică a lumii în dinamica ei - politica de scurtă confruntare specifică „Războiului Rece”, manifestările politicii de forță și amenințarea cu forța, persistența și accentuarea cursei înarmărilor care au generat, pe plan militar, instrumentele și doctrinele menite să ducă la îndeplinirea scopurilor stabilite de protagoniștii scenei politice;

- revoluția tehnico - științifică deosebită în domeniul militar - crearea armelor de distrugere în masă și a vectorilor purtători cu rază intercontinentală, arme și instrumente noi realizate pe principii necunoscute în trecut perfecționează, la parametri nebănuți, sistemele de arme și militarizarea cosmosului.

O altă caracteristică a viitoarelor conflicte este că operațiile de stabilitate au devenit o regulă și nu o excepție; armatele moderne vor construi forțe capabile să gestioneze acest tip de operație atât în faza inițială cât și în acțiunile postconflict, și în continuare se caută noi mijloace care să reducă numărul victimelor.

Sistematizând opiniile specialiștilor și observând desfășurarea unor acțiuni militare recente, putem aprecia că în viitoarele conflicte/războaie armate principalele eforturi vor fi concentrate pe componentele verticale și aerospațiale, acțiunilor terestre fiindu-le rezervat doar un rol de sprijin. Totuși forțele terestre sunt singurele forțe capabile să domine câmpul de luptă, operațiile lor fiind decisive pentru obținerea

⁴ Ibidem, p.32.

⁵ Ibidem, p.26.

victoriei și realizarea stabilității. Mai ales operațiile de stabilitate nu se pot desfășura fără forțele terestre. Accentul va fi pus pe distrugerea (nimicirea, neutralizarea) celor mai importante capacități de acțiune, asigurare și protecție, militare și economice ale inamicului, precum și a mijloacelor de contraacțiune rapidă, paralizându-i acestuia voința politică de a rezista și acționa, determinându-l, astfel, să se considere învins; armele nucleare, dar și cele convenționale performante vor fi concentrate în spațiul cosmic, atmosferic și în Oceanul Planetar, extinzându-se confruntarea și în aceste medii.

Războaiele viitoare se vor mai caracteriza, printre altele, și prin prelucrarea superioară a informațiilor în folosul sistemelor de armamente inteligente, printr-un schimb de lovituri puternice și precise, executate selectiv, asupra unor zone, raioane și obiective ale inamicului/adversarului și prin crearea unei stări generale de confuzie și haos la nivelul de comandă/execuție, în scopul anulării dorinței de a lupta a adversarului.

Analizând ambele conflicte din Irak s-a constatat că ele au reprezentat un "laborator" și un "teren de testare" pentru cele mai mari schimbări din strategia și tactica ducerii acțiunilor de luptă americane de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. În același timp putem afirma că atât conflictul din Afghanistan, cât și operațiile ce se desfășoară în prezent fac parte din categoria conflictelor neconvenționale, în care amenințările asupra forțelor regulate sunt în majoritatea lor de tip asimetric.

În special Operațiunea „Enduring Freedom” din Afghanistan a urmărit, în plan procedural, identificarea acelor tehnologii, proceduri și tactici care să permită angajarea forțelor special antrenate să lupte împotriva amenințărilor de tip asimetric, care au contribuit decisiv la implementarea unor concepte ale războiului în rețea, ulterior, pe timpul conflictului din Irak. Totodată a implicat, pe de o parte, folosirea atacurilor preventive, ofensiva la scară mare pentru o victorie rapidă, cu cât mai puține pierderi de vieți omenești, iar pe de altă parte, războiul mediatic cu importante sale arme: imagini prezentate la televiziune, e-mailuri și telefoane secrete, ploaie de fluturași aruncați peste inamic. Influența mass-media este aceea că poate determina acțiunile militare ce sunt

subordonate decidentului politic, dar poate și să manipuleze atât inamicul, cât și opinia publică către starea finală dorită.

În fața noilor forme de manifestare a amenințărilor asimetrice iată că au apărut și forme de răspuns coercitive concretizate, în ultimii ani, sub forma atacurilor preventive desfășurate de administrația Bush împotriva organizațiilor teroriste localizate în Afghanistan și, ulterior, împotriva regimului lui Saddam Hussein, vârful de lance în ambele cazuri constituindu-l forțele speciale.

Fizionomia structurilor specializate are în vedere managementul acțiunii forțelor speciale pentru contracararea amenințărilor din timp de pace, pornind de la combaterea crimei organizate, a traficului ilegal de tehnologie militară sau a constituirii forțelor paramilitare ilegale. Forțele speciale se disting prin potențialul pe care îl dețin pentru a se angaja în zone cu un înalt grad de risc.

Analiztii politici sunt de părere că războiul din Irak are implicații dincolo de granițele acestei țări și reflectă o viziune la nivel mondial.

La 31 ianuarie 2002, la Washington, în fața ofițerilor de la Universitatea Națională de Apărare, secretarul american al apărării, Donald Rumsfeld, a expus esența noii doctrine militare americane:

”În prezent noi trebuie să avem capacitatea de descurajare pentru patru teatre de operații importante, fiind în măsură să învingem doi agresori, în același timp, având posibilitatea de a angaja contraofensiva majoră și ocuparea capitalei unui inamic pentru a instala un nou regim politic. Trebuie să ne pregătim pentru noi forme de terorism, pentru atacurile contra potențialului spațial american, a cibragresiunilor asupra sistemelor de comunicații, fără a uita de rachetele de croazieră, balistice, armamentele chimice și armele biologice”.

În continuare Donald Rumsfeld enunța șase obiective majore ale noii politici de apărare, pentru care se preconizează a se alocă în anul 2007 suma de 450 miliarde de dolari: protecția teritoriului național și a bazelor americane din străinătate; protecția forțelor în teatrele de acțiune îndepărtate; distrugerea sanctualelor inamicului; securitatea sistemelor de informații și comunicare; îmbunătățirea utilizării tehnicilor necesare și a operațiilor combinate în teren;

protejarea accesului în spațiu și a potențialului spațial al SUA. Aceste obiective fac parte din strategia de stabilitate globală, la păstrarea căreia forțele speciale au un rol decisiv.

Câteva concluzii

Mediul actual de securitate, datorită influenței pe care o are asupra acțiunii militare clasice, a determinat transformarea acesteia în acțiuni de stabilitate care necesită forțe corespunzătoare, special construite. Stabilitatea este o consecință pozitivă de securitate internațională direct proporțională cu multiplicarea eforturilor de cooperare pragmatică internațională pentru realizarea apărării colective. Mediul de securitate contemporan a determinat solidaritatea organismelor internaționale și schimbarea viziunilor doctrinare pentru modernizarea structurilor și mecanismelor responsabile de răspunsul la situațiile de criză. Amenințările asimetrice au determinat fundamentarea operațiilor de stabilitate în ducerea cărora forțele speciale joacă un rol major.

Fizionomia războiului modern convențional și neconvențional a determinat transformări privind structura și comanda forțelor speciale pentru creșterea gradului de flexibilitate și versatilitate, în scopul localizării și anihilării nucleelor generatoare de instabilitate.

Determinarea principalelor caracteristici ale noului mediu de securitate și respectiv

ale MAFS (Managementul Acțiunilor Forțelor Speciale) la nivel intern și extern este rezultatul transformărilor, mutațiilor rapide datorate apariției amenințărilor asimetrice.

De asemenea, caracteristicile mediului de securitate determină o anumită reflectare a mass-media privind acțiunea forțelor speciale datorită nivelului de implicare politic, în cele din urmă mass-media având o influență directă asupra acțiunilor militare și asupra deciziilor politice.

Considerăm că orientarea OTAN de pregătire a forțelor armate într-un mod diferențiat, forțe de impunere a păcii și acțiuni convenționale și forțe destinate acțiunilor postconflict, se va impune ca o regulă de bază într-un mediu instabil în care confruntările asimetrice nu mai sunt de mult o excepție.

Tehnologiile avansate de ultimă oră au schimbat radical mijloacele și modalitățile de ducere a acțiunilor militare și vor modifica în consecință și caracterul viitorului război, bazat pe protecția forței. Principalele eforturi sunt și vor fi concentrate pe coordonata verticală sau cea aerospațială, la fel ca și cea informațională, electronică și psihologică, iar accentul va fi pus pe distrugerea celor mai importante capacități militare și economice ale inamicului, precum și pe mijloacele de reacție ale acestuia.

UN NOUVEL AGE D'OR POUR LA GEOGRAPHIE MILITAIRE?

CEN CARRE Armée de terre / France

La connaissance du terrain a toujours été essentielle à la préparation et à la conduite des opérations militaires, tant sur le plan tactique que stratégique. Ainsi, vers 400 av. JC, le stratège chinois Sun Tzu affirmait que *“ceux qui ignorent les conditions géographiques – montagnes et forêts, défilés périlleux, marais et marécages - ne peuvent conduire la marche d'une armée”*¹. Plus tard en France, Bonaparte alors Premier consul, crée à ses côtés un cabinet topographique, *“signe de l'importance qu'il accorde à la géographie de l'Europe et aux théâtres des batailles”*². La géographie militaire a connu une expansion rapide dans la première moitié du XXème siècle avant d'être finalement évincée après 1945. En revanche, depuis les années 1990, le besoin géographique au sein des forces armées s'est considérablement accru et diversifié, semblant redonner corps et vitalité à la discipline et aux formations géographiques.

Ainsi, cent ans après son essor, la géographie militaire ne serait-elle pas en train de vivre un nouvel âge d'or ?

Après une période d'effacement pendant la guerre froide, la géographie militaire a effectivement pris un nouveau départ, suscité par les mêmes facteurs qui l'avaient fait progresser au début du XXème siècle. Possédant toujours les mêmes finalités profondes, elle est actuellement tirée en avant par son volet technique, lequel profite pleinement du progrès scientifique. Toutefois, cette discipline reste peu valorisée.

Après quelques rappels historiques sur l'essor puis le déclin de la géographie militaire au XXème siècle, il sera présenté les signes indiquant une reprise. Puis, à l'analyse des causes de celle-ci, succéderont l'étude des caractéristiques de l'actuelle évolution et enfin les raisons de son paradoxal manque de rayonnement.

La géographie militaire au XXème siècle : essor puis déclin

Après des débuts très orientés sur la théorie, la géographie militaire a rapidement été intégrée au plus haut niveau du commandement terrestre. Elle a vécu son heure de gloire au moment de la guerre de 1914-1918, avant de s'effacer après la Seconde Guerre mondiale.

La géographie militaire s'est développée au cours du XIXème siècle en Occident en tant que discipline humaine et scientifique. Sa finalité était de montrer en quoi les caractéristiques géographiques d'une zone donnée pouvaient contribuer au succès d'opérations militaires menées sur son sol³. L'approche était essentiellement descriptive. Elle abordait principalement la géologie, considérée alors comme source de toutes les explications, mais aussi la topographie et parfois la climatologie. Ainsi, *Géographie militaire* du général français Gustave-Léon Niox, parue et sans cesse remise à jour entre 1876 et 1897 était une œuvre monumentale de précision et d'exhaustivité⁴.

¹ Sun Tzu, *L'Art de la Guerre*, Chapitre VII Verset 10, Champs Flammarion, p.141.

² J.-O. Boudon, *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Editions Perrin Paris 2003, p. 105.

³ Cf. H. Coutau-Bégarie, *Traité de stratégie* 4ème édition Editions Economica Paris 2003, p. 698.

⁴ Gustave-Léon Niox « *Géographie militaire* » Librairie militaire Dumaine puis Baudouin puis Delegrave Paris de 1876 à 1897, 7 tomes.

Parallèlement, les grands états-majors terrestres ont inclus cette nouvelle discipline dans leur organisation. En France fut ainsi créé en 1887 le Service géographique de l'armée (SGA)⁵, dont la réalisation la plus connue fut la célèbre carte topographique dite «*carte de l'état-major*».

Cette géographie s'est peu à peu recentrée sur sa finalité militaire en incluant l'influence des réalisations humaines : bâti, voies de communications, infrastructure industrielle. Elle a connu son âge d'or lors de la Première Guerre mondiale et dans les années qui l'ont suivie, avec le développement et la distribution d'une cartographie précise à grande échelle⁶ ainsi que d'accessoires jusqu'alors peu utilisés : paires de jumelles, boussoles⁷, etc., pour répondre aux besoins du développement de l'artillerie à longue portée⁸ et de la manœuvre d'armées gigantesques. Ainsi, durant le conflit, la production de cartes en France est passée de 300 en 1914 à 4 460 000 en 1918⁹ !

Après la Seconde Guerre mondiale, la géographie militaire a été rapidement supplantée par la géopolitique et la géostratégie, aux vues plus larges tant dans les domaines étudiés que dans les zones géographiques considérées. Ainsi, les politiques énergétiques, l'idéologie des peuples, mesurées à l'échelle continentale voire mondiale sont autant de nouvelles données dépassant de loin les problématiques passées telles que la récupération de l'Alsace-Lorraine ou la question du corridor de Dantzig. Par ailleurs, l'avènement de la guerre froide après 1948, avec ses belligérants identifiés, ses champs de batailles potentiels connus, ses plans de mouvements et

d'engagement établis a singulièrement simplifié la problématique géographique pure.

Cependant, un demi-siècle après son effacement, la géographie militaire prend un nouveau départ.

Les signes du renouveau

Le contexte dans lequel se déroulent les interventions militaires depuis une quinzaine d'années a créé de nouveaux besoins, modifié l'emploi des moyens géographiques et justifié la définition d'un cadre d'emploi pour la géographie militaire.

Depuis l'effondrement du bloc de l'Est, les opérations militaires des armées occidentales se sont multipliées, se déroulant sur des théâtres imprévus au temps de la guerre froide. Ce changement de contexte s'est immédiatement traduit par de nouveaux besoins en cartographie. D'abord, la demande concernait des zones peu fréquentées jusqu'alors : Arabie saoudite, ex-Yougoslavie, etc. Ensuite, ces opérations presque exclusivement en zone habitée ne se satisfaisaient plus des cartes classiques. Elles exigeaient désormais des plans de villes plus précis permettant de visualiser toutes les rues voire toutes les maisons. En plus de la cartographie générale se faisait aussi ressentir le besoin en cartographie thématique : zones minées, répartitions ethniques, etc. Par ailleurs, le développement de la numérisation de l'espace de bataille nécessite de visualiser la position instantanée d'innombrables mobiles. Enfin, le ciblage et la lutte contre les dommages collatéraux impliquait une plus grande précision dans la localisation des objectifs.

Aussi, l'emploi des moyens géographiques s'en est trouvé modifié, avec un rôle accru pour les organes de production cartographique comme pour les équipes topographiques de terrain. En effet, en dépit des moyens modernes utilisés – recours massif à l'imagerie aérienne ou satellitaire – il fallait toujours effectuer au sol un certain nombre de mesures ou de marquages, dans le but de garantir la précision des réalisations. Ces équipes, auparavant surtout employées pour l'établissement de points d'appui¹⁰ destinés au recalage d'appareils de navigation inertiels

⁵ Le Service géographique de l'Armée fut dissout en juillet 1940 pour éviter la capture de ses personnels, matériels et travaux et « civilianisé » du jour au lendemain pour donner naissance à l'actuel institut géographique national (IGN). Anecdote : jusque dans les années 1960, certains agents de l'IGN, issus du SGA, continuaient par habitude à s'appeler par leurs anciens grades militaires !

⁶ Rappelons que plus l'échelle d'une carte est grande (exemple : 1/50 000ème par rapport à 1/100000ème), plus cette carte est détaillée.

⁷ Utilisant peu de cartes, les forces terrestres ignoraient aussi quasiment l'usage de la boussole.

⁸ La caractéristique de l'artillerie à tir courbe, tirant « au-delà de la première ligne de crête » est que les servants de pièces ne voient pas leurs cibles, celles-ci étant alors désignées par des équipes spécialisées, situées au sein des unités au contact. La cartographie quadrillée et référencée joue alors un rôle primordial dans le rattachement des objectifs aux batteries devant les traiter.

⁹ A. Lévy, *Le service géographique de l'armée 1914-1918*, Berger-Levrault, Paris 1926, p35.

¹⁰ Ainsi le Réseau d'appui topographique militaire (RATM) couvre la France du nord-est et le sud de l'ex-RFA.

terrestres, étaient désormais de plus en plus sollicitées pour effectuer des travaux à l'extérieur du territoire national.

De ce fait, un nouveau cadre d'emploi de la géographie a été établi, fixant désormais son rôle et sa place. Ainsi le *document cadre du soutien en géographie aéroterrestre interarmées*¹¹ indique que "le soutien géographique des armées s'exerce maintenant dans le cadre d'un emploi possible sur des théâtres mal décrits aux grandes et parfois petites échelles, peu connus (...), dont la description demeure encore confidentielle".

Quant au concept d'emploi de la géographie en opération¹² de l'armée de terre, il indique que "le champ d'action de la géographie militaire englobe l'ensemble des informations géographiques nécessaires en temps de paix, de crise ou de guerre, aux activités relevant de la Défense. Ces informations ont trait aux sciences du globe : géodésie, topographie, hydrographie et tout autre domaine s'y rattachant. Elles concernent également les sciences humaines, économiques ou politiques entrant dans la constitution de la documentation géographique militaire".

- La géographie militaire réside ainsi désormais dans la notion d'information géographique. Elle ne traite donc plus uniquement de la géographie physique et des aspects militaires de ses interactions avec l'homme mais prend en compte l'information au sens large, palpable ou conceptuelle, à laquelle il peut être attaché une référence spatiale : forme, position, orientation. Ainsi, un point miné, un bâtiment remarquable, une zone inondable, entrent désormais dans son champ d'action.

Ce renouveau de la géographie militaire ne crée toutefois pas de rupture avec le passé.

Même finalité, mêmes causes d'évolution

La géographie militaire en actuel développement ne rompt pas avec celle qui fut florissante du début du XXème siècle. Les facteurs qui ont déclenché leurs expansions respectives sont identiques.

Le principe de représenter le terrain en vue de montrer ses qualités militaires et de permettre le positionnement reste au cœur de la finalité de la géographie militaire. Auparavant, les produits géographiques aidaient à positionner des unités et des objectifs, planifier des acheminements, organiser des emplacements de combats. Maintenant, en plus de ces impératifs, ils permettent aussi de maîtriser des espaces aériens et terrestres complexes, des trajectoires d'engins guidés, etc. Ainsi, la géographie militaire d'aujourd'hui s'inscrit bien dans la continuité de son aînée.

Par ailleurs, deux mêmes facteurs sont à l'origine de l'essor de la géographie militaire, celle du XXème siècle comme celle du XXIème.

Tout d'abord, c'est une période de conflits qui a amorcé leur développement en créant des nouveaux besoins : Première Guerre mondiale dans le cas de la première expansion¹³, ensemble des opérations post-guerre froide dans le cas de la seconde. Ensuite, c'est l'apparition de nouvelles techniques qui les a faits progresser rapidement, en créant également de nouveaux besoins et en améliorant les réponses. L'expansion de la géographie du début du XXème siècle avait été rendue possible en particulier grâce au développement d'appareils optiques de grande précision, permettant des mesures de terrain plus fines, de la photographie aérienne, permettant de voir de haut et à la verticale tous les détails d'une vaste zone, de l'invention de la photogrammétrie¹⁴ aidant à mesurer précisément les formes du terrain à partir de couples de photographies aériennes stéréoscopiques¹⁵. Quant à l'expansion de la géographie militaire actuelle, elle s'est faite en particulier grâce à la généralisation des récepteurs GPS¹⁶ dans les unités et dans les systèmes d'armes à partir du milieu des années 1990, puis dans le développement des

¹¹ Etat-major des armées, Document cadre du soutien en géographie aéroterrestre interarmées PIA-05.301, Octobre 2003.

¹² Etat-major de l'armée de terre, *Concept d'emploi de la géographie en opération*, Septembre 2000.

¹³ Avec, pour la France, une réelle prise de conscience lors de la guerre de 1870, caractérisée par la quasi absence de cartographie au sein de l'armée, contrairement à l'armée allemande. Cette lacune est une des principales causes de la défaite.

¹⁴ La photogrammétrie a été inventée par le colonel français Laussedat puis largement développée en Allemagne.

¹⁵ Couples de photographies d'une même zone mais selon des axes de prises de vue légèrement différents.

¹⁶ Global Positioning System : système de positionnement universel, utilisant des satellites.

systèmes d'information et de communication (SIC), accroissant considérablement les besoins en représentation spatiale du terrain¹⁷. Le progrès s'est aussi fait par le développement de l'imagerie spatiale permettant de couvrir des zones toujours plus vastes avec des résolutions toujours meilleures, des nouvelles technologies de communication permettant de transférer plus rapidement les énormes quantités de données numériques produites jusqu'aux centres de traitement, enfin des moyens informatiques – capacité de mémoire et vitesse de traitement – autorisant les manipulations nécessaires sur ces données.

Cependant, la géographie militaire actuelle présente bien des caractéristiques nouvelles.

Une implication technique beaucoup plus vaste

Entraîné par l'explosion des nouvelles technologies, l'aspect technique de la géographie militaire actuelle, en parfait accord avec les standards d'aujourd'hui, se distingue de celui de son aînée par son caractère désormais universel, ses réalisations beaucoup plus diversifiées et sa quasi omniprésence au sein de l'activité militaire.

Les systèmes de référence géodésiques¹⁸ ainsi que les modes de projection¹⁹ s'appliquent désormais au globe terrestre entier, et non plus uniquement au territoire du pays qui les a développés. Ainsi, si jusqu'à la Seconde Guerre mondiale chaque pays développait ses propres systèmes, totalement incompatibles avec ceux des voisins, en revanche depuis l'avènement du GPS la norme est au système universel unique²⁰. Cela est particulièrement pertinent dans le contexte actuel des engagements militaires multinationaux.

De plus, la géographie ne se réduit plus à la cartographie papier, comme auparavant. Elle s'appuie désormais sur des bases de données

géographiques, réservoirs numériques d'informations géoréférencées²¹ de toute nature, échangeables et d'autant plus volumineux que les informations contenues sont nombreuses et à la géométrie complexe. De ces bases de données peuvent être extraites toutes les informations imagées utiles pour un besoin particulier, dont la cartographie générale ou thématique. Ainsi, une même base peut servir à réaliser un profil de terrain entre plusieurs points, une modélisation du relief d'une zone particulière, éventuellement en trois dimensions, une simulation des zones touchées par une modification du niveau de l'eau, des cartes à diverses échelles, etc. Tout cela est également bienvenu à une époque où l'image en général connaît un attrait indéniable.

Enfin, emportée par l'évolution technologique, la géographie militaire d'aujourd'hui est désormais présente dans la plupart des systèmes d'armes et de commandement. Ainsi, les calculateurs de tir tiennent compte des paramètres de rotation et de rotondité de la terre, l'avion ou le missile évoluant à quelques mètres au dessus du sol embarquent un modèle numérique de terrain (MNT)²², les systèmes informatisés de commandement comportent tout un jeu de représentations numériques du terrain à diverses échelles, etc.

Paradoxalement, malgré le réel essor observé, la fonction géographique reste un domaine peu connu.

Une discipline peu valorisée

Un certain nombre de facteurs inhérents à sa nature maintiennent la géographie militaire dans la discrétion.

Tout d'abord, la géographie n'est plus étudiée dans l'enseignement militaire supérieur comme elle l'était à la fin du XIXème siècle et dans la première partie du XXème. Aux séances souvent rébarbatives des écoles supérieures de guerre traitant avec force détails des aspects militaires d'une zone d'intérêt donnée ont succédé en école de formation initiale de simples cours de topographie, ciblés sur les aspects tactiques -

¹⁷ Le fond d'écran du Système informatisé pour le commandement des forces (SICF) est la représentation géographique de la zone d'action.

¹⁸ Repère dans l'espace, lié à la Terre et permettant d'exprimer un lieu en fonction de coordonnées géographiques : latitude, longitude.

¹⁹ Opération mathématique permettant de passer la Terre d'un modèle quasi sphérique à un modèle plan, à des fins cartographiques. Cette opération est par nature imparfaite, elle conserve en général soit les distances, soit les angles.

²⁰ Le système de référence induit par le GPS est le système américain WGS84 (World Geodetic Datum 1984).

²¹ C'est-à-dire auxquelles il peut être attaché une dimension spatiale : position, forme, dimensions, orientation.

²² Relief modélisé, c'est-à-dire mis en équations mathématiques.

orientation, positionnement sur une carte, étude des formes du terrain.

Ensuite, la géographie ne constitue pas une fonction opérationnelle particulière. Au contraire, elle est transverse : elle s'applique à toutes les fonctions, à un degré ou à un autre. Ainsi, de l'officier d'état-major cherchant à appréhender les points clés d'une vaste zone au chef de section d'infanterie ayant besoin d'une représentation locale précise en passant par les logisticiens plus intéressés par les voies de communications, etc., chaque domaine des forces possède son besoin spécifique en géographie.

Par ailleurs, la géographie fait appel pour ses réalisations à des techniques maîtrisées par un très petit nombre de spécialistes. La géographie actuelle relève d'abord de l'informatique, hautement spécifique. La constitution des bases de données évoquées plus haut, à partir des données brutes - images optiques, infrarouge, radar, etc. - nécessite en préalable des traitements complexes, au minimum pour que des images d'origines différentes puissent se superposer²³, puis pour reconnaître et numériser individuellement les objets contenus dans ces images. Si les transferts de ces données se font généralement par les moyens de communication grand public modernes : réseau local, supports divers, etc., en revanche leurs traitements à des fins d'analyse et d'affichage se font grâce à des logiciels spécifiques²⁴, permettant de faire apparaître les objets souhaités avec tout ou partie des paramètres les caractérisant, à l'échelle voulue,

en tenant compte de l'éventuelle diversité des formats employés, etc.

Enfin, les données et les produits géographiques sont généralement soumis à des règles strictes de confidentialité. Elles émanent soit des producteurs par mesure de protection commerciale, soit des Etats qui ne souhaitent pas dévoiler leurs zones d'intérêt.

Ainsi, les mêmes causes produisant souvent les mêmes effets, ce qui avait contribué à l'expansion de la géographie militaire au début du XXème siècle - nouveaux conflits, nouvelles techniques - a relancé une discipline que la guerre froide avait évincée. Ses raisons d'être n'ayant pas changé - analyse de zone d'intérêt, positionnement - la géographie militaire actuelle reste dans la continuité de son aînée. En revanche, son volet technique s'en démarque car il est tiré par l'extraordinaire progrès technologique, lui assurant ainsi de réelles perspectives. On peut donc parler de nouvel âge d'or pour la géographie militaire, même si certains de ses traits - transversalité, haute technicité, confidentialité - la maintiennent dans l'ombre.

L'ancienne géographie militaire était d'abord théorique avant de se finaliser. Espérons que le progrès technologique qui donne libre cours à son héritière ne va pas, à l'inverse, l'éloigner de sa finalité, pour ne plus lui faire réaliser que des produits superflus, certes agréables à l'œil mais n'apportant plus guère de plus value militaire.

²³ En effet, pour une même zone, selon le capteur utilisé, l'image apparaît plus ou moins déformée : une photographie aérienne déforme les bords, une image radar n'est pas reconnaissable à l'œil non averti, etc.

²⁴ Systèmes d'information géographique (SIG).

O NOUĂ ERĂ DE AUR PENTRU GEOGRAFIA MILITARĂ?

CEN CARRE Armée de terre / France

Cunoașterea terenului a fost întotdeauna esențială pentru pregătirea și conducerea operațiilor militare, atât pe plan tactic cât și strategic. Astfel, către anul 400 î.Hr., strategul chinez Sun Tzu afirma că “cei care ignoră condițiile geografice – munți și păduri, defilee periculoase, mlaștini și hățișuri – nu pot conduce marșul unei armate”¹.

Mai târziu, în Franța, Bonaparte, pe atunci prim-consul, și-a creat, la rândul său, un cabinet topografic, “semn al importanței pe care el o acorda geografiei Europei și teatrelor bătăliilor”². Geografia militară a cunoscut o expansiune rapidă în prima jumătate a secolului al XX-lea, înainte de a fi până la urmă eliminată, după 1945. În schimb, din anii 1990, nevoia geografică în sânul forțelor armate a crescut considerabil și s-a diversificat, părând să dea contur și vitalitate disciplinei și formațiunilor geografice.

Astfel, în prezent, geografia militară nu ar fi pe punctul de a trăi o nouă eră de aur?

După o perioadă de dispariție în timpul Războiului Rece, geografia militară a renăscut efectiv, determinată de aceiași factori care o făcuseră să progreseze la începutul secolului XX. Posedând dintotdeauna aceleași finalități profunde, ea este astăzi adusă în față de către partea sa tehnică, care profită din plin de progresul științific. Totuși, această disciplină rămâne puțin valorificată.

După câteva considerații istorice privind dezvoltarea, apoi declinul geografiei militare în secolul XX, va fi prezentată partea privind semnele ce indică o reluare. Apoi, după analiza cauzelor acesteia, se vor analiza caracteristicile actualei evoluții și, în sfârșit, motivele paradoxalei sale lipse de strălucire.

Geografia militară în secolul al XX-lea, dezvoltare, apoi declin

După începuturile orientate spre teorie, geografia militară a fost rapid integrată la cel mai înalt nivel al comandamentului terestru. Ea și-a trăit perioada de glorie în timpul războiului din 1914-1918, înainte să dispară după cel de-al Doilea Război Mondial.

Geografia militară s-a dezvoltat în secolul al XIX-lea în Occident ca disciplină umanistă și științifică. Finalitatea sa era să arate prin ce pot contribui caracteristicile geografice ale unei zone date la succesul operațiilor militare duse pe pământul său³. Abordarea era pur descriptivă. Ea aborda în principal geologia, considerată atunci ca o sursă a tuturor explicațiilor, dar și topografia și câteodată climatologia.

Astfel, *Geografia militară* a generalului francez Gustave Leon Noix, apărută și reeditată între 1876-1897, era o operă monumentală de precizie și exhaustivitate⁴.

În paralel, marile state majore terestre au inclus această nouă disciplină în organizarea lor. În Franța a fost creat astfel, în 1887, Serviciul geografic al armatei (SGA)⁵, a cărui cunoscută realizare a fost celebra hartă topografică numită “harta statului major”.

Această geografie s-a recentrat încet, încet pe finalitatea militară, incluzând influența realizărilor umane: construcții, căi de comunicare, infrastructură industrială. Ea a cunoscut epoca sa de aur în timpul Primului Război Mondial și în anii ce i-au urmat, cu dezvoltarea și distribuirea unei cartografii precise pe scară mare⁶ și a unor accesorii folosite

³ Cf. H. Coutau-Begarie, *Tratat de strategie*, ediția a 4-a, Editions Economica, Paris, 2003, p. 698.

⁴ Gustave Leon Noix, *“Geografie militară”*, Librăria militară.

⁵ Serviciul geografic al Armatei a fost desființat în iulie 1940 pentru a evita capturarea personalului de aici, a materialelor și a lucrărilor, fiind “civilianizată” de la o zi la alta pentru a da naștere actualului Institut Geografic Național (IGN).

⁶ Să ne amintim că atunci când scara unei hărți este mai mare, ea este mai detaliată.

¹ Sun Tzu, *Artă războiului*, Cap.VII, versetul 10, Champs Flammarion, p. 141.

² J.O. Boudon, *Istoria Consulatului și a Imperiului*, Editions Perrin, Paris, 2003, p. 103.

foarte puțin până atunci: binocluri, busole⁷ etc., pentru a răspunde nevoilor de dezvoltare a artileriei cu bătaie lungă⁸ și manevrei de armate gigantice. Astfel, pe timpul conflictului, producția de hărți în Franța a trecut de la 300, în 1914, la 4 460 000, în 1918⁹.

După cel de-al Doilea Război Mondial, geografia militară a fost rapid înlocuită cu geopolitica și geostrategia, cu vederi mai largi atât în domeniile studiate, cât și în zonele geografice luate în considerație. Astfel, politicile energetice, ideologia popoarelor, măsurate la scară continentală, chiar mondială, sunt tot atâtea date noi ce depășesc cu mult problematicile trecute, cum ar fi recuperarea Alsaciei și Lorenei sau chestiunea coridorului Dantzig. De altfel, apariția Războiului Rece după 1948, cu beligeranții săi identificați, câmpurile sale potențiale de bătălie cunoscute, planurile sale de mișcări și de angajare stabilite, a simplificat problematica geografică pură.

Totuși, la o jumătate de secol după dispariția sa, geografia militară reapare.

Semnele reînnoirii

Contextul în care se desfășoară intervențiile militare de vreo 15 ani a creat noi necesități, a modificat utilizarea mijloacelor geografice și a justificat definiția unui cadru de utilizare pentru geografia militară.

De la destrămarea blocului de Est, operațiile militare ale armatelor occidentale s-au înmulțit, desfășurându-se în teatre neprevăzute în timpul Războiului Rece.

Această schimbare de context s-a tradus prin noi necesități în domeniul cartografiei. Mai întâi cererea constă în zone mai puțin frecventate până atunci: Arabia Saudită, ex-Iugoslavia etc. După aceea, aceste operații aproape exclusiv în zona locuită nu se mai mulțumeau cu hărțile clasice. Ele necesitau de acum înainte planuri de orașe mai precise, ce permiteau să se vizualizeze toate străzile, chiar toate casele. În afara cartografiei generale, se făcea simțită nevoia de cartografie tematică: zone minate, repartiții etnice etc. De altfel, dezvoltarea numerizării spațiului de bătălie necesită vizualizarea poziției instantanee a

nenumerate mobile. În sfârșit, țințirea și lupta împotriva pierderilor colaterale implică o mai mare precizie în localizarea obiectivelor.

De aceea, folosirea mijloacelor geografice s-a modificat, cu un rol mai mare pentru organele de producție cartografică, precum și pentru echipele topografice din teren. Într-adevăr, în ciuda mijloacelor moderne utilizate – recurgerea masivă la imageria aeriană sau satelitară, trebuia întotdeauna să se efectueze la sol un anumit număr de măsurări sau de marcaje, pentru a garanta precizia realizărilor.

Aceste echipe, folosite mai întâi pentru stabilirea punctelor de sprijin¹⁰ destinate recalării aparatelor de navigație inerțiale terestre, erau de acum înainte din ce în ce mai solicitate pentru efectuarea de lucrări în exteriorul teritoriului național.

De aceea, a fost stabilit un nou cadru de folosire a geografiei, care îi fixa locul și rolul. Astfel, documentul-cadru de susținere în geografia aeroterestră (interarmate)¹¹ indica faptul că “susținerea geografică a armatelor se exercită acum în cadrul unei folosiri posibile în teatre prost descrise la scară mare sau câteodată la scară mică, puțin cunoscute (...), a căror descriere rămâne deocamdată confidențială”.

Cât despre conceptul de folosire a geografiei în operația¹² trupelor de uscat (terestre), el indica faptul că “acest câmp de acțiune a geografiei militare înglobează ansamblul informațiilor geografice necesare în timp de pace, de criză sau de război, activităților ce țin de apărare. Aceste informații sunt legate de științele de pe glob: geodezie, topografie, hidrografie și orice alt domeniu legat de acestea. Ele privesc, de asemenea, științele umaniste, economice sau politice ce intră în constituția documentației geografice militare.”

Geografia militară se fondează astfel, de acum înainte, pe noțiunea de informație geografică. Ea nu are ca obiect numai geografia fizică și aspectele militare ale interacțiunilor sale cu omul, ci ia în considerație și informația în sens larg, palpabil, de care poate fi legată o referință spațială: formă, poziție, orientare.

⁷ Folosind puține hărți, forțele terestre aproape ignorau și folosirea busolei.

⁸ Caracteristică a artileriei cu tragere curbă, care trage “dincolo de prima linie de creastă” și când servanții pieselor nu-și văd țintele, acestea fiind desemnate de echipe specializate, situate în cadrul unităților la contact.

⁹ A. Levy, *Serviciul geografic al Armatei 1914-1918*, Berger Levrault, Paris, 1926, p.35.

¹⁰ Astfel Rețeaua de sprijin topografic militar (RATM) acoperă Franța de Nord-Est și sudul fostei R.F. Germane.

¹¹ Stat Major al categoriilor de forțe armate. Document Cadru de susținere în geografia aeroterestră interarmate PIA 05.301 Octombrie 2003.

¹² Stat Major al trupelor terestre. Concept de folosire a geografiei în operații, Septembrie 2000.

Astfel, un punct minat, o clădire remarcabilă, o zonă inundabilă intră de acum înainte în câmpul ei de acțiune.

Această nouă abordare a geografiei militare nu creează totuși ruptura cu trecutul.

Aceeași finalitate, aceleași cauze de evoluție

Geografia militară cu actuala sa dezvoltare nu rupe legătura cu cea înfloritoare de la începutul secolului XX. Factorii care au declanșat această expansiune sunt aceiași.

Principiul de a reprezenta terenul în scopul de a-i demonstra calitățile militare și de a permite poziționarea rămâne în centrul finalității geografiei militare. Înainte, produsele geografice ajutau la poziționarea unităților și obiectivelor, la planificarea transmisiunilor, la organizarea locurilor de luptă. Acum, în plus, ele permit și controlul spațiilor aeriene și terestre complexe, al traiectoriilor mijloacelor de luptă ghidate etc. Astfel, geografia militară de astăzi se înscrie pe o linie de continuitate a înaintașei sale.

De altfel, aceiași doi factori sunt la originea dezvoltării geografiei militare (în secolul XX ca și în secolul XXI).

Mai întâi, o perioadă a conflictelor a declanșat dezvoltarea lor, creând noi necesități: Primul Război Mondial în cazul primei expansiuni¹³, ansamblul operațiilor post Război Rece, în cazul celei de-a doua.

După aceea, apariția de noi tehnici le-a făcut să se dezvolte rapid, creând, de asemenea, noi necesități și îmbunătățindu-le răspunsurile. Expansiunea geografică de la începutul secolului XX fusese posibilă datorită: dezvoltării aparatelor optice de mare precizie, ce permiteau o măsurare fină a terenului; fotografierii aeriene, permițând să se vadă de sus toate detaliile unei zone vaste; inventării fotogrametriei¹⁴, grație căreia se măsurau precis formele de teren pornind de la cupluri de fotografii aeriene stereoscopice¹⁵.

Cât despre expansiunea geografiei militare, ea s-a făcut datorită generalizării receptorilor GPS¹⁶ în unități și în sistemele de arme pornind de la mijlocul anilor 1990, apoi în

dezvoltarea sistemelor de informație și de comunicare (SIC) care au mărit considerabil nevoia de reprezentare spațială a terenului¹⁷. Progresul s-a făcut, de asemenea, prin dezvoltarea imageriei spațiale ce permite acoperirea de zone din ce în ce mai mari, de o calitate din ce în ce mai bună, prin noi tehnologii de comunicație ce permit transferul mai rapid al unor cantități enorme de date numerice produse până la centrul de prelucrare, în sfârșit prin mijloace informatice – capacitate de memorare și viteză de prelucrare – ce autorizează manipularile necesare asupra acestor date.

Totuși geografia militară prezintă multe caracteristici noi.

O implicare tehnică mult mai vastă

Antrenat de explozia noutăților tehnologice, aspectul tehnic al geografiei militare actuale, în acord perfect cu standardele actuale, se distinge de înaintașa ei prin caracterul ei universal, prin realizările sale mult mai diversificate și prin cvasi-omniprezența sa în cadrul activității militare.

Sistemele de referință geodezice¹⁸, ca și modurile de proiectare¹⁹ se aplică de-acum înainte întregului glob și nu numai teritoriului țării care le-a dezvoltat. Astfel, dacă până la cel de-al Doilea Război Mondial, fiecare țară își dezvoltă propriile sale sisteme, total incompatibile cu cele ale vecinilor, în schimb, de la apariția GPS norma este aplicabilă sistemului universal unic²⁰. Acest lucru este deosebit de pertinent în contextul actual al acțiunilor militare multinaționale.

În plus, geografia nu se mai reduce la cartografie cu hârtie, ca înainte. Ea se bazează de acum înainte pe baze de date geografice, rezervoare numerice de informații de referință geo²¹ de orice natură, posibil de schimbat și cu atât mai voluminoase cu cât informațiile conținute sunt mai numeroase și cu geometrie mai complexă. Din aceste baze de date pot fi extrase toate informațiile utile pentru o necesitate anume, în domeniul cartografiei

¹³ Pentru Franța, cu o reală conștientizare cu ocazia războiului din 1870, caracterizat prin cvasi-absența cartografiei în cadrul armatei, contrar armatei germane. Această lacună este una dintre principalele cauze ale înfrângerii.

¹⁴ Fotogrametria a fost inventată de colonelul francez Laussedat, fiind apoi mult dezvoltată în Germania.

¹⁵ Cuplu de fotografii din aceeași zonă, dar luate din direcții ușor diferite.

¹⁶ Global Positioning System: Sistem universal de poziționare ce folosește sateliți.

¹⁷ Fondul ecranului sistemului informatizat pentru comandamentul forțelor (SJCF) este reprezentarea geografică a zonei de acțiune.

¹⁸ Reper în spațiu, legat de Pământ, care permite exprimarea unui loc în funcție de coordonatele geografice: latitudine, longitudine.

¹⁹ Operație matematică ce permite trecerea Pământului de la un model cvasisferic la un model plan, în scopuri cartografice. Această operație este, prin natura ei, imperfectă, ea păstrează, în general, fie distanțele, fie unghiurile.

²⁰ Sistemul de referință indus de GPS este sistemul american WGS84 (World Geodetic Datum 1984).

²¹ Cărora li se poate adăuga o dimensiune spațială: poziție, formă, dimensiuni, orientare.

generale sau tematice. Astfel, o aceeași bază poate servi la realizarea unui profil al terenului între mai multe puncte, a unei modelări a reliefului într-o zonă anume, eventual în trei dimensiuni, a unei simulări a zonelor atinse de o modificare a nivelului apei, a hărților la diverse scări etc. Toate acestea sunt, de asemenea, binevenite într-o perioadă în care imaginea cunoaște o atracție de necontestat.

În fine, influențată de evoluția tehnologică, geografia militară de astăzi este prezentă în majoritatea sistemelor de arme și de comandament. Astfel, calculatoarele de tir țin cont de parametrii de rotație și de rotunjire ai pământului, avionul sau racheta ce evoluează la câțiva metri deasupra solului folosește un model numeric al terenului (MNT)²², sistemele informatizate de comandament folosesc un întreg joc de reprezentări numerice ale terenului la diverse scări etc.

În mod paradoxal, în ciuda realei dezvoltări observate, funcția geografică rămâne un domeniu mai puțin cunoscut.

O disciplină mai puțin valorificată

Un anumit număr de factori inerenti naturii sale mențin geografia militară în discreție (umbră).

Mai întâi, geografia nu mai este studiată în sistemul de învățământ militar superior cum era la sfârșitul secolului XIX și în prima parte a secolului XX.

Prelegerile adesea rebarbative din școlile superioare de război care vorbesc despre detalii ale aspectelor militare dintr-o zonă de interes dată, le-au succedat în școlile de formare inițială niște simple cursuri de topografie, concentrate pe aspectele tactice, orientare, poziționare pe o hartă, studiul formelor de teren.

Apoi, geografia nu constituie o funcție operațională aparte. Dimpotrivă, ea se aplică tuturor funcțiilor, unui grad sau altuia. Astfel, de la ofițerul de stat-major ce caută să deslușească punctele-cheie ale unei vaste zone, până la comandantul de pluton de infanterie, ce are nevoie de o reprezentare locală precisă, trecând prin categoria logisticienilor mai interesați de căile de comunicație etc., fiecare domeniu al forțelor are nevoie de geografie.

De altfel, geografia face apel pentru realizările sale la tehnici stăpânite de un număr foarte mic de specialiști. Geografia actuală ține mai întâi de informatică.

Constituirea bazelor de date evocate mai sus, pornind de la datele neprelucrate – imagini optice, infraroșu, radar etc., necesită în prealabil o prelucrare complexă, cel puțin pentru ca niște imagini de origini diferite să se poată suprapune²³, apoi pentru a recunoaște și a numeriza în mod individual obiectele conținute în aceste imagini. Dacă transferurile acestor date se fac, în general, pentru marele public, prin mijloace de comunicare moderne, rețea locală, suporturi diverse etc., în schimb prelucrarea lor în scopul analizei și afișării se face datorită unor softuri specifice²⁴, ce permit apariția documentelor dorite cu toți sau cu o parte din parametrii ce le caracterizează, la scara dorită, ținând cont eventual de diversitatea formatelor folosite etc.

În sfârșit, datele și produsele geografice sunt, în general, supuse unor reguli stricte de confidențialitate. Ele sunt necesare fie pentru protecția comercială cerută de producători, fie datorită statelor ce nu doresc dezvăluirea zonelor lor de interes.

Astfel, aceleași cauze produc adesea aceleași efecte, ceea ce contribuie la expansiunea geografiei militare la începutul secolului XX - noi conflicte, noi tehnici – care a relansat o disciplină pe care Războiul Rece o desființase. Rațiunile sale de a fi neschimbându-se – analiza zonei de interes, a poziționării – geografia militară actuală rămâne în continuarea înaintașei ei. În schimb, partea sa tehnică se detașează de ea pentru că are la bază extraordinarul progres tehnologic, asigurându-i reale perspective. Putem deci să vorbim despre o nouă perioadă de aur pentru geografia militară, chiar dacă unele din aceste trăsături – transversalitate, înalta tehnicitate, confidențialitate – o mențin în umbră.

Vechea geografie militară era mai întâi teoretică, înainte de a se finaliza.

Să sperăm ca progresul tehnologic care îi dă frâu liber moștenitoare sale nu o va îndepărta de finalitate, făcându-i numai produse fără importanță (de prisos), plăcute la vedere, dar fără valoare militară.

²² Relief modelat, adică pus în ecuații matematice.

²³ Într-adevăr, pentru aceeași zonă, conform captatorului utilizat, imaginea apare mai mult sau mai puțin deformată.

²⁴ Sisteme de informație geografică (SIG).

CONSIDERAȚII PRIVIND OPERAȚIILE ÎN RĂZBOIUL BAZAT PE REȚEA

Commandant MARIAN STANCU *Forces terrestres / Roumanie*

Résumé:

Dans un monde qui se trouve dans processus continu de réconfiguration et de recherches, il reste actuel le constat que les militaires se préparent toujours pour la prochaine guerre. C'est un constat banal qui explique pourquoi, dans la succession des événements, les guerres diffèrent les unes des autres, mais elles ont aussi beaucoup de choses en commun; plus les guerres se succèdent rapidement, plus les ressemblances sont évidentes. Exception font, peut-être, les deux guerres d'Iraq, déroulées à un délai de dix ans l'une de l'autre. Même si les mêmes acteurs principaux ont participé et on a utilisé le même type d'armement, les guerres se sont déroulées de manière totalement différente. Les différences essentielles n'ont pas été causées par la technologie de pointe et par l'armement de haute précision utilisés massivement lors du conflit de 2003, mais par l'intégration de toutes les composantes du combat armé dans la conception de „la guerre fondée sur le réseau” pendant la deuxième campagne d'Iraq.

Organizarea și desfășurarea operațiilor în cadrul războiului bazat pe rețea au permis cunoașterea superioară și permanentă a spațiului luptei la un nivel nemaîntâlnit până acum în războaie, oferind forțelor flexibilitate, inițiativă, viteză și precizie în orice mediu, cum nici ele nu se așteptau. Chiar și sintagma „spațiul luptei”, proprie acestui concept, reflectă revoluția produsă în reprezentările dimensionale despre constituirea vectorilor violenței armate. De asemenea, în cadrul coaliției antiteroriste, războiul bazat pe rețea, ori unele secvențe ale sale, și-a dovedit superioritatea, oferind, practic, posibilitatea reacției instantanee la atacuri, teroriștii putând fi loviți chiar în momentul descoperirii sau pe timpul acțiunii. După apariția primelor declarații despre aplicarea acestui tip de război în Irak, în 2003, s-a constatat că și alte armate aveau preocupări asemănătoare.

În esență sa, războiul bazat pe rețea revoluționează planificarea și desfășurarea viitoarelor războaie, indiferent de amploare, oferind o bază principală nouă de conducere a tuturor componentelor statului participante la război, a forțelor aflate în teatru, dar și a grupărilor operaționalizate și rezervelor aflate la distanțe mari de teatru.

Această filosofie a fost posibilă datorită saltului, fără precedent, trăit de tehnologia informațională în ultimul deceniu, ceea ce a permis includerea într-un flux informațional unic a componentelor de **informații**, de **execuție** și de **conducere** ale războiului. Prin realizarea și desfășurarea din timp, în teatrul de operații sau de război, a unor rețele computerizate ramificate de cercetare, informații și conducere se creează un **câmp unic informațional și de conducere**. Acest lucru permite ca elementele de lovire ale luptei armate, adică cele pentru a căror eficientizare se consumă resurse și timp, să nu mai fie prezente fizic în totalitate în teatrul de operații. În schimb, își fac simțită prezența prin efectele asupra adversarului. Datorită acestui câmp unic, în campania din Irak din 2003, aviația a putut activa de pe teritoriul SUA și al altor aliați europeni, rachetele de croazieră care au fost lansate din Marea Mediterană și Marea Roșie, fluxurile logistice putând fi gestionate și conduse, practic, pe întregul spațiu de război. S-a realizat, astfel, un spațiu al luptei care a depășit cu mult teatrul de operații și s-a identificat practic cu cel de război, căpătând dimensiuni strategice. Informațiile se actualizează în permanență, circulă pe orizontală și verticală și sunt protejate împotriva acțiunilor inamicului. Aceasta permite cunoașterea și evaluarea unitară

a situației, în dinamica evoluției sale, de către comandanții întregului lanț de comandă, adoptarea unor decizii în timp real, fără întârzieri, la schimbările de situație și transmiterea acestora rapid, la eşaloanele responsabile cu îndeplinirea lor.

La **nivel strategic**, războiul bazat pe rețea (RBR) permite realizarea și menținerea unei supremații informaționale și de conducere asupra adversarului pe întregul spațiu de război și pe toată durata desfășurării acestuia, cucerirea și menținerea inițiativei strategice, precum și realizarea obiectivelor politice cu pierderi minime. Practic, în campania din Irak, toate elementele conducerii strategice, mare parte din forțele de lovire cu destinație strategică (aviația, portavioanele, submarinele, infrastructura economică), precum și din logistică s-au aflat în afara posibilităților de lovire ale armatei irakiene. Totodată, în cadrul RBR, *„Economia, informația, cercetarea științifică și tehnologică devin astfel implicate direct și permanent în filosofia și fizionomia războiului ...”*¹.

La **nivel operativ și tactic** se realizează continuitatea și elasticitatea în conducerea operațiilor și acțiunilor, capacitatea sistemelor de a se adapta la dinamica situației și de a extinde competențele conducerii operative și tactice la orice nivel, pe verticală și orizontală, în funcție de cerințele planificării operației și luptei.

RBR permite însumarea potențialului de luptă al tuturor capabilităților „dispersate” în teatru într-o „super-platformă” de luptă complexă, fără limitările specifice platformelor consacrate, realizând superioritatea și asigurând îndeplinirea misiunilor prin concentrarea efectelor, coordonare și cooperare. Astfel, se obțin efectele sinergetice. Succesul acțiunilor forțelor se obține datorită unor circumstanțe create prin aplicarea conceptului RBR:

- superioritatea informațională, constând în cunoașterea profundă și previzională a situației din spațiul luptei;
- concentrarea efectelor, nu a forțelor;
- lipsirea adversarului de posibilitatea de a urmări un curs propriu, coerent al acțiunilor, prin lovirea sa oriunde s-ar afla în spațiul luptei.

În perspectivă, RBR dispune de potențialul necesar răsturnării fundamentelor organizării militare clasice, reprezentată ca un

sistem ierarhic centralizat, în care eşaloanele inferioare execută directivele celor superioare. Această filosofie va fi înlocuită cu principiul **autosincronizării**, care ar însemna capacitatea unei structuri militare de a se autoorganiza, începând de la eşaloanele inferioare, alegându-și formele, metodele și momentul îndeplinirii misiunilor, în funcție de specificul spațiului luptei, dar respectând cerințele eşaloanelor superioare. Autosincronizarea va impune o revoluție în acțiune, dar și exigențe suplimentare comenzii-controlului, planificării și desfășurării operațiilor.

Autosincronizarea, procedeu favorizat de superioritatea informațională, va permite intensificarea vitezei acțiunilor și prevenirea ori stoparea inițiativelor și opțiunilor adversarului.

În aceste condiții, se pot sesiza și **direcțiile** evoluției operațiilor militare:

- micșorarea efectivelor participante, simultan cu creșterea mobilității și a potențialului de luptă;
- înalta tehnologizare a planificării și desfășurării operațiilor;
- omogenizarea nivelurilor artei militare, mai ales prin reducerea diferențelor dintre tactică și artă operativă;
- accentuarea rolului focului, îndeosebi al celui executat cu armamentul de înaltă precizie cu bătaie mare;
- lovirea preventivă a adversarului chiar în momentul descoperirii sale, cu toate consecințele pentru desfășurarea unei operații;
- protecția trupelor proprii;
- accentuarea efectelor psihologice asupra adversarului în urma lovirii sale oriunde s-ar afla.

Efectele acestor direcții ale evoluției s-ar manifesta în lovirea continuă și precisă, în primul rând cu foc, a adversarului, prin folosirea complementară a tuturor capacităților aflate în spațiul luptei, menținerea permanentă a inițiativei, protecția absolută a trupelor proprii, diminuarea pierderilor provocate adversarului, concomitent cu demoralizarea sa totală.

Desigur, toate considerațiile în favoarea RBR s-au elaborat în condițiile „experimentelor” de laborator ori din conflicte asemănătoare celor campaniei din Irak, unde disimetria dintre adversari a fost atât de covârșitoare, încât rezultatul ar fi fost același și fără RBR. Concepția nu s-ar fi aplicat în condițiile în care adversarul ar fi aplicat aceleași „tehnici” ori ar

¹ Dr. Gheorghe VĂDUVA, *Războiul Bazat pe Rețea în fizionomia noilor conflicte militare*, Editura U.N.Ap., București, 2005, p.28.

fi avut posibilitatea de a acționa/reacționa pe întreaga adâncime a teatrului de război. Nu este exclus ca, într-un viitor nu prea îndepărtat, în cazul unui conflict major, RBR să constituie dominantă acțiunilor adversarului. În acest caz, îi vor fi căutate, identificate și folosite **vulnerabilitățile**, înțelegând prin acestea disfuncționalitățile care determină un sistem să acționeze/reacționeze cu dificultate.

Printre cele mai semnificative vulnerabilități, le-am putea aminti pe cele generate de:

♦ **Dependențe**, care, în cazul unor conflicte majore, au naturi diferite:

- **politice**, care încep din momentul instalării grilei senzorilor și sfârșesc cu necesitatea armonizării permanente a intereselor partenerilor în cazul unor operații multinaționale;

- **tehnologice**, determinate atât de sensibilitățile și vulnerabilitățile înaltei tehnologii, cât și de diferențele cantitative și calitative dintre parteneri;

- **operaționale**, determinate de potențialele de luptă diferite ale capacităților aflate în spațiul luptei;

- **geofizice**, determinate de relief, climă, condiții meteo etc.

♦ **Disfuncționalități** în procesul de transformare a datelor (valori fizice: obiecte, piese, oameni) în informații (concepte cu semnificații logice), prin analiză. În general, s-a recunoscut că, astăzi, pentru armate și state, nu culegerea datelor din zonele de interes este o problemă, ci transformarea acestora în informații, prin analiză, pentru a putea fi introduse în fluxul informațional. Este o problemă de timp, expertiză, formalizare. Un responsabil din comunitatea de informații a SUA afirma într-un articol: „*Reușim să procesăm mai puțin de 6% din semnalele culese și 10% din cele de imagistică*”² Or, tocmai produsele realizate prin imagistică sunt cele mai folosite în RBR.

♦ **Inerție** în realizarea autosincronizării, cel puțin în primele etape ale aplicării RBR în operații, deoarece comandanții tuturor eșaloanelor prezente în teatru trebuie să înțeleagă perfect „logica” operației, astfel încât

să poată interveni instantaneu, pentru a nu permite abateri de la cursurile de acțiune alese.

♦ **Dezechilibre** între costurile relativ mari ale operaționalizării RBR și cele extrem de mici necesare contracarării acestuia: forme asimetrice de acțiune, tactici simple și ușor de aplicat, mai ales în localități și zone dens populate etc.

Punctele slabe ale înaltei tehnologii în confruntarea cu omul, care poate apela la procedee ușor accesibile, aparținând războiului cibernetic, mascării, inducerii în eroare, folosirii imitatoarelor etc. Aceleași tehnologii, produse și soluții, fundamentale pentru RBR, sunt accesibile și unui potențial adversar.

Vorbind despre viitorul RBR asupra acțiunilor militare, probabil că ar trebui să vorbim despre un viitor apropiat și altul îndepărtat.

Viitorul apropiat este cel deschis de campania din Irak, în care RBR a fost accesibil doar unuia dintre actori, și acesta i-a folosit din plin avantajele. Probabil că și în laboratoarele altora se experimentează RBR, dar numărul lor va rămâne restrâns. La direcțiile impuse operației militare de RBR, actorii-țintă cărora, deocamdată, le este inaccesibilă implementarea conceptului vor avea răspunsuri simple, de aceea, eficiente:

- practici specifice insurgenței, gherilei și, de ce nu, terorismului;

- operații purtate cu predilecție în mediul urban, unde grila senzorilor și armamentul de înaltă precizie sunt mai puțin eficiente, iar oportunitățile pentru mascare mai evidente;

- operații de durată, sub acoperirea mulțimii, desfășurate de subunități reduse numeric, în tot spațiul luptei, cu efecte sinergetice comparabile cu cele obținute în cazul RBR; este posibilă o revenire la filosofia războiului popular, dar cu sensuri inversate, în care cel aparent slab se va apăra în orașele încercuite de cel care va întruni toate caracteristicile puterii;

- implicarea societății civile din întregul teatru de război, pentru a influența desfășurarea acțiunilor militare, atitudini, reacții etc.

În viitorul îndepărtat, probabil multe din vulnerabilitățile amintite vor dispărea, practicile și procedurile RBR se vor generaliza. Istoria artei militare demonstrează că și cele mai covârșitoare avantaje sunt neutralizate, mai devreme ori mai târziu. Raționamentele logice ar putea să ne sugereze

²David S. ALBERTS, John J. GARSTKA, Frederick P. STEIN, *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority*, 2nd Edition (Revised), 1999, p.55.

că se va ajunge la o situație asemănătoare jocurilor de război în care învingătorul este stabilit de calculator, dar ar însemna să dăm dovadă de un optimism deplasat.

Operațiile militare vor continua să evolueze în direcțiile amintite, confirmând astfel că transformarea constituie un proces, nu o stare finală. Indiferent de gradul de tehnologizare la care se va ajunge, luptătorii vor rămâne cele mai complexe, cele mai adaptabile elemente ale acțiunii militare. RBR nu va face decât să acutizeze confruntarea umană, sub aparenta tehnologizare a ei, iar eroarea fundamentală care s-ar putea crea ar fi concluzia că rolul omului se diminuează.

Operația militară va căpăta caracteristici suplimentare:

- spațiul luptei se va extinde, teoretic, putând acoperi întregul glob pământesc;
- nu vor exista locuri neexpuse loviturilor cu foc;
- confruntarea va fi punctiformă, omnidirecțională, între structuri reduse, ca efective, dar extrem de mobile, cu potențial de luptă ridicat, capabile să execute o gamă largă de misiuni, inclusiv împotriva amenințărilor asimetrice, în termen scurt;
- principalele ținte urmărite vor fi nu atât prezențele fizice, cât impulsurile și sistemele care le generează;

- comanda-controlul va suporta un mare grad de descentralizare, impus de imprevizibilitatea acțiunilor;

- se va urmări nu atât distrugerea fizică a adversarului, cât destabilizarea și anihilarea psihică, punerea sa în imposibilitatea de a acționa/reacționa coerent;

- deplasările către un adversar descoperit vor fi înlocuite cu loviturile directe, ceea ce va modifica total reprezentările clasice despre dispunerea trupelor în dispozitive.

Elaborarea reprezentărilor despre modul în care se vor desfășura viitoarele conflicte militare obligă analiștii din multe domenii sociale să se aplece asupra studiului folosirii forței într-o lume confruntată simultan atât cu integrarea, cât și cu fragmentarea. Pregătirea operațiilor militare nu va mai constitui doar o problemă a modului în care se organizează și se întrebuințează forțele pentru a învinge un inamic definit. Ea va include, de asemenea, modelarea și gestionarea mediului strategic prin diplomatie, respectarea legii, prevenire etc. RBR asigură condiții favorabile pentru atingerea acestor obiective, tocmai pentru că se bazează pe supremația informației.

CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL INFORMAȚIILOR MILITARE ÎN RĂZBOIUL BAZAT PE REȚEA

Lieutenant-colonel MILEVA STANCU Logistique / Roumanie

Résumé:

La guerre du XXIème siècle n'aura rien en commun avec les guerres mondiales que l'humanité a traversées. La guerre froide terminée, les forces massives qu'on devait maintenir ne sont plus nécessaires, celles-ci étant remplacées par des structures souples, agiles, projetables, capables d'intervenir dans des délais très courts partout dans le monde.

Cette situation constitue un élément supplémentaire qui renforce l'idée selon laquelle, à présent, le concept d'appui sur réseau de la sécurité connaît un large rayonnement dû aux pas concrets effectués pour sa réalisation, dans le cadre de certains systèmes zonaux, régionaux ou, à l'avenir, globaux.

La spécificité est fortement renforcée par le fait que l'information devient une force dans tous les domaines, suite au développement technologique imposé par l'époque de l'information.

Pentru o abordare a conceptului Război Bazat pe Rețea (RBR) din perspectiva informațiilor sunt importante câteva caracteristici ale operațiilor militare cu implicații asupra activității de informații.

Teatrul de operații militare nu mai este limitat geografic la zona de desfășurare a acțiunilor de luptă. Acesta cuprinde și zonele adiacente, dar și domeniile de interes nonmilitare care pot afecta operațiile, cum ar fi terorismul, crima organizată sau alte amenințări transnaționale. Informațiile despre aceste zone sau domenii nu pot fi, de regulă, culese și analizate folosind capacitățile de informații aflate la dispoziția comandanților din teatrul de operații, ci sunt asigurate de la nivelul strategic, prin serviciile de informații militare.

În condițiile suprapunerii actorilor și amenințărilor neconvenționale peste cele clasice, militare, protecția forțelor a devenit o misiune importantă a activității de informații militare. În aceste condiții, contrainformațiile constituie una dintre sursele de informații esențiale pentru protecția forțelor.

Amenințările sunt caracterizate, în principal, de asimetrie și impredictibilitate. Pentru combaterea acestora, forțele dislocate

au nevoie, la nivelul oricărui eșalon, de informații de avertizare.¹

Desfășurate, de regulă, într-un cadru de coaliție, operațiile și acțiunile militare colocalizează în același teatru de operații un ansamblu de forțe eterogene pentru care cunoașterea câmpului de luptă devine esențială, atât pentru îndeplinirea misiunilor, cât și pentru evitarea acțiunilor fratricide.

În condițiile prezente de desfășurare a operațiilor militare, spectrul obiectivelor de lovit este lărgit, stabilirea țintelor implicând o mai mare acuratețe și o capacitate ridicată de decelare a importanței acestora.

Unul dintre elementele-cheie ale operațiilor militare este desfășurarea operațiilor informaționale. Urmărind susținerea pe termen lung a rezultatelor acțiunilor militare, prin impunerea în mentalul colectiv a unor mesaje și atitudini, operațiile informaționale se bazează aproape în exclusivitate pe informații.

Se poate constata că, pentru îndeplinirea cu succes a operațiilor militare, în prezent, dar și în viitor, acestea trebuie conduse prin informații ("intelligence driven operations"). Suprapunând această concluzie peste impactul și schimbările determinate de era informațională, este evident

1. Joint Vision 2010.

că succesul operațiilor militare va depinde, în mod covârșitor, de asigurarea superiorității de informații, respectiv a superiorității decizionale.

Superioritatea de informații se poate defini drept capacitatea de a culege, procesa și disemina informații în mod continuu, concomitent cu exploatarea sau diminuarea (distrugerea) capacității de sprijin cu informații a forțelor oponente. Procesele de culegere, procesare și diseminare trebuie să asigure relevanța, oportunitatea și acuratețea informațiilor necesare forțelor dislocate, în funcție de cerințele specifice eșalonului din care acestea fac parte.

Conceptul “ Războiul Bazat pe Rețea (RBR)” poate fi asimilat astfel unui „nou mod de gândire” aplicat operațiilor militare. În esență, acesta constă în integrarea entităților participante la operații într-o rețea virtuală, prin care se transportă informații. Scopul final este acela de a pune la dispoziția combatanților o imagine unitară a câmpului de luptă.²

Elementele-cheie ale sprijinului eficient cu informații în cadrul RBR sunt: conectarea capacităților de culegere de informații în rețea, fuzionarea informațiilor, procesarea acestora în formate care să poată fi accesate direct și care să permită efectuarea unui schimb de informații continuu. Schimbul de informații este asigurat în ambele sensuri, de la structurile de informații către subunitățile luptătoare, dar și invers, în sensul în care combatanții pot „alimenta” sistemul cu informații reale, culese pe timpul desfășurării misiunilor. Astfel, din această perspectivă, conceptul RBR poate fi aplicat operațiilor și acțiunilor de luptă conduse sau desfășurate pe baza schimbului de informații, utilizând în acest scop suportul tehnic oferit de rețelele virtuale.³

Astăzi, informațiile militare au mult mai multe obiective (ținte) și beneficiari (consumatori) decât în trecut. Ca un paradox, reorientarea informațiilor către nivelul operațional-tactic este cerută de comandanții din teatrele de operații care se confruntă cu oponenti nonclasici. Ca o consecință, informațiile de nivel operațional-tactic au o importanță strategică, iar informațiile de nivel strategic devin din ce în ce mai relevante și necesare pentru misiunile de nivel operațional-tactic.

În măsura în care sistemele de armament și combatanții formează o rețea de forțe și mijloace de luptă, generatorul de informație este constituit de rețeaua de culegere și analiză a informațiilor. La baza schimbului de informații sunt arhitecturi și concepte, relații și sisteme tehnice care trebuie să asigure accesul la informații, în funcție de necesități și niveluri de acces, reprezentând, de fapt, imaginea comună asupra câmpului de luptă.

În principiu, imaginea comună asupra câmpului de luptă, generată în cadrul sistemelor de tip RBR, se compune din diferite substraturi (geografic, infrastructură, forțe proprii, forțe oponente, de informații etc.), care creează imaginea de ansamblu și este structurată ținând cont de specificul beneficiarilor (un domeniu pentru structurile de informații – pentru protecția surselor mai ales – și un domeniu al beneficiarilor informațiilor). Pentru a exemplifica cele afirmate până acum, dar și pentru a da o profundă credibilitate afirmațiilor, prezint în cele ce urmează noutățile pe care americanii le-au introdus odată cu constituirea brigăzii mecanizate digitizate, denumită brigada Stryker.

Cel mai important element, care constituie și noutatea structurală a acestui nou tip de brigadă, îl reprezintă formațiunea de cavalerie, care amplifică potențialul de cercetare al brigăzii. Deficiența cea mai critică a unei brigăzi de infanterie ușoară constă tocmai în lipsa acestei capacități sporite de cercetare (trei plutoane de cercetare și o companie de cercetare, pentru a sprijini sarcinile de luptă a trei batalioane de manevră și nevoia de informații a întregii brigăzi de infanterie ușoară, pentru acțiune, analiză și decizie). Este important să menționăm faptul că principala sursă de informații, cercetare și supraveghere, în brigada Stryker, este dată de „ochii umani”. Experiența, atât în centrele de instruire pentru luptă, cât și în Operația Iraqi Freedom, a relevat limitările senzorilor tehnici de a furniza informații complete, exacte și în timp oportun, pentru a putea sprijini acțiunile de luptă tactice și lupta apropiată, directă. Refrenul familiar este: „noi încă descoperim inamicul, lovindu-ne de el”.

Diferența dintre brigada Stryker și forțele tradiționale o constituie existența batalionului de cavalerie, care angajează primul inamicul, conservând capacitatea brigăzii de a-și păstra

2. David S. Alberts, John J. Garstka și Frederick P. Stein, *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority*, Ediția a 2-a (revizuită), CCRP, februarie 2000.

3. Directiva ministerială NATO, 2003.

libertatea de manevră și de a alege cursul de acțiune avantajos, în afara contactului, în timp ce brigada de infanterie ușoară ia contact cu inamicul, cu forțele principale, devenind automat și imediat angajată decisiv.

În sfârșit, compania de informații militare furnizează o semnificativă capacitate de analiză, regăsită în trecut numai la nivelul diviziilor, prin militarii antrenați în operații/acțiuni HUMINT, amplasați în fiecare vehicul de cercetare prin luptă. Această capacitate HUMINT este absolut critică pentru sprijinul operațiilor de stabilitate, în domeniul cooperării cu autoritățile civile locale.

În total, brigada Stryker are 793 de militari în plus față de brigada de infanterie ușoară, cu 360 de trăgători cu diferite calibre mai mult, și de patru ori mai multe capacități de cercetare.

În cadrul brigăzii ușoare de infanterie există o interacțiune limitată, prin intermediul sistemului de comunicații FM, în timp ce sistemul automat interactiv al brigăzii Stryker permite o amplă și eficientă interacțiune între toate entitățile brigăzii. Fiecare lider din brigada Stryker este permanent în rețea, fapt ce permite extinderea exponențială a abilității de a schimba informații, de a-i contacta pe ceilalți lideri, de a înțelege situația și de a colabora pentru rezolvarea tuturor problemelor.

Din perspectiva informațiilor militare, aplicarea conceptului RBR la operațiile militare, dincolo de suportul tehnic necesar constituirii rețelelor virtuale, care asigură cooperarea și vizualizarea informațiilor, are ca implicații:

- posibilitatea asigurării sprijinului de informații de nivel strategic pentru eșaloanele de nivel operativ-tactic (prin asigurarea legăturii structurilor de informații dislocate în teatrele de operații cu capacitățile de culegere și analiză de nivel strategic naționale);

- îmbunătățirea schimbului de informații în cadrul coaliției;

- accesul structurilor de informații dislocate în teatrele de operații la bazele de date de nivel strategic;

- diseminarea în timp real a informațiilor, determinând extinderea timpului avut la dispoziție pentru luarea deciziilor;

- posibilitatea redefinirii în timp real a misiunilor capacităților de culegere;

- utilizarea eficientă a sistemelor și arhitecturilor ISTAR (Intelligence Surveillance Target Acquisition and Reconnaissance), inclusiv posibilitatea conectării sistemelor ISTAR naționale la cele ale coaliției;

- posibilitatea de verificare/confirmare a informațiilor culese din diferite surse specifice activității de informații militare, de către subunitățile din teren și transmiterea feed-back-ului acestora către structurile de informații;

- culegerea și analiza multisursă (fuzionarea informațiilor);

- asigurarea unui substrat de informații la imaginea comună asupra câmpului de luptă, care să conțină informații relevante pentru subunitățile luptătoare privind localizarea, capacitatea și intențiile forțelor oponente;

- asigurarea unui management îmbunătățit al cererilor de informații;

- posibilitatea de automatizare într-un anumit grad a ciclului informațional (culegere, procesare, diseminare);

- sprijinul eficient în desemnarea obiectivelor de lovit, analiza rezultatelor acțiunilor de luptă și executarea operațiilor informaționale, având în vedere asigurarea legăturii între rețeaua de culegere și analiză și cea a forțelor și mijloacelor de luptă;

- conducerea unitară a activității de informații militare și eliminarea redundanțelor;

- posibilitatea căutării și extragerii rapide a informațiilor din bazele de date.⁴

În concluzie, în cazul aplicării conceptului RBR, rolul informațiilor militare este caracterizat de următoarele elemente:

- subrețeaua capacităților de culegere și analiză constituie generatorul de informații;

- sistemele ISTAR sunt un element-cheie în asigurarea superiorității de informații;

- suportul tehnic/comunicațiile sunt esențiale pentru vizualizarea/ exploatarea informațiilor;

- arhitectura RBR trebuie să includă sprijinul de informații de nivel strategic.

⁴ Viceamiral Arthur K. Cebrowski și John J. Garstka, *Network Centric Warfare: Its Origin and Future*

IMPLICAȚIILE CARE DECURG DIN SPECIFICUL FACTORULUI SOCIO-CULTURAL ÎN MENȚINEREA SECURITĂȚII ȘI STABILITĂȚII ÎN BAZINUL MĂRII NEGRE

Commandant ANDA PETRACHE Logistique / Roumanie

Résumé:

Pour atteindre leurs buts et comprendre leurs propres idéaux, les gens ont besoin d'être soutenus par la puissance et la force de leurs racines.

Celui qui ne comprend pas et n'accepte pas son évolution risque de s'égarer dans l'histoire. Les peuples du monde entier doivent comprendre qu'ils resteront isolés s'ils n'acceptent pas et ne comprennent pas qu'il est beaucoup plus facile d'aller résoudre ensemble tous les problèmes qui apparaissent, qu'il est plus facile de construire quelque chose avec les autres plutôt que de s'y prendre tous seuls.

Relația dintre simbolul cultural și imaginar

Fenomenul etnic nu este o reacție la globalizare. El a apărut cu mult înaintea strategiilor de globalizare economică și informațională și are alt fel de determinatii. Etniile țin de etnogeneză și au în matricea lor, ca trăsătură fundamentală, *nevoia de identitate culturală*, mai exact de recunoaștere a acesteia. În cazul etniilor, memoria afectivă este foarte puternică și se leagă de un anumit spațiu geografic (care poate fi cel de origine sau unul de împrumut).

Sfârșitul secolului XX a fost marcat de actualizarea problemelor naționale. Comparativ cu perioada anterioară, paralel cu problema relațiilor interetnice se conturează cea a relațiilor etnostatale. Chiar și în țările europene cu tradiții democratice stabile a crescut importanța factorului etnic în politica internă și relațiile interstatale, iar raporturile puterii de stat cu minoritățile naționale se dezvoltă într-un diapazon larg, de la colaborarea productivă până la confruntare, care în unele cazuri evoluează la conflicte armate.

Probleme ca egalitatea, reciprocitatea, respectarea demnității umane, dreptul de a participa la decizii pot deveni simple elemente ale unei ideologii; dezvoltarea comunitară poate fi un mijloc de a ajuta oamenii să-și adapteze stilul de viață la schimbările politice

care se impun prin intermediul unor forțe politice preocupate foarte puțin de nevoile și dorințele lor.

Filosofia politică derivă din sloganul „Gândește global, acționează local”, care demonstrează faptul că procesele care se manifestă la nivel local sunt consecințe ale deciziilor luate departe de aria locală.

O realitate aparte constituie faptul că economia de piață a eșuat în încercarea de a oferi beneficii semnificative majorității populației. Abordările economiei libere au fost o modalitate de a crește sărăcia și excluderea socială, iar strategiile asociate de ajustare structurală au exacerbat problema nevoilor nerezolvate în cele mai sărace țări.

Deși globalizarea este percepută ca o amenințare la adresa păstrării sistemelor proprii de valori, etniile nu reacționează în primul rând împotriva celor care promovează aceste strategii, ci împotriva statelor naționale din care fac parte, adică exact în sensul în care acționează și generatorii fenomenului de mondializare.

Unii autori consideră că gestionarii globalizării se folosesc de diferendele etnice, mai exact, de presiunile etnice, pentru diminuarea rezistenței statelor naționale la globalizare, încurajând tendințele autonomiste ale minorităților și multiculturalismul.¹

¹ Dicționar de sociologie, 1998, p. 661.

Nicolae Titulescu a fost un politician al păcii, militând în favoarea bunelor relații cu vecinii. El a lansat ideea unei Europe unite introducând sintagma *spiritualizarea frontierelor*, potrivit căreia o abordare transfrontalieră a valorilor cultural-spirituale poate desființa imaginar granițele dintre state, iar popoarele țărilor vecine devin mai unite.

Chiar dacă nu a funcționat ca un argument conștient, formarea națiunilor are la bază mobilizarea cetățenilor în jurul unui principiu care poate să-i emoționeze, poate să le pună energiile în mișcare, pentru că cele două identități, cea individuală și cea de apartenență la o etnocultură, dau sens vieții fiecărei persoane și o ajută să aleagă un mod de existență corect.

Pentru egalitatea dintre persoane, s-a inventat principiul egalității în drepturi între cetățeni. Numai că, prin constituirea națiunilor, s-au creat cetățeni de ranguri diferite. Globalizarea pune la masa negocierilor state tot mai puternice, cu piețe și sisteme de apărare continentale și bicontinentale.

Sărăcia și bogăția sunt două criterii majore după care sunt judecați oamenii; pe de altă parte însă conflictele regionale au fost și încă mai sunt în zone care nu au nici o valoare economică, singura motivație fiind aceea a existenței unor vestigii care atestă originea tradițiilor².

Pentru ca Europa să devină un actor credibil în negocierile globale, aceasta trebuie să dobândească statutul juridic al unui stat federal. Fără o Constituție Europeană și fără un Guvern care negociază în numele statelor care compun statul federal sau Uniunea Europeană, vechiul continent riscă să se fărâmițeze în state care nu vor conta în deciziile globale viitoare. Dar o Uniune Europeană erodată de tensiuni și conflicte între națiuni cu viteze diferite de dezvoltare riscă disoluția.

A negocia o identitate europeană este infinit mai greu decât ne putem imagina. Popoarele Europei s-au format timp de secole, drumul spre identitatea proprie și spre limba modernă fiind prea adânc încrustat în sentimentul de apartenență al cetățeanului la o comunitate etnoculturală care îi definește ființa, îi determină alegerea unui mod de viață corect sau a unui mod de viață care are sens pentru el.

Metaforic vorbind, Europa din acest punct de vedere seamănă cu o familie cu mai mulți copii, foarte diferiți între ei, optând pentru performanțe diferite, fiecare vorbind propria sa limbă, având propriul lui sistem de comunicare, fiecare fiind capabil să supraviețuiască prin propriile lui resurse, dar fiind incapabil de performanță globală, sortiți să rămână marginali fără un sprijin din partea familiei căreia îi aparțin, cea europeană.

Din punct de vedere geografic și istoric, regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră, care include și Caucazul de Sud, nu poate fi exclusă din Europa. Regiunea Mării Negre – Caucaz este un leagăn de civilizații, precum și o răscruce a lor, dar și teatrul multor conflicte de-a lungul istoriei. Poziționarea sa geo-strategică face din zona Mării Negre o parte indispensabilă a securității și prosperității europene, dar și euro-atlantice.³

Dar identitatea europeană în acest moment înseamnă să pui pe picior de egalitate sau măcar să asiguri șanse egale, reale, polonezilor, grecilor, românilor, bulgarilor, alături de englezi, germani, francezi, șanse care dintr-o anumită perspectivă ar însemna să-i discriminezi pe englezi, germani, francezi, punându-i să plătească costurile egalității pentru popoarele cu viteza de dezvoltare mai lentă. Rațional vorbind, aceste costuri sunt indiscutabil mai mici decât atomizarea sau disoluția continentală, iar pe termen lung, o investiție foarte avantajoasă⁴.

Din punct de vedere etimologic, între *etnic* și *național* există o relație de echivalență, întrucât grecescului *ethnos* îi corespunde latinescul *natio* ce desemnează comunitatea de naștere. Deși cei doi termeni sunt dublați unul de celălalt, există totuși o diferențiere ce ține mai degrabă de latura afectivă a discursului: *etnicul*, folosit în vorbirea curentă pentru a desemna caracteristici legate de originea rasială și de condițiile geografice, a căpătat o tonalitate afectivă mai pronunțată, în timp ce *naționalul*, extins pe plan juridic și spiritual, a primit o conotație neutră.

Majoritatea studiilor asupra minorităților etnice sunt construite în jurul conceptului de

² Gheorghe Nicolaescu, *Geopolitica conflictelor sfârșitului de mileniu*, Editura Top Form, București, 2004, p.10.

³ Comunicat de presă *Regiunea Mării Negre - Promovarea libertății, a democrației și stabilității regionale*, alocuțiunea președintelui României, Traian Băsescu, la Council on Foreign Relations, 10 martie 2005.

⁴ <http://observatorcultural.ro/arhiva/articol>, Ana Ludușan, Europa și multiculturalismul.

cultură, particularizat pentru această zonă de interes; în consecință, cultura specifică minorităților etnice este reprezentată de sistemul înțelesurilor împărtășite și dezvoltate într-un context economic și social, pe un fundal istoric și politic specific⁵.

Grupul minoritar posedă un mod de a trăi distinct, iar cultura tocmai acest lucru desemnează - ea este suma tuturor regulilor, este ghidul care formează comportamentul social, matricea modului de viață al grupului.

Dezvoltarea comunitară poate fi o soluție într-un context confruntat cu globalizarea puterii economice, extinderea sărăciei, hegemonia pieței libere, creșterea conflictelor rezultate din combinații de rasă, frontiere, cultură, religie, globalizarea și realinierea puterii politice, dezvoltarea rapidă a comunicării globale.

Este important de luat în discuție factorii enumerați, deoarece aceștia evidențiază o serie de particularități care ne ajută să înțelegem și să acceptăm mai ușor diferențele care ne pot separa sau apropia de alte culturi.

„... Ciocnirile dintre civilizațiile actuale reprezintă cele mai mari amenințări la adresa păcii mondiale, iar o ordine internațională bazată pe civilizații este cea mai sigură pază împotriva războiului mondial.”⁶

Etniile au o existență istorică. Fiecare dintre ele are un timp istoric și o anume energie care se manifestă în comportamentul indivizilor, în modul în care ei rămân fideli valorilor etniei și se întorc mereu la ea, indiferent unde s-ar afla.

Cu alte cuvinte, forța etniei constă în suportul valoric al etniei, în energia ei creativă, în forța pe care o transmite indivizilor, nu în agresivitatea ei, nu în modul în care este protejată. Nimeni nu poate proteja ceva care nu există, ceva care nu are valoare.⁷

Valoarea naște forță, respect, cumpătare și conviețuire. Nici o etnie n-a supraviețuit pe această lume prin agresivitate, ci prin înțelepciunea care rezultă totdeauna din forță și energia sistemului de valori. Așadar,

suportul supraviețuirii etniilor îl reprezintă sistemul de valori al fiecăreia și nu doar voința sau dorința unora dintre lideri sau a unora dintre cei care se află în spatele liderilor.

Diferențele etnice sunt o realitate. Ele au cauze complexe, care derivă pe de o parte din diversitatea etniilor și tendința fiecăreia de a-și păstra sau lărgi arealul de cele mai multe ori în defavoarea altora, de obicei a etniei majoritare.

În general, confruntarea se duce pentru spațiu geografic, care este însă excesiv spiritualizat și, adesea, mitizat. Diferendul dintre două etnii trece cu ușurință din sfera etnicului în cea a politicului. La drept vorbind, el nu este diferend etnic – nu se duce între și în sistemele de valori ale două sau mai multor etnii, ci între interesele acestora.

Fiind deci o expresie a confruntării de interese – care, în esență, sunt interese de natură economică, politică, socială și culturală – diferendul *etnic* este de fapt *politic*.

***Cultură universală și cultură națională.
Cultură și identitate națională, etnică, de
grup. Cultură etnică și civilă***

A defini cultura ca pe un atribut universal al umanității, având în același timp rădăcinii naționale, este o cucerire a modernității. Idealul unei culturi naționale se dezvoltă concomitent cu constituirea statului-națiune, este una dintre pârgurile importante ale formării acestui tip de comunitate socială și este diseminată în forme bine constituite.

Dimensiunile importante ale particularităților etnice și socio-culturale ale unui popor ne pot releva o serie de elemente, cum ar fi: relația individului cu statul, gradul de dependență față de stat, capacitatea de asumare a responsabilităților individuale; participarea socială, principalul element al dezvoltării comunitare; dimensiunile vieții asociative; identificarea cu comunitatea locală și națională, modalități de raportare la acestea.

Percepțiile și reprezentările indivizilor asupra rolului pe care statul trebuie să îl îndeplinească în viața lui, adeziunea la un anumit tip de stat al bunăstării demonstrează gradul de dependență a cetățeanului față de stat și, în ultimă instanță, capacitatea/incapacitatea de a-și asuma responsabilități individuale.

Contextul socio-cultural, condițiile economice, situațiile instituționale sunt referințe care contribuie la formarea capitalului cultural al

⁵ Nicoleta Turliuc, *Contribuții psihosociale la studiul minorității*, București, 1996, p. 57.

⁶ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura ANTET, 1998, p.11 (Titlu Original: Samuel P. Huntington, 1997, *THE CLASH OF CIVILIZATIONS THE REMAKING OF WORLD ORDER*. Simon & Schuster).

⁷ Constantin Rădulescu Motru, *Personalismul energetic, cultura națională*, București, 1994.

grupurilor și indivizilor. Alimentându-se din informațiile, ideile, opțiunile vehiculate de familie, școală, alte instituții, individul își formează treptat un instrument de percepție și interpretare a mediului, o modalitate de a gândi practic lumea, de a cunoaște și stăpâni contextul social, de a elabora mental realitatea, transformând obiectele sociale (persoane, contexte, situații) în categorii simbolice (valori, credințe, ideologii).

Cultura națională este percepută ca simbolul tradiției unei comunități care revendică un teritoriu, o limbă, o credință religioasă, chiar o anumită formă de guvernământ. Coeziunea culturii naționale se descrie prin definirea unui "spirit al poporului" care constituie factorul rezistent, esențial al coeziunii comunității. Cultura națională pune în valoare specificitatea națiunii, creând în consecință instituții moderne prin care trăsăturile naționale să fie puse în valoare.

Asistăm de fapt la reproducerea continuă a unui hegemonism cultural, la faptul că diferențele culturale existente nu produc nicidecum o egalizare de șanse pentru culturile marginale, că exportul de modă cultură și de uniformizare este mai intens decât oricând.

Asistăm la o redefinire, dacă nu chiar la o reconstrucție a naționalului, a națiunii, după dramaticele consecințe ale Războiului Rece și autoritarismului ideologic. Cultura națională se află într-o relație de contextualizare culturală cu ceea ce am numi cultura universală ori mai degrabă globală.

O altă dezvoltare majoră a culturii moderne este legată de cultura de grup. Prin aceasta se înțelege locul grupului minoritar, opus ori aflat pe granița culturii majoritare. Noutatea în această privință nu o reprezintă apariția unei disensiuni profunde între majoritate și minoritate, ci ține mai cu seamă de politicile de emancipare ale grupului minoritar. Trebuie menționat faptul că grupurile elitiste ori de putere nu sunt o realitate doar a zilei de azi, ele s-au impus însă preponderent în modernitate prin afirmarea mesajului prin care dreptul la diferență a fost făcut public.

Schimbarea cea mai importantă care s-a petrecut în acest context de permanentă confruntare culturală productivă, poate fi socotită trecerea de la o cultură etnică la una civică. Deși mai mult un deziderat decât o

realitate larg împărtășită, această trecere are totuși atributul unei noutăți care se petrece în prezent prin procesul de raționalizare, prin care individului ca membru al societății îi sunt acordate drepturi care în premodernitate nu existau. Diferențele dintre cultura națională și cea civică sunt conferite de natura schimbărilor acumulate prin dezvoltarea socială, în deosebirile marcate între felul de constituire al coeziunii interindividuale și riscurile care îl periclitizează pe individ.

Cultura națională nu trebuie privită ca fiind amenințată de dezvoltările care survin din schimbările calitative ale comunității sociale, ale globalizării însăși ca proces unificator și nivelator. Dimpotrivă, cultura națională poate avea șansa de a renaște într-o formă care să înlăture exclusivismul și proiectarea celui alt ca dușman. Pe de altă parte, cultura civică are nevoie de fundamentarea și exercitarea experienței moderne capitaliste, prin care statutul individului și al societății este reformulat.⁸

Oameni din țări diferite se deosebesc prin valori, atitudini și experiență. Ei au forțe și slăbiciuni diferite unii față de ceilalți.

***Identitatea națională, principalul factor
care determină comportamentul
organizațional al unui popor***

În lucrările de specialitate publicate în Occident, termeni ca "național", "apartenență națională" se utilizează adeseori ca fiind sinonimi cu exprimarea calității de cetățean al unei țări. Această situație se datorează în principal faptului că în majoritatea țărilor occidentale identitatea națională s-a construit, în principal, în jurul identității de cetățean, iar teritoriul statului a devenit în consecință termenul fundamental de referință pentru "teritoriul național".

Europa de Est însă a avut o cale diferită de dezvoltare, în care etnicitatea, apartenența etnică a îndeplinit un rol fundamental. Aplicarea mecanică pentru această regiune a unor concepte (și semnificații conceptuale), elaborate sub influența evoluției istorice din vestul continentului, conduce inevitabil la interpretări greșite.

Identitatea națională poate fi definită ca o formă modernă comunitară de identitate culturală simbolică, împărtășită de un grup de

⁸ Conf. dr. Marius Jucan, *Geneza culturală a modernității*; Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Humanitas, București, 1993.

persoane care trăiesc pe un anumit teritoriu și care se organizează politic pentru apărarea valorilor spiritual-identitare pe care le împărtășesc. Sintagma "identitate națională" exprimă cel mai adecvat legătura dintre identitate, comunitate și modernitate, legătură la care fac referire majoritatea autorilor contemporani importanți.

Soluționarea acestei probleme în Balcani prezintă anumite dificultăți sub următoarele aspecte: Europa de Est constituie o zonă diversă în ceea ce privește componența etnică, limbile și confesiile, fiind amplasată între creștini și musulmani; în fiecare stat din Europa de Sud-Est (cu excepția Albaniei) proporția minorităților naționale este semnificativă; minoritățile naționale, în majoritatea cazurilor, constituie o parte a etniilor ce dispun de o statalitate proprie; relațiile interetnice sunt complicate de tentativele de a constitui state naționale în țările polietnice, aplicând mecanismele democrației formale cu scopul marginalizării sociale a minorităților etnice și de utilizarea motivelor etnice de către unele state – patria etnică a minorităților naționale, precum și de organizațiile obștești, partidele politice, în calitate de argumente în lupta intrapolitică și pretexte pentru intervenirea în problemele interne ale altor state.

John Stuart Mill spunea că *"o porțiune a umanității poate fi considerată ca formând o națiune atunci când membrii ei sunt uniți de simțăminte comune, care nu există între ei și alții, care le determină să vrea mai mult să coopereze între ei decât cu alții și să dorească să aibă propriul lor guvern, sau o porțiune din guvern care să le fie destinat în mod exclusiv"*⁹.

Identitatea națională poate avea, după caz, forme distincte de exprimare, cum ar fi limba, cultura, religia, conștiința originii comune, memoria colectivă a trecutului, pentru a numi doar cele mai frecvente și caracteristice manifestări.

În același timp, naționalitatea ca formă de identitate colectivă, pe lângă formele ei obiective de manifestare (limba, cultura etc.), implică și o dimensiune subiectivă, care se referă la identificarea indivizilor cu un set

specific de valori naționale. Spre deosebire de conceptul de "origine națională", care se referă la ceva dat, moștenit prin naștere, identitatea națională este, înainte de toate, expresia conștiinței apartenenței la o comunitate culturală care se definește ca o comunitate politică.

Dat fiind că o "națiune" este o formă de organizare socială având viața ei proprie și nu doar o formă de clasificare a indivizilor, referirea la o arie geografică și populațională desemnând teritoriul național devine inevitabilă.

Însă importanța conceptelor de teritoriu și populație pentru identitățile naționale derivă mai ales din schimbarea fundamentală intervenită odată cu intrarea în modernitate, în modul de gândire și raportare a populației la teritoriu. În același timp însă trebuie ținută seama și de natura contradictorie a efectelor pe care omogenizarea națională o poate avea asupra statutului individului în societate în condițiile perpetuării pluralității identităților naționale pe teritoriul aceluiași stat. O societate mai omogenă nu este cu necesitate și una în care drepturile omului sunt în cel mai înalt grad respectate.

Cetățenia, în accepțiunea ei înrădăcinată în literatura de specialitate contemporană, nu poate fi redusă la apartenența individului la comunitatea politică a statului, ea exprimând totalitatea drepturilor civile, politice, sociale și culturale. Or, dreptul potențial cel mai periclitat de procesul de omogenizare este dreptul la identitate al persoanelor care nu aparțin comunității naționale dominante.

Libertatea de alegere a cetățeanului între diferitele comunități culturale se poate manifesta pe deplin doar atunci când condițiile macro și microsociale sunt favorabile multiculturalității. Însă în societățile în care mai multe comunități naționale își dispută întâietatea, cu greu s-ar putea vorbi de existența unui asemenea context favorabil.

Problematica identității naționale și culturale în Europa de Sud-Est

Soluționarea problemei identitate europeană versus identitate național-statală constituie piatra de temelie pentru dezvoltarea noii arhitecturi instituționale europene.

Cu cât viziunea asupra Europei viitoare promovează o integrare mai profundă a actualelor state-națiune europene, cu atât mai mare este teama celor din urmă în fața «pericolului» de a-și pierde identitatea.

⁹ Lucian Năstasă, Levente Salat, *Relații interetnice în România postcomunistă*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2000.

În cazul procesului de integrare europeană, paradigma identității în relațiile internaționale trebuie utilizată în sensul punerii accentului pe asemănări mai mult decât pe deosebiri, precum și în acela al distincției dintre deosebirile structurale și cele conjuncturale, dintre cele de esență lucrurilor și cele de natura lucrurilor.

Europa Occidentală a ajuns la o identitate caracterizată prin pluralism politic, participare socială, respect al diversității, concurență liberă și loială, supremația legii și primordialitatea drepturilor omului. În paralel cu aceste trăsături considerate a fi pozitive, Occidentul european a acumulat și vulnerabilități, avându-și rădăcinile în modele comportamentale negative. Consumismul, egoismul și lipsa de flexibilitate a pieței muncii – consecutivă unui exces de protecție socială – sunt doar câteva dintre ele.

Europa Centrală și Orientală este caracterizată încă prin insecuritate – existențială și cultural-identitară, individuală și colectivă, națională și internațională – și prin sărăcie.

Insecuritatea și disparitățile economico-sociale, dar și lipsa unei societăți civile dezvoltate și mai ales a unei clase de mijloc puternice au imprimat popoarelor și statelor din jumătatea estică a continentului mentalități și atitudini, circumscriind modele de viață caracterizate printr-o combinație ciudată de individualism și colectivism, printr-o slăbiciune cronică a spiritului rațional și pozitiv.

Individualismul își are originile în experiența rezistenței pasive împotriva totalitarismului și explică o redusă participare socială, fiecare încercând să se «salveze» pe sine prin practicarea unui joc de sumă nulă. Colectivismul este o expresie inertă a experienței sociale comuniste și se manifestă prin lipsa spiritului de inițiativă și teama asumării de riscuri, ca și prin tendința de a transfera întreaga răspundere și întreaga grijă pentru rezolvarea problemelor comunității, către stat.

Lacunele spiritului rațional și pozitiv fac din Europa Centrală și Orientală locul unei religiozități necunoscute astăzi în Occident. Așa se face că pentru cetățenii țărilor respective încrederea în Biserică și Armată trece înaintea încrederii în instituțiile specifice democrației dintr-un stat laic.

Iredentismul, războaiele religioase și găsirea soluțiilor la problemele politico-

economice sunt parte a identității acestei părți de Europă, ele fiind cu atât mai accentuate cu cât ne deplasăm mai la Est.

De aici nu ar trebui însă să se ajungă la concluzia superiorității absolute a Europei Occidentale. Aceasta, în primul rând, întrucât în materie de identitate este periculos a se judeca în termenii morali de «bine» și de «rău», ori în cei, tot subiectivi, de «superior» și «inferior», ci trebuie să se raționeze în context ontologic și pragmatic, fiind vorba despre opțiuni referitoare la modul de a exista și la cel de adecvare la provocările și oportunitățile oferite de mediul înconjurător.

În al doilea rând, pentru că est, europenii aduc în patrimoniul identitar comun atuurii certe deduse dintr-o istorie relativ mai vitregă, precum un nivel ridicat de adaptabilitate (flexibilitate), imaginație mai dezvoltată, un spirit de sacrificiu mult mai accentuat – consecință a obișnuinței cu lipsa de confort și a religiozității sporite, un mai mare devotament pentru familie, o rată oarecum mai accentuată a natalității, o mai mare rezistentă la efort și o disponibilitate sporită pentru muncă, în special cea grea – chiar dacă efortul lor nu este și foarte disciplinat.

Pentru ca întâlnirea Vestului cu Estul și sinteza lor în cadrul procesului de integrare europeană să nu conducă la convulsii, la anarhie și instabilitate, sau pentru ca ele să nu genereze fenomene nocive de felul celor rezultate din încrucișarea culturii (identității) de clan cu cultura (identitatea) statului-națiune, în unele părți ale lumii și chiar în Europa va fi nevoie ca viziunea asupra Europei unite de mâine să fie dezvoltată în comun de către toți europenii, deopotrivă din Apus și din Răsărit.

Uniunea Europeană nu poate fi unica responsabilă pentru derularea procesului european. Iar acest proces nu poate și nu trebuie să fie unul de transfer identitar, ci unul de sinteză identitară. Impactul cultural al unificării Europei trebuie acceptat și asumat de toți participanții la proces.

Accesul la practicile și experiențele culturale pentru toți cetățenii, indiferent de naționalitate, rasă, sex, vârstă etc., îmbogățește identitatea culturală și conferă sentimentul de apartenență la un grup, la o comunitate a fiecărui individ sau a unei colectivități, susținând în acest fel și integrarea și incluziunea socială.

Însă, multiculturalismul, așa cum a fost conceput inițial în Canada, Statele Unite și Europa, era, într-un anume sens, un “joc la sfârșitul istoriei”¹⁰. Adică diversitatea culturală era privită ca un fel de ornament la pluralismul liberal, care ar fi oferit restaurante etnice, vestimentații colorate și memoria unor tradiții istorice distincte, în societăți văzute adesea ca fiind extrem de conformiste și omogene. Era un lucru care urma să fie practicat în mare măsură în sfera privată și care nu avea să ducă la violări serioase ale drepturilor individului sau, în caz contrar, să pună la îndoială ordinea social-liberală esențială. Acolo unde a pătruns în sfera publică, așa cum a fost în cazul politicii lingvistice din Quebec, devierea de la principiile liberale a fost văzută de către comunitatea dominantă mai degrabă ca o iritare decât ca o amenințare fundamentală chiar asupra democrației liberale.

Diversitatea culturală este un element central al politicii și strategiilor culturale. Conceptul de diversitate culturală are însă mai multe sensuri, pe care trebuie să le luăm în considerare: diversitate etno-rasială (diversitatea comunităților și minorităților naționale), diversitate lingvistică, diversitatea unor „comunități de interese” etc. Pe lângă elementele comune, fiecare din aceste grupuri și comunități are propria sa identitate culturală.

Integrarea economică europeană are un impact major asupra identității naționale și atunci când este vorba despre formularea programelor de dezvoltare, ca și despre structura producției la nivel național.

Într-adevăr, multe state au o identitate economică rezidând în practicarea unor activități economice pentru care există tradiții, dar nu (mai) există avantaje comparative. De asemenea, în unele state există tradiții privind consumul anumitor produse (în special în domeniul alimentar), pe care Uniunea le socotește nocive pentru sănătate și le interzice comercializarea pe piața europeană.

Astfel de probleme se pot rezolva prin recunoașterea „dreptului la diversitate” la nivelul Europei unite, în condițiile promovării unui „sistem al subsidiarității globale” apt a conduce la creșterea flexibilității și adaptabilității mecanis-

mului de adoptare a deciziilor (inclusiv pe terenul economic și al politicilor de dezvoltare regională). Un asemenea sistem trebuie negociat și proiectat împreună de toți membrii actuali și viitori ai Uniunii Europene, de către toți cei ce au vocația construirii Europei unite a viitorului.¹¹

Este de anticipat și chiar de dorit ca împărtășirea unei asemenea identități ideatic-comportamentale la scara întregii Europe să determine o adâncire a integrării în domeniul politicii externe și de securitate comune. Aceasta va duce la apariția unei adevărate identități europene de apărare, cu atât mai necesară cu cât în fața amenințărilor neconvenționale pe care le poartă cu sine globalizarea, problemele securității nu pot fi rezolvate decât în comun. Confruntările dramatice în curs de desfășurare dintre lumea civilizată și terorismul globalizat probează o atare afirmație.

Statele relativ mici și mai vulnerabile din Europa Centrală și de Est par mai bine plasate spre a înțelege, în sensul cel mai constructiv, nevoia unei politici externe și a unei identități de apărare europene. Se dovedește astfel că esențial în realizarea ei este nivelul compatibilității pe planul valorilor politice, iar nu nivelul dezvoltării economice.

O Europă unită dotată cu instituții politice proprii, care să genereze și să gestioneze identitatea europeană de apărare și securitate, va permite și rezolvarea relației transatlantice în sensul întăririi, iar nu al slăbirii ei. Pentru a fi viabilă, Europa unită va trebui să consacre "dreptul la diversitate" și "dreptul la solidaritate". Aceasta înseamnă a lega concurența cu justiția, eficiența cu generozitatea și respectul diversității cu egalitatea șanselor.

Politicile, strategiile și acțiunile etniilor pentru păstrarea și afirmarea identității etnice și a sistemelor proprii de valori îmbracă o paletă foarte largă de formule, în funcție de vocația și caracteristicile etniilor respective, de relațiile cu etnia majoritară și cu celelalte etnii, de realitățile concrete, de presiunile exterioare și de poziția statului-nucleu (pentru etniile care au o națiune-mamă).

Etnia este o realitate din toate timpurile și, probabil, pentru toate timpurile. Și, de aceea, ea trebuie respectată. Etnia este haina

¹⁰ Pierre Elliott Trudeau, *Some Obstacles to Democracy in Québec*, Canadian Journal of Economics and Political Science, 1998.

¹¹ Adrian Severin: *Identitate europeană – identitate național statală*, Publicații, București, 2004.

pe care o îmbraci, cântecul care te pătrunde, modul de a te întoarce la izvorul tău, care este unic pe pământ și pe care pământul trebuie să ți-l respecte. Etnia este casa ta spirituală, este sufletul tău, este sistemul de valori spirituale la care te raportezi. Dar viața mai este și altceva decât obiceiuri, valori, întoarcere la izvoare. Este muncă, aspirație, conviețuire socială, profesie, respect. Or toate acestea nu țin de etnie, ci de societate.

Influențe comune asupra culturii popoarelor din regiune

Despre popoarele din sud-estul Europei, Nicolae Iorga spunea: „...moștenesc trândăveala din Orient, dar gustul de viață ușoară din Occident; nu se grăbesc niciodată, căci viața se grăbește; nu-i interesează ce le rezervă ziua de mâine, căci va veni ce e sortit să vie, și totul depinde prea puțin de ei; sunt alături numai la nevoie, de aceea nici nu le place să fie des împreună; nu prea se încred în nimeni, dar cel mai ușor e să-i păcălești cu o vorbă frumoasă; nu arată ca niște eroi, dar cel mai greu e să-i sperii cu amenințări; mult timp nu le pasă de nimic, le e totuna ce se întâmplă în jurul lor, ca apoi dintr-o dată să înceapă să-i intereseze totul, să răvășească și să întoarcă totul cu susul în jos, pe urmă din nou cad în picoteală, neplăcându-le să-și amintească nimic din ceea ce s-a întâmplat; se tem de schimbări, căci adesea le-au adus nenorociri, și se satură ușor de un om, chiar dacă le e binefăcător. Ciudată lume, te bârfește dar ține la tine, te sărută pe obraz dar te urăște, își bate joc de fapte nobile, dar nu le uită generații de-a rândul”.¹²

Istoria zbuciumată a acestor popoare a făcut ca ele să se teamă de aproape tot ce ar fi putut deveni posibil. Culminând cu fanariotismul, ieșirea de sub autoritatea cenzurii divine a condus la coabitarea sentimentelor de cuvenit și necuvenit. Astfel, respectarea exterioară a convențiilor devine o problemă detașată de convingerile interioare și sub condiția menținerii aparențelor, totul începe a fi îngăduit.

Mai mult, în condițiile opresiunii turcești, devenită seculară, produsul uman al acestei mutații își construiește o adevărată filosofie a supraviețuirii.

Localnicul din sud-estul Europei are o istorie aparte: „...pulbere umană vânturată între Orient și Occident, care nu aparține nici unuia nici altuia, dar e călcată în picioare și de unul și de celălalt. Sunt oameni care știu o sumedenie de limbi, dar nici una nu-i a lor, care se închină la două altare, dar în fața niciunuia nu îngenunchează cu toată ființa. Sunt victimele fatalei risipiri a oamenilor despărțiți în creștini și păgâni; veșnic tâlmăcitori și veșnic mijlocitori care poartă însă în ei o imensă cantitate de echivoc și dubiu; buni cunoscători ai Orientului și Occidentului, ai obiceiurilor și datinilor; dar disprețuiți și suspectați deopotrivă și aici și dincolo. Lor li s-ar potrivi cuvintele pe care le-a scris acum șase veacuri marele Djallal Al-Din Rumi: «Căci pe mine însumi nu mă pot cunoaște. Nici creștin nu sunt, nici evreu, nici part, nici musulman. Nici din Răsărit nu sunt, nici din Asfințit, nici de pe uscat, nici de pe mare...». Da, e fâșia nesigură între mare și uscat, osândită la zbucium și veșnică mișcare. O a treia lume în care s-a grămadit tot blestemul din pricina despărțirii pământului în două lumi...»¹³

Între normele religioase și cele culturale există o veche și evidentă legătură, vizibilă prin importanța conduitelor în modernitate. Din punctul de vedere al normalității este important să observăm felul în care ceea ce a fost la un moment dat noutate a devenit stereotip.

Globalizarea este un concept larg îmbrățișat azi, aproape un clișeu al culturii populare. Globalizarea nu a apărut doar în faza târzie a modernității, deoarece proiectul universalizării circulației bunurilor culturale nu datează doar de câteva decenii. Se poate spune că regula prin care societatea capitalistă se conservă și se reproduce este globalizarea. Pe temeiul economic, dar și pe cel al unui export de model cultural, cum este cel al democrației, globalizarea descrie o relație importantă între mod, modă și model cultural.

Globalizarea nu poate avea loc în afara unei structuri culturale performante care să aibă capacitatea de extensiune, să fie aptă de export cultural, de schimb de valori materiale și spirituale. De asemenea, globalizarea este condiționată de un management politic superior, care să excludă ascensiunea la putere a forțelor totalitare.

¹² Mircea Muthu, forum.softpedia.com/, Homo balcanicus: Ce e de făcut? 2 august 2005.

¹³ Ibidem.

Pluralitatea culturilor în modernitate a fost recunoscută treptat, pornind tocmai de la această nevoie resimțită (mai cu seamă în cea de-a doua jumătate a secolului nostru) de a democratiza ierarhiile culturale și de a asigura accesul la cultură prin formularea unei diferențe, chiar admiterea unor divergențe care să nu fie într-un asemenea grad antagonice încât să împiedice realizarea unui dialog cultural.

Diferențele dintre interesele statelor, națiunilor și minorităților naționale sunt rezultanta agregării între ceea ce impune conjunctura internă și internațională și ceea ce dorește elita politică.

Altfel, vom fi tentați să credem că vechiul dicton „Dezbină și stăpânește” se înlocuiește cu „Separă și gestionează”, iar fenomenul etnic va deveni „Calul Troian” al „gestionării” crizelor de securitate viitoare.

Soluțiile nonviolente pentru rezolvarea diferendelor etnice sunt și trebuie să fie singurele acceptabile. Probabil că problemele care există și vor exista între grupuri etnice, între majoritari și minoritari nu vor avea niciodată soluții universale și cu atât mai puțin soluții definitive. Ceea ce pot să facă statele este să nu practice discriminări negative, să nu accepte inegalitatea în fața legii.

Înțelegerea semenilor, a problemelor cu care se confruntă și a cauzelor care le generează este o problemă dificilă care necesită înțelepciune, răbdare și perseverență. Nu este suficient să venim cu soluții prefabricate. Este nevoie de implicare.

Acest lucru trebuie înțeles atunci când este vorba de multiculturalitate, de sistemele de valori ale tuturor participanților, în vederea atingerii unor idealuri comune.

VERS UNE PUISSANCE NAVALE CHINOISE

CC BERTONNIER *Marine / France*

La Chine connaît actuellement une croissance économique fulgurante qui la place au rang de grande puissance mondiale. Ce pays ne dispose pas d'instrument naval à la hauteur de ses ambitions. Son influence commence à être déterminante en Asie : pays fondateur de l'organisation de Shanghai, elle est au centre des négociations avec la Corée du Nord et a même participé à la dernière réunion de l'ASEAN¹. Dans sa zone d'influence propre, la marine de guerre chinoise possède des capacités d'action modestes, loin derrière les flottes des Etats-Unis ou du Japon. Cette position, incompatible avec la place que devrait occuper la Chine dans le futur, pourrait être un frein à l'influence de Pékin en Asie. La puissance chinoise, souvent pensée comme essentiellement continentale, devra retrouver sa place de grande nation maritime pour tenir à nouveau son rang. L'histoire de la Chine illustre d'ailleurs bien la nécessité de la maîtrise de la mer pour garantir l'autonomie et le rayonnement d'une nation.

Domination maritime de la Chine ancienne

Ce pays, construit à partir des « royaumes du Centre² », s'est plus volontiers tourné vers les terres. Sa géographie même l'y a incité : elle possède actuellement environ 22 000 kilomètres de frontières terrestres avec les 14 pays qui la bordent et 18 000 kilomètres de côtes. L'accès au grand large est obstrué par le Japon et ses îles au nord, par

Taiwan et les Philippines au sud. L'histoire de la Chine est rythmée par les confrontations militaires avec ses voisins continentaux qui, jusqu'au XIXe siècle ont été les seuls à menacer la stabilité des royaumes puis de l'empire chinois.

Pour autant, la navigation n'est pas restée étrangère à la Chine : très tôt, les fleuves et les canaux ont été les moyens de communication privilégiés entre les différentes parties de l'empire. Ces transits fluviaux ont servi de prémices aux navigations côtières puis hauturières. Les peuples du sud, davantage tournés vers la mer, ont su progressivement profiter des excellentes conditions de navigation le long des côtes pour développer le commerce maritime avec le nord du pays.

A partir du XIe siècle, le développement de la marine chinoise va marquer profondément l'histoire de l'Asie. L'activité des grands ports chinois du Fujian, du Zhejiang et du Guangdong est sans commune mesure avec celle de leurs équivalents européens de l'époque. Profitant des régimes de mousson, le trafic maritime se développe rapidement. Déjà aux époques Song et Yuan³, les pays de l'Asie du Sud-Est sont des partenaires commerciaux ou des vassaux. Sur le plan militaire, les flottes de guerre jouent un rôle capital dans la défense des Song du Sud contre l'invasion mongole, aux XIIe et XIIIe siècles.

Cette domination maritime sur le reste du monde s'accroît pour culminer au XVe siècle sous les Ming avec les expéditions maritimes de l'eunuque Zheng He qui permettront aux marins chinois d'explorer

¹ ASEAN : *Association of southEast Asian Nations*, organisation fondée en 1967 à l'initiative des Etats-Unis pour promouvoir la prospérité dans la zone.

² Le terme Zhongguo souvent traduit par « empire du Milieu » ou « centre du monde » signifie plus probablement « royaumes du Centre », royaumes à partir desquels a été construit l'empire chinois.

³ Song : 960-1279, Yuan (dynastie mongole) : 1279-1368, Ming : 1368-1644, Qing (dynastie manchoue) : 1644-1911.

l'océan Indien et la mer Rouge, de naviguer jusqu'aux côtes orientales de l'Afrique, d'explorer ces terres lointaines et de conforter leur influence dans toute l'Asie.

La Chine fut ainsi la plus grande puissance maritime pendant les quatre siècles et demi qui vont de la consolidation de l'empire des Song à la grande période d'expansion de celui des Ming.

Les techniques mises en oeuvre illustrent parfaitement cette supériorité : les Chinois ont su très tôt naviguer à la voile en haute mer. Les techniques de construction navale et de navigation se sont perfectionnées rapidement : les jonques possèdent, bien avant le Xe siècle, des compartiments étanches ; la paroi verticale de l'étambot permet d'adapter un gouvernail ; la boussole marine est utilisée pour la navigation, elle ne sera à bord des bateaux européens qu'à partir du XIIe siècle ; les jonques pouvaient ainsi compter jusqu'à six mâts possédant des gréements pivotants permettant de manœuvrer et de naviguer au plus près. On peut également citer parmi les nombreuses inventions issues de cette longue accumulation d'expérience, l'ancre, la dérive amovible, ainsi que le cabestan.

Toutes ces inventions inspireront les nations européennes qui les perfectionneront pour leur compte.

Déclin de la marine chinoise

Après l'apogée de la puissance navale Ming, la crise de la dynastie, l'influence croissante des eunuques et leurs luttes d'influence, les révoltes internes et la pression aux frontières de l'empire vont conduire l'administration à faire l'économie d'une politique maritime et ce d'autant plus facilement que la marine est alors absente du niveau central : il n'existe de commandement centralisé de la marine militaire ou de la défense côtière qu'en temps de guerre ; ces tâches sont curieusement laissées à l'initiative des régions en temps de paix.

L'empire Ming sur le déclin trouve d'autres priorités qu'une marine qu'il contrôle mal ; il va jusqu'à interdire la construction de bateaux de haute mer et ce, au moment où les Occidentaux commencent à entreprendre des expéditions maritimes et à fonder leur

puissance sur les activités commerciales et la colonisation.

Cette décision étonnante trouve aussi ses racines dans l'évolution du régime : le pouvoir Ming tend à devenir de plus en plus directif et autocratique, il ne tolère pas la critique, les apports extérieurs à la culture chinoise sont considérés avec méfiance. La civilisation ne se confronte plus aux autres, l'apport culturel et technique des échanges maritimes est limité.

La dynastie des Qing n'ayant tenté de modifier les choses que très tardivement, la Chine abordera l'âge moderne en partie paralysée et autiste, avec des retards techniques gigantesques, y compris sur les inventions d'origine chinoise perfectionnées en Occident (travail du fer ou artillerie).

Certains auteurs placent à cette époque les prémices du déclin de l'empire chinois ; pourtant l'essor de l'agriculture et le perfectionnement de l'artisanat, les conquêtes territoriales pendant le règne de la dynastie Qing, placent la Chine au premier rang des puissances mondiales. L'empire est le plus vaste et le plus riche du monde, il ne retrouvera plus de telles dimensions. Le commerce maritime a repris, avec les pays du Sud-Est asiatique, mais la marine est essentiellement tournée vers les intérêts privés. Le pouvoir chinois a conforté son emprise sur les terres mais aucune réforme de la marine de guerre ou de la défense côtière n'est entreprise.

L'affrontement avec l'Occident ne sera réel qu'au XIXe siècle, il n'en sera que plus brutal tant la frontière maritime a été négligée. L'organisation de la défense côtière est archaïque et l'empire si vaste et centralisé que la situation vue de Pékin apparaît floue et ne correspond pas à la réalité. L'écart technique entre les marines, déjà réel, n'a pas encore atteint son paroxysme ; la marine britannique, à 20 000 kilomètres de ses bases, infligera pourtant des défaites cuisantes aux Chinois.

Au XIXe siècle, les Anglais entreprennent de commercer avec la Chine. Ils vont imposer le trafic de l'opium qu'ils font cultiver en Inde : les deux guerres de l'opium gagnées par la Grande-Bretagne, aboutiront à la création des concessions qui entérinent l'abandon d'une partie de la souveraineté

chinoise au profit des Britanniques puis des Français, des Allemands, des Russes et même des Japonais qui ont su adapter leur outil naval plus rapidement. Les concessions deviennent des quasi-colonies sur la côte et permettent aux Occidentaux de mettre la main sur la majeure partie du commerce extérieur chinois (60% du commerce contrôlé par la Grande-Bretagne à la fin du XIXe siècle).

L'analyse de ces épisodes permet de comprendre les faiblesses qui ont conduit au déclin de la Chine. Les échanges techniques et culturels se font, à l'époque, essentiellement par la mer. Les comptoirs étrangers en Chine ou chinois à l'étranger ont longtemps été limités à la zone asiatique. Le monde européen est trop loin des préoccupations des Chinois pour que ces derniers en perçoivent les évolutions, d'autant que, fascinés par la culture chinoise, les quelques Occidentaux présents en Chine avant le XIXe siècle, sont sinisés plus qu'ils n'exportent la culture occidentale vers la Chine. L'impact des échanges scientifiques ou techniques n'est pourtant pas négligeable : on retrouve en Occident des inventions chinoises, souvent encore améliorées (le compartimentage des bateaux évoqué plus haut sera appliqué au XIXe siècle dans les flottes européennes) ; les échanges de l'Occident vers la Chine semblent, eux, concerner les sciences théoriques plus que les apports techniques, et les techniques étrangères introduites sont souvent considérées comme inférieures ; elles ne suscitent pas toujours l'intérêt qu'elles méritent.

Par ailleurs, le peu d'importance accordé à une marine de guerre pendant plusieurs siècles a rendu la Chine incapable de combler le retard accumulé par rapport aux puissances européennes pour lesquelles la marine est devenue un instrument essentiel de puissance et d'expansion. Une politique maritime ne s'improvise pas, la constitution d'une marine nécessite plusieurs dizaines d'années de volonté et d'investissements continus qui n'aboutissent à un outil de qualité que si l'organisation est judicieuse et les techniques maîtrisées. L'organisation de la marine chinoise est peu performante, les actions, tant maritimes que techniques, ne sont pas coordonnées. C'est une faiblesse que la taille de l'empire rend difficile à surmonter rapidement. Elle explique sans doute

partiellement pourquoi la Chine, contrairement au Japon, n'a pas réussi à se doter d'une marine moderne au XIXe siècle.

Au début du XIXe siècle, l'empire chinois est en crise. Le commerce souffre de nombreux maux, parmi lesquels le trafic d'opium auquel se livraient les Britanniques n'est pas le moindre. La réaction chinoise, provoquant une confrontation maritime qu'elle n'était pas en mesure de gagner, révèle sa faiblesse vis-à-vis des Européens. L'échec est maritime avant d'être politique. Une plus grande habitude des relations avec les Occidentaux et une meilleure perception de leur politique auraient permis de mieux comprendre les enjeux et donc de mieux négocier les traités imposés par ces « petits » pays agissant loin de leurs bases contre un empire gigantesque qui compte à l'époque 30% de la population de la planète.

Ces deux leçons ont été retenues par les Chinois. Ils portent actuellement une attention soutenue aux problèmes maritimes et se méfient des « barbares » occidentaux : ils ont appris à négocier avec eux.

La mer, préoccupation centrale des grandes puissances

De nos jours, la marine a perdu de son importance dans le domaine des échanges humains et culturels, au profit de moyens de communication plus modernes. Malgré l'apparition de vecteurs bien plus rapides, le transport maritime commercial est quant à lui en augmentation permanente : il représente 70% en valeur des échanges internationaux dans des volumes toujours croissants. Disposer d'une façade maritime reste un atout majeur : cela permet de commercer avec le monde entier sans dépendre de pays frontaliers.

Condition *sine qua non* du développement économique de la Chine, l'approvisionnement en hydrocarbure nécessite la sécurisation des lignes maritimes. Comme dans les siècles précédents, une marine de guerre assure la protection des côtes d'une nation. Le développement du droit de la mer renforce encore ces missions de protection et de souveraineté qui s'étendent maintenant à la zone maritime exclusive. Cette souveraineté permet d'exploiter les richesses de la mer sur le plateau continental. L'exploitation du pétrole, voire,

dans le futur, d'autres matières premières rend ces zones particulièrement précieuses.

Au-delà de ces rôles traditionnels, une nouvelle mission de défense est dévolue en grande partie à la marine : la dissuasion. Le sous-marin nucléaire est actuellement la plate-forme idéale de lancement de missiles stratégiques : elle est peu vulnérable grâce à son aptitude à se diluer dans l'espace maritime tout en restant discrète et mobile ; elle permet également d'envisager une frappe en second, augmentant ainsi l'effet dissuasif.

La Chine, pays émergent, s'est fixé comme priorité le développement économique. Ne disposant finalement que de peu de matières premières, elle doit les importer. Une perturbation importante du commerce pourrait mettre fin à son développement.

La sûreté des lignes commerciales maritimes dépend aujourd'hui des Etats-Unis qui seuls possèdent une marine capable d'être présente sur tous les théâtres et d'exercer réellement le contrôle de la mer. Les Américains prétendent ainsi garantir la libre circulation en mer et le respect du droit international. Pour les Chinois, cette proposition peut être inversée : les Etats-Unis sont les seuls à posséder les capacités suffisantes pour perturber ou interdire efficacement la navigation commerciale dans un but politique ou économique. De même, sur le plan international, les dirigeants chinois veulent se positionner au niveau des puissances de premier plan et, au moins pour leur zone d'influence, retrouver leur leadership.

La modernisation et l'augmentation de la crédibilité de leur arsenal dissuasif poursuivent cet objectif. Ils veulent donc moderniser leur flotte sous-marine, et lui assurer un environnement sûr.

Les orientations politiques chinoises ne seront pérennes qu'en réunissant deux conditions : posséder une marine puissante et disposer d'un accès libre à l'océan Pacifique.

L'acharnement chinois à unir Taiwan à la Chine continentale prend alors une dimension nouvelle. L'intransigeance de la Chine n'est pas seulement une volonté d'expansion territoriale ou de captation des richesses de Taiwan, posséder Taiwan répond à un besoin stratégique : elle dote la Chine d'un accès libre et direct à la haute mer. Cette réunification ne se présente pas comme une nécessité immédiate ; confiants dans leur destin, les Chinois savent attendre mais ne toléreront pas une décision, taiwanaise ou américaine, qui puisse compromettre la légitimité du retour de Taiwan dans le giron de la Chine. On mesure mieux alors la portée de la loi anti-sécession⁴.

L'objectif d'une marine moderne reste pour la Chine un objectif à long terme. Réalistes, les dirigeants chinois ont conscience de l'écart technique qui les sépare des grandes nations maritimes, du temps et des investissements nécessaires à la modernisation de leur marine. Ce processus, long et coûteux, ne se réalisera que progressivement, par la construction d'un outil naval performant que rendront possibles les bénéfices du développement économique, priorité immédiate du gouvernement.

⁴ Loi anti-sécession: adoptée le 14 mars 2005, elle réaffirme l'unité des deux Chines et envisage explicitement le recours à la force en cas de déclaration d'indépendance de Taiwan.

CĂTRE O PUTERE NAVALĂ CHINEZĂ

CC BERTONNIER Marine / France

China cunoaște în prezent o creștere economică explozivă care o situează la rangul de mare putere mondială. Această țară nu dispune de o componentă navală pe măsura ambițiilor sale. Influența sa începe să fie determinantă în Asia; țară fondatoare a organizației Shanghai, ea este în centrul negocierilor cu Coreea de Nord și a participat chiar la ultima reuniune a ASEAN¹. În zona sa de influență, marina de război chineză are capacități modeste de acțiune, mult în urma flotelor Statelor Unite sau Japoniei. Această poziție, incompatibilă cu locul pe care ar trebui să îl ocupe China în viitor, ar putea fi o piedică pentru influența Pekin-ului în Asia. Puterea chineză, adesea concepută de tip continental, va trebui să-și găsească locul de mare națiune maritimă pentru a-și recâștiga rangul. De altfel, istoria Chinei ilustrează cu claritate necesitatea stăpânirii spațiului maritim pentru a garanta autonomia și dezvoltarea unei țări.

Dominația maritimă a vechii Chine

Această țară, ridicată din „regatele Centrului²”, s-a orientat mai mult către uscat. Însăși geografia sa a incitat-o la acest lucru: în prezent, China are aproximativ 22000 km de frontiere terestre cu 14 țări vecine și 18000 km de coastă. Accesul în larg este obstrucționat de Japonia și insulele sale la nord, Taiwan și Filipine la sud. Istoria Chinei este animată de confruntările militare cu vecinii săi continentali, care până în secolul al XIX-lea au fost singurii care au amenințat stabilitatea regatelor, apoi a imperiului chinez.

Cu toate acestea, navigația nu a fost necunoscută Chinei: foarte curând, fluviile și

canalele au fost mijloacele de comunicație privilegiate între diferitele ținuturi ale imperiului. Aceste tranzite fluviale au constituit premisele navigațiilor de coastă, apoi ale navigațiilor în largul mării. Popoarele din sud, orientate mai mult către mare, au știut să profite de condițiile de navigație de-a lungul coastelor pentru a dezvolta comerțul maritim cu nordul țării.

Începând cu secolul al XI-lea, dezvoltarea marinei chineze va marca profund istoria Asiei. Activitatea marilor porturi chineze Fujian, Zhejiang și Guangdong este net superioară activității porturilor europene echivalente din acea vreme. Profitând de regimul musonic, traficul maritim se dezvoltă cu rapiditate. Începând deja cu epoca Song și Yuan³, țările Asiei de Sud-Est sunt partenere comerciale sau vasale. Pe plan militar, flotele de război joacă un rol capital în apărarea contra invaziei mongole, în secolele XII și XIII.

Această dominație maritimă asupra lumii se accentuează, pentru a culmina în secolul al XV-lea, în timpul dinastiei Ming, cu expedițiile maritime ale eunucului Zheng He, expediții care vor permite marinarilor chinezi să exploreze Oceanul Indian și Marea Roșie, să navigheze până la coastele orientale ale Africii, să exploreze aceste teritorii îndepărtate și să-și sporească influența în întreaga Asie. China fusese astfel cea mai mare putere maritimă timp de patru secole și jumătate, de la consolidarea imperiului dinastiei Song și până la marea perioadă de expansiune a dinastiei Ming.

Tehnicile utilizate ilustrează perfect această superioritate: chinezii au cunoscut foarte de timpuriu navigația cu pânze pe mare. Tehnicile de construcție navală și de navigație

¹ ASEAN: Asociația Națiunilor din Sud-estul Asiatic, organizație fondată în 1967 la inițiativa Statelor Unite pentru a promova prosperitatea în zonă.

² Termenul Zhongguo tradus adeseori prin „imperiul de Mijloc” sau „centrul lumii” înseamnă, mai probabil, „regatele Centrului”, regate care au dus la formarea imperiului chinez.

³ Song: 960-1279, Yuan (dinastia mongolă): 1279-1368, Ming: 1368-1644, Qing (dinastia manșui): 1644-1911.

s-au perfecționat rapid: joncile aveau compartimente etanșe cu mult înainte de secolul X; etamboul vertical permitea adaptarea unei cârme; busola marină era folosită pentru navigare (ea apare la bordul vaselor europene abia după secolul al XII-lea); joncile puteau să aibă până la șase catarge cu gremene pivotante permițând manevrarea și navigarea de aproape. În egală măsură, putem cita câteva din numeroasele inovații apărute ca urmare a acestei îndelungate experiențe: ancora, deriva amovibilă, cabestanul. Toate aceste invenții vor inspira națiunile europene, care le vor perfecționa în profitul lor.

Declinul marinei chineze

După apogeul puterii navale Ming, criza dinastiei, influența crescândă a eunucilor și luptele lor pentru influență, revoltele interne și presiunea de la frontierele imperiului vor determina ca administrația să reducă politica maritimă, cu atât mai mult cu cât aceasta nu era reprezentată la nivel central: nu exista comanda centralizată a marinei militare sau a apărării de coastă decât pe timp de război. Paradoxal, aceste misiuni erau lăsate la inițiativa regiunilor în timp de pace.

Imperiul Ming în declin avea alte priorități decât o marină pe care o controla cu dificultate; se mergea până la interzicerea construirii de nave maritime și aceasta într-un moment în care occidentalii începeau să întreprindă expediții maritime și să-și fondeze puterea pe activități comerciale și colonizare.

Această uimitoare decizie își avea originile și în evoluția regimului: puterea Ming tindea să devină din ce în ce mai mult directivă și autocratică, nu tolera critica, fiind evitate influențele externe asupra culturii chineze. Civilizația chineză nu se mai confruntă cu alte civilizații, îmbogățirea culturii și dezvoltarea tehnicii ca urmare a schimburilor maritime fiind limitate.

Dinastia Qing încercând foarte târziu o modificare a situației, China va aborda epoca modernă, în parte paralizată și autistă, cu mari întârzieri tehnologice, privind inclusiv invențiile de origine chineză perfecționate în Occident (prelucrarea fierului și artileria). Unii autori plasează în această epocă premisele declinului imperiului chinez. Totuși avântul agriculturii și perfecționarea artizanatului,

cuceririle teritoriale din timpul dinastiei Qing plasează China pe primul loc între puterile mondiale. Imperiul este cel mai întins și mai bogat din lume, dimensiuni pe care nu le va mai reîntâlni. Comerțul maritim este reluat cu țările din Sud-Estul asiatic, dar marina este aservită în special intereselor personale. Puterea chineză și-a sporit influența pe uscat, dar nici o reformă a marinei de război sau a apărării de coastă nu a fost întreprinsă.

Confruntarea cu Occidentul nu va avea loc decât în secolul al XIX-lea. Organizarea apărării de coastă este arhaică, iar imperiul este atât de vast și centralizat, încât situația văzută de la Pekin apare difuză și nu corespunde realității. Diferențele de ordin tehnic dintre marine nu au atins încă paroxismul; marina britanică, la 20 000 km de bazele sale, aducea totuși înfrângeri dureroase armatei chineze.

În secolul al XIX-lea englezii inițiază schimburi comerciale cu China. Ei vor impune traficul de opiu cultivat în India: cele două războaie ale opiumului câștigate de Marea Britanie vor duce la crearea concesiunilor care presupun cedarea unei părți a suveranității chineze în profitul britanicilor, apoi al francezilor, germanilor, rușilor și chiar al japonezilor care au știut să-și adapteze mai rapid componenta navală. Concesiunile devin cvasicolonii în teritoriile de coastă și permit occidentalilor să pună stăpânire pe majoritatea comerțului extern chinez (60 % din comerț era controlat de Marea Britanie la sfârșitul secolului al XIX-lea).

Analiza acestor episoade permite înțelegerea punctelor slabe care au dus la declinul Chinei. Schimburile tehnice și culturale se făceau, la vremea respectivă, în special pe mare. Stabilimentele de comerț străine din China sau cele chineze din străinătate s-au limitat multă vreme la zona asiatică. Lumea europeană era prea departe de preocupările Chinei pentru ca aceasta să aibă acces la evoluții. Impactul schimburilor științifice sau tehnice nu este totuși de neglijat: regăsim în Occident invenții chineze, adeseori îmbunătățite (compartimentarea navelor citată mai sus va fi aplicată în secolul al XIX-lea în flotele europene); schimburile dintre Occident și China par să vizeze mai mult științele teoretice decât noutățile tehnice. Acestea din

urmă sunt adeseori considerate de China ca fiind de calitate inferioară; ele nu suscită întotdeauna interesul pe care îl merită.

De altfel, puțina importanță acordată unei marine de război timp de mai multe secole a făcut China incapabilă să recupereze întârzierea acumulată în raport cu puterile europene pentru care marina a devenit un instrument esențial de putere și expansiune. O politică maritimă nu se improvizează, constituirea unei marine necesită zeci de ani de voință și investiții continue care nu se concretizează într-un mijloc calitativ superior decât dacă organizarea este judicioasă și tehnicile însușite. Organizarea marinei chineze nu este foarte performantă, acțiunile maritime și tehnice nu sunt coordonate. Este o slăbiciune pe care dimensiunea imperiului o face greu de depășit. Aceasta explică fără îndoială, în parte, de ce China nu a reușit să se doteze cu o marină modernă în secolul al XIX-lea, spre deosebire de Japonia.

La începutul secolului al XIX-lea, imperiul chinez se afla în criză. Comerțul suferea din numeroase motive, printre care traficul de opiu la care se pretau britanicii. Reacția chineză - provocarea unei confruntări maritime pe care nu era în măsură să o câștige, denotă slăbiciunea sa în raport cu europenii. Eșecul este în primul rând maritim, apoi de ordin politic. O mai bună relaționare cu occidentalii și o mai bună percepție a politicii acestora ar fi permis o mai bună înțelegere a mizelor și deci o mai bună negociere a tratatelor impuse de aceste „mici” țări care acționau departe de bazele lor, împotriva unui imperiu gigantic care număra la vremea aceea 30% din populația planetei. Aceste două lecții au fost învățate de chinezi. În prezent, ei acordă o atenție susținută problemelor maritime și se feresc de „barbarii” occidentali: au învățat să negocieze cu aceștia.

Marea, preocupare centrală a marilor puteri

În zilele noastre, marina a pierdut din importanță în domeniul schimburilor umane și culturale, în profitul mijloacelor de comunicație mai moderne. În ciuda apariției vectorilor mult mai rapizi, transportul maritim comercial este în continuă creștere: el reprezintă 70% din valoarea schimburilor internaționale, volumul de mărfuri fiind în

continuă creștere. A dispune de o componentă maritimă rămâne întotdeauna un atu major: aceasta permite realizarea schimburilor comerciale cu lumea întreagă fără a depinde de țările cu ieșire la mare.

Condiție *sine qua non* a dezvoltării economice a Chinei, aprovizionarea cu hidrocarburi necesită securizarea liniilor maritime. Ca și în secolele precedente, o marină de război asigură protecția de coastă a unei națiuni. Dezvoltarea dreptului mării vine în sprijinul acestor misiuni de protecție și de suveranitate care se extind acum la zona maritimă exclusivă. Această suveranitate permite exploatarea bogățiilor mării pe platoul continental. Exploatarea petrolului, a se vedea în viitor și a altor materii prime, face ca aceste zone să devină foarte prețioase.

Pe lângă aceste misiuni tradiționale, o nouă misiune de apărare este atribuită în mare parte marinei: amenințarea. Submarinul nuclear constituie în prezent platforma ideală de lansare a rachetelor strategice; acesta este puțin vulnerabil datorită capacității sale de a se face nevăzută în spațiul maritim, rămânând discret și mobil; el permite totodată pregătirea unei noi lovituri, sporind astfel efectul amenințător. China și-a fixat ca obiectiv dezvoltarea economică. Nedispunând decât de puține materii prime, ea trebuie să le importe. O perturbare majoră a comerțului ar putea pune capăt dezvoltării sale. Siguranța liniilor comerciale maritime depinde astăzi de Statele Unite, singurele care dețin o marină capabilă să fie prezentă în toate teatrele și să exercite un adevărat control al spațiului maritim. Americanii pretind astfel să garanteze libera circulație pe mare și respectarea dreptului internațional. Pentru chinezi, această propunere poate fi inversată: Statele Unite sunt singurele care au capacitatea de a perturba sau interzice cu eficacitate navigația comercială într-un scop politic sau economic. Totodată, pe plan internațional, conducătorii chinezi vor să se poziționeze la nivelul puterilor de rangul întâi și, cel puțin pentru zona lor de influență, să se regăsească în poziția de lider. Modernizarea și creșterea credibilității arsenalului lor urmăresc acest obiectiv. Ei vor deci modernizarea flotei lor submarine și asigurarea unui mediu înconjurător sigur pentru aceasta. Orientările politice chineze nu

vor fi de viitor decât dacă sunt îndeplinite două condiții: deținerea unei marine puternice și accesul liber la Oceanul Pacific.

Voința chineză de a alipi Taiwanul la China continentală capătă deci o dimensiune nouă. Intransigența Chinei nu este numai o voință de expansiune teritorială sau de acaparare a bogățiilor Taiwanului. Deținerea Taiwanului răspunde unei nevoi strategice, aceea de a oferi Chinei acces liber și direct la mare. Această unificare nu se prezintă ca o necesitate imediată; încrezători în destinul lor, chinezii știu să aștepte, dar nu vor tolera o decizie taiwaneză sau americană care să poată compromite legitimitatea revenirii Taiwanului

la China. Se observă mai clar acum efectul legii antisecesiune⁴.

Obiectivul unei marine moderne rămâne pentru China un obiectiv pe termen lung. Realisti, conducătorii chinezi au cunoștință de diferențele tehnice care îi despart de marile națiuni maritime, de timpul și de investițiile necesare pentru modernizarea marinei lor. Acest proces, lung și costisitor, nu se va realiza decât progresiv, prin construirea unui mijloc naval performant, care să facă posibile beneficiile dezvoltării economice, prioritate imediată a guvernului.

⁴ Legea antisecesiune: adoptată pe 14.03.2005, ea reafirmă unitatea celor două Chine și prevede explicit recursul la forță în cazul declarării independenței Taiwanului.

LE DEVELOPPEMENT NAVAL DE L'INDE ET DE LA CHINE: UN CHANGEMENT DE DONNE STRATEGIQUE ?

CBA GARNIER Armée de terre / France

L'Inde et la Chine fascinent et la tentation est grande de les comparer. Elles ont en commun certains attributs de la puissance : géants démographiques totalisant 2,3 milliards d'habitants, (soit plus du tiers de l'humanité), bonne santé économique avec des taux de croissance enviables d'environ 10% par an pour la Chine et entre 6 et 8 % pour l'Inde. Elles partagent également une autre similitude, moins présente dans les esprits : elles développent avec constance leur puissance navale depuis deux décennies. Cela ne va pas forcément de soi pour ces deux pays, dont les préoccupations stratégiques ont toujours accordé une place prépondérante aux aspects continentaux. Il convient de s'interroger sur ce paradoxe.

Pour New Delhi et Pékin, l'ambition est simple dans son principe : parvenir au premier rang de la puissance navale en Asie d'ici 2025. En ont-elles vraiment le potentiel ? Il convient en premier lieu de se pencher sur la réalité de leur puissance navale en dressant rapidement un état des lieux de leurs moyens. Mais au-delà des chiffres bruts, il semble opportun d'avoir une lecture plus qualitative de leur puissance navale, seule à même d'en souligner les véritables forces ou faiblesses. S'interroger sur la puissance navale des deux géants implique d'analyser dans la durée les efforts accomplis : quelle est la stratégie de développement retenue et porte-t-elle véritablement ses fruits ? Enfin, une fois cernée la dynamique de la puissance navale respective des deux puissances, il apparaît primordial d'analyser les perspectives géopolitiques de cette nouvelle donne: quels sont les enjeux qui motive ce

développement naval réciproque et peut-il être un facteur de tension à terme ?

Deux puissances navales en expansion: état des lieux

Aux lendemains de la Seconde Guerre mondiale, l'Inde et la Chine ne comptent pas en matière de puissance navale. Ces deux pays sont plutôt de tradition continentale et ce n'est que dans les années 1970 qu'ils commencent à afficher des ambitions dans ce domaine. Depuis, leurs progrès ont été fulgurants, mais de nombreuses faiblesses structurelles persistent, faiblesses induites par des politiques navales conduites à « marche forcée », au risque que les progrès ne soient assimilables ni opérationnellement, ni industriellement.

Sur le plan quantitatif, la marine indienne est plus ramassée que son homologue chinoise, mais plus cohérente, plus moderne et mieux entraînée. L'Inde dispose de l'atout qualitatif alors que la Chine a l'avantage quantitatif. L'*Indian Navy* totalise 170 000 t avec 55 000 hommes. La Marine Populaire chinoise est forte de 394 000 t avec un effectif pléthorique de 268 000 hommes. Au-delà des chiffres, ces deux flottes sont fondamentalement différentes quant à leur nature et leur doctrine d'emploi. Si la marine indienne a l'ambition d'être une marine de projection, s'appuyant sur son unique porte-aéronefs (le *Viraat*), la marine chinoise doit être considérée comme une marine « d'interdiction », c'est-à-dire disposant d'un fort potentiel de nuisance avec ses nombreux sous-marins. Elle demeure, en

revanche, sans aptitude crédible à ce jour à la projection lointaine de puissance.

Arrêtons-nous rapidement sur les moyens qui équipent ces deux flottes. L'Inde peut compter sur une marine comprenant un porte-aéronefs, seize sous-marins diesel, huit destroyers, quatorze frégates, vingt-deux corvettes lance-missiles, quatorze dragueurs de mines, deux bâtiments amphibies importants (supérieurs à 5000 t) et trois pétroliers-ravitailleurs. Son aéronavale comporte près de 200 aéronefs. Sur le papier, elle semble faire pâle figure face à sa concurrente chinoise qui ne totalise pas moins de soixante-trois sous-marins classiques, cinq SNA¹, un SNLE², vingt-et-un destroyers, quarante-trois frégates, environ 300 patrouilleurs de toute nature, trois bâtiments ravitailleurs d'escadre et seize navires amphibies supérieurs à 3000 t³. L'aéronavale est elle aussi innombrable avec plus de 500 appareils. Néanmoins, une grille de lecture comparative mettant l'accent sur des critères qualitatifs permet d'affiner les termes de la comparaison, au bénéfice de l'Inde.

Les deux flottes accusent un net retard technologique par rapport aux meilleures flottes occidentales. Bien que ce retard varie selon la nature des niches technologiques, il peut être évalué à une vingtaine d'années pour la Chine et entre dix et quinze ans pour l'Inde. Concernant la marine chinoise, 75% de ses sous-marins sont obsolètes et 70 % de ses destroyers et frégates sont pour le moins vétustes. Quant à sa flotte amphibie, elle ne lui permettrait pas de lancer aujourd'hui un assaut de grande ampleur sur Taïwan. Bien que la Chine possède de nombreux bâtiments amphibies de petite et moyenne taille, elle n'a pas encore des navires véritablement dimensionnant dans ce domaine (équivalents aux TCD – transport de chalands de débarquement – ou aux porte-hélicoptères d'assaut). La marine indienne dispose de bâtiments proportionnellement plus jeunes, sans toutefois égaler le degré de modernité des marines occidentales. Indicateur important, leur taux de sortie en mer est

largement supérieur à celui des navires chinois. L'Inde n'est cependant pas parvenue à mettre au point son premier SNA « national », malgré le concours technique fourni par les Russes.

Ces faiblesses énoncées, il ne faut cependant pas perdre de vue que les flottes indienne et chinoise sont en train de rajeunir rapidement. A ce rythme, l'essentiel de leurs lacunes structurelles pourraient être comblées d'ici 2020. Quelles sont les stratégies industrielles de modernisation autorisant ces résultats louables?

La stratégie industrielle : importations et transferts technologiques

Dans leur course à la puissance navale, l'Inde et la Chine ne sont pas seules : elles importent massivement des matériels navals sophistiqués en cherchant de plus en plus à bénéficier de transferts de technologie. Principal fournisseur des deux pays, la Russie joue un rôle prépondérant.

Ainsi, la Chine est aujourd'hui équipée de quatre sous-marins russes Kilo de très bonne qualité et en a commandé huit autres. L'Inde en a acheté douze. La flotte de surface chinoise n'est pas en reste s'agissant d'achats de haute technologie. Pékin a décidé d'acquérir deux destroyers Sovremennyy de conception russe en 1999 et 2000, et en a commandé deux autres, avec une option pour deux autres encore. Il s'agit de bâtiments puissants incorporant des technologies modernes que l'industrie chinoise pourrait assimiler : Pékin accroîtrait alors son rythme de rattrapage technologique. Troisième grand contrat, l'achat de 24 Sukhoï Mk2 russes lui permet de disposer de chasseurs haut de gamme pour son aéronavale basée à terre. Leur rayon d'action de 1500 km, démultiplié par leur capacité de ravitaillement en l'air, change la donne stratégique puisque la Chine pourrait opérer beaucoup plus loin de ses bases. Précisément, Pékin concentre ses efforts d'acquisition dans des domaines sensibles tels que le transport aérien lourd (Antonov 124/125), le ravitaillement en vol (Iliouchine 78), l'alerte aérienne précoce (radars A50). Autant de capacités nouvelles, toutes d'origine russes, qui ont vocation à

¹ SNA : sous-marin nucléaire d'attaque.

² SNLE : sous-marin nucléaire lanceur d'engins.

³ De type LST : landing ship for tanks (navire de débarquement de blindés).

démultiplier le potentiel d'action des forces navales et aériennes chinoises.

L'Inde s'appuie également sur les importations. Elle peut les varier d'autant plus facilement qu'elle n'est sujette à aucun embargo, contrairement à la Chine depuis 1989. L'avantage de l'Inde est de pouvoir s'approvisionner en matériels de conception à la fois russe ou occidentale. Ceci constitue un atout autant qu'une faiblesse. Atout car l'Inde peut diversifier ses approvisionnements et donc bénéficier d'une moins grande dépendance que la Chine en la matière. Mais faiblesse car la multiplication de systèmes d'armes de conception différente pose des problèmes de maintenance et de cohérence technologique : l'interopérabilité des plateformes de combat en souffre. En plus des douze sous-marins Kilo évoqués, l'Inde a acheté le Gorshkov, ex-porte-aéronefs russe, qui doit remplacer le Viraat, ce dernier prolongé à grande-peine jusqu'en 2010. Le contrat prévoit également l'acquisition du parc aérien *ad hoc* (Mig 29K et hélicoptères Kamov 31). L'Inde a en outre acheté trois frégates russes flambant neuves de type Krivak III.

S'agissant de matériels occidentaux, l'Inde dispose de quatre sous-marins allemands HDW 209 dont deux construits dans ses chantiers. Après d'âpres négociations, elle a décidé d'acquérir six sous-marins français Scorpène qui seront tous construits sur place. Manifestement, la volonté de bénéficier de transferts technologiques est désormais systématique, puisque seuls ces transferts lui permettent d'accélérer sa capacité de rattrapage industriel. Il faut enfin mentionner Israël, deuxième acteur de l'équation stratégique entre l'Inde et la Chine. Si le veto américain handicape la vente par Israël de matériels d'avionique sensibles à la Chine, l'Inde quant à elle, considérée comme partenaire stratégique, peut en bénéficier. Ainsi a-t-elle pu négocier l'acquisition de trois radars Phalcon d'alerte aérienne précoce.

Des programmes navals de plus en plus complexes et conçus localement

Si l'Inde et la Chine s'approvisionnent en matériels modernes sur le marché extérieur, il ne faut pas négliger leurs capacités nationales à concevoir et à produire

des bâtiments de plus en plus sophistiqués : ceci constitue une évolution notable.

La Chine sait désormais concevoir des destroyers incorporant des technologies modernes (par exemple : destroyers type 052B ou 052C). Ces derniers représentent un saut qualitatif majeur, car ils sont optimisés pour la défense aérienne, faiblesse structurelle de la marine chinoise. Des progrès fulgurants ont également été réalisés dans la construction des frégates (programme en cours de quatre frégates furtives type 054) et la mise au point de sous-marins plus modernes (classe Song ou classe Yuan). Bien entendu, la Chine est en train de moderniser ses sous-marins nucléaires, pierre angulaire de sa conception de la puissance navale. Les SNA type 093 doivent remplacer les Han et les SNLE type 094 remplaceront l'unique Xia. De toute évidence, la Chine s'efforce de progresser qualitativement dans quasiment tous les domaines de la puissance navale et ses arsenaux (Shanghai, Canton) ne manquent pas d'ouvrage.

L'Inde a pareillement réalisé des progrès tangibles. Son industrie nationale est aujourd'hui capable de conduire des programmes navals sophistiqués : destroyers type Delhi, dérivés de modèles soviétiques, mais surtout mise au point de la classe Bangalore dont l'entrée en service devrait intervenir dès 2008. Concernant les frégates, l'Inde a conçu la classe Brahmaputra (trois exemplaires) et se penche désormais sur la construction de la classe Shivalik, incorporant des technologies à la fois occidentales et russes. Elle a cependant échoué dans le développement de ses propres sous-marins nucléaires. Son projet de développement de SNA national n'a pas abouti jusqu'à présent, achoppant notamment sur la miniaturisation du réacteur nucléaire. Mais la construction d'un deuxième porte-aéronefs, dénommé par l'acronyme ADS⁴ constitue de loin le défi le plus important. Lancé au mois d'avril 2005 et ayant bénéficié d'une expertise technique de la firme italienne Fincantieri, il s'agit véritablement d'un changement d'échelle capacitaire. Si l'Inde parvient à réaliser ce navire, elle entrera dans la cour des grands, celle des rares pays à maîtriser l'ensemble des

⁴ ADS : air defense ship (navire de défense aérienne).

technologies nécessaires à la construction d'un porte-aéronefs. Elle pourrait même l'équiper d'un avion de conception locale, le LCA (Light Combat Aircraft). Avec deux porte-aéronefs, l'ex-Gorshkov et l'ADS, d'ici 2011-2012, et un éventuel troisième si les rumeurs évoquant l'éventuel rachat de l'Invincible (désarmé par la Royal Navy) étaient confirmées, l'Inde jouerait un rôle tout à fait éminent, devenant la première puissance navale asiatique.

Développement prioritaire de sous-marins nucléaires pour la Chine et de porte-aéronefs modernes pour l'Inde, les ambitions affichées sont colossales. Toutes deux étant avant tout issues de civilisations continentales, leurs efforts pour tendre vers la puissance navale peuvent étonner. Pourquoi une telle volonté se manifeste-t-elle depuis ces deux dernières décennies ?

Perspectives et enjeux géopolitiques

Deux facteurs viennent tout d'abord à l'esprit : la volonté chinoise de récupérer Taïwan, mais aussi la position géographique favorable de l'Inde, dont la forme péninsulaire lui permet idéalement de s'affirmer au cœur de l'océan Indien. D'autres raisons géostratégiques nourrissent cette volonté de puissance navale.

Ces deux Etats ont conscience que la croissance de l'économie mondiale se nourrit des échanges commerciaux en progression constante. Or ceux-ci s'effectuent à 90% par la mer. L'artère maritime vitale de l'Asie, qui part du Golfe Persique pour rejoindre les grands ports de l'Asie orientale en traversant le détroit de Malacca, est un véritable cordon ombilical pour les économies développées du Japon et de la Corée du sud, mais aussi pour la façade orientale chinoise en pleine expansion. Cette veine jugulaire passe précisément au large de l'Inde, celle-ci surveillant l'entrée nord-ouest du détroit de Malacca grâce à ses positions insulaires des Andaman-Nicobar. La Chine est quant à elle riveraine de la mer de Chine du sud où elle entend s'implanter durablement : le conflit de souveraineté concernant les archipels des Spratleys et des Paracels n'a pas encore été tranché sur le plan juridique. Ces disputes de délimitation territoriale maritime dans

lesquelles la Chine est très impliquée empoisonnent régulièrement les relations des Etats riverains. Ainsi, Pékin et New Delhi ne peuvent se désintéresser des problèmes de sécurité maritime.

Outre ces considérations géostratégiques, les préoccupations économiques internes rendent l'Inde et plus encore la Chine de plus en plus dépendantes de la mer. La croissance chinoise est en grande partie conditionnée par la pérennité de ses exportations. Celles-ci s'effectuent principalement par voie maritime, comme en témoigne l'augmentation exponentielle de ses trafics portuaires. Les chiffres concernant la construction navale sont tout aussi impressionnants. De ce point de vue, l'Inde est nettement en retrait, son économie étant encore peu tournée vers l'extérieur. Pour Pékin, toute politique de puissance ne pourra faire l'impasse sur le contrôle des routes maritimes dont dépend désormais son dynamisme.

S'agissant des approvisionnements énergétiques des deux géants, la dépendance vis-à-vis de la mer est encore plus manifeste. La consommation d'hydrocarbures explose pour chacun des deux pays qui ne peuvent plus couvrir leurs besoins qu'en augmentant inexorablement leurs importations. Or, ces importations proviennent pour l'essentiel de la mer. Il y a là une tension géopolitique en perspective, car la sécurisation de ces approvisionnements énergétiques maritimes est vitale. Pour l'Inde ou la Chine, il ne s'agit pas moins du dilemme suivant : soit déléguer cette sécurisation aux Etats-Unis, et donc dépendre de ces derniers, soit l'assumer elles-mêmes pour pouvoir gagner en autonomie stratégique. Comme elles ne peuvent absolument pas faire jeu égal avec l'hyperpuissance américaine pour le moment, elles doivent nécessairement développer leur marine de guerre sur le long terme. Sans quoi, elles devront vivre avec ces dépendances s'enchaînant en cascade : dépendance énergétique, dépendance maritime, dépendance stratégique, dépendance politique. Compte tenu de ces enjeux politico-économiques, le développement de la puissance navale est, pour l'Inde et pour la Chine une tendance de fond qui a peu de chances d'être remise en question.

Les deux géants sont-ils dans une logique de compétition acerbe ?

Rien n'interdit de le penser. Cela étant, la Chine est avant tout préoccupée par la réunification avec Taïwan, et son compétiteur continental naturel est davantage le Japon que l'Inde. Elle considère l'Inde avec condescendance alors que les Etats-Unis sont tenus pour le principal obstacle à terme à son « ascension pacifique ».

La perception est inverse pour New Delhi : sa volonté de se comparer avec la Chine tire ses propres ambitions. Précisément, l'un des rares domaines stratégiques où elle puisse véritablement se comparer avec elle (et même la dépasser qualitativement) est celui de la puissance navale. L'Inde est aussi jalouse de « son » océan dans lequel elle entend s'affirmer comme la puissance dominante. Elle se montre dès lors nerveuse à toute initiative chinoise dans l'océan Indien. La pénétration chinoise entamée depuis la fin des années 1990 en Birmanie est perçue avec suspicion car elle pourrait permettre à Pékin de disposer de facilités navales dans le Golfe du Bengale. Pareillement, l'Inde juge avec méfiance la construction d'une plate-forme logistique portuaire financée par Pékin au Pakistan (à Gwadar) : comme les Etats-Unis, New Delhi voit dans ces initiatives une stratégie « en collier de perles ». Cette stratégie permettrait à la Chine de disposer d'un réseau logistique cohérent échelonné du Golfe Persique au détroit de Malacca *via* le Pakistan (Gwadar), le Bangladesh (port de Chittagong) et le Myanmar (port de Sittwe). L'Inde estime qu'à terme, la Chine pourrait utiliser cette chaîne logistique à des fins militaires.

Aussi a-t-elle riposté en raffermissant ses liens stratégiques avec les Etats-Unis, mais aussi avec l'Iran. Elle organise avec les premiers des exercices navals annuels (exercices Malabar) et devrait leur acheter des équipements militaires, essentiellement aéronautiques. Quant à l'Iran, l'Inde a décidé de l'assister militairement, lui

fournissant des pièces détachées pour ses vieux Mig mais aussi et surtout des batteries adaptées aux mers chaudes pour ses sous-marins. Enfin et surtout, un accord bilatéral conclu début 2003 prévoit que l'Inde pourrait avoir accès aux bases navales iraniennes en cas de conflit avec le Pakistan, rappelons-le allié fidèle de la Chine.

Pour être complet, n'oublions pas que l'Asie du Sud-Est, espace archipélagique, est périphérique à la fois à l'Inde et à la Chine. Or non seulement cet espace renferme les détroits névralgiques permettant de basculer de l'océan Indien à l'océan Pacifique, mais il demeure également le lieu d'une compétition d'influence politique entre l'Inde et la Chine. L'Inde y multiplie ses escales militaires dans le cadre d'une diplomatie navale active. Quant à la Chine, elle considère que ce sous-espace régional doit être son débouché économique privilégié. Elle affiche en outre des revendications de souveraineté maritime très contestées sur les archipels Spratleys et Paracels situés en plein coeur de la Mer de Chine du sud.

Ainsi, les grandes manœuvres stratégiques ne font que commencer et couvrent finalement une aire géographique toujours plus large au fur et à mesure que le potentiel économique et que la puissance navale des deux géants augmentent. Une compétition géopolitique est envisageable entre les deux pays héritiers de civilisations millénaires et son volet naval serait alors essentiel. Mais pour l'heure, les rapports sino-indiens sont à la coopération et nombre de signaux positifs ont été émis de part et d'autre, surtout au cours de ces deux dernières années, pour essayer de régler les différends frontaliers, développer les liens économiques, favoriser la confiance mutuelle. La Chine et l'Inde n'ont-elles pas besoin de la stabilité régionale pour pérenniser leur décollage économique?

DEZVOLTAREA NAVALĂ A INDIEI ȘI A CHINEI: O SCHIMBARE DE STRATEGIE?

CBA GARNIER Armée de terre / France

India și China sunt fascinante și suntem foarte tentați să le comparăm. Ele au în comun anumite attribute ale puterii: uriașii demografici care însumează 2,3 miliarde de locuitori (adică mai mult de o treime din omenire), prosperitate economică cu indici de creștere demni de invidiat de aproape 10% pe an pentru China și între 6 și 8% pentru India. Sunt asemănătoare și din alt punct de vedere, lucru nu prea bine cunoscut: de două decenii încoace își dezvoltă în mod constant forța navală. Cele două țări nu se descurcă prea ușor, având în vedere că preocupările lor strategice au acordat întotdeauna un loc de seamă aspectelor continentale. Trebuie să explicăm acest paradox.

Pentru New Delhi și Pekin, ambiția este în principiu simplă: să ajungă printre primele puteri navale în Asia până în anul 2025. Oare au capacitatea necesară? Trebuie în primul rând să cunoaștem realitatea puterii lor navale, făcând o analiză rapidă a mijloacelor lor. Dar dincolo de cifrele brute, trebuie analizată din punct de vedere calitativ puterea lor navală, singura capabilă să scoată în evidență adevăratele puncte forte sau slăbiciunile. O analiză a puterii navale a celor doi giganti implică o analiză în timp a eforturilor depuse: care este strategia lor de dezvoltare și este această strategie una reușită? În sfârșit, odată definită dinamica puterii navale corespunzătoare celor două țări, este primordial să analizăm perspectivele geopolitice ale acestei noi situații: care sunt mizele care motivează această dezvoltare navală reciprocă și poate, în ultimă instanță, să fie aceasta un factor de tensiune?

Două puteri navale în expansiune: o radiografie amănunțită

La sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, India și China nu contau în ceea ce privește puterea navală. Cele două țări sunt mai degrabă de tradiție continentală și de abia din anii 1970 încep să-și arate ambițiile în acest domeniu. De atunci, progresele lor au fost uluitoare, dar persistă încă numeroase lipsuri structurale, lipsuri cauzate de politicile navale desfășurate “în marș forțat”, cu riscul ca aceste progrese să nu fie asimilabile nici din punct de vedere operațional, nici din punct de vedere industrial.

Pe plan cantitativ, marina indiană este mai restrânsă decât omoloaga sa chineză, dar mai coerentă, mai modernă și mai bine pregătită. India dispune de un avantaj calitativ, în timp ce China are un avantaj cantitativ. Flota indiană (Indian Navy) totalizează 170 000 de tone și 55 000 de oameni. Marina populară chineză are 394 000 de tone cu un efectiv impresionant de 268 000 de oameni. Dincolo de cifre, aceste două flote sunt fundamental opuse în privința naturii și a doctrinei lor de folosire. Dacă marina indiană are pretenția că este o marină de proiectare, sprijinindu-se pe unicul său portavion (Viraat), marina chineză trebuie considerată ca o marină de «interdicție», dispunând de un potențial însemnat de distrugere cu numeroasele sale submarine. În schimb, ea rămâne, până în ziua de azi, fără vreo aptitudine în privința proiectării de perspectivă a puterii.

Să ne oprim puțin asupra mijloacelor care intră în dotarea acestor două flote. India se poate bizui pe o marină care cuprinde un portavion, 16 submarine diesel, 8 distrugătoare, 14 fregate, 22 de corvete lansatoare de rachete, 14 dragoare de mine, 2 vase amfibie importante (de

peste 5000 de tone) și 3 petroliere de aprovizionare. Forța sa aeronavală cuprinde peste 200 de aeronave. Pe hârtie, rămâne cu mult în urma concurenței sale chineze care totalizează nu mai puțin de 63 de submarine clasice, 5 SNA¹ (submarin nuclear de atac), un SNLE² (submarin nuclear lansator de proiectile), 21 de distrugătoare, 43 de fregate, aproximativ 300 de vase de escortă de toate felurile, 3 nave de aprovizionare de escadră și 16 nave amfibii de peste 3000 de tone³. Forța aeronavală este și ea numeroasă, cuprinzând peste 500 de aparate. Totuși, la o analiză mai atentă, India iese în avantaj.

Cele două flote sunt categoric cu mult în urma celor mai bune flote occidentale. Cu toate că această rămânere în urmă variază în funcție de natura gurilor tehnologice, ea poate fi evaluată la vreo douăzeci de ani pentru China și între zece și cincisprezece ani pentru India. În ceea ce privește marina chineză, 75% din submarinele sale sunt depășite și 70% dintre distrugătoare și fregate sunt învechite. Cât despre flota amfibie, aceasta nu i-ar permite Chinei să pornească azi un atac de amploare asupra Taiwanului. Deși China posedă numeroase vase amfibii de mărime mică și mijlocie, ea nu are încă nave cu adevărat importante în acest domeniu (echivalente cu TCD-urile – transport de șleपुरi pentru debarcare sau cu portelicopterele de asalt). Marina indiană dispune de nave mai noi, fără ca totuși să egaleze în privința gradului de modernitate marinele occidentale. Ca un indicator important, procentul lor de ieșire în larg este cu mult superior procentului navelor chineze. India n-a reușit totuși să-și pună la punct primul său SNA “național”, în ciuda ajutorului tehnic oferit de Rusia.

Cu toate aceste lipsuri, nu trebuie să uităm că flotele indiană și chineză sunt pe cale de a se moderniza rapid. În acest ritm, principalele lor lacune structurale s-ar putea remedia până în 2020. Care sunt strategiile industriale de modernizare care îndreptătesc aceste rezultate demne de laudă?

Strategia industrială: importuri și transferuri tehnologice

În goana lor spre supremația navală, India și China nu sunt singure: ele importă masiv materiale navale sofisticate, încercând din ce în ce mai mult să beneficieze de

transferuri de tehnologie. Principalul furnizor al celor două țări, Rusia, joacă un rol preponderent.

Astfel, China este astăzi dotată cu patru submarine rusești Kilo de foarte bună calitate și a mai comandat încă opt. India a mai cumpărat 12. Flota chineză de suprafață nu rămâne nici ea mai prejos, făcând achiziții de o înaltă tehnologie. Pekin a decis să cumpere două distrugătoare Sovremenny de concepție rusă în 1999 și 2000 și a mai comandat două, optând în perspectivă pentru încă două. Este vorba de nave puternice care folosesc tehnologii moderne, pe care industria chineză le-ar putea asimila: Pekinul și-ar crește atunci ritmul de recuperare tehnologică. Al treilea mare contract, cumpărarea a 24 Suhoi Mk2 rusești, îi permite să dispună de avioane de vânătoare cu tehnologie de vârf pentru forțele sale aeronavale de pe uscat. Raza lor de acțiune de 1500 km, mărită prin capacitatea de aprovizionare în zbor, schimbă datele strategice deoarece China ar putea opera foarte departe de bazele sale. Mai exact, Pekinul își concentrează eforturile sale de cumpărare în domenii sensibile, cum ar fi transportul aerian greu (Antonov 124/125), aprovizionarea în zbor (Iliușin 78), alarmă aeriană precocă (radare A50). Tot atâtea capacități noi, toate de origine rusă, care sunt menite să mărească potențialul de acțiune al forțelor navale și aeriene chineze.

India se sprijină și ea pe importuri. Ea le poate diversifica cu atât mai ușor cu cât nu este supusă nici unui embargo, spre deosebire de China care este în această situație din 1989. Avantajul Indiei este de a se putea aproviziona cu materiale de concepție atât rusești, cât și occidentale. Acest lucru este în același timp un avantaj și o lipsă. Avantaj pentru că India își poate diversifica aprovizionările și deci poate beneficia de o dependență mai mică decât China în același domeniu. Dar este și o lipsă, căci înmulțirea sistemelor de arme de concepție diferită pune probleme de întreținere și de coerentă tehnologică: interoperabilitatea platformelor de luptă suferă de pe urma acestei situații. Pe lângă cele 12 submarine Kilo menționate mai sus, India a cumpărat Goroskov, un fost portavion rusesc care trebuie să înlocuiască Viraat-ul, acesta din urmă continuând a fi folosit cu chiu cu vai până în 2010. Contractul prevede și achiziționarea unui

¹ SNA: submarin nuclear de atac.

² SNLE: submarin nuclear lansator de rachete.

³ De tip LST: landing ship for tanks (navă de debarcare a blindatelor).

parc aerian *ad hoc* (Mig 29K și elicoptere Kamov 31). India a mai cumparat și trei fregate rusești noi nouțe de tip Krivak III.

În ce privește materialele occidentale, India dispune de patru submarine germane HDW 209, din care două au fost construite pe șantierele sale. După negocieri îndelungate, s-a hotărât să cumpere șase submarine franceze Scorpene care vor fi toate construite pe șantierele sale. Este limpede că voința de a beneficia de transferuri tehnologice este deja sistematică, din moment ce numai aceste două transferuri îi permit să-și mărească capacitatea de recuperare industrială. Trebuie în sfârșit menționat Israelul, al doilea actor al ecuației strategice dintre India și China. Dacă americanii se opun vânzării de către Israel de materiale de avionică necesare Chinei, India, considerată partener strategic, poate profita de pe urma acestei situații. Astfel, ea a putut negocia achiziționarea a trei radare Phalcon de alarmă aeriană timpurie.

Programe navale din ce în ce mai complexe, concepute la fața locului

Dacă India și China se aprovizionează cu materiale moderne de pe piața externă, nu trebuie să neglijăm capacitățile lor naționale de a concepe și a produce nave din ce în ce mai sofisticate: acest lucru constituie o evoluție însemnată.

China știe deja să conceapă distrugătoare care încorporează tehnologii moderne (de exemplu: distrugătoare de tip 052B sau 052C). Acestea din urmă reprezintă un salt calitativ major, căci ele sunt pregătite special pentru apărarea antiaeriană, o lipsă structurală a marinei chineze. Progrese spectaculoase au fost de asemenea înregistrate în construcția fregatelor (program în curs pentru 4 fregate nedetectabile tip 054) și în exploatarea unor submarine mai moderne (clasa Song sau clasa Yuan). Bineînțeles, China este pe cale de a-și moderniza submarinele nucleare, element-cheie în concepția sa despre puterea navală. SNA-urile de tip 093 trebuie să înlocuiască Han, și SNLE-urile de tip 094 vor înlocui unicul Xia. Oricum, China se străduiește să progreseze din punct de vedere calitativ în aproape toate domeniile puterii navale și arsenalele sale nu stau degeaba (Shanghai, Canton).

India a realizat și ea progrese însemnate. Industria sa națională este astăzi capabilă să

desfășoare programe navale sofisticate : distrugătoare tip Delhi, derivate din modelele sovietice, dar mai ales revizuirea clasei Bangalore a cărei punere în folosință ar trebui să aibă loc începând cu 2008. În ce privește fregatele, India a conceput clasa Brahmaputra (trei exemplare) și este preocupată în momentul de față de construirea clasei Shiva care cuprinde tehnologii în același timp occidentale și ruse. Totuși India a eșuat în dezvoltarea propriilor submarine nucleare. Proiectul său de dezvoltare a SNA-ului național nu a fost dus la bun sfârșit până în prezent, întâmpinând dificultăți în special la miniaturizarea reactorului nuclear. Dar construcția celui de-al doilea portavion, denumit prin acronimul ADS⁴, constituie de departe provocarea cea mai importantă. Lansat în aprilie 2005 și beneficiind de o expertiză tehnică a firmei italiene Fincantieri, este vorba într-adevăr de o schimbare la scară mondială. Dacă India reușește să realizeze această navă, ea va intra în curtea celor puternici, aceea a rarelor țări capabile să stăpânească ansamblul tehnologiilor necesare construirii unui portavion. Ea ar putea chiar să-l doteze cu un avion de concepție locală, LCA (LIGHT COMBAT AIRCRAFT-AVIAȚIA PENTRU LUPTĂ UȘOARĂ). Cu două portavioane, fostul Gorskov și ADS (navă de apărare antiaeriană), până în 2011-2012 și, eventual, cu un al treilea, dacă zvonurile privitoare la o posibilă cumpărare a Invincibilului (dezarmat de Marina Regală-Royal Navy) s-ar confirma, India ar putea juca un rol de seamă, devenind prima putere navală asiatică.

Dezvoltarea prioritară a submarinelor nucleare pentru China și a portavioanelor moderne pentru India demonstrează că ambițiile celor două țări sunt colosale. Ținând cont că aceste ambiții sunt, înainte de toate, rodul unor civilizații continentale, eforturile celor două țări de a tinde către puterea navală pot uimi. De ce o astfel de voință se manifestă de două decenii încoace?

Perspective și mize geopolitice

Doi factori ne vin mai întâi în minte : voința Chinei de a recupera Taiwanul, dar și poziția geografică favorabilă a Indiei, a cărei formă peninsulară îi permite într-un mod ideal

⁴ ADS: air defense ship (navă de apărare aeriană).

să se afirme în inima Oceanului Indian. Mai sunt și alte motive geostrategice care explică această dorință de putere navală.

Aceste două state sunt conștiente că creșterea economiei mondiale are la bază schimburile economice în progresie constantă. Ori acestea se efectuează în procent de 90% pe mare. Alerta maritimă vitală a Asiei, care pleacă din Golful Persic pentru a ajunge în marile porturi ale Asiei orientale traversând strâmtoarea Malacca, este un adevărat cordon ombilical pentru economiile dezvoltate ale Japoniei și Coreei de Sud, dar și pentru fațada orientală a Chinei, aflată în plină expansiune. Această venă jugulară trece exact în largul Indiei, aceasta supraveghind intrarea dinspre nord-est a strâmtoării Malacca, datorită pozițiilor sale insulare din Andaman-Nicobar. China se învecinează și ea cu Marea Chinei de Sud, unde dorește să se implanteze pentru mult timp de-acum înainte: conflictul de suveranitate care privește arhipelagurile Spratleys și Paracels nu a fost încă rezolvat pe plan juridic. Aceste dispute de delimitare teritorială maritimă, în care China este foarte implicată, otrăvesc în permanență relațiile dintre statele riverane. Astfel, Pekinul și New Delhi nu pot să rămână indiferente în fața problemelor privitoare la securitatea maritimă.

Pe lângă aceste considerații de ordin geostrategic, preocupările economice interne fac ca cele două țări, și în special China, să fie din ce în ce mai dependente de mare. Creșterea chineză este în mare parte condiționată de perenitatea exporturilor sale. Acestea se efectuează în special pe cale maritimă, așa cum o dovedește creșterea exponențială a traficurilor sale portuare. Cifrele referitoare la construcția navală sunt tot atât de impresionante. Din acest punct de vedere, India este categoric în urmă, economia sa nefiind încă prea mult îndreptată spre exterior. Cât despre Pekin, dinamismul său depinde de acum înainte de controlul rutelor maritime, pe care nu-l poate pune în umbră nici o politică de putere.

Dacă ne referim la aprovizionările cu energie ale celor două puteri, dependența de mare este și mai vizibilă. Consumul de hidrocarburi este enorm pentru fiecare dintre cele două țări care nu-și pot acoperi nevoile decât crescându-și considerabil importurile.

Ori, aceste importuri provin în cea mai mare parte de pe mare. Există aici o tensiune geopolitică în perspectivă, căci securizarea acestor aprovizionări energetice maritime este vitală. Pentru India sau China este vorba de dilema următoare: fie să încredințeze această securizare Statelor Unite și deci să depindă de acestea din urmă, fie să și-o asume singure pentru a putea câștiga în autonomie strategică; și fiindcă pentru moment nu se pot plasa pe picior de egalitate cu hiperputerea americană, ele trebuie neapărat să-și dezvolte marina de război pe termen lung. În caz contrar, vor trebui să trăiască cu aceste dependențe care se înlanțuie în cascadă: dependența energetică, maritimă, strategică, politică. Ținând cont de aceste mize politico-economice, dezvoltarea puterii navale este, pentru India și China, o tendință de fond care are puține șanse de a fi pusă în discuție.

Cele două puteri sunt oare într-o logică de competiție acerbă?

Tot ce-i posibil. China este preocupată, înainte de toate, de reunificarea cu Taiwanul și rivala sa în competiția continentală naturală este mai degrabă Japonia decât India. Ea privește India cu condescendență, în vreme ce Statele Unite reprezintă principalul obstacol în calea "ascensiunii sale în Pacific".

Percepția este inversă pentru New Delhi: voința de a se compara cu China ține de propriile sale ambiții. Unul dintre rarele domenii strategice în care ea se poate compara într-adevăr cu China (și chiar s-o poată depăși din punct de vedere calitativ) este cel al puterii navale. India este, de asemenea, foarte preocupată de "oceanul său" în care înțelege să se afirme ca putere dominantă. De aceea, se arată ostilă oricărei inițiative chineze în Oceanul Indian. Pătrunderea chineză începută în Birmania la sfârșitul anilor 1990 este percepută cu suspiciune, căci ea i-ar putea permite Pekinului să dispună de facilități navale în Golful Bengal. În același timp, India privește cu suspiciune construirea unei platforme logistice portuare finanțată de Pekin în Pakistan (la Gwadar); la fel ca și Statele Unite, New Delhi vede în aceste inițiative o strategie "în colier de perle". Această strategie i-ar permite Chinei să dispună de o rețea logistică coerentă, din Golful Persic până în

strâmtoarea Malacca, trecând prin Pakistan (Gwadar), Bangladesh (portul Chittacong) și Myanmar (portul Sittwe). India consideră că, pe termen lung, China ar putea folosi acest lanț logistic în scopuri militare. De aceea, ea a ripostat întărindu-și legăturile strategice cu Statele Unite, dar și cu Iranul. India organizează cu SUA exerciții navale anuale (exerciții Malabar) și ar urma să cumpere de aici echipamente militare, în special aeronautice. Cât despre Iran, India a decis să-l ajute din punct de vedere militar, furnizându-i piese separate pentru vechile sale MIG-uri, dar și (mai ales) baterii adaptate mărilor calde pentru submarinele sale. În sfârșit, și nu în ultimul rând, un acord bilateral încheiat la începutul lui 2003 prevede că India ar putea avea acces la bazele navale iraniene în cazul unui conflict cu Pakistanul care este, după cum bine știm, un aliat fidel al Chinei.

Înainte de a încheia, să nu uităm că Asia de Sud-Est, spațiu arhipelagic, este periferică în același timp Indiei și Chinei. Acest spațiu nu cuprinde numai strâmțorile nevralgice care permit bascularea din Oceanul Indian în Oceanul Pacific, el rămâne și locul unei

competiții de influență politică între India și China. India își multiplică aici escalele militare în cadrul unei diplomații navale active. Cât despre China, ea consideră că acest subspațiu regional trebuie să fie deșeuul său economic privilegiat. În afară de aceasta, ea își manifestă revendicările de suveranitate maritimă, foarte contestate, asupra arhipelagurilor Spratleys și Paracels situate în mijlocul Mării Chinei de Sud.

Astfel, marile manevre strategice de abia încep, acoperind o arie geografică tot mai largă pe măsură ce potențialul economic și puterea navală ale celor două puteri cresc. Se întrevide o competiție geopolitică între cele două țări moștenitoare ale unor civilizații milenare și aspectul naval este în acest caz esențial. Dar, pentru moment, raporturile chino-indiene sunt de cooperare și numeroase semnale pozitive au fost emise de ambele părți, mai ales în cursul ultimilor ani, în încercarea de a rezolva conflictele frontaliere, de a dezvolta legăturile economice și de a favoriza încrederea reciprocă. Oare China și India nu au nevoie de stabilitate regională pentru a-și consolida dezvoltarea economică?

LA TURQUIE DANS L'UNION EUROPEENNE : UN DEBAT FAUSSE

CF CARRE *Marine / France*

«Si la Turquie était européenne, ça se saurait», propos tenus par un homme politique français.

«Si vous ne nous intégrez pas au sein de l'Union européenne, comment pensez-vous que vous serez capables d'intégrer un jour des pays comme la Géorgie ou Israël», propos tenus par un chercheur turc d'un «*Think Tank*» d'Ankara.

La Turquie a débuté les négociations le 3 novembre 2005. La sempiternelle question : «La Turquie doit-elle entrer dans l'Europe ?» n'est donc plus guère d'actualité. Elle est, au mieux, reportée d'une dizaine d'années. Il n'est pourtant pas inutile de revenir sur les arguments qui ont été souvent entendus et parfois manipulés selon les objectifs politiques qu'ils visaient.

Cet article a pour objet, en s'appuyant sur une expérience de trois années passées en Turquie, d'apporter un éclairage un peu différent sur un argumentaire parfois très pauvre ou en tous cas partial et qui méconnaît souvent certaines réalités comme le montrent les deux citations placées en en-tête.

Les relations conflictuelles de la Turquie

« La Turquie doit reconnaître la République de Chypre sud avant d'intégrer l'Union européenne »

La Turquie «occupe» la partie nord de l'île depuis 1974 mais il ne faut cependant pas oublier l'origine de cette occupation : une mainmise sur Chypre conduite par la dictature des colonels à Athènes qui a poussé Ankara à intervenir. Par ailleurs le plan Annan qui visait à la réunification de l'île a été refusé par la partie grecque de l'île en mai 2004

alors qu'il avait reçu un soutien appuyé de la partie turque. Il faut donc rendre justice à la Turquie, l'effort ne saurait être unilatéral. Il peut l'être d'autant moins que le problème chypriote revêt une importance particulière en Turquie : nombreux sont les généraux d'active ou en deuxième section qui ont participé à la guerre de 1974 et qui, au nom de ceux qui sont tombés lors des combats ne sont pas prêts à abandonner l'île sans garantie pour la population turque qui y vit. A cet argument géopolitique doit être ajouté celui, moins important mais qui ne peut pas être ignoré, des avantages que représente Chypre pour une partie de la population turque¹.

Il faudra donc du temps pour réconcilier les deux peuples et, pour s'en convaincre, citons les propos de l'Ambassadeur de Turquie en France qui a récemment affirmé que si Ankara était contrainte de choisir entre Chypre et l'Union européenne, elle choisirait Chypre.

«Le problème gréco turc doit être réglé»

Cette assertion semble être une évidence au XXIème siècle mais... doit-elle être le fait unique de la Turquie ? Le différend en mer Egée et notamment les violations des espaces aériens symbolisent l'antagonisme gréco-turc. La Grèce comptabilise comme « violation aérienne » toute pénétration d'un avion turc à l'intérieur d'un espace compris entre six et douze nautiques d'un îlot grec lui appartenant alors que les eaux territoriales y sont limitées à six nautiques (ce qui devrait donc porter les

¹ Pour les militaires, Chypre est une opération extérieure avec les avantages que ce statut sous-entend. Par ailleurs, nombreux sont les officiers qui envoient leurs enfants à l'université à Chypre pour des raisons de coût de scolarité qui sont bien inférieurs à ceux rencontrés en Turquie.

limites de l'espace aérien également à six nautiques). Aucun expert du droit maritime et aérien international ne s'est prononcé clairement sur ce point délicat.

La résolution du différent gréco-turc devra passer par une réflexion de toute la communauté internationale et ne saurait pas se limiter à des pressions exercées sur les Turcs. Athènes ne fait très certainement pas preuve de plus de souplesse qu'Ankara.

« La Turquie doit reconnaître le génocide arménien »

Les Turcs ont toujours refusé de qualifier les événements de 1916 de génocide. La question ne pose principalement pas sur le nombre de victimes mais sur la question de savoir s'il y a eu une volonté délibérée de faire disparaître une « minorité ». Les dénégations turques n'ont pas forcément moins de fondement qu'un vote du parlement français qui a été arraché dans l'indifférence des rares députés présents dans l'hémicycle à des fins uniquement électoralistes². La question ne peut être tranchée que par des historiens. Les Turcs mais surtout l'Arménie ont tout intérêt à régler ce différend presque séculaire afin de rétablir des relations diplomatiques et économiques.

Vouloir imposer « par la force » la reconnaissance de ce génocide traduit une méconnaissance de la mentalité turque que presque un siècle n'a pas réussi à modifier. Ainsi, dans les années 1990 les autorités turques continuaient à ériger dans la région de Kars des monuments à la mémoire des victimes des exactions commises ... par les Arméniens contre des Turcs (car il y en a effectivement eu) tandis que dans les années 2000, tous les résultats de fouilles qui tendaient à prouver l'existence de ces massacres continuaient à faire la une des quotidiens. Pourtant, le gouvernement tente de faire évoluer les mentalités : projet de modification des livres scolaires, organisation d'une conférence à Istanbul au mois de septembre 2005 sur le thème « Les arméniens ottomans au temps du déclin de l'empire » au cours de laquelle le mot « génocide » a été prononcé.

Cette démarche d'Ankara qui est certes inspirée par le projet européen, n'en demeure pas moins une « petite révolution » même si elle continue à se heurter à l'immobilisme kémaliste... la conférence avait été reportée par trois fois.

Le comportement ambigu des armées turques

L'armée est extrêmement populaire en Turquie. Le service militaire est une sorte de passage initiatique qui permet au jeune homme de passer de l'adolescence à l'âge adulte³. Les Turcs vont jusqu'à faire suivre un service militaire symbolique d'une journée aux handicapés mentaux, symbole qui vise à prouver qu'ils sont tout à fait intégrés à la société. De plus, pour la population turque dont une partie est pauvre et peu éduquée, l'armée est un ascenseur social efficace, l'actuel chef d'état-major général aime à rappeler ses origines modestes. L'armée est donc un élément de cohésion sociale important. Ajoutons que l'omniprésence des forces de l'ordre contribue à assurer un haut niveau de sécurité en Turquie même si les plus grandes villes et notamment Istanbul commencent à être confrontées au développement (encore relatif) de la délinquance. Enfin, les avantages matériels dont bénéficient les militaires n'incitent pas à une évolution du *statu quo* : les militaires jouissent en effet de logements de fonction, de tarifs préférentiels lors d'achats immobiliers appartenant à des sociétés gérées par les forces armées. Le poids politique de l'armée turque trouve donc ses fondements et sa légitimité dans sa popularité. Il sera difficile de limiter son rôle dans la société. Le gouvernement de monsieur Erdogan le sait bien et ajuste ses réformes en conséquence et de manière progressive.

Pour conclure sur ce point, il faut noter que le problème de la place de l'armée dans la société turque représente l'un des paradoxes de Bruxelles. En effet, alors que les capitales européennes redoutent avant tout le développement de l'intégrisme musulman à leur porte et qu'elles soupçonnent le gouvernement AKP d'avoir un « agenda caché » visant notamment à la mise en place d'un Etat islamiste, elles oublient que

² Comme le soulignait récemment monsieur le sénateur de Villepin, le parlement ne peut pas légiférer l'histoire !

³ Cependant, les étudiants les plus occidentalisés vivent de moins en moins bien cette contrainte.

le principal défenseur de la laïcité turque demeure l'armée dont elle souhaite pourtant limiter l'influence.

Les droits de l'homme

Les minorités religieuses

La question des minorités religieuses est également un point de discordance entre Ankara et Bruxelles. En effet, les libertés des différentes minorités religieuses orthodoxe, catholique, certaines minorités musulmanes sont bien souvent bafouées et l'interdiction qui est faite à l'église d'orthodoxe d'ouvrir son séminaire « historique » à Istanbul en est un des nombreux exemples. A l'origine pourtant, la laïcité visait avant tout les musulmans et représentait le moyen le plus efficace trouvé par Atatürk et ses successeurs pour lutter contre les risques d'intégrisme musulman.

Il est vrai cependant que la vie des minorités non musulmanes est effectivement difficile au quotidien : c'est ce que soulignait un ecclésiastique de l'église syriaque rencontré dans une région essentiellement kurde. Une jeune fille issue d'une famille musulmane qui souhaiterait s'initier à une autre religion serait également menacée physiquement (exemple rencontré récemment) et pas uniquement dans les régions les plus reculées de Turquie. Les réformes imposées par Bruxelles visent à améliorer la vie des minorités sur le plan statutaire. Pourront-elles modifier le comportement de la population à 99% musulmane?

D'autre part, Bruxelles, en voulant s'arc-bouter sur ce problème prend le risque d'une libéralisation d'une certaine pratique religieuse qui risque de ne contribuer ni à rapprocher la Turquie de l'Union Européenne, ni à faire le bien des minorités religieuses.

Les forces de l'ordre – le problème kurde

Les forces de l'ordre ont encore aujourd'hui des comportements peu compatibles avec la conception européenne des droits de l'homme. Lors d'une visite rendue à un ressortissant français qui venait d'être incarcéré à la suite d'un accident mortel de la circulation, la première réflexion du directeur de la prison à l'arrivée du représentant de l'Ambassade de France a été : « Vous (en s'adressant au ressortissant incarcéré) n'avez pas été torturé n'est-ce

pas ? ». Cette réflexion, exprimée spontanément dans une région très touristique, en dit long sur certaines habitudes. Un exemple ne peut être érigé en règle mais d'autres pourraient être cités sans compter les nombreux articles rapportés par la presse. Malgré les réels efforts du gouvernement, il restera encore longtemps confronté à des problèmes de dérives comportementales de ses forces de l'ordre même si des progrès sont enregistrés : sanction des auteurs d'actes de torture, mise en place d'un dispositif qui permet aux victimes de porter plainte.

Par ailleurs, la vision bruxelloise de la question kurde doit être quelque peu relativisée.

En effet, les capitales européennes n'ont cessé de dénoncer les mauvais traitements dont est l'objet la minorité kurde, ainsi que les conditions d'incarcération d'Abdullah Ocalan, ancien leader du PKK. Une visite dans le sud-est de la Turquie montre effectivement que les deniers de l'Etat ne sont pas répartis de manière homogène en Turquie bien que le retard observé (problème d'éducation, d'infrastructure, etc.) doit l'être à l'éclairage des vingt années de guerre dont elle a été le siège et qui ont été naturellement un frein au développement économique.

Pour avoir une vision plus complète du problème kurde en Turquie, il faut également souligner que parmi les 37 000 morts qu'a fait la guerre civile en vingt ans, un certain pourcentage est à attribuer au PKK qui n'hésitait pas à massacrer des villages kurdes qui refusaient de lui faire allégeance et surtout de lui reverser de l'argent : le PKK n'est donc pas exclusivement une victime. Par ailleurs, notons aussi qu'aujourd'hui encore, des civils et des membres des forces de l'ordre sont tués chaque semaine par des mines posées en bord de chaussée par des terroristes appartenant à ce mouvement. Parmi ces victimes, peuvent être dénombrés de nombreux conscrits de la gendarmerie. Enfin si l'isolement d'Abdullah Ocalan sur une île au large d'Istanbul est sans doute critiquable, certains observateurs constatent qu'il semble néanmoins conserver certaines capacités à donner ses ordres...

Le problème des droits de l'homme en Turquie se doit d'être dénoncé même si les progrès sont réels. Le pays et les forces de

l'ordre restent cependant encore profondément marqués par une guerre ce qui explique que les progrès accomplis (autorisation, encore limitée et parfois freinée par diverses tracasseries administratives, de l'enseignement de la langue kurde et de la diffusion de programmes radiotélévisés en cette langue, etc.) ne le sont qu'à un rythme trop lent pour Bruxelles.

Des arguments turcs peu concluants

La Turquie, une candidature historique ?

Avant de détailler certaines idées régulièrement entendues, il est nécessaire de s'opposer fermement à un argument martelé par Ankara : la Turquie frappe à la porte de l'Union européenne depuis près de 40 ans. En terme de chronologie, cet argument est exact (les premiers rapprochements turco-européens remontent à 1959). Dans les faits, soulignons que cette période a été marquée par deux coups d'Etats (sans compter la destitution « démocratique » par les militaires de monsieur Erbakan (appartenant à un parti réellement islamiste) en 1997) et par le conflit chypriote. En terme de réforme démocratique et notamment de droits de l'homme, les premières mesures n'ont réellement été prises avec un certain succès, qu'après l'arrivée de monsieur Erdogan à l'automne 2002. Par conséquent, la Turquie frappe à la porte de l'Europe depuis certes quarante ans mais ne se donne les moyens d'y accéder que depuis trois ans à peine.

L'argument religieux

L'un des arguments souvent évoqué par la Turquie et notamment par son Premier ministre, monsieur Erdogan est le suivant : « l'Union européenne se doit d'intégrer la Turquie si elle veut montrer qu'elle n'est pas uniquement un club chrétien ». Cet argument est tout aussi régulièrement repris par un certain nombre de défenseurs d'Ankara en Europe qui estiment que l'intégration de la Turquie symbolisera la réussite d'un Etat islamique sur la scène internationale et stoppera la spirale de l'échec dans lequel est engagé actuellement le monde musulman (affirmation qui est d'ailleurs quelque peu méprisante et erronée vis-à-vis de ce monde).

Comme le souligne monsieur Alexander Adler dans l'un de ses derniers ouvrages

« *Rendez-vous avec l'islam* », parler de monde musulman contre monde chrétien, à l'image du « *Choc des civilisations* » de monsieur Samuel Huntington, relève de l'ignorance de la diversité de ce premier et du mythe de son unité.

L'intégration de la Turquie dans l'Union européenne montrée comme symbole du succès de l'islam reviendrait à affirmer que grâce à l'occident chrétien, un Etat musulman a enfin réussi à se sortir du marasme qui le caractérisait. Est-ce vraiment la meilleure façon de rapprocher les civilisations ? Par ailleurs, la Turquie n'est pas nécessairement très représentative de l'ensemble du monde musulman. La Syrie, pour ne citer qu'un de ses voisins, était encore il y a quelques années à peine, l'un des principaux adversaires de la Turquie⁴. Faut-il également rappeler que la Turquie a été souvent condamnée par les organisations islamiques et terroristes en raison de la laïcité de l'Etat et de ses liens privilégiés avec Israël, condamnation qui explique pour partie les attentats meurtriers perpétrés sur son sol à l'automne 2004. Il est donc en partie illusoire d'imaginer que l'intégration de la Turquie dans l'Union européenne pourrait avoir un impact favorable dans le monde musulman. L'exemple du parti islamiste modéré marocain, le PJD⁵, qui regarde avec intérêt la gestion de l'Etat par le gouvernement Erdogan ne saurait pas être érigé en règle.

La jeunesse turque : un gage de réussite économique pour une Europe vieillissante

Cet argument également fréquemment entendu dans la bouche des défenseurs de la candidature turque prête à sourire. D'une manière cynique, il faut rappeler que certains industriels ont compris depuis plusieurs années l'intérêt de la puissance de travail des Turcs mais aussi de la faiblesse des charges qui pèsent sur les entreprises dans ce pays. Renault a ainsi installé à Bursa (ville située à une centaine de kilomètres à l'est d'Istanbul) une usine ultramoderne d'où sortent un grand

⁴ Parmi les sujets opposants Damas à Ankara peuvent être notés le problème de l'eau et les liens Turco – israéliens. La Syrie était également soupçonnée d'être une base de repli de certains terroristes du PKK.

⁵ PJD : « Parti de la Justice et du Développement » qui compte 43 sièges au parlement marocain.

nombre de véhicules exportés notamment ... vers la France.

La jeunesse turque a effectivement une grande capacité de travail mais il n'est pas forcément nécessaire de la faire venir en Europe pour en tirer le plus grand bénéfice. Rappelons enfin que les échanges commerciaux entre la France et la Turquie ne représentent que quelques « pourcents » de notre commerce extérieur.

L'argument géopolitique

Ankara affirme que son intégration contribuera à la stabilité de cette région du monde ! Lors d'une récente conférence sur le plan prospective à trente ans de la France, il a été clairement signifié que l'un de ses objectifs de la stratégie militaire de défense était le maintien de la paix aux marches de l'Europe. Si cet objectif est conservé dans les prochaines années, l'arrivée de la Turquie en son sein placera des conflits régionaux aussi variés que celui du Nagorny Karabakh, des tensions turco-arméniennes ou de l'Irak dans le champ géographique d'intervention de la France et par extension de l'Union Européenne : est-ce souhaitable ?

A contrario, d'autres n'ont pas hésité à affirmer cyniquement qu'il valait mieux conserver à la Turquie son rôle de tampon entre l'Union européenne et ces zones en crise...

Un point de vue personnel comme conclusion

Finalement, il apparaît que les arguments souvent entendus auraient parfois mérité d'être développés tandis qu'un peu plus d'honnêteté intellectuelle de la part de ceux qui les avançaient n'aurait pas été superflue.

La candidature turque n'a pas pu être étudiée ici de manière exhaustive. Il semble cependant qu'Ankara a le potentiel pour remplir à terme les critères de Copenhague.

Le problème que soulève cette candidature réside très certainement davantage dans la mentalité turque que dans des impératifs « techniques » imposés par Bruxelles. Il est en effet clair que tant que des pères de familles des régions reculées de Turquie ignoreront lamentablement leurs propres filles et ne reconnaîtront que leur fils comme leurs enfants, expérience rapportée par un représentant de l'UNICEF à Ankara ou tant que des « crimes d'honneur » continueront à être commis⁶, la candidature de la Turquie ne pourra pas être étudiée avec tout le sérieux que mériterait son potentiel en général. Les dix années à venir seront donc déterminantes mais seront-elles suffisantes pour faire évoluer les mentalités bloquées par un mode de pensée unique issue de l'héritage d'Atatürk⁷ ? Cette question est peut être la seule à laquelle il faudra être capable de répondre lorsque le problème de l'intégration turque se posera à nouveau.

Enfin, le processus d'intégration conduira la Turquie à une prise de conscience plus exacte de ce qu'est réellement l'Union européenne, par une population aujourd'hui essentiellement préoccupée par ses conditions de vie quotidiennes. Si les avantages seront alors perçus avec plus de réalisme et moins d'idéalisme, le nécessaire partage de souveraineté qu'induit l'intégration de la Turquie se trouvera alors confronté à l'une des caractéristiques clef de ce pays, le nationalisme exacerbé. Comme le soulignait un journaliste spécialiste des questions européennes d'un grand quotidien turc, les Turcs pourraient alors se désintéresser de l'intégration en tant que telle pour réclamer un « statut particulier ». Cette conclusion méritera d'être affinée dans les années à venir mais présente aujourd'hui une certaine crédibilité.

⁶ Les crimes d'honneur prennent souvent la forme de l'assassinat d'une fille par un membre de sa famille. Ce meurtre vise à préserver l'honneur de la famille « souillée » par un comportement jugé « immoral » ou le viol de la jeune fille !

⁷ Il n'est pas question ici de remettre en cause l'œuvre d'un homme d'exception. Il s'agit davantage de souligner le conservatisme de ses successeurs qui n'ont malheureusement pas su poursuivre les réformes initiées par un visionnaire, Mustapha Kemal.

TURCIA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ: SE DENATUREAZĂ DEZBATEREA

CF CARRE Marine/France

„Dacă Turcia ar fi europeană, s-ar ști” sunt cuvinte rostite de un politician francez.

„Dacă nu ne integrați în UE, cum credeți că veți fi capabili să integrați într-o zi țări ca Georgia sau Israel” sunt cuvinte rostite de un cercetător turc în „Think Tank” din Ankara.

Turcia a început negocierile la 3 noiembrie 2005. Eterna întrebare: Turcia trebuie să intre în Europa? nu mai este deloc de actualitate. Este, cel mai bine, amânată cu vreo 10 ani. Nu este totuși inutil să revenim asupra argumentelor auzite adesea și uneori manipulate după obiectivele politice vizate.

Acest articol are ca obiect, sprijinindu-se pe o experiență de trei ani petrecuți în Turcia, să facă lumină puțin diferit, pe baza unei argumentări uneori slabe sau în orice caz parțială și care este făcută fără a cunoaște anumite realități, așa cum arată cele două citate de mai sus.

Relațiile conflictuale ale Turciei.

„Turcia trebuie să recunoască Republica Cipriotă de Sud înaintea integrării în UE”

Turcia “ocupă” partea de nord a insulei din 1974, dar nu trebuie totuși să uităm originea acestei ocupări: o acaparare a Ciprului condusă de dictatura coloneilor la Atena, care a determinat Ankara să intervină. Pe de altă parte, planul Annan, care viza reunificarea insulei, a fost refuzat de partea greacă a insulei în mai 2004, atunci când se primește un sprijin susținut din partea turcă. Trebuie deci să facem dreptate Turciei; efortul n-ar putea fi unilateral, cu atât mai puțin cu cât problema cipriotă are o importanță particulară în Turcia: numeroși generali activi sau cei care au participat la războiul din 1974 și care în numele celor căzuți în lupte nu sunt gata să abandoneze insula fără garanția pentru populația turcă ce locuiește acolo. Acestui

argument geopolitic trebuie să-l adăugăm pe cel mai puțin important, dar care nu poate fi ignorat: avantajele pe care le reprezintă Cipru pentru o parte a populației turce¹.

Va trebui deci un timp pentru reconcilierea celor două popoare și pentru a convinge; să cităm cuvintele ambadorului turc din Franța, care a reafirmat recent că dacă Ankara ar fi constrânsă a alege între Cipru și UE, ar alege Cipru.

“Problema greco-turcă trebuie reglată”

Această aserțiune pare a fi o evidență în secolul XXI, dar ... trebuie să fie unicul fapt al Turciei? Diferendul din Marea Egee și îndeosebi violarea spațiilor aeriene simbolizează antagonismul greco-turc. Grecia contabilizează ca “violare aeriană” orice pătrundere a unui avion turc în interiorul unui spațiu cuprins între 6 și 12 mile, al unor insule grecești care îi aparțin, în timp ce apele teritoriale sunt limitate la 6 mile (ceea ce ar trebui deci să considere limitele spațiului aerian la 6 mile). Nici un expert în dreptul maritim și aerian internațional nu s-a pronunțat clar asupra acestui punct delicat.

Rezoluția diferendului greco-turc va trebui să treacă printr-o reflectare a întregii comunități internaționale și nu ar putea să se limiteze la presiunile exercitate asupra turcilor. Atena nu face, cu siguranță, dovada unei flexibilități mai mici decât Ankara.

„Turcia trebuie să recunoască genocidul armean”

Turcii au refuzat totdeauna să califice evenimentele din 1916 drept genocid. Întrebarea nu se pune privind numărul de

¹ Pentru militari, Cipru este o operație externă cu avantajele pe care le implică acest statut. Pe de altă parte, numeroși ofițeri își trimit copiii la universitatea din Cipru din motive economice: costul școlarizării este mai mic decât în Turcia.

victime, ci pentru a ști dacă a fost o voință deliberată, prin care dispare o “minoritate”. Negarea turcilor nu este mai puțin fondată ca un vot în parlamentul francez, smuls unor deputați indiferenți, prezenți în hemiciclu doar în scopuri electorale.² Problema nu poate fi tranșată decât de istorici. Turcii, dar mai ales Armenia, au tot interesul să regleze acest diferend aproape secular pentru a restabili relații diplomatice și economice.

A voi să impui „prin forță” recunoașterea acestui genocid constituie o necunoaștere a mentalității turce pe care aproape un secol n-a reușit să o modifice. Astfel, în anii 1990 autoritățile turcești continuau să ridice monumente în regiunea Kars, în memoria victimelor exacțiunilor (furturi) comise de armeni contra turcilor (căci, efectiv, au avut loc), în timp ce în anii 2000 (deceniu), toate rezultatele săpăturilor care tindeau să dovedească existența acestor masacre continuau să fie pe prima pagină a ziarelor. Totuși guvernul încearcă să facă în așa fel încât să schimbe mentalitatea: proiectul de modificare a manualelor, organizarea unei conferințe la Istanbul în septembrie 2005 pe tema: “Armenii otomani în timpul declinului imperiului”, în cursul căreia cuvântul “genocid” a fost pronunțat.

Acest demers al Ankarei care, cert, este inspirat de proiectul european, rămâne o “mică revoluție”, chiar dacă se izbește de imobilismul kemalis ... conferința fiind amânată de trei ori.

Comportamentul ambiguu al forțelor armate turce

Armata este extrem de populară în Turcia. Serviciul militar este un fel de pasaj de inițiere care permite tânărului să treacă de la adolescență la vârsta adultă³. Turcii merg până acolo încât urmează un serviciu militar simbolic de o zi pentru handicapații mintal, simbol prin care se vizează dovada că sunt total integrați în societate. În plus, pentru populația turcă din care o parte este săracă și puțin educată, armata este un ascensor social eficace, actualului șef de stat major general plăcându-i să amintească originea sa modestă.

Să adăugăm omniprezența forțelor de ordine care contribuie la asigurarea unui înalt nivel de securitate în Turcia, chiar dacă în marile orașe, și în special în Istanbul, sunt confrunțați cu dezvoltarea (încă relativă) a delincvenței. În fine, avantajele materiale de care beneficiază militarii nu incită la o evoluție a *statu quo*: militarii se bucură într-adevăr de locuințe de serviciu, tarife preferențiale pentru cumpărături imobiliare care aparțin societăților generate de forțele armate. Ponderea politică a armatei turce își are deci baza și legitimitatea în popularitate. Va fi dificil să-i limităm rolul în societate. Guvernul domnului Erdogan știe bine lucrul acesta și își ajustează reformele în consecință și progresiv.

Pentru a încheia acest punct, trebuie notat că problema locului armatei în societatea turcă reprezintă unul dintre paradoxurile de la Bruxelles. Într-adevăr, atunci când capitalele europene se tem, înainte de toate, de dezvoltarea integrismului musulman și bănuiesc că guvernul AKP are o “agendă ascunsă” care vizează îndeosebi constituirea unui stat islamic, uită că principalul apărător al laicității turce rămâne armata, a cărei influență se dorește totuși să fie limitată.

Drepturile omului

Minoritățile religioase

Problema minorităților religioase este, de asemenea, un punct de discordie între Ankara și Bruxelles. Într-adevăr, libertățile diferitelor minorități ortodoxe, catolice, unele musulmane sunt foarte des ridiculizate, iar interdicția bisericii ortodoxe de a-și deschide seminarul “istoric” la Istanbul este unul dintre numeroasele exemple. “La origine, laicitatea” viza totuși, înainte de toate, pe musulmani și reprezenta modul cel mai eficace găsit de Atatürk și succesorii săi de a lupta contra riscurilor de integrism musulman.

Este adevărat totuși că viața minorităților (care nu sunt musulmani) este efectiv dificilă zilnic: este ceea ce sublinia un ecleziast al bisericii siriace, întâlnit într-o regiune cu majoritate kurdă. O fată provenită dintr-o familie musulmană, care ar dori să se inițieze într-o altă religie, ar fi, de asemenea, amenințată fizic (exemplu întâlnit recent), și nu numai în regiunile depărtate ale Turciei. Reformele impuse de Bruxelles vizează

² Așa cum sublinia recent domnul senator de Villepin, parlamentul nu poate legifera istoria.

³ Totuși studenții occidentalizați percep altfel această constrângere.

ameliorarea vieții minorităților în plan statutar. Vor putea modifica comportamentul populației musulmane în procent de 99%?

Pe de altă parte, Bruxelles, vrând să se canalizeze pe această problemă, riscă o liberalizare a unei anumite practici religioase, care riscă de a nu contribui nici la apropierea Turciei de UE, nici la binele minorităților religioase.

Forțele de ordine – problema kurdă

Forțele de ordine au și astăzi un comportament puțin compatibil cu concepția europeană asupra drepturilor omului. Cu prilejul unei vizite la un cetățean francez din Turcia, care tocmai fusese încarcerat din cauza unui accident mortal de circulație, prima reflecție a directorului închisorii la sosirea reprezentantului Ambasadei franceze a fost: „Dumneavoastră (adresându-se cetățeanului francez închis) nu ați fost torturat, nu-i așa?”

Acest lucru, exprimat spontan într-o regiune turistică, spune multe despre obiceiurile turcești. Un exemplu nu poate constitui o regulă, dar ar putea fi citate altele, fără a lua în calcul numeroasele articole din presă. În ciuda realelor eforturi ale guvernului, acesta se va confrunta mult timp cu probleme de derivă de comportament al forțelor de ordine, chiar dacă sunt înregistrate progrese: sancționarea torționarilor, constituirea unui dispozitiv care să permită victimelor să depună plângere.

Pe de altă parte, viziunea de la Bruxelles privind problema kurdă trebuie oarecum relativizată.

Într-adevăr, capitalele europene nu încetează să denunțe tratamentul la care este supusă minoritatea kurdă, ca și condițiile de încarcerare a lui Abdullah Ocalan, fost leader PKK. O vizită în sud-estul Turciei demonstrează efectiv că refuzurile statului turc nu sunt repartizate omogen; întârzierea observată (problema educației, a infrastructurii etc.) trebuie să fie privită prin prisma celor 20 de ani de război, care au constituit o frână în dezvoltarea economică.

Pentru a avea o viziune completă despre problema kurdă din Turcia, trebuie să subliniem, de asemenea, că cei 37 000 de morți în urma războiului civil de 20 de ani, un anumit procent este atribuit PKK-ului, ce nu a

ezitat să masacreze locuitori ai satelor kurde care refuzau să depună jurământul de credință și mai ales să dea bani. PKK-ul nu este deci exclusiv victimă. Pe de altă parte, de notat că și azi civili și membri ai forțelor de ordine sunt uciși în fiecare săptămână de minele puse pe marginea șoselelor de către teroriștii aparținând acelei mișcări. Printre aceste victime pot fi numărați mulți recruți ai jandarmeriei. În sfârșit, dacă izolarea lui Ocalan pe o insulă din largul Istanbulului este, fără îndoială, criticabilă, unii observatori constată că el păstrează anumite aptitudini de a da ordine.

Problema drepturilor omului în Turcia trebuie obligatoriu denunțată, chiar dacă progresele sunt reale. Țara și forțele de ordine rămân totuși profund marcate de război, ceea ce explică faptul că progresele înfăptuite (autorizare încă limitată și uneori frânată de diverse tracasări administrative, de la învățământul în limba kurdă și difuzarea programelor de radio și televiziune în această limbă etc.) sunt într-un ritm prea lent în ochii celor de la Bruxelles.

Argumente turcești puțin concludente

Turcia, o candidatură istorică?

Înainte de a detalia anumite idei auzite cu regularitate este necesar să ne opunem ferm unui argument pronunțat răspicat de Ankara: Turcia bate la poarta UE de aproximativ 40 de ani. În ceea ce privește cronologia, acest argument este exact (primele apropieri turco-europene datează din 1959). În fapt, subliniem că această perioadă a fost marcată de două lovituri de stat (fără a pune la socoteală destituirea “democratică” de către militarii lui Erbakan, aparținând unui partid realment islamist, în 1997) și de conflictul cipriot. În privința reformei democratice și îndeosebi a drepturilor omului, primele măsuri n-au fost luate în mod real, cu un anumit succes, decât după sosirea lui Erdogan în toamna anului 2002. În consecință, Turcia bate la poarta Europei de 40 de ani, cert, dar nu-și dă osteneala de a accede decât de trei ani.

Argumentul religios

Unul dintre argumentele evocate adesea și în special de primul ministru, dl Erdogan, este următorul: „UE este obligată să integreze

Turcia, dacă vrea să arate că nu este doar un club creștin.” Acest argument este la fel de regulat reluat de un anumit număr de apărători ai Ankarei în Europa care apreciază că integrarea Turciei va simboliza reușita unui stat islamic pe scena internațională și va stopa spirala eșecului în care este angajată actualmente lumea musulmană (afirmație care este, de altfel, puțin disprețuitoare și eronată față de această lume).

Așa cum subliniază Alexander Adler într-una din primele sale lucrări, „Întâlnire cu islamul”, a vorbi despre lumea musulmană contra lumii creștine, după imaginea „Șocului civilizațiilor” de Samuel Huntington, relevă ignoranța diversității celei dintâi și a mitului unității sale.

Integrarea Turciei în UE, arătată ca un simbol al succesului islamului, ar întări și afirmația că datorită Occidentului creștin, un stat musulman a reușit, în sfârșit, să iasă din marasmul care-l caracteriza. Este, într-adevăr, cel mai bun mod de a apropia civilizația? Pe de altă parte, Turcia nu este, neapărat, foarte reprezentativă pentru totalitatea lumii musulmane. Siria, pentru a nu cita decât unul dintre vecinii săi, era încă de acum câțiva ani unul dintre principalii adversari ai Turciei⁴. Trebuie, de asemenea, să reamintim că Turcia a fost deseori condamnată de organizațiile islamice și teroriste din cauza laicității statului și a legăturilor privilegiate cu Israel, condamnare ce explică, în parte, atentatele ucigașe comise pe teritoriul său în toamna lui 2004. Este deci parțial iluzoriu să ne imaginăm că integrarea Turciei în UE ar putea avea un impact favorabil în lumea musulmană. Exemplul partidului islamist moderat marocan, PJD⁵, care privește cu interes supravegherea statului de către guvernul Erdogan, nu s-ar putea erija într-o regulă.

Tineretul turc: un gaj de reușită economică pentru o Europă care îmbătrânește

Acest argument este, de asemenea, frecvent auzit la apărătorii candidaturii Turciei. În mod cinic trebuie amintit că unii industriași au înțeles de mai mulți ani că turcii

au putere de muncă, dar și-au dat seama de slăbiciunile taxelor care apasă asupra întreprinderilor din această țară. Renualt și-a instalat la Bursal (oraș situat la vreo sută de km est de Istanbul) o uzină ultramodernă unde se fabrică un mare număr de vehicule exportate îndeosebi ... spre Franța.

Tineretul turc are, efectiv, o mare capacitate de muncă, dar nu este obligatoriu necesar să-i aduci în Europa pentru a scoate cel mai mare beneficiu. Amintim, în sfârșit, că schimburile comerciale dintre Franța și Turcia nu reprezintă decât câteva “procente” din comerțul extern.

Argumentul geopolitic

Ankara afirmă că integrarea sa va contribui la stabilitatea în această regiune a lumii. Cu ocazia unei recente conferințe privind un plan prospectiv al Franței pe 30 de ani a fost clar semnalat că unul dintre obiectivele strategiei militare a apărării este menținerea păcii în provinciile Europei. Dacă acest obiectiv este conservat în anii următori, intrarea Turciei în UE va plasa conflicte regionale la fel de variate ca cel din Nagorno Karabakh, tensiuni turco-armene sau irakiene în câmpul geografic de intervenție al Franței și, prin extensie, al UE; este de dorit?

Din contră, alții nu au ezitat să afirme cu cinism că e mai bine să păstrezi Turciei rolul său de tampon între UE și aceste zone de criză.

Un punct de vedere personal drept concluzie

În final, apare faptul că argumentele deseori auzite ar fi meritat, uneori, să fie dezvoltate, în vreme ce puțin mai multă onestitate intelectuală din partea celor care le-au adus, n-ar fi fost superfluă.

Candidatura turcă nu a putut fi studiată aici în mod exhaustiv. Se pare totuși că Ankara are potențialul de a îndeplini la termen criteriile de la Copenhaga.

Problema pe care o ridică această candidatură constă, cu o foarte mare certitudine, mai mult în mentalitatea turcă decât în imperativele “tehnice” impuse de Bruxelles.

Este, într-adevăr, clar că atâta timp cât șefii de familie din regiunile depărtate ale Turciei își vor ignora în mod lamentabil propriile lor fiice și nu își vor recunoaște decât fiii ca și copii ai lor, experiență raportată de un reprezentant UNICEF

⁴ Printre subiectele care opun Damasc și Ankara pot fi notate problema apei și legăturile turco-israeliene. Siria era, de asemenea, bănuită de a fi o bază de repliere a unor teroriști PKK.

⁵ PJD – Partidul Dreptății și Dezvoltării, care numără 43 de fotolii în parlamentul marocan.

la Ankara, sau vor continua să comită⁶ “crime de onoare”, candidatura Turciei nu va putea fi studiată cu toată seriozitatea pe care o merită potențialul său în general.

Următorii 10 ani vor fi deci hotărâtori, dar vor fi suficienți pentru ca mentalitatea blocată de un mod de gândire unică provenită din moștenirea lui Atatürk⁷ să evolueze? Această întrebare este, poate, singura la care vor trebui să răspundă când se va pune din nou problema integrării Turciei.

În sfârșit, procesul de integrare va conduce Turcia la o conștientizare mai exactă a ceea ce este realmente UE, din partea unei populații preocupate, astăzi, în mod esențial,

de condițiile de viață cotidiene. Dacă avantajele vor fi, atunci, percepute cu mai mult realism și mai puțin idealism, împărtășirea necesară a suveranității care va induce integrarea Turciei va fi confruntată cu una dintre caracteristicile - cheie ale acestei țări. Așa cum sublinia un ziarist specialist în problemele europene, al unui mare cotidian turc, Turcia ar putea să fie dezinteresată de integrare așa cum este pentru a cere un “statut particular”. Această concluzie va merita să fie desăvârșită în viitorii ani, dar astăzi prezintă o anumită credibilitate.

⁶ Crimele de onoare iau adesea forma asasinării unei fete de către un membru al familiei. Această crimă vizează preservarea onoarei familiei „murdărite” de un comportament considerat „imoral” sau de un viol al tinerei fete.

⁷ Nu este vorba aici de a pune sub semnul întrebării opera unui om de excepție. Este vorba mai mult de sublinierea conservatorismului succesorilor săi care, din nefericire, nu au știut să continue reformele inițiate de un vizionar, Mustapha Kemal.

CC LICHE Marine / Allemagne

LA PIRATERIE – GRANDE CRIMINALITE EN MER

Le concept de piraterie est souvent associé à l'imaginaire de l'univers de la marine à voile et aux histoires d'aventures. Ceux qui sont conscients du fait que le phénomène de la piraterie existe encore aujourd'hui, ne savent pas, en règle générale, qu'il connaît un essor inégalé. Jamais auparavant on avait répertorié autant d'actes de piraterie qu'au cours des dernières années. La piraterie n'a donc pas disparu avec la marine à voile, bien au contraire. Au cours des dernières décennies, elle semble vivre une renaissance spectaculaire.

Dans le même temps, les pays industrialisés sont de plus en plus dépendants des échanges internationaux de biens de consommation. De cette dépendance naît le besoin élémentaire d'un système de commerce mondial globalement ouvert et d'une libre circulation sur les mers. Dans ce contexte, les chiffres-clés suivants soulignent l'importance que revêt une circulation maritime non perturbée. La part maritime du commerce international croît avec le développement du commerce mondial. Actuellement environ 95 % des échanges internationaux et intercontinentaux de marchandises se font par voie maritime. Un tiers des mouvements de navires ont pour destination ou pour point de départ un port de l'Union européenne. À ceci s'ajoutent au niveau mondial plus de 250 paquebots de croisière, représentant une capacité de transport de près de 270 000 personnes et qui se déplacent tout au long de l'année sur toutes les mers du globe.

La piraterie est un phénomène contemporain et important insuffisamment pris en compte. Surtout, les bases juridiques

et la coopération internationale ne sont pas assez développées.

D'abord il faut présenter les caractéristiques de la piraterie moderne. Ensuite, l'efficacité des moyens existant pour lutter contre elle sera évaluée. Finalement, quelques propositions seront faites pour améliorer la situation actuelle.

Caractéristiques de la piraterie moderne.

Le concept de piraterie

Au sens du droit international, dans le cadre de la Convention sur le droit de la mer¹, la piraterie² poursuit des objectifs d'ordre purement privé, c'est-à-dire l'enrichissement personnel par le vol d'autrui avec recours à la violence. Des actes de violence sur mer, motivés politiquement ou idéologiquement, ne peuvent donc pas, dans les termes de la Convention, être qualifiés de piraterie. De plus, les actes de piraterie ont lieu par définition exclusivement dans des zones maritimes dans lesquelles ne s'appliquent pas les droits de souveraineté d'un État, au-delà des eaux territoriales et des mers côtières, dans la zone dite des 12 milles nautiques. Normalement, la piraterie implique au moins

¹ Convention des Nations unies sur le droit de la mer du 10 décembre 1982, entrée en vigueur le 16 novembre 1994.

² « On entend par piraterie l'un quelconque des actes suivants:

a) tout acte illicite de violence ou de détention ou toute déprédation commis par l'équipage ou des passagers d'un navire agissant à des fins privées, et dirigé:

- contre un autre navire ou contre des personnes ou des biens à leur bord, en haute mer;

- contre un navire, des personnes ou des biens, dans un lieu ne relevant de la juridiction d'aucun État;

b) tout acte de participation volontaire à l'utilisation d'un navire lorsque son auteur a connaissance de faits que ce navire est un navire pirate;

c) tout acte ayant pour but d'inciter à commettre les actes définis aux lettres a) ou b) ou commis dans l'intention de les faciliter. »

deux bâtiments,³ un «navire-abordeur» et un «navire-victime».

L'organisme international de centralisation des actes de piraterie⁴ a élargi la définition de l'acte de piraterie. Il comptabilise toutes les agressions réussies comme les tentatives d'attaque contre tout bâtiment, indépendamment du fait qu'il se trouve dans un port, au mouillage ou en mer.

Typologie et modes opératoires de la piraterie moderne

Dans les faits, il existe deux types de piraterie – « petite » et « grande » piraterie – qui se distinguent non pas juridiquement mais en fonction de l'équipement des pirates, de leurs motivations ou de leurs procédures.

La « petite » piraterie regroupe toutes les attaques que les experts qualifient de piraterie occasionnelle. Pour la plupart, les auteurs sont des habitants des côtes, pauvres et seulement munis d'armes légères, qui s'attaquent à des caboteurs, des voiliers, des yachts et des bateaux de pêche. Ils se hissent à bord des bateaux, menacent l'équipage et repartent avec tout ce qu'ils peuvent emporter. Leur objectif principal est de voler les effets personnels de l'équipage ou le coffre de bord.

La « grande piraterie » concerne les attaques perpétrées contre de gros tankers et cargos qui sont détournés temporairement par des commandos de pirates vers des criques ou des ports isolés. La cargaison y est alors en partie déchargée. C'est là que commence le domaine de la criminalité économique organisée. Ces bandes sont souvent tournées vers l'international, disposent en propre de bâtiments bien équipés et également d'un réseau d'intermédiaires leur permettant de revendre ensuite leur butin. Hormis la vente de la cargaison, on constate une proportion croissante de demandes de rançon auprès des armateurs pour les navires et leurs équipages. Les chiffres non connus, on le suppose, sont particulièrement élevés pour cette variante de la piraterie, car les armateurs sont gravement menacés de voir leurs équipages exécutés si les services de police sont alertés.

Certains pirates, intéressés non seulement par la cargaison mais aussi par le

bâtiment lui-même, vont d'ailleurs plus loin. Ils obligent les marins à quitter le navire ou les abattent de sang-froid. Les navires sont maquillés, dotés de papiers falsifiés⁵ et finalement mis en vente ou proposés sur le marché des charters pour remporter des marchés de fret maritime.

Évolutions les plus récentes et foyers régionaux de piraterie

La fréquence des cas de piraterie recensés varie fortement d'une région à l'autre. Victimes à elles seules de plus de 40% des cas de piraterie enregistrés, les mers de l'est et du sud-est asiatique sont de loin les plus exposées. Le détroit de Malacca est l'un des points les plus chauds⁶. Il totalise environ trente attaques qualifiées de « grande » ou de « capitale ». On recense d'autres points névralgiques dans les mers bordant l'Afrique, le sous-continent indien, l'Amérique centrale et l'Amérique latine. Les estimations actuelles chiffrent le préjudice annuel subi par le commerce mondial à 16 milliards de dollars.

Quantitativement, 325 affaires ont été recensées en 2004 contre 445 en 2003.⁷ De prime abord, il semble qu'on assiste à une légère détente par rapport aux années antérieures. Mais dans le même temps, on constate une recrudescence notable des prises d'otages (plus de 250 en 2004 par rapport à 200 en 2003) et surtout des meurtres (plus de 30 en 2004 pour seulement 21 en 2003)⁸.

En outre, l'absence d'un recensement précis conduit les experts à parler d'un nombre d'incidents jusqu'à trois fois supérieur aux chiffres fournis par les recensements annuels. En fait, nombre de compagnies maritimes ne souhaitent pas déclarer les attaques de piraterie dont elles sont victimes. Elles craignent pour leurs primes d'assurances et veulent éviter les procédures d'enquête souvent longues.

⁵ Les pavillons de Belize et du Honduras sont particulièrement prisés car on peut y faire immatriculer les navires facilement et sans passer par la bureaucratie.

⁶ Pour passer le détroit de Malacca, long de 430 milles nautiques, soit à peine 800 kilomètres, un navire marchand se déplaçant à la vitesse de 15 nœuds a besoin de 29 heures environ.

⁷ Les chiffres des trois premiers trimestres de 2005 restent stables, prenant en compte les effets du tsunami en début d'année.

⁸ Organisation maritime internationale (OMI) : « Compte-rendu annuel 2003 des actes de piraterie » du 27 avril 2004 et « Compte-rendu annuel 2004 des actes de piraterie » du 5 mai 2005.

³ On parle dans ce cas de « two-ships-requirement ».

⁴ Piracy Reporting Center (PRC).

Le risque d'une coopération entre les pirates et les terroristes

En raison de la réduction de la vulnérabilité des cibles terrestres et aériennes suite aux diverses mesures prises après le 11 septembre 2001, les terroristes pourraient maintenant se tourner vers des cibles maritimes. Et bien que les experts tentent d'attirer l'attention sur la nature de ce nouveau danger, les moyens légaux et techniques de nombreux États pour lutter contre le terrorisme, notamment en ce qui concerne un espace maritime difficilement contrôlable, restent à l'état embryonnaire. En l'occurrence, de multiples scénarios de terrorisme maritime sont envisageables.⁹ Il n'est pas à exclure que des terroristes agissent en coopération avec des pirates lors de leurs attaques. Expérimentés, des pirates peuvent par exemple aborder et détourner des bâtiments en tant que « sous-traitants » pour gagner de l'argent, des armes ou autres avantages ou contribuer à la formation de groupes terroristes.

Il ressort que la piraterie est un phénomène difficile à définir, multiforme et assez répandu qui fait peser un risque grave sur la sécurité mondiale. Il s'agit d'évaluer la parade internationale.

Efficacité des mesures actuelles et moyens pour lutter contre la piraterie

La tentative multinationale coordonnée contre la piraterie n'a donné lieu à ce jour qu'à des amorces de solution. Le premier succès remporté en ce sens a été la création du *Piracy Reporting Center* (PRC) à Kuala Lumpur en 1992. Cette autorité civile, compétente en premier lieu pour lutter contre la piraterie dans la région du sud-est asiatique, traite également des actes de piraterie à l'échelle mondiale. Elle a été créée par l'Organisation maritime internationale (OMI) en tant que centre de détection et d'alerte, suite aux plaintes des compagnies maritimes et des compagnies d'assurances quant au manque d'informations sur les actes de piraterie. Le PRC signale les mouvements de navires suspects et les actes de piraterie aux navires se trouvant en mer. En cas d'attaque,

il se met en liaison avec les navires concernés par l'intermédiaire des Centres maritimes de surveillance et de sauvetage (CCMS). De plus, il rédige régulièrement des comptes rendus actualisés sur la situation de la menace pirate, rassemble les informations sur les cas survenus et en fait l'exploitation statistique.

Une action directe de cette autorité à l'encontre de ces pirates n'est évidemment pas possible en raison de la nature de son travail. Au sens de la prévention, de nombreuses mesures prises par le PRC sont sans aucun doute efficaces, de sorte qu'il n'est plus désormais possible de s'en affranchir. Ainsi les mises en garde et les statistiques du PRC sont-elles à la disposition des armateurs et des particuliers pour tracer leur route. Dans le même temps, cette autorité peut prodiguer de l'aide et des consignes de conduite à tenir en cas d'interrogation relative aux actes de piraterie. Toutefois ce principe dépend par nature de la disponibilité des armateurs et souvent de ressources financières limitées dans un contexte commercial concurrentiel. Il n'existe pas de contrainte ou de base juridique visant à mettre en oeuvre les mesures conseillées.

L'effet peut-être le plus bénéfique du travail produit par le PRC est qu'il sensibilise l'opinion publique mondiale au problème de la piraterie et fait ainsi pression sur les gouvernements et les organisations internationales. Les États qui voient se multiplier des actes assimilables à de la piraterie dans leurs eaux territoriales sont ainsi poussés à prendre des mesures plus efficaces dans leur domaine de responsabilité. De même, les États prospères économiquement et les communautés d'États sont incités indirectement à améliorer les mesures destinées à protéger leurs citoyens et leur économie.

Le maillon incontestablement le plus faible de la lutte contre la piraterie réside dans une jurisprudence confuse et surtout non homogène.

De la définition préalablement fournie par le droit international en matière de piraterie, il apparaît qu'un acte de piraterie ne peut être perpétré qu'en haute mer, c'est-à-dire au-delà du domaine de juridiction des États riverains. En conséquence, si de tels actes ont lieu dans les eaux territoriales d'un quelconque État, il ne s'agit pas d'un acte de piraterie au sens du droit international, mais d'actions pénalement

⁹ *Berlin Information Center for Transatlantic Security*: « Pas de protection en cas d'attaques terroristes le long des côtes ? » du 7 février 2004.

répréhensibles au sens de la législation nationale de l'État riverain concerné¹⁰. L'arsenal juridique des nations est multiple et bien trop souvent insuffisant. La plupart du temps, au cours du procès, les actes jugés sont qualifiés de simples vols, blessures corporelles, meurtre, etc. Souvent, les procès, détentions et extraditions sont insuffisamment réglementés. À ces défauts de cadre juridique s'ajoutent aussi dans certains États une carence en matériels et personnel des autorités de sécurité et d'exécution des peines.

Les insuffisances relatives aux poursuites pénales dans les dispositifs juridiques nationaux jouent également lorsque les délits sont perpétrés hors des eaux territoriales, car selon la Convention des Nations unies sur le droit de la mer (article 105), le procès a lieu devant un tribunal du pays dont le bâtiment a arrêté les malfaiteurs.

D'après une autre conception juridique, les pirates en règle générale doivent relever de la juridiction de leur pays d'origine et cela, quel que soit le pays de provenance du navire agressé, de l'équipage ou de la cargaison. Souvent, la nationalité des auteurs de violences n'est pas clairement identifiable. Aux difficultés relatives à la compétence des tribunaux, s'ajoutent des problèmes d'une toute autre nature. Qui doit se charger d'une enquête, et même qui a le droit de mener une telle enquête ?

Face à la piraterie, la communauté internationale ne dispose donc pas d'un dispositif suffisant, notamment sur un plan juridique. Des efforts doivent être entrepris.

Amorces de solution dans la lutte contre la piraterie

Création d'un socle juridique plus solide

Les bases essentielles pour la lutte contre la piraterie et le terrorisme des mers ont été posées par la Convention sur le droit de la mer de Montego Bay et la Convention de Rome, non encore ratifiée. Mais il importe de combler les graves lacunes juridiques évoquées précédemment.

D'abord la définition de la piraterie devrait être étendue au sens du droit

international à tous les actes qui sont perpétrés à l'intérieur des zones de souveraineté des États. Cela est d'autant plus nécessaire qu'environ la moitié des agressions ont lieu dans les eaux territoriales, où la juridiction internationale anti-piraterie ne s'applique pas.

Harmoniser les normes juridiques nationales en matière de poursuites judiciaires serait difficile et assez peu utile. En revanche, il serait particulièrement pertinent de créer une réglementation commune mondiale capable d'indiquer de quelle juridiction nationale ressort chaque acte de piraterie. Car aujourd'hui l'action juridique se heurte à l'imbroglio international qui caractérise la piraterie et la marine marchande (pavillons, équipages multinationaux). Ceci explique en partie pourquoi peu de pirates sont arrêtés et condamnés.

La communauté internationale pourrait se fixer par exemple comme objectif lointain la création d'une cour internationale de justice réservée à la piraterie. De même, elle pourrait mettre en place des tribunaux dont les compétences seraient régionalement limitées. Ces derniers traiteraient alors les actes de piraterie perpétrés dans les eaux internationales ou interviendraient si les tribunaux nationaux se déclaraient, pour quelle que raison que ce soit, incompétents. Dans ce contexte, il faudrait imaginer les diverses formes de pouvoirs à attribuer à de tels tribunaux.

Création d'un corps international de garde-côtes

La plus grande partie des attaques ayant lieu dans les ports, les rades ou les eaux côtières, une intervention internationale est actuellement pratiquement exclue. Les États sont seuls responsables de la sécurité dans leurs eaux territoriales car celles-ci ne relèvent que du domaine de souveraineté de l'État riverain. Les bâtiments de souveraineté d'un pays quelconque¹¹ n'ont pas le droit de pénétrer sans autorisation expresse dans les eaux côtières d'un autre État. Il serait aussi envisageable à l'avenir de créer une sorte de corps international de garde-côtes pour les régions particulièrement touchées par la piraterie. Pour ce qui concerne son statut, sa subordination hiérarchique et son financement, les options les plus diverses sont

¹⁰ Il se dessine toutefois une tendance qui pourrait conduire dans un avenir proche à considérer aussi ces actes comme relevant d'actes de piraterie au sens du droit international. Voir par exemple le compte rendu annuel du Secrétaire général des Nations unies à l'assemblée générale du 30 mars 2000.

¹¹ Bateaux de guerre, des douanes, des garde-côtes.

possibles. Il serait certainement judicieux de recruter les équipages d'un tel corps de garde-côtes dans les États des régions concernées.

Le Japon, archipel extrêmement dépendant de voies de communication maritimes sécurisées, a soumis la proposition de mettre en place dans la région un corps multinational de garde-côtes, directement placé sous l'autorité du Conseil de sécurité des Nations unies ou d'une organisation qui succéderait au *Piracy Reporting Center*. Toutes ces propositions n'ont toutefois été suivies d'aucun effet jusqu'ici en raison des sensibilités et susceptibilités nationales. Seuls l'Indonésie et Singapour ont signé à ce jour un accord bilatéral permettant aux forces navales des deux pays de poursuivre des pirates dans leurs eaux territoriales respectives.

Équipement des navires de dispositifs de sûreté

Le dernier élément permettant de se protéger des pirates repose sur les dispositifs de sûreté équipant les navires eux-mêmes. Ils représentent, au moins à moyen terme, la solution la plus prometteuse, car ils ne sont pas soumis aux procédures administratives compliquées et longues mais relèvent juste de la prévoyance des armateurs.

Étant donné que les équipages sont généralement réduits sur les navires marchands modernes, la solution technologique est prometteuse. On peut acquérir pour à peine 300 dollars des émetteurs discrets qui renseignent en permanence les compagnies maritimes sur la position du navire. Ainsi, il est possible de suivre le cheminement d'un bâtiment détourné. Dans ce domaine au moins, un succès décisif a été remporté et le chiffre des détournements de navires entiers a fortement baissé au cours des dernières années. Le système dit « *Secure Ship* » s'impose aussi de plus en plus comme parade technique. Il s'agit d'une installation technique délivrant une décharge électrique non létale de 9 000 volts aux pirates escaladant le bord. Sur les paquebots de luxe, c'est le système « *Long Range Acoustic Device* » auquel on a de plus en plus fréquemment recours. Ce système est en mesure de tirer précisément sur une cible

une munition acoustique et de contraindre ainsi les agresseurs à la fuite.

Bien sûr les possibilités techniques ne sont pas épuisées à ce jour, loin s'en faut. Il manque cependant l'obligation légale de faire équiper les navires de telles installations. C'est pourquoi, c'est souvent le manque d'initiative privée et finalement l'argent qui entrave une protection technique améliorée contre les attaques de pirates.

Le même problème se pose vis-à-vis des mesures afférentes aux équipages de bord. Le recrutement de personnel supplémentaire compétent, tels que des anciens des Forces spéciales militaires ou policières, serait envisageable. Mais il serait très coûteux. En revanche, entraîner les équipages serait à la fois utile et moins onéreux pour les compagnies maritimes.

Pour lutter efficacement contre la piraterie, il faut donc un enjeu des trois tranches mentionnées : un socle juridique plus solide, une coopération des états dans la forme d'une force de garde-côte multinational et l'utilisation des moyens techniques.

La piraterie est un problème qui n'a rien perdu de son actualité. Le sujet a été longtemps passé sous silence et ce n'est qu'avec le recensement statistique opéré par le PRC depuis 1992 que l'opinion publique mondiale a pu en prendre conscience. De plus, les statistiques sont sous-évaluées car beaucoup de compagnies maritimes ne veulent pas déclarer les actes de piraterie. Mais les possibilités et les conditions juridiques nécessaires à la lutte contre la piraterie ne sont pas encore suffisamment développées et une amélioration rapide ne semble guère probable. Sans la coopération de la communauté des nations, et en son sein des États qui ne disposent pas d'une marine marchande mais profitent néanmoins du commerce maritime, la situation n'évoluera pas.

Il faut donc mettre en place un dispositif international capable de lutter efficacement contre la piraterie moderne. C'est urgent, car après les événements du 11 septembre 2001, une collusion entre la piraterie et le terrorisme ne peut plus être exclue. Elle est même très probable. Il faut maintenant attendre pour savoir quand les attaques contre les navires retiendront autant l'attention que les attaques au sol.

PIRATERIA – MAREA CRIMINALITATE ÎN OCEANE ȘI MĂRI

CC LICHE Marine / Allemagne

Conceptul de piraterie este adesea asociat imaginii vapoarelor cu pânze și poveștilor cu aventuri. Cei care sunt conștienți de faptul că fenomenul pirateriei există încă și astăzi, nu știu, de regulă, că acest fenomen cunoaște o dezvoltare inegală. Niciodată în trecut nu s-au înregistrat atâtea acte de piraterie ca în cursul ultimilor ani. Pirateria nu a dispărut deci odată cu vapoarele cu pânze, dimpotrivă, în cursul ultimilor ani, pare să trăiască o renaștere spectaculoasă.

În același timp, țările industrializate sunt din ce în ce mai dependente de schimburile internaționale de bunuri de consum. Din această dependență se naște nevoia elementară a unui sistem de comerț mondial în întregime deschis și a unei libere circulații pe mare. În acest context, cifrele-cheie următoare subliniază importanța pe care o are o circulație maritimă neperturbată. Partea maritimă a comerțului internațional crește odată cu dezvoltarea comerțului mondial. În prezent, în jur de 95% din schimburile internaționale și intercontinentale de mărfuri se fac pe cale maritimă. O treime din mișcările navelor au ca destinație sau ca punct de plecare un port al Uniunii Europene. La aceasta se adaugă, la nivel mondial, mai mult de 250 de pacheboturi de croazieră, reprezentând o capacitate de transport de aproape 270 000 de persoane și care se deplasează pe tot parcursul anului, pe toate mările globului.

Pirateria este un fenomen contemporan și important, insuficient luat în considerație. Mai ales bazele juridice și cooperarea internațională nu sunt suficient dezvoltate.

Mai întâi trebuie prezentate caracteristicile pirateriei moderne. Apoi, eficacitatea mijloacelor ce există în lupta contra pirateriei va fi evaluată. În fine, se vor

face câteva propuneri pentru ameliorarea situației actuale.

Caracteristicile pirateriei moderne

Conceptul de piraterie

În dreptul internațional, în cadrul Convenției asupra dreptului mării,¹ pirateria² urmărește obiective de ordin strict privat, adică îmbogățirea personalului prin furtul altuia, cu recurgere la violență. Acte de violență pe mare, motivate politic sau ideologic, nu pot fi deci, în termenii Convenției, calificate drept piraterie. În plus, actele de piraterie au loc, prin definiție, exclusiv în zone maritime în care nu se aplică drepturile de suveranitate ale unui stat, dincolo de apele teritoriale și ale mărilor cotiere, în zona numită a celor 12 mile marine. În mod normal, pirateria implică cel puțin două nave,³ o “navă de abordare” și o “navă-victimă”.

Organismul internațional de centralizare a actelor de piraterie a extins definiția pirateriei. El contabilizează toate agresiunile reușite, precum tentativele de atac împotriva oricărei nave, independent de faptul că se află în port, ancorat sau în mare.

Tipologia și modurile de operare ale pirateriei moderne

Există două tipuri de piraterie – «mică» și «marea» piraterie⁴ – care se disting nu

¹ Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării din 10 septembrie 1982, intrată în vigoare la 16 noiembrie 1994.

² Se înțelege prin piraterie unul dintre următoarele acte:

a) orice act ilicit de violență ori de detenție, sau orice act de depozare comise de către echipaj sau de către pasagerii unei nave, acționând în scopuri private și dirijate:

- împotriva unei alte nave sau contra persoanelor și bunurilor acestora de la bord, pe mare;

- împotriva unei nave, a persoanelor sau bunurilor, într-un loc neținând de jurisdicția vreunui stat;

b) orice act de participare voluntară la utilizarea unei nave atunci când autorul său are cunoștință de faptul că această navă este o navă pirat;

c) orice act având ca scop incitarea la comiterea de acte definite la litera a) sau b) ori comise cu intenția de a le facilita”.

³ Se vorbește în acest caz de “two-ships-requirement”.

⁴ Piracy Reporting Center (PRC).

juridic, ci în funcție de echipamentul piraților, motivațiile sau procedurile lor.

«Mica» piraterie grupează toate atacurile pe care experții le califică drept piraterie ocazională. Pentru cei mai mulți, autorii sunt locuitori ai coastelor, săraci și înarmați cu arme ușoare, care atacă nave-cabotier, veliere, yahturi sau vapoare de pescuit. Ei se ridică la bordul navelor, amenință echipajul și pleacă cu tot ce pot duce. Obiectivul lor principal este de a fura efectele personale ale echipajului sau safe-ul de bord.

«Marea» piraterie se referă la atacuri întreprinse împotriva marilor tancuri și cargouri care sunt deturnate temporar de către comandouri de pirați către cricuri și porturi izolate. Încărcătura este în parte descărcată acolo. Acolo începe domeniul criminalității economice organizate. Aceste bande se îndreaptă adesea spre internațional, dispun de nave bine echipate și, de asemenea, de o rețea de intermediari care le permit să-și vândă apoi prada. În afară de vânzarea încărcăturii, se constată o proporție crescândă de cereri de răscumpărare către armatori, pentru nave și echipaje. Cifrele fiind necunoscute, se presupune sunt foarte mari pentru această variantă de piraterie, căci armatorii sunt grav amenințați că își vor vadea echipajele executate dacă serviciile poliției sunt alertate.

Anumiți pirați, interesați nu numai de încărcătură dar și de nava însăși, merg de altfel mai departe. Ei obligă marinarii să părăsească nava sau îi omoară cu sânge rece. Navele sunt machiate, dotate cu acte falsificate⁵ și, în final, sunt puse în vânzare sau propuse pe piața șantierelor pentru a aduce fraht maritim.

Evoluțiile cele mai recente și focarele regionale de piraterie

Frecvența cazurilor de piraterie recensate variază mult de la o regiune la alta. Victime a mai mult de 40% din cazurile de piraterie înregistrate, mările est și sud-est asiatice sunt de departe cele mai expuse. Strâmtoarea Malacca este unul dintre punctele cele mai calde.⁶ Ea totalizează în jur de treizeci de atacuri calificate drept «mari» sau

«capitale». Se recenzează alte puncte nevralgice în mările ce mărginesc Africa, subcontinentul indian, America Centrală și America Latină. Estimările actuale cifrează prejudiciul anual suferit de comerțul mondial la 16 miliarde de dolari.

Cantitativ, 325 de afaceri au fost recensate în 2004, față de 445 în 2003.⁷ La o primă abordare, se pare că asistăm la o ușoară destindere în raport cu anii precedenți. Dar în același timp, se constată o recrudescență notabilă a luării de ostatici (mai mult de 260 în 2004, în raport cu 200 în 2003) și mai ales ucideri (mai mult de 30 în 2004, față de numai 21 în 2003).⁸

Printre altele, absența unui recensământ precis determină experții să vorbească de un număr de incidente de trei ori mai mare decât cifrele furnizate de recensămintele anuale. De altfel, numeroase companii maritime nu vor să declare atacurile de piraterie ale căror victime sunt. Ele se tem pentru primele lor de asigurare și vor să evite procedurile de anchetă adesea lungi.

Riscul unei cooperări între pirați și teroriști

Pentru reducerea vulnerabilității ținutelor teroriste și aeriene ca urmare a diverselor măsuri luate după 11 septembrie 2001, teroriștii ar putea acum să se îndrepte spre ținutele maritime. Și deși experții încearcă să atragă atenția asupra naturii acestui nou pericol, mijloacele legale și tehnice ale numeroase state pentru a lupta împotriva terorismului, în special în ceea ce privește spațiul maritim dificil de controlat, rămân în faza embrionară. Astfel, multiple scenarii de terorism maritim sunt de avut în vedere.⁹ Nu este exclus ca teroriștii să acționeze în cooperare cu pirații, în timpul atacurilor. Experimentați, pirații pot, de exemplu, să abordeze și să deturneze nave ca «sub-participanți» pentru a câștiga bani, arme sau alte avantaje, sau pot să contribuie la formarea de grupuri teroriste.

Reiese că pirateria este un fenomen dificil de definit, multiform și destul de răspândit, care face să apese un risc grav

⁵ Pavilioanele din Belize și din Honduras sunt în mod particular căutate, căci aici se pot face înmatriculări de nave în mod ușor și fără birocrație.

⁶ Pentru a trece prin strâmtoarea Malacca, lungă de 430 de mile nautice sau aproximativ 800 de km, o navă de mărfuri ce se deplasează cu viteză de 15 noduri are nevoie de aproximativ 29 de ore.

⁷ Cifrele din primele trei trimestre din 2005 rămân stabile, luând în considerare efectele tsunami de la începutul anului.

⁸ Organizația Maritimă Internațională (OMI): "Bilanțul anual pe 2003 al actelor de piraterie" din 27 aprilie 2004 și "Bilanțul anual din 2004 al actelor de piraterie" din 5 mai 2005.

⁹ Berlin Information Center for Transatlantic Security: "Fără protecție în cazul atacurilor teroriste de-a lungul coastelor?" din 7 februarie 2004.

asupra securității mondiale. Este vorba de evaluarea paradei internaționale.

Eficiența măsurilor actuale și mijloacele de luptă împotriva pirateriei

Tentativa multinațională coordonată împotriva pirateriei nu a dat loc astăzi decât unor soluții de moment. Primul succes obținut în acest sens a fost crearea *Piracy Reporting Center* (PRC) la Kuala Lumpur în 1992. Această autoritate civilă, competentă în primul rând în lupta împotriva pirateriei în regiunea de sud-est asiatică, tratează și acte de piraterie la scară mondială. Ea a fost creată de Organizația Maritimă Internațională (OMI) ca centru de detecție și de alertă, ca urmare a plângerilor companiilor maritime și a companiilor de asigurări împotriva lipsei de informații privind actele de piraterie. PRC semnalează mișcările navelor suspecte și actele de piraterie navelor care se găsesc pe mare. În caz de atac, el intră în legătură cu navele în cauză prin intermediul Centrelor maritime de supraveghere și de salvare (CCMS). În plus, el redactează în mod regulat rapoarte actualizate privind situația amenințării pirat, adună informații privind cazurile survenite și exploatarea statistică.

O acțiune directă a acestei autorități împotriva piraților nu este posibilă din cauza naturii muncii sale. În sensul prevenirii, numeroase măsuri luate de PRC sunt fără îndoială eficiente, astfel că nu mai este posibil de acum încolo să se renunțe la ele. Astfel atenționările și statisticile (PRC) sunt la dispoziția armatorilor și a particularilor pentru a-și trasa ruta. În același timp, această autoritate poate oferi ajutor și sfaturi privind comportamentul de adoptat în caz de interogare referitoare la actele de piraterie. Cu toate acestea, acest principiu depinde de natura disponibilității armatorilor și, adesea, de resursele financiare limitate într-un context comercial concurențial. Nu există constrângere sau bază juridică vizând punerea în aplicare a măsurilor recomandate.

Efectul, poate, cel mai benefic al muncii realizate de PRC este că sensibilizează opinia publică mondială față de problema pirateriei și face astfel presiune asupra guvernelor și organizațiilor internaționale. Statele care văd multiplicându-se acte asimilate pirateriei în apele lor teritoriale sunt astfel determinate să

ia măsuri mai eficiente în domeniul lor de responsabilitate. De asemenea, statele prospere economic și comunitățile de state sunt incitate indirect să amelioreze măsurile destinate a proteja cetățenii și economia lor.

Veriga cea mai slabă în lupta contra pirateriei rezidă incontestabil în jurisprudența confuză și mai ales neomogenă.

Din definiția prealabilă furnizată de dreptul internațional în materie de piraterie, este evident că un act de piraterie nu poate avea loc decât în largul mării, adică dincolo de jurisdicția statelor riverane. În consecință, dacă astfel de acte au loc în apele teritoriale ale unui stat oarecare, nu este vorba de un act de piraterie în termenii dreptului internațional, ci de acțiuni blamabile penal în termenii legislației naționale a respectivului stat riveran.¹⁰ Arsenalul juridic al națiunilor este multiplu și foarte adesea insuficient. În majoritatea timpului, în cursul proceselor, actele judecate sunt calificate drept simple furturi, răniri corporale, crime etc. Adesea, procesele, detențiile și extrădările sunt insuficient reglementate. La aceste defecte de cadru juridic se adaugă, de asemenea, în anumite state, o carență de material și personal a autorităților de securitate și de executare a pedepselor.

Insuficiențele legate de urmărirea penală în dispozițiile juridice naționale au de asemenea un rol când delictul are loc în afara apelor teritoriale, căci, după Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării (articolul 105), procesul are loc în fața unui tribunal al țării, a cărei navă a arestat răufăcătorii.

După o altă concepție juridică, de regulă, pirații trebuie să țină de jurisdicția țării lor de origine și aceasta, oricare ar fi țara de proveniență a navei agresate, a echipajului sau a încărcăturii. Adesea, naționalitatea autorilor faptelor nu este clar identificabilă. Dificultăților referitoare la competența tribunalelor li se adaugă probleme de o cu totul altă natură. Cine trebuie să se însărcineze cu ancheta și chiar cine are dreptul de a conduce o astfel de anchetă?

Față de piraterie, comunitatea internațională nu dispune deci de un dispozitiv suficient, mai ales pe plan juridic. Trebuie să se întreprindă eforturi.

¹⁰ Se distinge totodată o tendință care ar putea să conducă într-un viitor apropiat la a considera aceste acte ca fiind acte de piraterie în sensul dreptului internațional. A se vedea, spre exemplu, Bilanțul anual al Secretarului General al Națiunilor Unite al adunării generale din 30 martie 2000.

Începuturi de soluționare în lupta contra pirateriei

Crearea unui soclu juridic mai solid

Bazele esențiale pentru lupta contra pirateriei și a terorismului în mări și oceane au fost puse de Convenția asupra dreptului mării de la Montego Bay și de Convenția de la Roma, neratificate încă. Da, este important să se acopere gravele lacune juridice evocate mai sus.

Mai întâi, definiția pirateriei ar trebui extinsă în termenii dreptului internațional la toate actele care sunt săvârșite în interiorul zonelor de suveranitate ale statelor. Aceasta este cu atât mai necesar cu cât în jur de jumătate din agresiuni au loc în apele teritoriale, acolo unde jurisdicția internațională antipirat nu se aplică.

Armonizarea normelor juridice naționale în materie de urmărire juridice ar fi dificilă și destul de puțin utilă. În schimb, ar fi cu deosebire pertinent să se creeze o reglementare comună mondială, capabilă să indice de care jurisdicție națională ține fiecare act de piraterie. Căci astăzi acțiunea juridică se lovește de confuzia internațională care caracterizează pirateria și marina comercială (pavilioane, echipaje multinaționale). Aceasta explică în parte de ce puțini pirați sunt arestați și condamnați.

Comunitatea internațională ar putea, de exemplu, să fixeze ca obiectiv îndepărtat crearea unei curți internaționale de justiție rezervată pirateriei. De asemenea, ar putea să creeze tribunale ale căror competențe ar fi regional limitate. Acestea din urmă ar trata atunci actele de piraterie săvârșite în apele internaționale sau ar interveni dacă tribunalele naționale s-ar declara, pentru oricare motiv, incompetente. În acest context, ar trebui imaginate diverse forme de puteri de atribuit unor astfel de tribunale.

Crearea unui corp internațional de pază de coastă

Pentru cea mai mare parte a atacurilor care au loc în porturi, rade sau ape cotiere, o intervenție internațională este în prezent practic exclusă. Statele singure sunt responsabile de securitate în apele lor teritoriale, căci acestea țin doar de domeniul de suveranitate al statului riveran. Navele ce țin de suveranitatea unui stat oarecare¹¹ nu au

dreptul de a pătrunde fără autorizație expresă în apele cotiere ale altui stat. Ar fi astfel de avut în vedere crearea în viitor a unui fel de corp internațional de pază de coastă pentru regiunile atinse în special de piraterie. În ceea ce privește statutul său, subordonarea sa ierarhică și finanțarea, sunt posibile opțiunile cele mai diverse. Ar fi cu siguranță judicios de a recruta echipajele unui astfel de corp de pază a coastelor din statele regiunilor respective.

Japonia, arhipelag extrem de dependent de căi de comunicație maritime securizate, a ridicat propunerea de a instala în regiune un corp multinațional de pază de coastă, plasat direct sub autoritatea Consiliului de securitate al Națiunilor Unite sau a unei organizații care ar succeda lui *Piracy Reporting Center*. Toate aceste propuneri nu au fost totuși urmate de niciun efect până acum din motiv de sensibilități și susceptibilități naționale. Doar Indonezia și Singapore au semnat un acord bilateral ce permite forțelor navale ale celor două țări să urmărească pirații în apele teritoriale respective.

Echiparea navelor cu dispozitive de siguranță

Ultimul element care permite protejarea de pirați se sprijină pe dispozitive de siguranță ce echipează navele înseși. Ele reprezintă, cel puțin pe termen mediu, soluția cea mai promițătoare, căci nu sunt supuse procedurilor administrative complicate și lungi, ci țin doar de prevederea armatorilor.

Dat fiindcă echipajele sunt în general reduse pe navele comerciale moderne, soluția tehnologică este promițătoare. Se pot obține, pentru doar 300 de dolari, emițători discreți care informează în permanență companiile maritime asupra poziției navei. Astfel, este posibil să se urmărească drumul unui vapor deturnat. În acest domeniu, cel puțin, un succes decisiv a fost obținut și cifra deturnărilor de nave a scăzut foarte mult în ultimii ani. Sistemul numit « Secure Ship » se impune din ce în ce mai mult și ca paradă tehnică. Este vorba de o instalație tehnică ce trimite o descărcare electrică neletală de 9 000 de volți către pirații care escaladează bordul. Pe pachetoturile de lux s-a recurs din ce în ce mai mult la sistemul « Long Range Acoustic Device ». Acest sistem este în măsură să tragă cu precizie asupra unei ținte o muniție acustică și să constrângă astfel agresorii să fugă.

¹¹ Vapoare de război, vameș, gărzi de coastă.

Bineînțeles că posibilitățile tehnice nu sunt epuizate în prezent. Lipsesc totuși obligația legală de a echipa navele cu astfel de instalații. De aceea, adesea lipsa de inițiativă privată și în final banii împiedică o protecție tehnică îmbunătățită împotriva atacurilor piraților.

Aceeași problemă se pune față de măsurile aferente echipajelor de bord. Recrutarea personalului suplimentar competent din foștii membri ai forțelor speciale militare sau polițiști, se impune. Dar ar fi foarte costisitor. În schimb, antrenarea echipajelor ar fi în același timp utilă și mai puțin scumpă pentru companiile maritime.

Pentru a lupta eficient împotriva pirateriei, trebuie deci o miză a celor trei elemente menționate: un soclu juridic mai solid, o cooperare a statelor sub forma unei forțe de pază de coastă multinaționale și utilizarea mijloacelor tehnice.

Pirateria este o problemă care nu a pierdut nimic din actualitate. Subiectul a fost

mult timp trecut sub tăcere și doar odată cu recensământul operat de PRC din 1992 opinia publică mondială l-a putut afla. În plus, statisticile sunt subevaluate, căci multe companii maritime nu vor să declare actele de piraterie. Dar posibilitățile și condițiile juridice necesare luptei contra pirateriei nu sunt încă suficient dezvoltate și o ameliorare rapidă nu pare posibilă. Fără cooperarea comunității națiunilor și în cadrul ei a unor state care nu dispun de o marină comercială, dar profită totuși de comerțul maritim, situația nu va evolua.

Trebuie deci pus în funcțiune un dispozitiv internațional capabil să lupte eficient împotriva pirateriei moderne. Este urgent căci, după evenimentele din 11 septembrie 2001, o înțelegere secretă între piraterie și terorism nu poate fi exclusă. Ea este chiar probabilă. Trebuie acum să așteptăm pentru a ști când atacurile împotriva navelor vor reține tot atât atenția ca atacurile la sol.

LES INITIATIVES POUR LE RENFORCEMENT DES CAPACITES DE MAINTIEN DE LA PAIX EN AFRIQUE SUBSAHARIENNE: ENJEUX ET PERSPECTIVES

LCL MBOW Armée de terre / Sénégal

Dans le cadre de la gestion des conflits en Afrique, de nombreux pays occidentaux, au premier rang desquels les Etats-Unis, la France et le Royaume-Uni ont pris des initiatives historiques visant à renforcer les capacités africaines de maintien de la paix. L'objectif est de préparer l'engagement de forces africaines ou interafricaines sur le continent dans ce domaine. Des conférences politico-militaires aux exercices multilatéraux, en passant par la formation et le soutien opérationnel des contingents, ces initiatives tentent de s'adapter au contexte africain marqué par une recrudescence des conflits internes aux multiples causes.

En effet, face à des situations de plus en plus complexes, sur un continent où les foyers de tensions sont nombreux, les pays africains sont dépourvus de capacités de réaction rapide, malgré un réservoir de forces significatif. L'expérience a montré que le manque de moyens de projection est également une contrainte majeure liée à leur insuffisance ou à la lenteur de la mobilisation par des pays contributeurs qui n'ont, ni un processus décisionnel commun, ni les mêmes intérêts.

Or, la mise en œuvre des programmes RECAMP (Renforcement des capacités africaines de maintien de la paix) par la France depuis 1998, A.C.R.I (Initiative de Réaction aux Crises en Afrique) et actuellement ACOTA (Assistance pour la formation et l'entraînement aux opérations d'urgence) par les Etats-Unis, ainsi que l'intervention directe du Royaume-Uni en Sierra Leone en 2000, sont autant d'exemples qui soulèvent la question de la responsabilité

de ces grandes puissances dans le règlement des conflits en Afrique.

Aussi, à la lumière des enseignements tirés de la mise en application des principaux programmes, apparaît-il légitime de s'interroger sur les évolutions possibles dans le cadre du partenariat avec l'Union africaine.

Même si, au plan pratique les initiatives de réaction aux crises en Afrique sont mises en œuvre séparément et différemment par les divers pays contributeurs, il apparaît que le partenariat entre les acteurs africains, européens et non européens, évolue vers un élargissement qui, bien maîtrisé, permet de mettre en adéquation les objectifs définis et les moyens nécessaires à leur réalisation.

En effet, après avoir décrit les circonstances dans lesquelles se déroulent les opérations de maintien ou d'imposition de la paix en Afrique subsaharienne, il s'agira de mettre en évidence la quintessence des différentes initiatives de renforcement des capacités et les perspectives d'évolution possibles.

Le contexte actuel

En premier lieu, le manque d'autonomie des pays africains en matière d'engagement pour le maintien de la paix est aujourd'hui une réalité incontestable. Pour des raisons historiques, culturelles et surtout celles liées à l'attachement des Etats à leur souveraineté, la plupart des armées africaines sont confinées dans des missions classiques de sécurisation et de défense de leur intégrité territoriale. Des moyens modestes, très souvent acquis dans le cadre de la coopération avec les anciennes puissances coloniales ou d'accords bilatéraux avec l'ancienne Union des républiques

socialistes soviétiques, ont servi à cette fin, sans qu'un renouvellement capacitaire ne soit effectué en cohérence avec les besoins opérationnels d'aujourd'hui. Du coup, à partir de 1990, année référentielle de la recrudescence des conflits internes, toutes les armées se sont retrouvées avec des moyens vétustes et surtout inadaptés au maintien de la paix.

En outre, le marasme économique, la fin de la guerre froide et la disparition du bloc soviétique constituent autant de facteurs qui justifient difficilement l'opportunité des plans d'équipement et leur réalisation. Dans le domaine du maintien de la paix, le dynamisme du Sénégal et du Ghana a été salué par les instances internationales, mais force est de constater que ces deux pays n'ont jamais pu engager séparément l'équivalent d'une brigade dotée de moyens de commandement, d'appui et de soutien autonomes. De même, le Nigeria dispose de capacités non négligeables, mais n'a pu participer à la mission de la CEDEAO en Côte d'Ivoire en décembre 2002, à cause de ces engagements précédents au Libéria et en Sierra Léone pour un coût de l'ordre de 8 milliards de dollars.¹

Face à cette situation, on peut légitimement se demander si les interventions directes des anciennes puissances coloniales ou des Etats-Unis peuvent constituer une alternative. En effet, suite à l'échec des actions conjointes des forces onusiennes et de la CEDEAO en Sierra Leone entre 1999 et 2000, le Royaume-Uni est intervenu directement pour aider au rétablissement de l'autorité politique centrale, mission que l'ONU s'était fixée initialement. Cette intervention a été certes décisive, mais il faudrait l'inscrire dans un cadre particulier et exceptionnel qui découlait des intérêts britanniques en Sierra Leone² et de la volonté de sortir l'ONU de son enlisement dans ce pays. Actuellement, des interventions de cette nature ne sont pas définitivement exclues des scénarios possibles mais elles semblent de plus en plus rares en raison de la sensibilité des opinions publiques occidentales, mais

aussi du fait de l'implication plus importante des organisations régionales et sous-régionales africaines dans le règlement des conflits en Afrique. Dans cette optique, ce qui est considéré par certains comme un désengagement des anciennes puissances coloniales pour les questions africaines pourrait *a contrario* être interprété comme une exigence de non-ingérence et une option d'engagement indirect, en appui de ces organisations. Les initiatives de l'Union africaine pour la résolution du conflit au Darfour (Soudan) mettent en évidence des actes concrets, découlant d'une nouvelle prise de conscience.

Dès lors, l'ONU, dont la responsabilité principale est le maintien de la paix et de la sécurité internationale doit être la référence. En effet, l'aval du Conseil de sécurité donné sous la forme d'une résolution constitue un facteur de légitimité. Mais il faudrait reconnaître que cette organisation est aujourd'hui écartelée face à des besoins croissants et multiformes. En effet, depuis le mois d'octobre 2005, le nombre de personnels militaires des Nations unies en Afrique subsaharienne est estimé à environ 61 000 (contre un effectif de 31.500 en novembre 2003) dont 11 500 observateurs. Cet effectif pourrait encore augmenter pour la République Démocratique du Congo (RDC) en application de la Résolution 1565 du 1er octobre 2004³. Il semble irréaliste d'imaginer que l'ONU puisse continuer sur cette lancée. Il est à craindre ainsi, une réduction du nombre de casques bleus et des opérations à facettes multiples; l'ONU pourrait alors les remplacer par des missions de surveillance, plus modestes et plus spécialisées⁴.

En résumé, l'impression qui se dégage est que l'ONU agit en « arrière-garde » comme une simple force de stabilisation agissant après une intervention directe ou celle d'une organisation sous-régionale. La présence de l'ONU en Sierra Léone jusqu'en décembre 2005 et en Côte d'Ivoire actuellement, justifie cette assertion. Le contexte ainsi décrit, reste marqué par des

¹ Au nom de la CEDEAO, le Nigeria avait engagé environ 4000 hommes au Libéria en août 1990 dans le cadre de l'ECOWAS monitoring Group (ECOMOG).

² Sur décision du Premier ministre Tony Blair, l'armée britannique est intervenue en Sierra Léone en mai 2000 avec 800 hommes.

³ Occasional paper : La gestion des crises en Afrique subsaharienne, le rôle de l'UE (page 13) par Fernand A FARIA.

⁴ Rapport des Nations unies sur le maintien de la paix en Afrique. Site : www.un.org.

réalités incontestables : les pays africains manquent d'autonomie, les interventions directes constituent une exception et non la règle. Enfin, l'ONU malgré ses efforts, a des moyens limités.

A la lumière de ce constat, il apparaît légitime de se demander si, pour relever les nouveaux défis, les programmes bilatéraux initialement destinés à pallier le manque d'autonomie des pays africains peuvent désormais entrer en synergie avec l'Union européenne et l'OTAN (Organisation du Traité de L'Atlantique Nord)⁵. Avant d'analyser cette nouvelle donne, commençons d'abord par une brève analyse du contenu des programmes.

Des programmes qui se caractérisent surtout par leurs diversités

Dans le contexte décrit précédemment, les programmes conçus par les pays occidentaux peuvent apporter un début de réponse. Le niveau d'engagement financier et politique qui les sous-tend et les aspects qu'ils privilégient sont très variables. Il faudrait d'abord souligner que la France et le Royaume-Uni s'appuient sur les forces et les équipes pré positionnées dans les anciennes colonies pour mettre en œuvre respectivement les programmes RECAP et APTSP (*African Peacekeeping Training Support Program*) ou le CPIA (*Conflict Prevention Initiative for Africa*).

Ces programmes privilégient la formation et l'entraînement des militaires africains qui, pourtant, ont déjà acquis pour la plupart une formidable expérience du maintien de la paix sur différents théâtres. Depuis 1998, le programme RECAP organise tous les deux ans des cycles majeurs d'entraînement, mais les équipements devenus vétustes doivent être renouvelés. Par ailleurs, les Etats-Unis ont développé leurs programmes ACRI, ACOTA et WASP (*West Africa Stabilisation Program*), comprenant plusieurs volets : formation, entraînement, prévention des conflits, renforcement des capacités de lutte contre le terrorisme et renforcement des relations entre civils et militaires.

Ainsi, les programmes américains ont évolué dans le temps et dans l'espace, mais on peut constater qu'ils sont essentiellement destinés à des pays qui semblent satisfaire aux critères de démocratie, de respect des droits de l'homme, avec un engagement formel aux côtés des Etats-Unis pour la lutte contre le terrorisme. A titre d'exemple, le plan de lutte contre le terrorisme en Afrique orientale a bénéficié de 100 millions de dollars en 2003, contre 10 millions pour le nouveau programme ACOTA qui est de moindre envergure que sa défunte sœur ACRI, arrivée à terme en 2002⁶.

A l'analyse, il est avéré que les programmes privilégient la formation et l'entraînement, domaine essentiel mais pas suffisamment exhaustif pour conférer aux contingents une bonne aptitude opérationnelle. Il importe que les contingents soient entraînés sur les équipements et ensuite projetés sur les théâtres, dans toute la mesure du possible, avec ces mêmes matériels. En août 2005, une équipe canadienne a entraîné au Sénégal des équipes africaines sur le type d'engin blindé léger que le Canada vient de mettre à la disposition des troupes de l'Union africaine (UA) déployées au Darfour. Cette nouvelle initiative du Canada relance ainsi l'idée de la création de bases logistiques en Afrique, proposée en 1995 par le Royaume-Uni. Il convient de souligner que cette question a encore été soulevée en septembre 2005 à Bruxelles, par Monsieur Armand De Decker. Ce dernier a suggéré la création en Afrique centrale, d'une grande base militaire commune à l'Union africaine et à l'Union européenne. Selon lui « une telle infrastructure permanente, bien équipée et entretenue permettrait de poursuivre et d'approfondir le processus de formation et d'entraînement des forces armées africaines selon les critères les plus élevés d'efficacité, d'opérationnalité et d'éthique⁷ ». Mais le problème de la responsabilité du stockage des matériels est encore latent car les pays

⁶ *Occasional paper* : La gestion des crises en Afrique subsaharienne, le rôle de l'UE (page 28) par Fernand A. FARIA.

⁷ Armand De Decker a exercé la Présidence de l'Assemblée de l'Union de l'Europe occidentale de décembre 2003 à juillet 2004. Il a fait cette déclaration à l'occasion de la conférence organisée à Bruxelles par l'assemblée de l'Union de l'Europe occidentale (U.E.O.) sur « Le maintien de la paix en Afrique subsaharienne : une approche concrète ».

⁵ OTAN regroupe 26 pays membres : Allemagne, Belgique, Canada, Danemark, Espagne, Estonie, Etats-Unis, France, Grèce, Hongrie, Islande, Italie, Lettonie, Lituanie, Luxembourg, Norvège, Pays-Bas, Pologne, Portugal, République Tchèque, Roumanie, Royaume-Uni, Slovaquie, Slovaquie, Turquie.

contributeurs semblent privilégier la prise en compte par un Etat et non par une organisation régionale.

Ainsi, en raison de l'insuffisance des moyens, le passage de la phase d'entraînement à la phase d'engagement est réalisé difficilement, entraînant souvent des retards de mise en place et de déploiement des contingents africains. C'est également le lieu de souligner qu'une simple juxtaposition sans liaison des divers programmes ne saurait pallier cette difficulté. Dans le court terme, il n'y a véritablement pas de mécanisme conçu pour appliquer une solution multilatérale à cette question. A moyen et long terme, une mise en commun des ressources destinées au maintien de la paix en Afrique, permettrait d'accélérer le processus de génération des forces. Dès lors, il semble opportun de viser la complémentarité des programmes de manière à éviter les chevauchements et les doublons. C'est pourquoi, en mai 1997, les Etats-Unis, la France et le Royaume-Uni ont pris l'engagement politique d'une meilleure coordination à travers l'initiative trilatérale « P-3 »⁸. Malgré la volonté affichée, les mesures de coordination apparaissent encore difficiles à mettre en application.

En tout état de cause, la recherche de la cohérence pourrait se situer dans la «spécialisation» des programmes qui par réalisme, ne peuvent prendre en compte plusieurs domaines simultanément. De ce fait, la vision globale, la spécialisation, le multilatéralisme et la complémentarité des programmes semblent être des fondamentaux nécessaires à l'élargissement et à la consolidation du partenariat avec l'Union africaine.

**«Européanisation» ou
«internationalisation» des initiatives et
soutien direct à l'Union africaine : une
nouvelle donne?**

La stratégie de l'UE visant à concilier sécurité et développement durable en Afrique subsaharienne, s'inscrit dans le cadre d'une volonté politique des Etats de l'UE de gérer en commun les problèmes de sécurité sur ce continent. De ce fait, l'élargissement des programmes de renforcement des capacités africaines de maintien de la paix en partenariat avec les organisations africaines, constitue un objectif majeur dont la

réalisation devrait être partagée entre les acteurs européens, africains et non africains.

En effet, dans le contexte actuel, un élargissement des initiatives de gestion des crises semble être nécessaire pour mener des opérations multinationales d'évacuation ou de maintien de la paix voire des actions humanitaires notamment dans une perspective de solidarité européenne et de partenariat euro-africain. Aussi, serait-il opportun de relever rapidement quelques défis majeurs.

D'abord, partant des acquis du concept RECAMP, l'Union européenne pourrait s'approprier le modèle en l'élargissant et en le mettant en cohérence avec la nouvelle stratégie euro-africaine de développement⁹. Il semble que les Etats-Unis, le Royaume-Uni, la Belgique, le Portugal, la Suisse, le Canada ainsi que des acteurs multilatéraux comme l'ONU, le groupe des huit pays les plus industrialisés du monde (G8) ont décidé de soutenir la mise en œuvre du concept pour le doter de moyens plus conséquents. Le succès de l'opération « Artémis » menée par l'UE en République Démocratique du Congo en 2003, avec la France comme nation cadre et le soutien matériel et financier octroyé par l'UE et l'OTAN aux troupes de l'Union africaine au Darfour (Soudan) sont des exemples qui montrent que la synergie entre partenaires peut se concrétiser malgré les différences de conception ou d'approche.

Ensuite, l'élargissement du concept est une garantie de complémentarité entre d'une part, les pays européens et d'autre part entre l'UE et l'OTAN. Par exemple, une complémentarité est à rechercher entre le concept RECAMP qui est une initiative globale de formation, d'entraînement et de soutien opérationnel des troupes africaines et le programme ACOTA, essentiellement orienté vers l'entraînement au niveau des états-majors de bataillon et de brigade. Ceci, aurait l'avantage de déterminer en commun et en liaison avec les partenaires africains des objectifs d'entraînement adaptés aux besoins des cadres et de la troupe. Aujourd'hui, compte tenu de l'expérience acquise par les troupes africaines dans le domaine du

⁸ Rapport des Nations unies sur le maintien de la paix en Afrique (page 8). Site : www.un.org.

⁹ Communication de la commission au conseil, au parlement européen et au comité économique et social européen sur la stratégie de l'UE en Afrique. Bruxelles, le 12 octobre 2005.

maintien de la paix, l'accent devrait être mis sur la préparation des cadres à travailler dans les cellules de planification et en état-major, en attendant la mise en place par les organisations sous-régionales des forces en attente. C'est pourquoi, le forum de l'institut des hautes études de défense nationale sur le continent africain (FICA), qui regroupe des cadres militaires africains de haut niveau et les conférences politico-militaires du cycle RECAMP, suscite un grand intérêt.

De surcroît, une approche globale de la question du renforcement des capacités africaines de maintien de la paix constitue un préalable pour définir en commun des priorités, optimiser les moyens et susciter la participation d'un plus grand nombre d'acteurs africains et non africains. En effet, l'approche multilatérale par le biais des organisations africaines doit évoluer vers une meilleure appropriation africaine des différentes initiatives pour la prévention et la résolution des crises sur le continent. Cette appropriation par l'UA, est d'autant plus nécessaire qu'elle permettra de susciter l'adhésion des partenaires et de déboucher à terme sur une relative autonomie des pays africains en matière de maintien ou d'imposition de la paix.

Du côté de l'UA enfin, il est urgent d'accélérer le processus de génération des forces en attente au niveau des quatre sous-régions de l'Afrique subsaharienne, chacune dotée d'un état-major *ad hoc* avec des moyens de commandement et de communication autonomes. Dans cette perspective, la CEDEAO a décidé lors de son 10ème Conseil de défense et de sécurité, de la mise sur pied d'une brigade de maintien de la paix qui devrait participer à deux exercices majeurs (un exercice de poste de commandement et un autre avec troupes) organisés par les forces françaises du Cap-Vert en 2006 et 2007. Au-delà des aspects opératifs et tactiques, il est tout aussi important de formaliser le processus décisionnel au niveau politico-militaire, de disposer d'un concept et d'une doctrine d'emploi de cette force afin qu'elle puisse agir dans la légalité avec transparence et efficacité.

En définitive, les initiatives de réponse aux crises en Afrique évoluent vers un élargissement du partenariat entre les

différents acteurs, qui, de plus en plus, manifestent la volonté d'améliorer les capacités africaines de maintien de la paix. L'engagement d'une force de l'UA au Darfour témoigne d'une ferme détermination des Etats africains soutenus par l'UE, l'OTAN, le Canada ainsi que d'autres partenaires, chacun s'impliquant dans un ou plusieurs domaines du soutien opérationnel. C'est cette volonté d'élargissement qu'il convient de consolider pour créer les conditions d'un multilatéralisme sous-tendu par des actions efficaces et transparentes.

En effet, l'initiative « P-3 » entre les Etats-Unis, la France et le Royaume-Uni pourrait être élargie à d'autres pays européens et non européens qui continuent de participer aux efforts de paix et de sécurité en Afrique subsaharienne. L'UA, elle aussi consciente de ses capacités limitées et de ses responsabilités pour la stabilité sur le continent, pourrait également renforcer ses actions diplomatiques auprès des Etats qui sont encore réticents pour les convaincre de la nécessité d'une appropriation et d'une consolidation des initiatives existantes. En effet, l'état final recherché étant l'autonomie des pays africains, elle ne pourrait se réaliser avec les seuls moyens des programmes RECAMP, ACOTA ou APTSP, qui aujourd'hui devraient être insérés dans une stratégie globale de sécurité et de stabilité de l'Afrique en partenariat avec l'UA et les organisations sous-régionales. La CEDEAO qui a déjà accumulé un capital d'expérience du maintien de la paix, à la suite des conflits du Libéria, de la Sierra Leone et de la Côte d'Ivoire, devra renforcer sa coopération avec les organisations sœurs d'Afrique centrale et du sud, pour susciter l'appui mutuel, voire la mise en commun des capacités de réponse aux crises.

La nécessité d'une plus grande implication de toutes les organisations africaines semble d'autant plus pertinente qu'il est illusoire de croire que l'UE, encore préoccupée par les divergences au sein de la communauté, les problèmes économiques de ses nouveaux membres et l'instabilité dans les Balkans, puisse continuer à consacrer plus de ressources pour la sécurité en Afrique subsaharienne. Même si elle en a la volonté, elle n'en aura pas toujours les moyens.

INIȚIATIVELE PENTRU ÎNTĂRIREA CAPACITĂȚILOR DE MENȚINERE A PĂCII ÎN AFRICA SUBSAHARIANĂ: MIZĂ ȘI PERSPECTIVE

LCL MBOW Armée de terre / Sénégal

În cadrul gestionării conflictelor în Africa, numeroase țări occidentale și în primul rând Statele Unite, Franța și Marea Britanie au luat inițiative istorice vizând întărirea capacităților africane de menținere a păcii. Obiectivul este pregătirea angajării forțelor africane sau interafricane pe continent în acest domeniu. De la conferințe politico-militare la exerciții multilaterale, trecând prin formare și sprijin operațional al contingentelor, aceste inițiative încearcă să se adapteze la contextul african marcat de o recrudescență a conflictelor interne cu multiple cauze.

Într-adevăr, în fața unor situații din ce în ce mai complexe, pe un continent în care focarele de tensiuni sunt numeroase, țările africane sunt lipsite de capacități de reacție rapidă, în ciuda unui rezervor de forțe semnificativ. Experiența a arătat că lipsa de mijloace de proiecție este, de asemenea, o constrângere majoră legată de insuficiența lor sau de încetineala mobilizării de către țările contribuabile care nu au nici un proces decizional comun, nici aceleași interese.

Ori punerea în aplicare a programelor RECAMP (Întărirea capacităților africane de menținere a păcii) de către Franța în 1998, ACRI (Inițiativa de Reacție la Crize în Africa) și actual ACOTA (Asistența pentru formarea și antrenamentul pentru operații de urgență) de către Statele Unite, ca și intervenția directă a Marii Britanii în Sierra Leone în 2000 sunt tot atâtea exemple care ridică problema responsabilității acestor mari puteri în reglementarea conflictelor în Africa.

De aceea, în lumina învățămintelor trase din punerea în aplicare a principalelor programe, pare legitim să ne interogăm asupra

evoluțiilor posibile în cadrul parteneriatului cu Uniunea Africană.

Chiar dacă, în plan practic, inițiativele de reacție la crize sunt puse în aplicare separat și diferit de diverse țări contribuabile, este evident că parteneriatul între actori africani, europeni și neeuropeni evoluează către o extindere care, bine stăpânită, permite adecvarea obiectivelor definite și a mijloacelor necesare realizării lor.

Într-adevăr, după descrierea circumstanțelor în care se desfășoară operațiile de menținere a păcii sau de impunere a păcii în Africa subsahariană, va trebui să se pună în evidență chintesența diferitelor inițiative de întărire a capacităților și perspectivele de evoluție posibile.

Contextul actual

În primul rând, lipsa de autonomie a țărilor africane în materie de angajament pentru menținerea păcii este astăzi o realitate incontestabilă. Din motive istorice, culturale și mai ales cele legate de atașamentul statelor la suveranitatea lor, cea mai mare parte a armatelor africane sunt izolate în misiuni clasice de securizare și de apărare a integrității lor teritoriale. Mijloace modeste, foarte adesea dobândite în cadrul cooperării cu fostele puteri coloniale sau din acorduri bilaterale cu fosta URSS, au servit acestui scop, fără ca o înnoire capacitară să se fi efectuat în coerență cu nevoile operaționale de astăzi. De aceea, din 1990, an de referință al recrudescenței conflictelor interne, toate armatele s-au regăsit cu mijloace depășite și mai ales inadaptate la menținerea păcii.

De altfel, marasmul economic, sfârșitul Războiului Rece și dispariția blocului sovietic constituie tot atâția factori care justifică cu greu oportunitatea planurilor de echipament și

realizarea lor. În domeniul menținerii păcii, dinamismul Senegalului și al Ghanei a fost salutat de instanțele internaționale, dar este necesar să constatăm că aceste două țări nu au putut angaja niciodată separat echivalentul unei brigăzi dotate cu mijloace de comandament, cu sprijin cu foc și logistic autonome. De asemenea, Nigeria dispune de capacități deloc de neglijat, dar nu a putut participa la misiunea CEDEAO în Coasta de Fildeș în decembrie 2002, din cauza angajamentelor precedente în Liberia și Sierra Leone pentru un cost de ordinul a 8 miliarde de dolari.¹

În fața acestei situații, ne putem întreba dacă intervențiile directe ale fostelor puteri coloniale sau ale Statelor Unite pot constitui o alternativă. Într-adevăr, ca urmare a eșecului acțiunilor unite ale forțelor ONU și ale CEDEAO în Sierra Leone între 1999 și 2000, Regatul Unit a intervenit direct pentru a ajuta la restabilirea autorității politice centrale, misiune pe care și-o fixase inițial ONU. Această intervenție a fost cu siguranță decisivă, dar ar trebui înscrisă într-un cadru particular și excepțional ce decurgea din interesele britanice în Sierra Leone² și din voința ONU de a ieși din înămolirea ei în această țară. În prezent, intervențiile de această natură nu sunt excluse definitiv din scenariile posibile, dar par din ce în ce mai rare datorită sensibilității opiniilor publice occidentale, dar și datorită implicării mai importante a organizațiilor regionale și subregionale africane în reglementarea conflictelor din Africa. În această optică, ceea ce este considerat de către unii ca o dezangajare din partea fostelor puteri coloniale față de problemele africane ar putea fi *a contrario* interpretat ca o cerință a noningerinței și o opțiune de angajare indirectă, în sprijinul acestor organizații. Inițiativele Uniunii Africane pentru rezolvarea conflictului de la Darfour (Sudan) scot în evidență acte concrete ce decurg din o nouă considerare.

De acum, ONU, a cărei responsabilitate principală este menținerea păcii și a securității internaționale, trebuie să fie referință. Într-adevăr,

girul Consiliului de securitate, dat sub forma unei rezoluții, constituie un factor de legitimitate. Dar ar trebui recunoscut că această organizație este astăzi împărțită în fața nevoilor crescânde și multiforme. Într-adevăr, din luna octombrie 2005, numărul efectivelor militare ale Națiunilor Unite în Africa subsahariană este estimat la circa 61 000 (față de un efectiv de 31 500 în noiembrie 2003) din care 11 500 observatori. Acest efectiv ar putea să mai crească pentru Republica Democrată Congo (RDC), ca aplicare a Rezoluției 1565 din 1 octombrie 2004³. Pare irealist de imaginat că ONU poate continua pe această linie. Este, de asemenea, de temut o reducere a numărului de căști albastre și de operații cu fațete multiple; ONU ar putea atunci să le înlocuiască cu misiuni de supraveghere, mai modeste și mai specializate⁴.

În rezumat, impresia care se degajă este că ONU acționează în “ariergardă” ca o simplă forță de stabilizare ce acționează după o intervenție directă sau ca cea a unei organizații subregionale. Prezența ONU în Sierra Leone până în decembrie 2005 și în Coasta de Fildeș, în prezent, justifică această afirmație. Contextul, astfel descris, rămâne marcat de realități incontestabile: țările africane nu au autonomie, intervențiile directe constituie excepția și nu regula, în fine, ONU, în ciuda eforturilor sale, are mijloace limitate.

În lumina acestei constatări, apare legitima întrebare dacă, pentru a face față unor noi provocări, programele bilaterale inițial destinate să suplinească lipsa de autonomie a țărilor africane pot, de acum încolo, să intre în sinergie cu Uniunea Europeană și OTAN⁵. Înainte de a analiza acest lucru, să începem mai întâi cu o scurtă analiză a conținutului programelor.

Programe care se caracterizează mai ales prin diversitate

În contextul precedent descris, programele concepute de țările occidentale pot

¹ În numele CEDEAO, Nigeria angajase în jur de 4 000 de oameni în Liberia în august 1990 în cadrul ECOWAS monitoring Group (ECOMOG).

² La decizia primului ministru, Tony Blair, armata britanică a intervenit în Sierra Leone în mai 2000 cu 800 de oameni.

³ Occasional paper : Gestionarea crizelor în Africa subsahariană, rolul UE (pag. 13) de Fernand a Faria.

⁴ Raportul Națiunilor Unite asupra menținerii păcii în Africa, în www.un.org.

⁵ OTAN grupează 26 de țări membre: Germania, Belgia, Canada, Danemarca, Spania, Estonia, Statele Unite, Franța, Grecia, Ungaria, Islanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Republica Cehă, România, Regatul Unit, Slovacia, Slovenia, Turcia.

aduce un început de răspuns. Nivelul de angajament financiar și politic ce le susține și aspectele pe care ele le privilegiază sunt foarte variabile. Ar trebui mai întâi subliniat că Franța și Regatul Unit se sprijină pe forțele și echipele prepoziționate în fostele colonii pentru a pune în aplicare programele RECAMP și APTSP (African Peacekeeping Training Support Program) sau CPIA (Conflict Prevention Initiative for Africa).

Aceste programe privilegiază pregătirea și antrenarea militarilor africani care totuși au dobândit deja în majoritate o formidabilă experiență în menținerea păcii în diferite teatre. Din 1998, programul RECAMP organizează la fiecare doi ani cicluri majore de antrenament, dar echipamentele devenite depășite trebuie înnoite. De altfel, Statele Unite și-au dezvoltat programele ACRI, ACOTA și WASP (West Africa Stabilisation Program), care cuprind mai multe aspecte: pregătire, antrenament, prevenirea conflictelor, întărirea capacităților de luptă contra terorismului și întărirea relațiilor dintre civili și militari.

Astfel, programele americane au evoluat în timp și spațiu, dar se poate constata că ele sunt destinate în mod esențial țărilor ce par să satisfacă criteriile democrației, ale respectului drepturilor omului, cu o angajare formală alături de Statele Unite în lupta împotriva terorismului. Ca exemplu, planul de luptă contra terorismului în Africa Orientală a beneficiat de 100 de milioane de dolari în 2003, față de 10 milioane pentru noul program ACOTA care este de mai mică anvergură decât defuncta sa soră ACRI, încheiată în 2002⁶.

Efectuându-se o analiză, s-a adeverit că programele privilegiază formarea și antrenamentul, domeniu esențial, dar nu suficient de exhaustiv pentru a conferi contingentelor o bună aptitudine operațională. Este important ca aceste contingente să fie antrenate pe echipamente și apoi deplasate în teatre, cât mai posibil, cu aceeași tehnică. În august 2005, o echipă canadiană a antrenat în Senegal echipe africane pe tipul de vehicul blindat ușor, pe care Canada tocmai l-a pus la dispoziția trupelor din Uniunea Africană (UA), desfășurate la Darfour. Această nouă inițiativă

a Canadei relansează astfel ideea creării de baze logistice în Africa, propusă în 1995 de către Regatul Unit. Se cuvine subliniat că această problemă a mai fost ridicată în septembrie 2005 la Bruxelles, de către domnul Armand de Decker. Acesta din urmă a sugerat crearea în Africa Centrală a unei mari baze militare comune Uniunii Africane și Uniunii Europene. După opinia sa, “o astfel de infrastructură permanentă, bine echipată și întreținută, ar permite urmărirea și aprofundarea procesului de pregătire și antrenare a forțelor armate africane după criteriile cele mai înalte de eficiență, de operaționalitate și de etică”⁷. Dar problema responsabilității stocajului de tehnică este încă latentă, căci țările contribuabile par să privilegieze luarea în calcul de către un stat și nu de către o organizație regională.

Astfel, din cauza insuficienței mijloacelor, trecerea de la faza de antrenament la faza de angajament se realizează cu greutate, antrenând adesea întârzieri în amplasarea și desfășurarea contingentelor africane. Este, de asemenea, locul să subliniem că o simplă juxtapunere fără legătură a diverselor programe n-ar putea depăși această dificultate. Pe termen scurt, nu există într-adevăr un mecanism conceput pentru a aplica o soluție multilaterală la această problemă. Pe termen mediu și lung, o punere în comun a resurselor destinate menținerii păcii în Africa ar permite accelerarea procesului de generare de forțe. Pare oportun să se vizeze complementaritatea programelor pentru a evita încălecările și dublările. De aceea, în mai 1997, Statele Unite, Franța și Regatul Unit au luat angajamentul politic al unei mai bune coordonări ca urmare a inițiativei trilaterale ”P-3”⁸. În ciuda voinței afișate, măsurile de coordonare par încă dificil de pus în aplicare.

În orice caz, căutarea coerenței ar putea să se situeze în “specializarea” programelor care, din realism, nu pot lua în calcul mai multe domenii simultan. De aceea, viziunea globală, specializarea, multilateralismul și complementaritatea programelor par să fie

⁶ Occasional paper: Gestionarea crizelor în Africa subsahariană, rolul UE (pag. 28) de Fernand a Faria.

⁷ Armand de Decker a exercitat președinția Adunării Uniunii Europene Occidentale din decembrie 2003 până în iulie 2004. El a făcut această declarație cu ocazia conferinței organizate la Bruxelles de Adunarea Uniunii Europene Occidentale (UEO) privind “Menținerea păcii în Africa subsahariană: o abordare concretă.”

⁸ Raportul Națiunilor Unite asupra menținerii păcii în Africa (p. 8) în www.un.org

fundamente necesare lărgirii și consolidării parteneriatului cu Uniunea Africană.

***“Europenizare” sau “internaționalizare”
a inițiativelor și sprijin direct Uniunii
Africane :o nouă problemă?***

Strategia Uniunii Europene ce vizează să împace securitatea și dezvoltarea durabilă în Africa subsahariană, se înscrie în cadrul unei voințe politice a statelor din UE de a gestiona în comun problemele de securitate pe acest continent. De aceea, extinderea programelor de întărire a capacităților africane de menținere a păcii în parteneriat cu organizațiile africane, constituie un obiectiv major a cărui realizare ar trebui împărțită între actorii europeni, africani și neafricani.

Într-adevăr, în contextul actual, o extindere a inițiativelor de gestionare a crizelor pare fi necesară pentru a efectua operații multinaționale de evacuare sau de menținere a păcii, chiar umanitare, în special într-o perspectivă de solidaritate europeană și de parteneriat euro-african. De aceea, ar fi oportună relevarea rapidă a câtorva provocări majore.

Mai întâi, plecând de la ce s-a dobândit din conceptul RECAMP, Uniunea Europeană ar putea să-și însușească modelul extinzându-l și punându-l în acord cu noua strategie euro-africană de dezvoltare⁹. Se pare că Statele Unite, Regatul Unit, Belgia, Portugalia, Elveția, Canada, precum și actori multilaterali precum ONU, grupul celor opt țări cele mai industrializate din lume (G 8) au decis să susțină punerea în aplicare a conceptului pentru a-l dota cu mijloace mai consecvente. Succesul operațiunii “Artemis” duse de UE în Republica Democrată Congo în 2003, cu Franța ca națiune cadru și sprijinul material și financiar oferit de UE și OTAN trupelor Uniunii Africane la Darfour (Sudan) sunt exemple care arată că sinergia dintre parteneri se poate concretiza în ciuda diferențelor de concepție sau de abordare.

Apoi, extinderea conceptului este o garanție de complementaritate între țările europene pe de o parte, și între UE și OTAN pe de altă parte. De exemplu, o

complementaritate este de căutat între conceptul RECAMP, care este o inițiativă globală de pregătire, antrenament și sprijin operațional al trupelor africane și programul ACOTA, orientat în mod esențial către antrenamentul la nivel de stat-major de batalion și brigadă. Aceasta ar avea avantajul de a determina în comun și în legătură cu partenerii africani obiectivele de antrenament adaptate la nevoile cadrelor și ale trupei. Astăzi, ținând cont de experiența dobândită de trupele africane în domeniul menținerii păcii, accentul ar trebui pus pe pregătirea cadrelor ce lucrează în celulele de planificare și în statul major, așteptând amplasarea de către organizațiile subregionale a forțelor în așteptare. De aceea, forumul Institutului de Înalte Studii de Apărare Națională pe continentul african (FICA), ce grupează cadre militare africane de nivel înalt, și conferințele politico-militare din ciclul RECAMP suscită un mare interes.

În plus, o abordare globală a problemei întăririi capacităților africane de menținere a păcii constituie un preambul pentru a defini în comun prioritățile, pentru a optimiza mijloacele și pentru a suscita participarea unui număr mai mare de actori africani și neafricani. Într-adevăr, abordarea multilaterală prin intermediul organizațiilor africane trebuie să evolueze spre o mai bună însușire africană a diferitelor inițiative pentru prevenirea și rezolvarea crizelor pe continent. Această însușire de către UA este cu atât mai necesară cu cât ea va permite suscitarea aderării partenerilor și ajungerea la termen la o relativă autonomie a țărilor africane în materie de menținere sau impunere a păcii.

În fine, în ceea ce privește UE este necesar să accelereze procesul de generare de forțe în așteptare, la nivelul celor patru subregiuni subsahariene, fiecare dotată cu un stat major *ad-hoc*, cu mijloace de comandă și de comunicare autonome. În această perspectivă, CEDEAO a decis, cu ocazia celui de-al 10-lea Consiliu de apărare și securitate, înființarea unei brigăzi de menținere a păcii, care ar trebui să participe la două exerciții majore (un exercițiu de post de comandă și un altul cu trupe) organizate de forțele franceze din Capul Verde în 2006 și 2007. Dincolo de aspectele operative și tactice, este tot atât de

⁹ Comunicare a comisiei în consiliu, la Parlamentul european și la Comitetul economic și social european privind strategia UE în Africa. Bruxelles, 12 octombrie 2005.

important de a formaliza procesul decizional la nivel politico-militar, de a dispune de un concept și de o doctrină de folosire a acestei forțe pentru ca ea să poată acționa în legalitate, cu transparență și eficiență.

În definitiv, inițiativele de răspuns la crize în Africa evoluează spre o extindere a parteneriatului între diferiți actori, care, din ce în ce mai mult, își manifestă voința de a îmbunătăți capacitățile africane de menținere a păcii. Angajarea unei forțe UA la Darfour dovedește o fermă determinare a statelor africane susținute de UE, OTAN, Canada, ca și de alți parteneri, fiecare implicându-se în unul sau mai multe domenii de sprijin operațional. Această voință de extindere trebuie consolidată pentru a crea condițiile unui multilateralism susținut de acțiuni eficiente și transparente.

Într-adevăr, inițiativa “P-3” între Statele Unite, Franța și Regatul Unit ar putea fi extinsă la alte țări europene și neeuropene care continuă să participe la eforturile de pace în Africa subsahariană. UA, și ea conștientă de capacitățile ei limitate și de responsabilitățile sale în stabilitatea pe continent, ar putea să-și întărească acțiunile diplomatice pe lângă state care mai sunt

reticente pentru a le convinge de necesitatea unei apropieri și a unei consolidări a inițiativelor existente. Într-adevăr, stadiul final urmărit fiind autonomia țărilor africane, ea nu s-ar putea realiza doar cu mijloacele programelor RECAMP, ACOTA sau APTSP, care astăzi ar trebui să fie inserate într-o strategie globală de securitate și stabilitate a Africii în parteneriat cu UA și organizațiile subregionale. CEDEAO, care a acumulat deja un capital de experiență în menținerea păcii, ca urmare a conflictelor din Liberia, Sierra Leone și Coasta de Fildeș, va trebui să-și întărească cooperarea cu organizațiile surori din Africa Centrală și de Sud, pentru a suscita sprijin mutual, chiar punerea în comun a capacităților de răspuns la crize.

Necesitatea unei mai mari implicări a tuturor organizațiilor africane pare cu atât mai pertinentă cu cât este iluzoriu a crede că UE, încă preocupată de divergențele din cadrul comunității, de problemele economice ale noilor săi membri și de instabilitatea în Balcani, poate să continue consacrarea mai multor resurse pentru securitate în Africa subsahariană. Chiar dacă ea dorește acest lucru, nu va avea întotdeauna mijloacele să o facă.

OPERATIILE MILITARE DE STABILITATE. ÎNTREBUINȚAREA ARTILERIEI

Lieutenant-colonel DANIEL DUMITRU *Forces terrestres/ Roumanie*

Résumé:

L'utilisation de l'artillerie dans les opérations de stabilité sera toujours limitée par les défis de l'environnement où elles se déroulent et elles sont déterminées par les règles spécifiques appliquées aux opérations conventionnelles (au combat armé).

Dans ces conditions il est difficile de trouver l'idée ou le modèle général valable pour cette utilisation: pas seulement l'artillerie mais aussi les autres armes qui sont caractérisées par certaines limitations dans l'utilisation de la violence afin de toucher l'état finale désiré.

Schimbările geopolitice și economice actuale ce implică redefinirea puterilor mondiale, interacțiunile dintre state apărute ca urmare a nevoilor de resurse energetice, sărăcia, recrudescența naționalismului și proliferarea armelor au crescut frecvența conflictelor interstatale, în care sunt implicate forțele armatele.

În evoluția fenomenului militar contemporan, statele democratice au impus folosirea unor noi practici de control al situațiilor de criză și conflict, astfel încât instrumentului militar i-au fost adăugate, pe lângă funcția tradițională de a duce și câștiga războiul, misiunea de a asigura menținerea păcii naționale, regionale și globale, precum și de a descuraja războiul.

Specialiștii și analiștii militari americani tratează întrunit operațiile pentru pace și operațiile militare altele decât războiul sub denumirea de “**operații de stabilitate**”¹.

Operațiile militare de stabilitate pot include elemente atât ale operațiilor de luptă, cât și ale celor ce nu presupun lupta, desfășurate în timp de pace, criză, precum și în situații de război.

Această categorie de acțiuni se desfășoară atunci când celelalte măsuri luate au fost incapabile să determine îmbunătățirea unei situații sau încetarea ostilităților și reprezintă o modalitate eficientă de a utiliza forța și

amenințarea cu forța. Deși similare ca mod de executare cu cele din timp de război, obiectivul final al operațiilor militare de stabilitate îl constituie împiedicarea confruntării armate și promovarea păcii.

Operațiile de stabilitate sunt generate de apariția unor crize/amenințări și au aspectul unor “*acțiuni de răspuns*”. Amenințarea se poate manifesta în interior sau poate viza un partener, în ambele cazuri acționându-se printr-o reacție rapidă, de preîntâmpinare, realizându-se, în același timp, descurajarea forței care amenință stabilitatea internă sau externă.

Uneori, prezența forțelor este necesară pentru respectarea înțelegerilor postconflict sau pentru prevenirea degenerării crizei în război.

De asemenea, spre deosebire de operațiile clasice, care se supun legiților războiului, operațiile de stabilitate presupun un set de reguli specifice, denumite **reguli de angajare (ROE)**, care sunt mult mai restrictive.

Strategia Militară a României subliniază că “*participarea la operațiile multinaționale de sprijin al păcii, potrivit angajamentelor internaționale, este una dintre misiunile strategice de bază ale Forțelor Armate pentru starea de pace*”².

Unul dintre principiile de bază ale operațiilor de stabilitate, **flexibilitatea** este dată de capacitatea forței de a îndeplini altă sarcină,

¹ FM 3-40/100-40, para 2-3, 2-4.

² Strategia Militară a României, Editura Militară, 2001.

dacă este necesar, sau de a se adapta rapid la situațiile nou apărute în teatru.

Forțele armate pot executa operațiile de stabilitate înaintea ostilităților, în situații de criză, pe timpul ostilităților și după ostilități. *Înaintea ostilităților* operațiile de stabilitate sunt concentrate asupra descurajării sau prevenirii conflictului. *În situații de criză*, ele pot soluționa un conflict potențial sau pot preveni escaladarea. *Pe timpul ostilităților*, ele pot ajuta la împiedecarea generalizării conflictului, pot acorda asistență și pot încuraja partenerii. *După ostilități*, operațiile de stabilitate pot asigura un mediu de securitate care permite autorităților civile să preia controlul. Forțele armate pot executa următoarele tipuri de operații de stabilitate³: controlul armamentelor; combaterea terorismului; sprijinul operațiilor antidrog; impunerea sancțiunilor; impunerea zonelor de excludere (aeriană, maritimă, sau terestră); asistență umanitară; asistență acordată altor națiuni; operații de evacuare a necombatanților; sprijinul militar acordat autorităților civile; operațiile de pace; operațiile de recuperare (căutare-salvare-evacuare); demonstrațiile de forță; protecția navigației; loviturile cu caracter limitat și raidurile.

Luând drept criteriu tocmai modul în care e implicată/folosită forța, operațiile pot fi clasificate în trei mari părți:

- operații care nu implică folosirea forței sau amenințarea cu forța;
- operații care presupun folosirea forței sau amenințarea cu folosirea ei;
- operații simultane.

Operațiile care nu presupun utilizarea forței sau amenințarea cu folosirea forței sunt acele operații care prin utilizarea unor forțe militare pe timp de pace ajută la realizarea unui climat în care tensiunile dintre națiuni sunt ținute sub pragul critic al unui conflict sau război și în același timp e menținută influența organizațiilor internaționale (ONU, OSCE) și a cerințelor juridice ale dreptului internațional.

În această categorie de operațiuni putem include: asistență umanitară; controlul armamentului; operații împotriva traficului de droguri; evacuarea necombatanților într-un mediu permisiv.

Totodată poate constitui o alternativă la întrebuițarea forței folosind: descurajarea;

amenințarea cu folosirea forței; întrebuițarea forței neletale.

Descurajarea. Prezența unor unități dotate cu armament greu – artilerie poate fi suficientă pentru a demonstra capacitatea de luptă de care dispune contingentul.

Necesitatea de a menține un înalt nivel al abilităților artileriei terestre în timpul unor astfel de operațiuni necesită un program de instruire cuprinzător, care să includă trageri. O astfel de instruire demonstrează capacitatea de reacție a artileriei către fracțiunile beligerante, care pot fi invitate ca observatori, sporind astfel credibilitatea intimidării.⁴

Amenințarea cu folosirea forței. În situațiile în care descurajarea pur și simplu nu funcționează, poate fi necesară trecerea la amenințarea clară cu întrebuițarea forței și folosirea anumitor capacități de luptă, inclusiv a artileriei. În acest caz trebuie luate în calcul anumite aspecte, astfel:

- nu trebuie făcută o amenințare care nu se poate traduce concret într-o acțiune de luptă, în mod cert;
- întrebuițarea artileriei constituie un salt calitativ în întrebuițarea forței și implică o escaladare a nivelului de violență;
- amenințarea cu folosirea forței rămâne în ordinea priorităților, penultima resursă de care dispune contingentul pentru atingerea scopului.

Întrebuițarea neletală a forței reprezintă aplicarea forței militare astfel încât să fie posibil a se atinge scopurile propuse în mandat, acționându-se totodată cu respect pentru viața umană, pentru construcții și pentru mediul ambiant. Îmbunătățește capacitatea de a conduce misiunile, mai ales când aceste misiuni sunt desfășurate în condiții de menținere a controlului asupra populației, de neutralizare a luptătorilor amestecați printre populația pașnică ș.a.m.d.

Utilizarea fumului cu efect neletal sau cu efect de avariere redus, a proiectilelor de iluminare sau a muniției de manevră pot descuraja facțiunile aflate în război sau pot să le influențeze cursul acțiunilor.

³ Gl.It.Eugen Bădălan, Gl.It.Valentin Arsenie, Gl.bg.Dumitru Alexiu, Tratat de tactică militară, vol.II, p.175.

⁴ NATO FIELD ARTILLERY TACTICAL DOCTRINE, AArtyP – 5, Sept 2001, Cap. VIII.

Operațiile de stabilitate desfășurate cu folosirea forței sau amenințarea cu forța.

După cum se prezintă climatul actual de securitate, în pofida eforturilor depuse de comunitatea internațională pentru promovarea păcii, este evident că încă mai există destule diferențe de natură istorică, religioasă sau etnică, atât în interiorul unor state, cât și la nivel regional sau subregional, ce pot genera conflicte armate sângeroase.

Atunci când alte instrumente ale "puterii naționale" sau "ale puterii colective" (ONU sau organizații regionale) sunt insuficiente sau incapabile să influențeze sau să stopeze deteriorarea unor situații potențiale de conflict, apare ca unică soluție "amenințarea cu folosirea forței, sau chiar folosirea forței ca ultimă instanță".

Sprijinirea obiectivelor naționale sau internaționale, cu scopul descurajării războiului și al revenirii la starea de pace este orientarea primordială pentru astfel de situații.

Este o categorie de operații, deosebit de sensibilă, pentru națiunea (statul) sau națiunile care se implică în rezolvarea conflictului, întrucât, nevoite să desfășoare acțiuni de luptă, inerent se vor produce pierderi, uneori nu tocmai ușor de justificat opiniei publice.

„Forțele destinate acționează pe baza unui **mandat** și a **regulilor de angajare** stabilite de către organizația sub egida căreia participă. Mandatul trebuie să prevadă: scopul operației, mărimea și tipul forțelor cu care va contribui fiecare țară, termenii și condițiile pe care țara gazdă intenționează să le impună asupra prezenței forței sau misiunii și funcțiile pe care forța de menținere a păcii trebuie să le îndeplinească”.⁵

În această categorie se pot înscrie următoarele tipuri de operații: *operațiile de pace; loviturile cu caracter limitat; raidurile; impunerea de sancțiuni; sprijinul militar acordat autorităților civile; operațiile de evacuare; combaterea terorismului.*

Întrebuințarea artileriei în cadrul operațiilor de stabilitate de genul celor enumerate mai sus implică riscuri și amenințări deosebite, ce trebuie a fi analizate foarte bine.

În planificarea compunerii și echipării forței ce participă la astfel de operații, decizia

întrebuințării tehnicii grele (tancuri și artilerie) trebuie să țină seama de următoarele aspecte: gradul de securitate ce se vrea atribuit forței; semnalul ce se vrea transmis prin posibilitatea întrebuințării acestor arme; obiectivele prevăzute în mandatul dat/cerut de organizația internațională.

În unele cazuri, aceste aspecte pot genera divergențe, o forță echipată cu armament greu și în măsură să îndeplinească misiuni de luptă de mare intensitate ar putea fi percepută ca o amenințare sau ca o provocare. Din contră, o forță echipată cu tehnică ușoară poate să nu fie în măsură să îndeplinească cu eficacitate misiunile de luptă ordonate, ca atare, credibilitatea sa poate fi compromisă și poate fi supus riscurilor de a slăbi sau a pierde capacitatea îndeplinirii misiunii prevăzută în mandatul primit.

Operațiile de pace sunt acțiuni militare care se desfășoară în sprijinul eforturilor diplomatice, în scopul stabilirii și menținerii păcii și al ajungerii la soluții politice, pe termen lung, ale conflictelor⁶. Acestea sunt conduse imparțial în sprijinirea unui mandat al ONU sau OSCE și includ operații de menținere a păcii (PK – PEACE KEEPING) și operații de impunere a păcii (PE – PEACE ENFORCEMENT).

Operațiile de menținere a păcii-PK sunt, de regulă, întreprinse (desfășurate) conform *Capitolului VI* al Cartei ONU, cu consimțământul tuturor părților principale implicate în conflict, cu scopul de a monitoriza și facilita implementarea unui acord de pace.

Operațiile de impunere a păcii-PE sunt coercitive în natura lor și sunt întreprinse (desfășurate) conform *Capitolului VII* al Cartei ONU, atunci când consimțământul oricăreia dintre părțile principale implicate în conflict este incert / nesigur. Sunt desemnate să mențină și să restabilească pacea sau să impună prin forță termenii /condițiile specificate în mandat.

„Este crucial de înțeles că înainte de a lansa orice operație de sprijin al păcii (Peace Support Operation-PSO) trebuie să existe o pace care să fie impusă sau menținută. Dacă nu s-a ajuns la nici o înțelegere de pace și o

⁵ Doctrina Forțelor Terestre, FT-I, 2001, art. 363.

⁶ Cf. Joint Pub. 3-07, Joint Doctrine for Military Operation Other Than War, 1995, p.III-12.

forță militară este angajată, forța va intra *de facto* în război”.⁷

Întrebuințarea forței în operațiunile de stabilitate implică uneori și activități de luptă clasice, dar și obligă la o analiză corectă a situației, cu scopul de a garanta simultan cerințele de securitate ale contingentului și atingerea obiectivelor. În orice operațiune de pace întrebuințarea forței este permisă numai pentru autoapărare, oricare altă situație de întrebuințare a forței trebuie autorizată explicit în mandat. Întrebuințarea fără a fi necesară, dar și excesivă sau irațională a forței, produce efecte negative pentru imparțialitatea și pentru credibilitatea misiunii, provoacă dezechilibrarea consensului și poate duce la sporirea violenței în întreaga zonă de operații. Această situație compromise atingerea obiectivelor finale, ducând, în unele cazuri, la eșuarea misiunii.

Când se întrebuințează forța, criteriile care stau la baza întrebuințării ei sunt: *precizia* (cu scopul de a lovi selectiv și cu eficacitate sursa amenințării, evitând pagubele colaterale); *reacția imediată* (se traduce în demonstrarea eficienței și a voinței, contribuind la minimizarea pagubelor); *proporționalitatea* (adaptând răspunsul la tipul de atac suferit se evită escaladarea conflictului).

Pentru a proteja forțele aliate, **sprijinul prin foc al artileriei** poate: să descopere, să lovească și să neutralizeze armele beligeranților; să nu permită forțelor beligerante să exercite observarea și să deplaseze armele; atunci când este oportun, să lovească forțele beligerante cu foc precis asupra unei ținte observate; să limiteze probabilitatea unei acțiuni ostile prin intimidare, prin desfășurarea fățișă a unei forțe potențiale.

Avându-se în vedere că pentru întrebuințarea armamentului greu, în general, trebuie notificări speciale încă din faza de pregătire a unei operații de stabilitate (cel puțin dacă acestea nu se desfășoară simultan cu unele operații clasice), întrebuințarea artileriei se va face gradual și numai dacă situația conflictuală se va agrava, existând riscul ca aceste operații să treacă în spectrul celor care caracterizează războiul. În această idee, se vor folosi subunitățile de artilerie din organica forțelor luptătoare, în mod special aruncătoarele și mijloacele antiblindate, datorită mobilității ridicate a acestora și a faptului că pot executa trageri precise prin ochire directă și, nu în

ultimul rând, datorită faptului că logistica acestor forțe se realizează mult mai ușor. Aceste subunități vor putea acționa fie din poziții de tragere în cadrul sistemului general de apărare a unui obiectiv sau pot fi date în întărire unor elemente de manevră ale forțelor luptătoare, care acționează în condiții de izolare sau independență.

O planificare eficientă a modului de întrebuințare a artileriei terestre este condiționată de „existența unui stat major de Artilerie Terestră în cadrul oricărui cartier general multinațional și, dacă este posibil, acesta să fie singurul /unicul coordonator al mijloacelor de sprijin prin foc în zonele operaționale”.⁸

Dacă situația o va impune, ulterior se pot folosi și subunități și unități de artilerie calibru mare (obuziere, aruncătoare de proiectile reactive), care pot acționa în mod similar (în mod deosebit artileria autopropulsată) sau din baze de foc pentru a asigura cu foc o zonă determinată.

Când amenințarea cea mai mare din partea inamicului este infanteria ușoară, grupurile paramilitare (gherilele) sau grupurile de cercetare-diversiune și subunitățile (unitățile) de artilerie nu pot însoți forțele luptătoare, sprijinul cu foc se poate realiza din baze de foc și/sau poziții de tragere fortificate. Acestea pot fi întrebuințate și în operațiile convenționale, dar această tehnică este mai mult recomandată pentru operațiile de stabilitate.

Baza de foc reprezintă o poziție de tragere puternic fortificată și apărată atât cu forțele și mijloacele subunității de artilerie, cât și de subunități de forțe luptătoare date în întărire acestora sau pe care urmează să le sprijine, fiind asemănătoare cu un punct de sprijin pregătit în mod deosebit pentru a putea face față atacurilor terestre. De regulă, cantitatea de artilerie care se va dispune într-o astfel de bază este de nivel baterie de artilerie.

Dispunerea bazei de foc se va face ținând cont de misiunea, cât și de natura terenului, astfel încât să poată sprijini forțele luptătoare.

Bazele de foc de tip baterie vor fi amplasate astfel încât să poată să-și asigure sprijin de foc reciproc și să permită concentrarea focului pe direcțiile sau în raioanele considerate prioritare pentru zona de acțiune. De asemenea, organizarea și dispunerea acestora trebuie să asigure executarea focului circular, atât prin trageri

⁷ NATO FIELD ARTILLERY TACTICAL DOCTRINE, AArtyP – 5, Sept 2001, Chapter VIII.

⁸ NATO FIELD ARTILLERY TACTICAL DOCTRINE, AArtyP – 5, Sept 2001, Chapter VIII.

prin ochire directă, cât și ochire indirectă. În aceste condiții, este recomandat ca dispunerea să se facă pe înălțimi predominante accesibile din teren pentru a permite acoperirea unor spații largi atât cu focul direct, cât și indirect.

Măsurile de asigurare a acțiunilor și protecția trupelor trebuie organizate minuțios, un accent deosebit punându-se pe amenajarea genistică a acestora și pe organizarea cercetării și siguranței.

Pentru apărarea poziției este recomandată dispunerea pieselor sub formă de stea, pentru că permite limitarea zonei care trebuie apărată. De asemenea, în unele situații în care amenințările sunt mari, pentru creșterea capacității defensive a acestor baze de foc, datorită și faptului că numărul personalului subunităților de artilerie este redus, trebuie întărite, în limita posibilităților, și cu subunități de artilerie antiaeriană, de geniu, subunități specializate de cercetare de artilerie (indicate sunt stațiile de radiolocație de artilerie) sau chiar cu subunități de aruncătoare; în acest sens, artileriștii americani subliniază faptul că, dacă comandantul de arme întrunite va accepta cu greu ca aceste subunități să nu-și execute misiunile de bază, pierderea temporară a facilităților acestora este de preferat pierderii definitive a unui element din sprijinul de foc.

Logistica bazelor de foc se va putea face atât cu mijloace terestre, dar și cu mijloace aeriene, în ultimul caz trebuind amenajat un loc favorabil de aterizare fie în interiorul perimetrului bazei, fie în afara acestuia, luându-se toate măsurile de siguranță. În funcție de posibilitățile logistice ale forței și de durata misiunii, în bazele de foc se pot realiza stocuri suplimentare de muniții și materiale.

În organizarea acțiunilor se va ține cont și de faptul că, în cazul unui atac asupra dispozitivului de luptă, forțele dispuse într-o bază de foc pot fi obligate să părăsească pozițiile. În acest sens, trebuie recunoscută o poziție de tragere de rezervă apropiată, astfel încât, concomitent cu respingerea atacului, subunitatea să-și poată executa eventualele misiuni în folosul forțelor de manevră. Deși nerecomandată datorită vulnerabilității artileriei, nu este exclusă varianta în care subunitatea (unitatea) de artilerie va trebui să părăsească temporar poziția de tragere pentru a putea asigura sprijin oportun în anumite situații forțelor luptătoare. În asemenea cazuri, se pot

recunoaște poziții de tragere de rezervă îndepărtate în care artileria să execute manevra.

Planificarea focului într-un astfel de sistem se va face, în general, pe direcțiile pe care forțele luptătoare vor acționa cu prioritate, pentru apărarea unor obiective și forme tari din teren care ar permite dispunerea avantajoasă a forțelor proprii, în lungul comunicațiilor, la punctele obligatorii de trecere, situația concretă fiind dată de pregătirea informațională a zonei de acțiune și de regulile de angajare stabilite.

Executarea misiunilor în această variantă pentru sprijinul forțelor luptătoare s-ar putea executa prin metoda "focului la cerere", în acest sens existând premisele create ca la fiecare structură a forțelor luptătoare să existe observatori înaintați de artilerie, acest fapt fiind cuprins în sistemul de obiectiv de parteneriat. Este evident că, în această situație, mijloacele specializate (stații de radiolocație, subunități de cercetare-sunet) de cercetare de artilerie sunt cele mai indicate, dar și un sistem de puncte de observare mobile, în compunerea patrulilor organizate de unitatea de arme întrunite sau chiar și independent, înzestrate cu mijloace de deplasare rapide, care să acționeze pe baza unui plan prestabilit și să ofere date și informații din puncte determinate și recunoscute anterior. Ar mai putea fi posibil ca să fie organizat un sistem în care cercetași-observatori de artilerie din organica subunităților (unităților de artilerie) să însoțească forțele luptătoare până la limita zonei de foc a acestora, ulterior acestea fiind preluate de cercetașii-observatori aparținând subunităților (unităților) de artilerie care acționează în spațiul adiacent.

Pentru asigurarea unei precizii ridicate a tragerilor indirecte, este considerat ca obligatoriu în zona de acțiune a artileriei, indiferent de numărul unităților (subunităților), să fie dislocate și să acționeze subunități meteorologice de artilerie, mai ales dacă, acceptând ideea artileriștilor americani care consideră tragerile fuzante ca fiind cele mai eficiente în fața amenințărilor amintite, misiunile se execută în apropierea forțelor proprii sau a zonelor populate.

În acest sistem, al bazelor de foc, dispozitivul de luptă al unui batalion de artilerie s-ar compune din:

- punctul de comandă al batalionului de artilerie cu centrul de conducere a focului (în

situația existenței unui sistem automatizat de conducere a focului) dispus într-una dintre bazele de foc sau independent;

- bazele de foc ale bateriilor (poziții de tragere fortificate în situația în care nu există forțe luptătoare dispuse împreună cu artileria);

- elementele de cercetare-observare: punctele de observare mobile, locurile de dispunere a mijloacelor de cercetare specializate;

- elementele de structură logistice, dispuse în raionul logistic al eșalonului superior.

Distanțele dintre două baze de foc ar putea fi de $1/2 - 3/4$ din bătaia maximă sau mai mici, pentru a putea concentra focul pe unele direcții sau în raioane considerate importante; dacă în zonă acționează mai multe subunități (unități) de artilerie, bateriile se pot dispune întrunit ca în operațiile convenționale, în această situație putându-se vorbi de bază de foc de tip batalion.

În operații de stabilitate desfășurate cu folosirea forței, subunitățile (unitățile) de aruncătoare de proiectile reactive se vor folosi pentru lovirea obiectivelor deosebit de importante, la distanțe foarte mari. Dacă sunt întărite cu mijloace de cercetare de artilerie performante (stații de radiolocație, subunități de cercetare-sunet), acestea pot fi eficiente în neutralizarea artileriei și aruncătoarelor inamice.

În întrebuințarea aruncătoarelor de proiectile reactive se va ține cont de:

- limitarea deplasărilor; de regulă, subunitățile (unitățile) de aruncătoare de proiectile reactive nu vor putea folosi tehnica "ascunde-te, mișcă-te, lovește", fiind acceptată ideea de a acționa din poziții de tragere timp îndelungat;

- dispunerea acestora în cadrul dispozitivului de luptă al forțelor luptătoare reduce vulnerabilitatea acestora în fața unor atacuri diversioniste;

- amenajarea genistică; volumul lucrărilor va fi mai mare, ceea ce va impune punerea la dispoziția acestora, pe timpul pregătirii acțiunii, a unor subunități sau mijloace de geniu;

- conectarea directă a subunităților (unităților) de aruncătoare de proiectile reactive la mijloacele de cercetare specializate care acționează în zonă, pentru micșorarea timpului de răspuns la eventualele amenințări.

Coordonarea eficientă și controlul precis al tuturor mijloacelor de sprijin prin foc sunt esențiale pentru succesul operațiilor militare de stabilitate și sunt posibile datorită prezenței reprezentanților artileriei terestre la toate nivelurile, începând de la subunități până la statul major. Este esențial ca, într-o operațiune multinațională, un centru de dirijare (conducere) a focului forțelor de sprijin să fie stabilit în centrul unui cartier general multinațional, ca fiind coordonatorul principal și, dacă este posibil, singurul pentru toate mijloacele de sprijin prin foc care să includă mijloace de control al traiectoriei și de comunicații. Acestea sunt uneltele esențiale în îndeplinirea operațiunilor întrunită și multinaționale.

*

*

*

Ca o idee generală, acțiunile artileriei în operații altele decât războiul se vor desfășura într-un mediu întotdeauna dificil, guvernat de reguli nespecifice acțiunilor militare convenționale. De aceea este greu de găsit o soluție, un model universal valabil pentru întrebuințarea artileriei și, în general, a forțelor în astfel de acțiuni în care se dorește, așa cum aminteam, ca folosirea mijloacelor violente pentru atingerea obiectivului propus să fie redusă.

COMANDA ȘI CONTROLUL ÎN OPERAȚIILE MULTINAȚIONALE ALTELE DECÂT RĂZBOIUL

Commandant JAN CEBAN *Forces terrestres/ Moldavie*

Résumé

Dans la littérature de spécialité qui étudie le phénomène du déroulement des actions militaires, le syntagme «commandement et contrôle» représente la totalité des activités effectuées à tous les échelons des organisations militaires et comprend des actions de répartition des missions, la motivation du personnel, l'imposition des missions et des objectifs communs; la coordination des membres de l'organisation, ainsi que l'évaluation de la façon dont ces objectifs sont atteints, aussi bien au niveau de l'organisation dans son ensemble que par chacun de ses membres.

Le commandement et le contrôle constituent un processus itératif de la prise des décisions, dont les étapes sont étroitement liées au processus de feedback établi entre la réalité existante dans l'espace de combat et les mesures comprises dans les plans et leurs correctifs, réalisés au niveau du commandement.

În general, operațiile militare sunt sau ar trebui să fie concepute astfel încât să îndeplinească un obiectiv sau să rezolve o problemă. Ca și în oricare altă acțiune umană, adesea cea mai mare problemă este de a recunoaște existența unei probleme, când ea apare, și, mai mult, de a cunoaște în amănunt natura acestei probleme. Modul de a formula problemele apărute include adesea, în conformitate cu arta militară, necesitatea de a recunoaște și a face distincția dintre nivelul tactic și cel strategic și de a transpune problemele specifice rezultate într-o perspectivă amplă. Chiar și dezvoltarea unei campanii de luptă se prezintă, în cele din urmă, ca fiind o lungă formulare a unui set de probleme, interrelaționate între ele.

Operațiile militare altele decât războiul implică coordonarea cu organizațiile internaționale, organizațiile neguvernamentale și organizațiile particulare de voluntari.

Conducerea politică a operațiilor multinaționale are în vedere, în principal, obiectivele politice. Acestea direcționează operațiile militare altele decât războiul de la nivel strategic la nivel tactic. O caracteristică specifică a acestor operații este gradul în care obiectivele politice influențează operațiile și modul lor de îndeplinire.

Primordialitatea obiectivelor politice este dată de doi factori:

- întregul personal trebuie să înțeleagă obiectivele politice și impactul probabil pentru acțiunile inadecvate; cunoașterea obiectivelor politice ajută să se evite acțiunile care pot avea efecte politice negative (de exemplu, în operațiile de sprijin al păcii nu este normal ca micii comandanți să ia decizii cu implicații politice semnificative);

- comandanții trebuie să aibă în vedere nu numai schimbările în situația operațională, dar și modificările în obiectivele politice care justifică adaptări în operațiile militare.

Dificultatea este determinată de faptul că aceste schimbări nu sunt întotdeauna clare. Comandanții și statele majore trebuie să analizeze în continuare misiunea, să determine care sunt evoluțiile ce ar putea conduce în timp la disfuncționalități între obiectivele politice și operațiile militare. Dacă acestea nu sunt sesizate la început, schimbările în obiectivele politice pot duce la ineficiența acțiunilor militare.

Cunoaștem că, de regulă, Forțele multinaționale se află sub autoritatea generală a Consiliului de Securitate, care și-o exercită concret prin intermediul Comandamentului ONU stabilit de Secretarul General. Deși acesta din urmă are o mare independență și

libertate de acțiune în organizarea operației după eliberarea mandatului, el este supus controlului Consiliului de Securitate, căruia trebuie să-i raporteze stadiul îndeplinirii rezoluțiilor adoptate.

Analizând misiunile desfășurate până în prezent, Consiliul de Securitate se dovedește a fi autoritatea politică superioară care poate decide declanșarea și încheierea unei operații, mandatul și obiectivele de îndeplinit pe timpul acesteia. Astfel de atribuții deține și Adunarea Generală a ONU.

Autoritatea politică a Consiliului de Securitate este caracterizată ca fiind superioară în raport cu aceea a Secretarului General. În timp ce Consiliul de Securitate nu stabilește decât liniile directoare ale organizării operației, Secretarul General exercită conducerea politică, operativă a acestuia, răspunzând personal în fața Consiliului de Securitate de derularea activităților. Prin intermediul unor rapoarte periodice, Secretarul General furnizează Consiliului de Securitate informații complete despre modul de îndeplinire a mandatului încredințat, precum și date referitoare la problemele ce pot afecta natura și eficiența misiunilor. Pe această bază, Consiliul de Securitate analizează și autorizează periodic fiecare misiune de pace, de obicei la un interval de șase luni.

Acest mod de organizare a conducerii politice a operației asigură îndeplinirea politicii ONU în domeniul păcii și securității internaționale, permițând Consiliului de Securitate să adopte rapid decizii dacă situația o impune, lăsând la nivelul Secretarului General competența conducerii directe și operative. Prin analogie cu prerogativele autorităților publice interne ale statului în domeniul conducerii activităților militare, Consiliul de Securitate apare ca având atribuții parlamentare, iar Secretarul General ar putea fi comparat cu șeful statului care, de regulă, este comandantul suprem al Forțelor Armate și are atribuții executive.

Ca și în ONU, în cadrul OSCE conducerea politică a operațiilor de menținere a păcii este supusă unor reguli asemănătoare, fiind încredințată Consiliului acestei organizații sau Comitetului Înalților Funcționari. Aceste organisme vor încredința conducerea operațională a misiunii Președintelui în exercițiu asistat de un grup stabilit de Centrul de Prevenire a Conflictelor (CPC). Președintele în exercițiu va prezida grupul ad-hoc și în această calitate va fi

responsabil în fața grupului, primind în numele acestuia rapoartele șefului de misiune.

Grupul ad-hoc va asigura întregul sprijin operațional pentru misiune și va supraveghea desfășurarea acestuia. El va acționa ca un punct de contact aflat permanent la dispoziția șefului misiunii, asistându-l pe acesta oricând va fi necesar. Legătura constantă între operație și toate statele participante va fi asigurată de Comitetul Consultativ al CPC prin intermediul informațiilor regulat primite din partea grupului ad-hoc.

Conducerea politică a unei forțe multinaționale la nivel zonal poate fi realizată prin acordurile încheiate între statele interesate. În cazul în care în Consiliul de Securitate nu se cade de acord asupra organizării unei misiuni, trebuie prevăzute soluții de conducere politică privind gestionarea crizei respective, dacă se creează organisme internaționale provizorii.

În principiu, nu există reglementări precise pentru executarea activităților de comandă și control ale operațiilor multinaționale altele decât războiul, la nivelul OTAN și UEO¹, iar cele existente au mai mult un rol intern și doar cu titlul de recomandări doctrinare.

Comanda operațiilor militare altele decât războiul poate fi definită ca fiind procesul prin care comandantul își impune voința și intențiile asupra subordonaților pentru desfășurarea forțelor cu scopul de a-și îndeplini misiunile.

Controlul unor asemenea operații este definit ca un proces prin care comandantul, asistat de statul său major, organizează, conduce și coordonează activitățile forțelor alocate. Pentru a atinge acest scop, el și statul său major folosesc proceduri standard.

Împreună, aceste două procese formează un ansamblu C2² pe care Comandantul Forței Întrunite Multinaționale (COMJF), statul său major și subordonații săi îl pot folosi la planificarea, direcționarea, coordonarea și controlul operațiilor.

Principalele principii ale C2 sunt prezentate în continuare.

➤ **Unitatea de comandă** este indispensabilă angajării operaționale economice și eficiente a forțelor și resurselor. Este obținută prin dobândirea autorității de a conduce și a

¹ Uniunea Europei Occidentale a fost înființată în 1948 pentru promovarea apărării colective și securității țărilor din Europa de Vest.

² Comandă și control.

coordona acțiunea tuturor forțelor și mijloacelor de către un singur comandant.

Relațiile de comandă prin care această autoritate este obținută vor fi determinate, în primul rând, de compoziția Forței Multinaționale Întrunite. Ca o cerință minimă pentru a asigura unitatea de comandă, comandantul Forței Multinaționale Întrunite va avea în mod normal controlul operațional asupra tuturor forțelor alocate sau atașate.

➤ **Integrarea structurii C2.** Structura de comandă trebuie să se asigure ca posibilitățile categoriilor de forțe armate să fie integrate în modul cel mai eficient. Structura de comandă în care sunt integrate componentele naționale va fi atât funcțională, cât și de logistică, și va fi în cel mai potrivit mod combinată pentru a îndeplini cerințele operaționale.

Poate fi, de asemenea, necesar să se înființeze componente de comandă naționale separate, de exemplu atunci când o Forță Multinațională Întrunită este în subordinea COMJF.

➤ **Subordonarea bine definită.** Structura unui sistem C2 este în mod normal ierarhică, unde este necesară conducerea și transmiterea ordinelor către următorul subordonat, în care se vor include sarcini pentru elementele specifice forței la dispoziție.

➤ **Continuitatea C2.** Comanda și controlul militar trebuie să fie continue pe parcursul campaniei. Pentru a obține aceasta, comandanții trebuie să organizeze o succesiune la comandă și un stat major de rezervă, care să facă față cerințelor operaționale.

➤ **Responsabilitatea comenzii și unitatea de acțiune.** Responsabilitatea pentru îndeplinirea misiunii sale este indivizibilă, dar delegarea autorității poate fi necesară sau dorită. La delegare, comandanții de la toate nivelurile trebuie să stabilească clar intențiile lor, să desemneze obiectivele ce trebuie atinse și să asigure resursele și autoritatea cerută de subordonați pentru îndeplinirea sarcinilor înaintate.

Nici o opțiune de C2 nu poate funcționa perfect în toate tipurile de acțiuni multinaționale.

Comandanții de unități și subordonații lor trebuie să aibă mandatul de a fi flexibili pentru a putea să modifice la față locul procedurilor standard.

Alianțele au dezvoltat structuri, sisteme și proceduri C2 tipice. Forțele aliate reflectă în mod

tipic structura organizației, statul predominant furnizând comandantul forței aliate. Statele majore sunt integrate, iar comandamentele subordonate sunt adeseori conduse de reprezentanți superiori ai statelor membre.

Uneori este problematică stabilirea unor relații de comandă și proceduri de acțiune în cadrul unei forțe multinaționale. Ea implică aspecte complexe care necesită disponibilitatea față de ajungerea la un compromis, în scopul realizării obiectivelor comune în cele mai bune condiții. Mândria și prestigiul național pot limita opțiunile de organizare a comenzii coaliției, deoarece multe state preferă să nu-și subordoneze forțele altor state.

În cadrul operațiilor militare altele decât războiul există trei opțiuni reale pentru comanda și controlul unei forțe multinaționale.

Comanda paralelă, care există atunci când statele își păstrează controlul asupra forțelor lor dislocate. Dacă un stat din cadrul unei coaliții dorește să-și exercite controlul independent asupra forței sale, atunci va exista și o structură paralelă de comandă.

Astfel de structuri pot fi organizate în felul următor:

- cu statele implicate într-un efort comun, fiecare păstrând controlul național;
- unele din statele participante păstrează controlul național, iar altele permit exercitarea controlului forțelor lor de către o autoritate centrală sau de către o forță membră.

Comanda paralelă reprezintă cel mai simplu mod de a stabili și de a organiza alegerea opțiunii. Forțele coaliției controlează operațiile prin intermediul structurii de comandă națională existentă.

Deciziile coaliției sunt luate printr-un efort coordonat al conducerii militare superioare și al celei politice a statelor și forțelor membre.

Comanda statului conducător. În acest aranjament, statul care furnizează majoritatea forțelor și resurselor asigură de obicei comandantul forțelor coaliției. Statul conducător poate să-și păstreze structura sa C2, utilizând alte forțe naționale ca formațiuni subordonate.

De regulă, comanda statului conducător se caracterizează printr-o oarecare integrare a statelor majore. Compunerea statelor majore este determinată de conducerea coaliției.

Combinăția dintre structura de comandă paralelă și cea a statului conducător poate exista

într-o coaliție. Această combinație se întâlnește când două sau mai multe state servesc drept elemente de control pentru o grupare de forțe internaționale.

Opțiunea „alianța regională”. Depinde de voința și abilitatea statelor dintr-o zonă de a realiza un efort de coaliție. În acest caz, aranjamentele privind C2 pot depinde de poziția de lider regional a unei țări și de influența pe care aceasta o are.

La nivel politic, C2 se asigură de către Secretarul General al ONU, care este comandantul suprem al tuturor forțelor de menținere a păcii instituite de Națiunile Unite. În cadrul acestor forțe constituite pentru misiunile de pac, au atribuții de conducere militară comandantul forței, personalul din comandamentul forței subordonat nemijlocit acestuia, statul major militar și statul major civil.

Comandantul forței este desemnat de către Secretarul General cu acordul Consiliului de Securitate, al părților în dispută și al guvernului țării gazdă și răspunde în fața Secretarului General de îndeplinirea mandatului încredințat, subordonându-se direct acestuia.

Comandanții de forțe sunt selecționați din țările care contribuie în mod obișnuit la constituirea misiunilor. Comandantului Suprem al Forțelor i se subordonează întreg personalul din comandamentul acestora și din contingentele naționale. Acesta stabilește structura ierarhică a forței, făcând apel la ofițerii comandamentului ONU și la comandanții contingentelor naționale.

Comandamentul forței reprezintă organul de conducere al tuturor activităților ce se desfășoară în cadrul operației și, de regulă, este compus din personal subordonat comandantului, statului major militar și statului major civil. Amploarea lui este determinată și de criterii politice datorate, în special, țării gazdă care va fi suspicioasă dacă o misiune este concepută exagerat față de nevoile sale.

Decizia privind calitatea și cantitatea personalului din cadrul comandamentului se ia cu prilejul încheierii acordurilor de constituire a forței, unde lipsește un standard obligatoriu de organizare a acesteia, diferențele existente între forțe reflectând anumite necesități locale.

Statul major militar este compartimentul de bază prin care comandantul realizează conducerea forțelor subordonate, constituind

centrul unde se elaborează în mod unitar măsurile militare privind pregătirea și desfășurarea operației. Este condus de șeful de stat major pe baza deciziilor comandantului și a celor politice luate de eșaloanele superioare.

Statul major civil face parte din statul major militar, reprezentând componenta civilă a misiunii și fiind alcătuită din serviciul administrației civile și șeful acestuia.

La nivelul contingentelor naționale, au atribuții de conducere comandanții unităților și formațiunilor respective. Un contingent cuprinde întreaga contribuție a unei țări :

- forța combativă;
- elementele de logistică;
- ofițerii de stat major din comandamentele forței.

Din punct de vedere operațional și al materialelor logistice, comandantul unei forțe are autoritatea deplină de comandă, excepție făcând-o materialele de administrație națională și măsurile disciplinare. Un comandant are o responsabilitate generală, pentru o bună ordine și disciplină a forței sale, putând cere investigații care să conducă la lămuriri și să solicite rapoarte și consultații pentru informare.

Comandanții contingentelor naționale sunt responsabili pentru acțiunea disciplinată împreună cu contingentele proprii, în concordanță cu codurile naționale și legile lor militare. În eventualitatea unei încălcări disciplinare majore care produce unui contingent o imagine nefavorabilă, un comandant al forței va discuta cazul cu comandantul celui contingent, după care va trebui să trimită problemele direct Secretarului General și guvernului care alocă trupe.

Directiva Comandantului forței trebuie să stabilească clar cum o persoană, alta decât el însuși, cum ar fi adjunctul Comandantului forței sau șeful de stat major, este împuternicită să dea ordine și în ce circumstanțe.

Un comandant de unitate trebuie să aibă asigurări că ordinele pe care le primește sunt investite cu autoritatea comandantului forței. Comandantul de unitate nu poate accepta ordine din alte surse, indiferent dacă acestea vin de la statul gazdă, părțile în dispută sau de la propriul guvern, cu excepția sferei limitate a disciplinei și a chestiunilor de ordin intern.

Eficacitatea forței multinaționale depinde de capacitatea lor de a opera eficient împreună. Operațiile militare trebuie să fie pregătite și

executate cu elemente din toate categoriile de forțe și cu eforturi concentrate, realizând utilizarea maximă a puterii statelor și forțelor participante.

La nivelul adecvat al unei crize, o forță militară întrunită multinațională poate fi constituită când misiunea propusă implică forțe de la două sau mai multe state, precum și categorii de forțe, pe o scară ca cea de integrare sau cel puțin de coordonare a efortului așa cum este cerut în zona de operații.

Operațiile multinaționale întrinite, ca o parte a unei alianțe sau coaliții, necesită o strânsă cooperare între toate forțele pentru concentrarea eforturilor, pentru a reduce punctele vulnerabile și a asigura legitimitatea activităților desfășurate în zonă. Fiind planificate și executate eficient, operațiile multinaționale ar trebui, în afara atingerii obiectivelor comune, să faciliteze unitatea de efort fără a diminua libertatea de acțiune, păstrând integritatea unității și sprijinul neîntrerupt al acesteia.

Urmărirea obiectivelor, contribuția proprie și sprijinirea acțiunilor reprezintă roluri importante în operațiile multinaționale, adesea la fel de importante ca și conducerea. Interesele sunt mari, cerând ca liderii militari

ai statelor membre să pună accent pe obiectivele comune, ca și pe sprijinul și respectul reciproc.

Motivațiile statelor membre pot varia, dar obiectivele multinaționale ar trebui să fie realizabile, clar definite de comandant sau structura de conducere a forței multinaționale și sprijinită de fiecare stat membru.

Comandanții forțelor multinaționale trebuie să analizeze cu atenție tipurile de misiuni încredințate forțelor membre. Capacitățile forțelor naționale diferă uneori considerabil, dar sensibilitățile și aspectele legate de onoarea națională, mândrie și prestigiu sunt adesea la fel de importante pentru obținerea succesului, ca și ce forțe naționale sunt implicate în efortul principal, care pot juca rolul conducător la începutul unei ofensive și pot avea consecințe majore în operațiile multinaționale.

Alianțele și coalițiile trebuie să creeze un cadru care să soluționeze nevoile, realitățile diplomatice, constrângerile și obiectivele țărilor participante. Abordarea structurii de comandă trebuie făcută într-o manieră largă, pe baza exemplurilor istorice.

INFLUENȚA CĂILOR DE COMUNICAȚII ÎN ASIGURAREA SPRIJINULUI LOGISTIC NECESAR TRUPELOR ÎN ACȚIUNI DE LUPTĂ

Lieutenant-colonel AURELIA TIȚA *Logistique / Roumanie*

Résumé:

L'influence des voies de communication en vue d'assurer l'appui logistique nécessaire aux troupes dans les actions de combat.

On juge incontestable le fait que l'existence, le développement et l'état de l'infrastructure des transports routiers détermine la mobilité des troupes. Ayant (à quelques exceptions) une distribution relativement uniforme sur tout le territoire du pays, le réseau routier, avec les acutelles possibilités techniques et de développement, assure le déplacement de toutes les catégories de matériel.

Apreciem a fi de necontestat faptul că existența, dezvoltarea și starea infrastructurii de transporturi rutiere determină mobilitatea trupelor. Având, cu unele excepții, o distribuție relativ uniformă pe întreg teritoriul țării, rețeaua rutieră, cu actualele posibilități tehnice și de dezvoltare, asigură deplasarea tuturor categoriile de tehnică militară.

Deși, după cum am spus, caracteristicile tehnice și constructive lasă de dorit, pe drumurile principale, deplasările și transporturile se pot executa în condiții aproape de cele optime în ceea ce privește volumul, precizia și rapiditatea, cât și utilizarea tehnologiilor moderne de transport. Astfel, rețeaua rutieră modernizată a țării (drumurile de categoria I-III) este asfaltată pe aproximativ 15000 de kilometri, cu un gabarit maxim de trecere la poduri, pasaje și viaducte de 7,0 m pe carosabil și 5,0 m înălțime și o densitate a traficului ce se situează între 5000 – 10000 de autovehicule în 24 ore. Aceste caracteristici tehnice permit, cu unele excepții, deplasarea coloanelor auto cu tonaje de până la 30 t și a tehnicii pe șenile de până la 60 t pe drumurile naționale cu două benzi de circulație și pe autostrăzi cu 4 benzi de circulație, cu viteze medii de 25-120 km/h. Totodată, anumite porțiuni de autostradă pot fi utilizate în caz de nevoie ca piste de decolare - aterizare (6 km pe artera rutieră Fetești - Cernavodă și 2 km pe sectorul București-Pitești).

Toate aceste limite (de gabarit, tonaj etc.) de pe unele sectoare de comunicații impun executarea obligatorie a recunoașterilor, cunoașterea stării tehnice a autovehiculelor și o mare atenție în planificarea deplasării diferitelor categorii de tehnică militară. Dacă la aceste caracteristici tehnice mai adăugăm și erorile de proiectare, destul de numeroase, și un număr relativ mare de lucrări de artă, un adevărat «călcâi al lui Ahile» al rețelei de transporturi, atunci vulnerabilitatea infrastructurii de transporturi devine și mai evidentă¹.

În toate etapele acțiunilor militare, deplasarea trupelor în raioanele de mobilizare sau spre alte raioane ordonate ori pentru generarea sau regenerarea forțelor, se execută de cele mai multe ori cu coloane de autovehicule. Acest lucru asigură o mai mare independență în mișcare, precum și posibilitatea de a intra în orice moment în luptă cu toate forțele. Datorită supleeții de care dispune transportul rutier, continuitatea circulației în situația distrugerii unor obiective sau a raioanelor contaminate se poate asigura mai ușor decât în cazul altor căi de comunicație.

Legând capitala țării într-o rețea radială cu principalele puncte de frontieră, străbătând Carpații, comunicațiile rutiere asigură o legătură permanentă între principalele direcții

¹ Benone Andronic, *Sprijinul logistic al marii unități tactice*, Editura U.N.Ap., București, 2003, p.82.

de interzis de pe teritoriul țării, ceea ce permite executarea deplasărilor de trupe și a transporturilor de materiale în condiții de siguranță și, în mod oportun, în cadrul manevrei de forțe și mijloace de pe o direcție pe alta, condiționând astfel realizarea operativă a dispozitivelor de acțiune.

Începând cu perioada ridicării graduale a capacității operaționale, baza deplasărilor de forțe și mijloace o vor forma mijloacele de transport auto proprii, aflate în înzestrarea unităților, transportul feroviar urmând să aibă un rol de completare a transportului auto în părțile în care acesta nu poate satisface toate nevoile. În acest caz, pe calea ferată ar urma să se transporte unitățile și subunitățile înzestrate cu tehnică de luptă grea și pe șenile, cu o rezervă de motoresurse limitată, precum și unele mari unități aflate la distanțe mai mari față de raioanele ordonate a fi ocupate pentru îndeplinirea unei misiuni. Infrastructura de transporturi rutiere, prin caracteristicile de radialitate și inelaritate, asigură legăturile permanente între principalele zone economice ale țării, ce pot deveni, la nevoie, principale surse de teritoriu, facilitând astfel aprovizionările și transporturile logistice.

Multitudinea și urgența transporturilor militare, atât pe timpul situațiilor de criză cât și ulterior, impun, pe de o parte, organizarea și planificarea acestora, iar pe de altă parte, pregătirea și menținerea în stare de viabilitate, încă din timp de pace, a infrastructurii de transporturi rutiere, în special a rețelei de căi de comunicație și a mijloacelor de transport. Viabilitatea infrastructurii de transporturi rutiere condiționează nu numai executarea acestora, ci, în mod special, organizarea și planificarea lor.

Apariția disfuncționalităților majore, în special distrugerea comunicațiilor rutiere, presupune pierderea libertății de acțiune. Menținerea în stare de operativitate permanentă a unor structuri luptătoare, modulare și flexibile înseamnă a le genera permanent resurse. Ori satisfacerea acestei cerințe presupune, pe lângă alți factori, și existența unei infrastructuri de transporturi rutiere care să permită realizarea acestui obiectiv. Orice sincopă apărută în procesul de generare și regenerare a resurselor are repercusiuni imediate asupra capacității de luptă și manevră a forțelor participante la

operația întrunită. Întreruperea sau dezorganizarea transporturilor limitează libertatea de acțiune a forțelor din zona de acțiuni militare, îngreunează și diminuează capacitatea lor de luptă. De aici rezultă importanța menținerii stării de viabilitate a infrastructurii de transporturi rutiere. Este necesar deci ca aceasta să fie menținută permanent în stare de viabilitate. Siguranța acesteia se poate obține prin măsuri active de apărare, dar și prin măsuri pasive de mărire a stabilității în exploatare.

Existența unei rețele de aproape 80 000 de kilometri de drumuri de exploatare, înțelegând prin acestea drumurile agricole, forestiere, petroliere, energetice și industriale, completează, în multe zone ale țării, rețeaua națională. Majoritatea acestor sectoare rutiere, în special în zonele de deal și de munte, limitează circulația anumitor categorii de tehnică militară și nu oferă caracteristicile tehnice necesare deplasării coloanelor de autovehicule în condiții optime de securitate, ritm susținut și capacitate maximă, dar oferă posibilități multiple de varientare a curenților de deplasare în cazul întreruperii circulației pe căile principale de circulație.

Repartiția neuniformă a infrastructurii de transporturi rutiere în anumite zone de operații determină particularități în planificarea și desfășurarea deplasărilor. Acest lucru și îndeosebi toate celelalte influențe ale infrastructurii de transporturi rutiere se fac mai intens simțite în cazul particularităților oferite de acțiunile desfășurate în zonele muntoase sau pe litoral.

De exemplu, în regiunile de deal și de munte întâlnim două categorii de drumuri. O primă categorie o constituie drumurile principale, de importanță economică, construite în lungul văilor și pe pantele line, trasee care nu depășesc de obicei rampele maxime admise în traficul auto economic, de 5-7 la sută (echivalent cu viteza de 60-100 km pe oră). Aceste căi de comunicații prezintă o importanță deosebită pentru planificarea și ducerea acțiunilor militare, ele permițând circulația vehiculelor de orice categorie, în aproape orice condiții de timp și cu viteze de deplasare relativ mari. Importanța lor este însă diminuată de faptul că, fiind construite în cea mai mare parte în lungul văilor cu versanți

abrupți, pot fi ușor distruse sau blocate de adversar. Refacerea lor este foarte grea, necesitând timp și o mare cantitate de forțe și mijloace. Varietatea porțiunilor distruse este de asemenea dificilă datorită lipsei drumurilor paralele apropiate. Drumurile de pe fundul văilor traversează deseori cursuri de apă, fiind de multe ori amenințate cu inundarea, fie în urma ploilor abundente sau topirii zăpezilor, fie de către adversar prin evacuarea apei din lacuri sau baraje situate în amonte.

Datorită declivităților, razei curbelor și uneori a îmbrăcăminților, comunicațiile care străbat munții au o capacitate de circulație mai redusă decât cele din teren obișnuit. Un drum de categoria I – II, care străbate un teren mediu frământat, poate să aibă de obicei o capacitate de circulație de 200 - 400 de autovehicule pe oră, în timp ce foarte multe din drumurile care străbat munții au o capacitate de numai 80 - 200 de vehicule pe oră. *Existența unor sectoare obligatorii de trecere, cu o capacitate de circulație redusă la jumătate față de terenul mediu frământat, complică în mare măsură regruparea forțelor și efectuarea transporturilor logistice.*

Lucrările de artă generează, atât prin caracteristicile constructive cât și din cauza condițiilor de exploatare, o serie de greutăți în planificarea deplasărilor, principalele constituindu-le gabaritele de circulație, dar îndeosebi sarcinile de suport ale podurilor. Tunelurile, podurile, viaductele, barajele reprezintă obiective care, prin distrugere, întrerup pe perioade de timp mai mici sau mai mari, iar uneori chiar total, circulația pe comunicația respectivă, mai ales în "zone problemă". Problematika refacerii lucrărilor de artă distruse de pe aceste porțiuni de drum necesită un volum mare și complex de lucrări și un timp destul de lung. Spațiul redus pentru platformele de lucru, greutatea aprovizionării cu materiale necesare reparării sau consolidării, lipsa spațiului pentru dispersarea forțelor și multe alte aspecte, foarte puțin luate în considerație de planificatori, se pot constitui în adevărate capcane care pot conduce la situații ce pot fi asimilate cu întreruperea circulației pe astfel de trasee .

Existența lucrărilor de artă de pe cursurile de apă, îndeosebi a podurilor și a viaductelor, reprezintă puncte de întrerupere a circulației la trecerea peste anumite obstacole. Situațiile-

problemă pot apărea la punctele de traversare a principalelor râuri (care compartimentează terenul și, implicit, anumite dispozitive de acțiune), unde, prin distrugerea trecerilor permanente, se îngreunează sau chiar se poate întrerupe desfășurarea deplasărilor între aceste spații. O situație deosebită o reprezintă traversarea fluviului Dunărea, obstacol natural deosebit, care, prin orientarea sa, izolează o importantă suprafață de teritoriu de restul țării. Aceeași problemă se pune și pentru majoritatea trecerilor, îndeosebi a celor de pe văile râurilor importante (Mureș, Criș, Prahova, Siret, Olt, Jiu etc.), unde densitatea lucrărilor de artă este foarte mare și care, în situația unei agresiuni, vor reprezenta mai mult ca sigur "zone fierbinți" ce impun luarea, încă din perioada premergătoare declanșării ostilităților, a unor măsuri speciale de pază și protecție împotriva atacurilor terestre și din aer.

Distrugerea podurilor impune varietatea itinerarelor de deplasare pe la alte puncte de trecere, destul de puține la număr, situate la diferite distanțe unele de altele, iar uneori și nesatisfăcătoare din punct de vedere al sarcinilor de suport sau al capacităților de trecere pe care le oferă. De la caz la caz, în aceste situații se poate apela la treceri peste poduri realizate din mijloace plutitoare, acolo unde se dispune de completele și forțele specializate, dar în mod deosebit unde configurația terenului și a cursului de apă permit acest lucru.

Mai puțin în cazul Dunării, la toate celelalte traversări se impune ca, indiferent de procedeu adoptat pentru depășirea obstacolului distrus, să se înceapă lucrările de refacere temporară (vremelnice sau provizorii) a trecerii, întrucât în majoritatea situațiilor (în special în cazul căilor ferate) nu se pot aduce materialele și utilajele de restabilire pe alte drumuri laterale de acces, deoarece acestea lipsesc; *refacerea terasamentelor și a lucrărilor de artă distruse trebuie executată aproape în întregime cu materiale locale, fapt ce mărește mult timpul de restabilire și cantitățile de resurse umane și materiale folosite.*

Drumurile de creastă, care urmează în general linia de despărțire a apelor, sunt folosite în timp de pace pentru transportul auto potrivit nevoilor locale sau diferitelor exploatare miniere și forestiere. De obicei aceste drumuri sunt mai puțin utilizate și ca urmare se află într-o stare

tehnică și de exploatare mediocră. Avantajul pe care acestea îl oferă constă în faptul că sunt mai greu de distrus sau de blocat de către adversar pe porțiuni mari, iar sectoarele distruse pot fi mai ușor refăcute sau variate.

Pe de altă parte, viabilitatea comunicațiilor rutiere și deplasările pe acestea depind destul de mult de anotimp și starea vremii. Greutățile întâmpinate în restabilirea și întreținerea infrastructurii rutiere pe timpul operațiilor întrunite sporesc și mai mult în perioadele de toamnă și primăvară. În aceste perioade, starea căilor de comunicații rutiere, în special a drumurilor de exploatare și a căilor de acces zonale se înrăutățește simțitor, când, din cauza noroaielor de toamnă și de primăvară, acestea devin uneori complet impracticabile. De asemenea, primăvara trebuie luate în considerație topirea zăpezilor, creșterea apelor și scurgerea ghețurilor, iar pe timp de iarnă, căderile masive de zăpadă care paralizează transporturile rutiere pe zone foarte întinse. Toate situațiile prezentate impun o serie de măsuri suplimentare pentru prevenirea disfuncționalităților și înlăturarea pericolului în punctele dificile.

În condiții vitrege de timp, căile de comunicații, în special cele din zonele muntoase, sunt în general greu accesibile. Cele care trec prin defileuri și pasuri au uneori urcușuri și coborâșuri mari, curbe cu rază mică și porțiuni înguste, ceea ce face ca deplasarea pe ele să se execute cu viteză mică, să fie foarte obositoare, iar uneori chiar periculoasă. Și în celelalte zone, pe timp de iarnă sau în condiții vitrege de timp, la deplasarea tehnicii auto și a tancurilor crește simțitor consumul de carburanți (se dublează aproape), motoarele sunt suprasolicitate și ca urmare capacitatea de transport a autovehiculelor scade. Este necesar ca în aceste condiții să se amenajeze pe sectoarele de drum greu accesibile, cu pante mari, locuri de staționare pentru mijloacele de transport în afara părții carosabile, iar pe porțiunile înguste, locuri de încrucișare a tehnicii auto. De asemenea, pe porțiunile de drum unde sunt posibile căderi de stânci sau avalanșe de zăpadă este necesar să se organizeze supravegherea lor permanentă și să se amenajeze posibilități de variare.²

Adeseori, *caracteristicile căilor de comunicații limitează posibilitățile de utilizare a mijloacelor de transport auto, ceea ce impune, oricât de nepotrivită ar părea soluția pentru secolul XXI, înlocuirea parțială sau totală a acestora cu mijloace de transport cu tracțiune animală (căruțe, sânni, samare).* În munți se pot ivi situații când devine imposibilă utilizarea pentru transbordare nu numai a autocamioanelor, dar și a mijloacelor de transport cu tracțiune animală, din cauza inexistenței unor drumuri orientate favorabil sau a scoaterii lor din funcțiune pe anumite porțiuni, pentru un timp mai îndelungat. În situații de acest fel, elicopterele, funicularele, conductele, iar pe litoral sau zona Deltei, vasele, șlepurile, barjele, bărcile rămân singurele mijloace ce pot fi folosite pentru executarea transbordărilor.

Dimensiunile reduse ale platformei căii și ale carosabilului în posibilele zone de întrerupere a circulației fac ca, în numeroase locuri, *întoarcerea coloanelor în vederea redirectionării lor pe variante ocolitoare să fie foarte greoaie*, condiții care conduc, pe de o parte, la un consum considerabil de timp, iar pe de altă parte, la realizarea unei aglomerări excesive de mijloace tehnice și materiale, foarte greu sau chiar imposibil de dispersat în cazul unor atacuri terestre sau din aer.

Restul drumurilor existente în munți sunt în general poteci. Fiind înguste și având coborâșuri și urcușuri foarte mari, permit numai deplasarea oamenilor, iar a armamentului și a materialelor numai pe samare, în care scop se folosesc pe scară largă animalele de povară din zonă. Pentru utilizarea lor în scopuri militare, aceste drumuri necesită amenajări mari, pe anumite porțiuni fiind practic inaccesibile chiar pentru autoturismele cu dublă tracțiune, datorită în special locurilor înguste și pantelor care depășesc 30-35%.

Densitatea redusă a rețelei de comunicații din regiunile muntoase și caracteristicile acesteia reclamă acordarea unei atenții deosebite cercetării tehnice pentru stabilirea stării de viabilitate și a capacității de circulație, în special a porțiunilor de drum greu, precum și pentru semnalarea urmărilor posibile ale distrugerilor. Consider că în urma executării

² Ibidem, p.84.

recunoașterilor de logistică și a cercetării zonei, trebuie să se realizeze:

- identificarea drumurilor și potecilor din zonă ce pot fi folosite pentru manevra forțelor care acționează în munte pe timpul operațiilor întrunite și posibilitățile de amenajare și lărgire a acestora pentru deplasarea tehnicii de luptă;

- stabilirea posibilităților de construcție a unor drumuri noi, mai ales pentru ocolirea punctelor vulnerabile de pe cele existente;

- determinarea stării și forței de suport a podurilor, viaductelor sau a altor lucrări de artă și a măsurilor ce pot fi luate de adversar pentru distrugerea acestora, stabilirea posibilității ocolirii sau refacerii lucrărilor de artă distruse;

- determinarea locului și caracteristicilor trecerilor peste cursurile de apă și a posibilității amenajării acestora.

Consolidarea, întreținerea și restabilirea infrastructurii de transporturi rutiere existente în teren muntos pune probleme foarte dificile. Complexitatea și neuniformitatea reliefului puternic frământat îngreuiază și măresc volumul lucrărilor, în special al celor de săpătură în teren tare și stâncă. Existența unui număr relativ mare de lucrări de artă, obiective vizate de către orice agresor în vederea distrugerii și, totodată, destul de vulnerabile din acest punct de vedere (poduri, viaducte, tuneluri și ziduri de sprijin), cere multe forțe și mijloace pentru restabilire. Numărul acestora, mărimea lor și dispersarea extraordinar de mare pe rețea fac foarte grea, dacă nu chiar imposibilă, asigurarea pentru acestea a unor măsuri de pază corespunzătoare.

Datorită faptului că, în zonele de munte, infrastructura de transporturi rutiere este slab reprezentată, în unele cazuri lipsind cu desăvârșire, nu oferă condiții propice de desfășurare a deplasării în coloană, are capacități de circulație scăzute, necesită lucrări de amenajare în punctele grele din traseu, iar în anumite condiții de timp, anotimp și stare a vremii, sau datorită unei exploatare prea intense, devin impracticabile.

Căile de comunicații terestre existente în zona litoralului sunt în majoritate orientate dinspre interiorul uscatului spre litoral. Mai rar întâlnim comunicații paralele cu litoralul, iar când acestea există, sunt de regulă dispuse pe

malul apei sau în imediata apropiere. Datorită dispunerii lor pe malul apei, aceste căi de comunicații pot fi cu ușurință distruse de focul navelor inamice sau pot fi interceptate prin acțiuni ale desantului maritim sau aerian.

Litoralul românesc și zona adiacentă beneficiază de o infrastructură specifică, relativ dezvoltată, formată din depozite, dane și porturi militare, hangare, aeroporturi și aerodromuri militare, piste de decolare-aterizare, rampe de încărcare-descărcare pe calea ferată, noduri de comunicații, centre economice și alte obiective importante, de referință pentru sistemul de transporturi. Cu toate acestea, rolul transporturilor rutiere și feroviare scade într-o oarecare măsură, nu numai din cauza densității mai reduse și a orientării adeseori nefavorabile a căilor de comunicații, ci și datorită greutăților ce apar în restabilirea acestora. Terenul fiind de regulă șes, fără alte forme mai înalte de relief, apar greutăți caracteristice regiunilor mlăștinoase, cu multe lacuri, cu râuri, cu lunci inundabile etc.

Cursurile de apă, indiferent de regiune, creează probleme importante în desfășurarea acțiunilor militare. În zonele de litoral și la șes, în funcție de cursul de apă și de anotimp, este de obicei exclusă posibilitatea trecerilor prin vad, deoarece apele sunt relativ adânci și au fundul mâlos, sau posibilitatea varientării din cauza greutăților specifice realizării terasamentelor pe asemenea terenuri. În zonele de deal și de munte, cursurile de apă, având de obicei maluri abrupte și viteza curentului mare, sunt ușor de blocat prin simpla doborâre a stâncilor, arborilor sau prin avalanșele de piatră sau aluviuni. Blocarea unor cursuri de apă și inundarea văii respective creează greutăți mari în menținerea în circulație sau în restabilirea comunicațiilor.

În operațiile întrunite desfășurate pe litoral, deși posibilitățile de transport ale trupelor și mijloacelor materiale se măresc datorită participării largi a transportului fluvial și maritim, problema transportului devine mai grea și mai complicată decât în mod obișnuit. Particularitățile căilor de comunicație de pe litoral (densitate redusă, orientare adeseori neconvenabilă, poduri multe, mari și greu de restabilit, posibilități de varientare foarte limitate, vulnerabilitate sporită etc.) reclamă executarea deplasărilor de trupe și materiale folosind în mod combinat toate mijloacele de

transport existente (rutiere, feroviare, pe apă și aeriene). Pentru executarea transporturilor, adeseori va fi necesară combinarea succesivă a mijloacelor. Nevoia utilizării pe itinerarul de deplasare a diferitelor mijloace de transport și transbordarea încărcăturii de pe un mijloc pe altul duce la complicarea organizării și executării transportului și la lungirea duratei de execuție a acestuia. Totodată, stabilitatea executării transportului este permanent amenințată prin faptul că punctele de transbordare sunt obiective vulnerabile față de loviturile adversarului.

În zona litoralului, infrastructura de transporturi rutiere devine mai vulnerabilă prin

faptul că asupra acestora pot fi executate lovituri cu artileria, aviația și cu rachetele, nu numai de pe uscat, dar și de pe mare. În același timp, asupra elementelor de infrastructură aflate pe mal și în imediata apropiere pot acționa nu numai desantul aerian, ci și cel maritim. De aceea, în zona supusă discuției, mai mult decât în oricare alte situații, se impune o grijă deosebită pentru paza și apărarea terestră și antiaeriană a infrastructurii de transporturi rutiere, precum și a coloanelor de transport aflate în curs de deplasare, în special a celor ce se deplasează pe apă și a căror vulnerabilitate este foarte mare.

L'UNION EUROPEENNE (UE) DANS LA LUTTE CONTRE LE TRAFIC DE DROGUE: L'EXEMPLE DE L'AFGHANISTAN

CBA CHARPENTIER *Armée de terre / France*

En 2004, selon le Bureau international de contrôle des narcotiques des Nations unies, la production d'opium en Afghanistan avait atteint 4 000 tonnes, soit cinq fois plus que l'année précédente. Or, comme le souligne M. Javier Solana dans son discours du 12 décembre 2003¹ sur la stratégie européenne de sécurité, l'Europe constitue une cible de premier ordre pour la criminalité organisée. En effet, environ 80% de l'héroïne vendue en Europe² provient du pavot cultivé en Afghanistan. En conséquence, on peut s'interroger sur le rôle que l'Union européenne pourrait jouer pour lutter efficacement contre ce trafic.

L'UE a le devoir et les moyens de s'engager résolument dans la lutte contre le trafic de drogue en Afghanistan. Elle pourrait intervenir d'une part dans les domaines politiques, diplomatiques et économiques et d'autre part diriger une opération militaire autonome et coordonnée avec l'OTAN.

Après un constat inquiétant sur le trafic de drogue et ses conséquences en Afghanistan, un bref aperçu des moyens de lutte existants sera observé. Enfin, une proposition d'engagement européen sera formulée.

Une production record dans un pays en reconstruction

Une situation préoccupante

Selon un rapport du Conseil de Sécurité des Nations unies³, la production d'opium en 2005 va décliner en raison de l'impact de la campagne de lutte gouvernementale mais

aussi de l'influence religieuse. Cependant, elle demeure importante puisqu'elle a augmenté dans les provinces de Nimroze et de Farah et devrait atteindre au moins 4 000 tonnes. L'Afghanistan est redevenu le premier producteur mondial de pavot à opium servant à l'élaboration de l'héroïne⁴. En 2004, la surface cultivée en pavot couvrait, 131.000 hectares (+ 64 % par rapport à 2003), soit un peu moins de 3 % des terres cultivables. Ce sont désormais toutes les provinces qui sont concernées par cette culture, les plus touchées étant celles de Kandahar et Helmand au Sud, de Nangarhar à l'Est de Kaboul et la zone traditionnelle du Badakhchan au Nord.

Les populations impliquées sont également en nette progression : de 1,7 million de personnes en 2003, elles sont à présent 2,3 millions, soit environ 356.000 familles. Aujourd'hui, 10 % des Afghans vivent de la culture du pavot. En effet, la vente d'un kilo d'opium brut rapporte au cultivateur afghan environ 50 \$⁵ en moyenne. Et même si l'opium afghan est le moins cher du marché mondial, un cultivateur peut espérer gagner en moyenne 500 à 600 \$ annuels, soit cinquante fois plus que ce que lui rapporterait une production de maïs ou de blé à superficie égale.

La reprise après la chute des Taliban: «le pactole du pavot»

Historiquement, le retrait des troupes soviétiques en 1989 a coïncidé avec l'augmentation du niveau de la production du pavot.

¹ « Une Europe sûre dans un monde meilleur » PESD.

² « Géopolitique des drogues » Que sais-je ? A. Labrousse. PUF 2004.

³ Du 24/06/2005.

⁴ Rapport du Sénat 2004.

⁵ Dollar des Etats-Unis d'Amérique.

Certes, les services secrets pakistanais⁶ ont facilité la production et la transformation du pavot en héroïne dans le sud et dans les zones tribales du Pakistan pour financer la lutte contre l'envahisseur soviétique. Cependant, les *moudjahiddins* ont également encouragé la production d'opium de 1992 à 1994 pour financer l'achat d'armes et de munitions ainsi que pour accompagner le retour des réfugiés.

Paradoxalement, c'est sous l'ère des *Taliban* que la culture va s'institutionnaliser avec l'instauration d'une taxe islamique sur la production et l'absence de répression envers les paysans producteurs. Certes, le Mollah Omar a tenté d'interdire la culture du pavot en 2001, mais l'intervention de la coalition à la fin de l'année n'a pas permis aux *Taliban* de faire respecter cette interdiction et les paysans ont semé massivement le pavot dès 2002.

L'impact sur la reconstruction

Avec une production illicite de drogue correspondant à environ 40% du PIB du pays, l'opium⁷ est bien le « nerf de l'économie afghane ». Or, pour reconstituer une économie et faciliter le relèvement du pays, il est indispensable de défaire la corruption. Essentiellement, il s'agit de financer les plans de reconstruction balbutiants par les ressources internes et par les dons de la communauté internationale. Ainsi, en 2002, le gouvernement intérimaire avait décrété un programme d'éradication du pavot à opium prévoyant l'allocation d'une aide de 250 \$ par *jirib*⁸ de pavot planté et éradiqué, c'est-à-dire 1250 \$ par hectare. Or, les cultivateurs estiment qu'ils peuvent obtenir entre 1700 \$ et 3500 \$ par *jirib* s'ils récoltent le pavot. La récolte avait été réduite⁹ d'environ 10%. L'équation est donc difficile à résoudre car de nombreux acteurs tirent leurs ressources du trafic : paysans, trafiquants, « seigneurs de guerre », représentants de l'autorité, etc.

L'Afghanistan: un «narco-Etat»?

On peut légitimement s'interroger sur cette éventualité au regard d'un Etat qui puise

l'essentiel de ses revenus du narcotrafic. Surtout, il est avéré que des autorités et des représentants de l'Etat ont des liens avec les trafiquants. Même le propre frère du président afghan, Walid Karzaï, finance ses projets de construction urbains au sud de Kandahar avec l'argent de la drogue. Cette situation de déliquescence de l'Etat est d'autant plus grave que, jusqu'à l'échelon régional, les gouverneurs de province sont également soupçonnés de tirer profit de ce trafic. C'est aussi une source de puissance des seigneurs de guerre¹⁰ qui financent leurs milices par les revenus tirés du narcotrafic.

Le narcotrafic est quasi-institutionnalisé en Afghanistan. La communauté internationale se doit de réagir.

La lutte contre le trafic de drogue nécessite une coopération internationale

En effet, les forces en présence sont réduites et manquent de coordination.

Des forces de sécurité afghanes insuffisantes

La formation des cadres de la police est assurée par l'Allemagne qui a ouvert une école de police à Kaboul en 2002. En 2004, près de 5000 policiers afghans étaient formés et affectés dans les provinces. Si la formation des cadres est un succès, en revanche celle des policiers locaux est inexistante. Ainsi, dans les provinces, le risque de corruption augmente. Singulièrement, il n'existe pas de corps de garde-frontières ni de fonctionnaires des douanes. Il avait été envisagé d'y réinsérer les miliciens désarmés dans le cadre du programme DDR¹¹. Toutefois, l'absence de plan de formation des miliciens et le manque de volonté politique du gouvernement de transition afghan, n'ont pas encouragé ce processus.

Les forces armées afghanes¹², sont quant à elles formées conjointement par l'armée américaine et la France, et sont déjà opérationnelles. Des bataillons de l'ANA¹³ opèrent aux côtés des Américains dans le sud du pays dans le cadre de la lutte contre le

⁶ L'Inter Services Intelligence (ISI).

⁷ Selon le programme des Nations unies pour le contrôle international des drogues (PNUCID) 2004.

⁸ Unité de mesure de surface afghane correspondante à 1/5 d'hectare.

⁹ Article de Pierre Arnaud Chouvy (CNRS) mai 2003

¹⁰ Warlords

¹¹ Désarmement, Démobilisation, Réinsertion dirigé par le Japon, premier bailleur de fonds.

¹² L'Armée nationale afghane (ANA) comprend environ 30 000 soldats instruits.

¹³ Armée nationale afghane.

terrorisme¹⁴. Cependant, l'absence d'authentiques commandements régionaux et d'une véritable autonomie de décision, ne facilite pas l'emploi des forces armées afghanes dans cette lutte. Pour l'heure, son engagement est orienté exclusivement au profit de la coalition et donc au détriment d'opérations d'envergure contre le trafic de drogue. Pourtant, il existe une force embryonnaire de l'ANA dédiée à la lutte contre le trafic de drogue : la *Task Force 333*. Cette unité a été créée en 2004 sous l'impulsion des Américains dans le but d'éradiquer la culture du pavot. Après des opérations peu fructueuses en 2004 dans les provinces, et notamment dans celle d'Helmand, ce projet peine à obtenir des succès convaincants.

Puisque les forces afghanes ne luttent pas contre ce trafic, les pays alliés doivent agir.

Des initiatives désordonnées

Les tentatives de réduire le trafic de drogue sont fragmentaires et relèvent davantage d'une impulsion nationale que d'une action commune internationale.

D'abord, sous l'impulsion des bailleurs de fonds, il y a bien eu des tentatives de lutte de la part du gouvernement intérimaire afghan comme cités plus haut. Puis en 2004, les Britanniques ont détruit des laboratoires de transformation du pavot et ont saisis à cette occasion des quantités significatives d'opium dans les provinces du sud et de l'est. Mais ce succès ponctuel est sans commune mesure avec une lutte globale d'éradication.

Ensuite, les Américains ont inauguré en 2004 un programme interministériel dirigé par le FBI¹⁵ et la DEA¹⁶ avec le concours de l'ANA dans le but de créer une « brigade » de lutte : la *Central Poppy Eradication Force*. Ce programme doté d'un budget d'environ 780 millions \$ sur cinq ans, vient de commencer et les résultats demeurent inconnus à ce jour.

Enfin, la France¹⁷ s'est engagée résolument dans cette lutte puisque depuis 2003 un attaché de sécurité intérieur (ASI) est en fonction à l'ambassade de France à Kaboul. Son action consiste notamment à organiser des

formations de lutte contre les stupéfiants pour la police afghane. Par ailleurs, la France consacre environ 10 millions d'euros pour la relance de la culture du coton dans les provinces de Kunduz et de Balkh.

On voit bien que la lutte contre le trafic de drogue en Afghanistan est imparfaite et dépend essentiellement d'initiatives non coordonnées. Cette lutte mérite donc être améliorée.

Coalition et OTAN: une «coopération» déficiente

Aujourd'hui, il est peu probable d'envisager un appui de la coalition, en revanche celui des forces de l'OTAN pourrait être recherché.

La coalition concentre depuis 2001 tous ses moyens dans la lutte contre le terrorisme dans le sud du pays. Les opérations se succèdent au rythme des périodes favorables à l'engagement des forces aéroterrestres soit une «saison» de février à octobre. Outre l'absence de disponibilité des moyens, il n'existe pas de volonté politique d'engager des forces militaires de la coalition directement dans la lutte contre le trafic de drogue. En revanche, l'OTAN¹⁸ pourrait soutenir la lutte contre le trafic de drogue en fournissant des moyens aériens et logistiques par le biais des PRT¹⁹. Cependant, les pays contributeurs des forces de l'OTAN ne souhaitent pas engager directement leurs troupes dans la lutte contre le trafic de drogue. Jusqu'à présent, ils ont accordé la priorité au soutien du processus électoral et à l'aide à la restauration de l'autorité de l'Etat.

Pour une initiative européenne: «Que la guerre de l'opium commence»

Par un volet politique, diplomatique et économique...

L'Union européenne est capable de proposer et soutenir un projet d'ensemble, qui comporterait un volet militaire et un volet civil, à travers les trois piliers²⁰ qui structurent son organisation.

¹⁴ Opération *Enduring Freedom* (OEF) rassemblant environ 20 000 coalisés de 18 pays opérant dans le sud et le sud-est.

¹⁵ *Federal Bureau of Investigation* des Etats-Unis.

¹⁶ *Drug Enforcement Administration* des Etats-Unis.

¹⁷ Rapport du ministère des Affaires Etrangères en 2003.

¹⁸ La Force internationale d'assistance et de sécurité en Afghanistan (FIAS) comprend environ 10 000 hommes.

¹⁹ *Provincial Reconstruction Team* : au nombre de 22 dont six sous commandement de l'OTAN dans le nord et l'ouest du pays.

²⁰ Les politiques communes, la PESC (dont la PESD), la coopération policière et judiciaire en matière pénale.

D'abord, il s'agit d'« écarter » les seigneurs de guerre de la vie politique afghane en élevant leur puissance politique. Paradoxalement, il est plus facile d'« éloigner » les seigneurs de guerre en leur donnant davantage de représentation politique. Il est illusoire de les convaincre de se séparer d'un attribut de leur puissance que représente la manne financière issue du narcotrafic. Ainsi, en les nommant à des postes diplomatiques à l'étranger, « une porte de sortie » honorable serait offerte à ces « survivants » des conflits afghans qui sont pour la plupart âgés de 60 ans dans un pays où l'espérance de vie se situe autour de 43 ans selon les Nations unies.

Ensuite, il est indispensable de produire des revenus aux paysans en remplaçant la culture du pavot par des cultures de substitution comme le coton et le safran. Ainsi, dans la région de Jalalabad, l'abandon de la culture du pavot pour le blé et le tournesol est en passe de réussir. Dans la province de Nangarhar à l'Est du pays, la culture du coton a été développée. Ainsi, sous la double influence du gouvernement afghan et des aides internationales, la culture du pavot a été réduite de 96% dans cette province qui était pourtant la seconde productrice derrière celle d'Helmand.

En outre, il ne faut pas négliger des solutions innovantes comme l'emploi d'insectes qui ravagent les plantations illicites : « le papillon cocaïnoman » colombien²¹. Cependant, c'est en créant un véritable marché économique et en maîtrisant le développement de l'irrigation, que la culture du pavot sera réduite progressivement comme le souhaite le Président Karzaï dans son discours de mai 2005²².

Enfin, pour lutter efficacement contre la corruption inhérente à ce trafic, il faut développer la Justice afghane²³. Aujourd'hui, elle souffre d'un manque de moyens tant financiers qu'humains en l'absence de personnel qualifiés. Par ailleurs, le poids de la religion dans l'élaboration du système judiciaire est une contrainte car souvent, la coutume est appliquée dans les décisions de justice.

...complété par une opération militaire autonome.

Comme le souligne l'ambassadeur de France à Kaboul²⁴ « puisque la substitution ne marche pas, il est temps d'user de méthodes de contrainte par le recours à une coercition internationale ». De même, la déclaration du conseil de sécurité de l'ONU le 24 juin 2005 est sans équivoque : « face à des organisations quasi-militaires que sont les narcotrafiquants, il faut opposer une force équivalente qui nécessite de mettre en œuvre des moyens militaires ».

Ainsi, bénéficiant d'une résolution du Conseil de sécurité et agissant en coopération avec les forces de l'OTAN dans le cadre des « accords de Berlin plus »²⁵, une force de l'UE pourrait intervenir au profit de l'ANA. Elle serait soutenue par la FIAS ainsi que la coalition et commandée par les moyens d'une nation cadre comme pour l'opération ARTEMIS²⁶.

En vue de soutenir l'action des forces de sécurité afghanes dans la destruction des cultures et des laboratoires et l'arrestation des trafiquants, l'opération militaire consisterait à appuyer les forces engagées par la fourniture de moyens renseignements comme l'emploi des drones et des capteurs spécialisés. La force pourrait agir en soutien d'opérations d'envergure et lutter efficacement contre la criminalité organisée. Cette force pourrait être appuyée par des moyens de la Marine nationale qui remplit déjà ce genre de missions dans les Caraïbes et par la Force de gendarmerie européenne²⁷.

Pour rester dans le champ européen, la chaîne de commandement pourrait être la suivante :

- le contrôle politique et la direction stratégique seraient confiés au COPS²⁸ et au CMUE ;
- le niveau stratégique militaire serait assuré par une Nation cadre (France, Royaume-Uni, Allemagne, Italie, Grèce) ;
- sur le théâtre, au niveau opératif, la France armerait un FHQ²⁹.

²⁴ Compte rendu auprès de la commission des Affaires Etrangères le 8 juin 2004.

²⁵ Accords prévoyant notamment l'emploi des moyens de l'OTAN par l'UE.

²⁶ Première opération autonome dirigée par l'UE visant à stabiliser les conditions de sécurité et à améliorer la situation humanitaire en Ituri au Congo en juin 2003.

²⁷ Créée en 2005. PC à Vicenza en Italie.

²⁸ Comité politique et de sécurité ; comité militaire de l'UE ; état-major de l'UE ; centre de situation ; l'ensemble étant localisé à Bruxelles.

²¹ « Le point » 16 septembre 2005.

²² Déclaration faite sur les chaînes CNN et Fox News.

²³ Selon M. Jean Arnault, chef de la mission d'assistance des Nations unies en Afghanistan (MINUA).

Par ailleurs, ce scénario correspond bien aux objectifs fixés dans le document de stratégie et de sécurité de l'UE³⁰. Une opération de ce type faciliterait la démonstration de la volonté européenne d'agir comme « un acteur global sur la scène internationale ». Particulièrement, cette opération accélérerait l'évolution des doctrines d'emploi des forces de l'UE. Elle validerait le concept d'un « centre opérationnel européen permanent » au sein de l'EMUE et qui fait encore défaut aujourd'hui. Enfin, l'emploi d'un à deux « Battle group 1500³¹ » d'ici à 2007 confirmerait l'intérêt de ce nouvel outil.

Parce que les Etats membres de l'UE sont les premières victimes de la consommation de drogue produite en Afghanistan et parce que ces mêmes Etats fournissent des efforts conséquents pour reconstruire ce pays, il est temps de mettre en œuvre un plan global de lutte contre le trafic de drogue. La reconstruction du pays sera facilitée et les maux de nos sociétés atténués.

L'Union européenne a donc le devoir de réagir pour mettre un terme à ce trafic qui représente un frein au retour à la normalisation de l'Afghanistan. Or, l'UE possède tous les outils pour jouer un rôle décisif. La mise en œuvre d'un plan global dont seul le volet militaire serait innovant est un objectif cohérent et accessible, il dépend uniquement de la volonté politique des Etats membres.

Aujourd'hui, la France est appréciée en Afghanistan en raison des liens privilégiés qu'elle a tissés et notamment dans les périodes les plus difficiles de son histoire récente. En outre, elle y joue actuellement un rôle singulier en assumant la responsabilité de la sécurité de la capitale et en participant directement à la lutte contre le terrorisme.

En conséquence, elle pourrait être le pays moteur de cette lutte globale en proposant le plan d'ensemble au niveau européen et en s'engageant résolument comme nation cadre ou en fournissant une unité du type « *battle group 1500* ».

²⁹ Force Headquarters.

³⁰ PESD : « Une Europe sûre dans un monde meilleur » discours de M. Solana du 12 décembre 2003.

³¹ Equivalent à une force terrestre d'environ 1500 hommes dont la vocation est la projection dans l'urgence. Elle serait constituée autour d'un noyau dur d'infanterie.

UNIUNEA EUROPEANĂ (UE) ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA TRAFICULUI DE DROGURI: EXEMPLUL AFGHANISTANULUI

CBA CHARPENTIER *Armée de terre / France*

În 2004, conform Biroului Internațional de Control al narcoticelor din cadrul Națiunilor Unite, producția de opium în Afghanistan atinsese 4000 de tone, de 5 ori mai mult ca în anul precedent. Or, așa cum subliniază domnul Javier Solana, în discursul său din decembrie 2003¹, în problema strategiei europene de securitate, Europa constituie o țintă de primă mărime pentru crima organizată.

Într-adevăr, aproximativ 80% din heroina vândută în Europa² provine din macul cultivat în Afghanistan. În consecință, ne întrebăm ce rol ar putea juca UE în lupta eficace împotriva traficului.

UE are datoria și mijloacele de a se angaja cu hotărâre în lupta împotriva traficului de droguri în Afghanistan. Ea ar putea să intervină, pe de o parte, în domeniile politice, diplomatice și economice, iar pe de altă parte, să conducă o operațiune militară autonomă și coordonată cu OTAN.

După o situație îngrijorătoare despre traficul de droguri și consecințele sale în Afghanistan, va fi făcută o scurtă analiză a mijloacelor de luptă existente. În fine, va fi formulată o scurtă propunere de angajare europeană.

O producție record într-o țară în reconstrucție

Conform unui raport al Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite³, producția de opium în 2005 va fi în declin datorită impactului campaniei de luptă guvernamentală, dar și datorită influenței religioase. Totuși ea rămâne importantă, deoarece a crescut în provinciile Nimroze și Farah și ar trebui să atingă cel puțin 4000 de tone.

Afghanistanul a redevenit primul producător mondial de mac de opium, care se folosește la prepararea heroinei⁴.

În 2004, suprafața cultivată cu mac acoperea 131 000 ha (+64% în raport cu 2003), mai puțin de 3% din terenurile cultivabile. De acum înainte toate aceste provincii sunt avute în vedere, cele mai întinse fiind Kandahar și Helmand la sud, Nangarhar la est de Kabul și zona tradițională Badakhchan la nord.

Populațiile implicate sunt, de asemenea, în progresie sigură: de la 1,7 milioane de persoane în 2003, s-a ajuns în prezent la 2,3 milioane, adică aproximativ 356 000 de familii. Astăzi, 10% din afghani trăiesc din cultura de mac. Într-adevăr, vânzarea unui kilogram de opium brut îi aduce cultivatorului afghan aproximativ 50 de dolari⁵ în medie și chiar dacă opiumul afghan este cel mai ieftin de pe piața mondială, un cultivator poate spera să câștige în medie 500 până la 600 de dolari anual, adică de 50 de ori mai mult decât ceea ce i-ar aduce o producție de porumb sau de grâu la suprafață egală.

Reluarea după căderea talibanilor: “mina de aur a macului”

Din punct de vedere istoric, retragerea trupelor sovietice în 1989 a coincis cu mărirea nivelului producției de mac.

Cu siguranță, serviciile secrete pakistaneze⁶ au facilitat producția și transformarea macului în heroină în sud și în zonele tribale ale Pakistanului pentru a finanța lupta împotriva invadatorului sovietic. Totuși mudjahiddinii au încurajat și ei producția de opium din 1992 până în 1994 pentru a finanța

¹ “O Europă sigură într-o lume mai bună” PESD.

² “Geopolitica drogurilor” Ce știu?, A. Labrousse, PUF, 2004.

³ Din 24/06/2005.

⁴ Raportul Senatului 2004.

⁵ Dolar al SUA.

⁶ Inter Service Intelligence (ISI).

cumpărarea de arme și muniții, ca și pentru a însoți întoarcerea refugiaților.

În mod paradoxal, în era talibanilor cultura se va instituționaliza cu instaurarea unei taxe islamice pe producție și absența represiei asupra țăranilor cultivatori. Cu siguranță, Mollah Omar a încercat să interzică cultura macului în 2001, dar intervenția coaliției la sfârșitul anului nu a permis talibanilor să instituie respectarea acestei interdicții și țăranii au semănat masiv macul, începând din 2002.

Impactul asupra reconstrucției

Cu o producție ilicită de droguri ce corespunde cu aproximativ 40% din PIB-ul țării, opiumul⁷ este “nervul economiei afgane”. Or, pentru a reconstitui o economie și a facilita dezvoltarea țării, este indispensabilă eradicarea corupției. În esență, se pune problema finanțării planurilor de reconstrucție prin resursele interne și prin donațiile comunității internaționale. Astfel, în 2002, guvernul interimar decretase un program de eradicare a cultivării macului de opium, prevăzând alocarea unui ajutor de 250 de dolari pe jirib⁸ de mac plantat și eradicat, adică 1250 de dolari pe hectar. Or, cultivatorii estimează că pot obține între 1700 și 3500 dolari pe jirib⁹ dacă recoltează mac. Recolta fusese redusă⁹ cu aproximativ 10%. Ecuația este deci dificil de rezolvat, deoarece numeroși actori își găsesc resursele în trafic: țărani, traficanți, “domni de război”, reprezentanți ai autorităților etc.

Afghanistanul: un “narco-stat”?

Pe bună dreptate ne putem întreba despre această eventualitate cu privire la un stat care extrage esențialul veniturilor sale din traficul de narcotice. Mai ales este dovedit faptul că autoritățile și reprezentanți ai statului au legături cu traficanții. Chiar propriul frate al președintelui afgan, Walid Karzai, finanțează proiectele sale de construcție urbană în sudul Kandaharului cu bani proveniți din droguri. Această situație a statului este cu atât mai gravă cu cât, până la nivel regional, guvernatorii de provincii sunt și ei bănuți că profită de pe urma traficului. Aceasta este și o sursă de putere a “domnilor de război”¹⁰, care finanțează milițiile prin veniturile obținute din traficul de narcotice. Narcotraficul este cvasi-

instituționalizat în Afghanistan. Comunitatea internațională trebuie să reacționeze.

Lupta împotriva traficului de droguri necesită o cooperare internațională

Într-adevăr, forțele existente sunt reduse și nu sunt bine coordonate.

Forțe de securitate afgane insuficiente

Formarea cadrelor de poliție este asigurată de Germania care a deschis o școală de poliție la Kabul în 2002. În 2004, aproape 5000 de polițiști afgani erau formați și repartizați în provincii. Dacă formarea cadrelor este un succes, în schimb cea a polițiștilor locali este inexistentă. Astfel, în provincii, crește riscul corupției.

În mod singular, nu există corp de grăniceri, nici funcționari de vamă. Se luase în calcul ideea de a reinsera aici milițiile dezarmate în cadrul programului DDR¹¹. Totuși absența unui plan de pregătire a milițienilor și lipsa de voință politică a guvernului de tranziție afgan nu au încurajat acest proces.

Forțele armate afgane¹² sunt formate de armata americană și Franța, fiind deja operaționale. Batalioane din ANA¹³ (armata națională afgană) operează alături de americani în sudul țării, în cadrul luptei împotriva terorismului¹⁴. Totuși absența unor autentice comandamente regionale și a unei veritabile autonomii de decizie nu facilitează folosirea forțelor armate afgane în această luptă.

Pentru moment, angajarea sa este orientată exclusiv în folosul coaliției și deci în detrimentul unor operații de anvergură împotriva traficului de droguri. Totuși există o forță embrionară a ANA dedicată luptei împotriva traficului de droguri: Task Force 333. Această unitate a fost creată în 2004 la îndemnul americanilor, în scopul eradicării culturii macului. După niște operații nu prea fructuoase, în 2004, în provincii și în special în cele din Helmand, acest proiect face eforturi să obțină succese convingătoare.

Deoarece forțele afgane nu luptă împotriva acestui trafic, țările aliate trebuie să acționeze.

⁷ Conform Programului Națiunilor Unite pentru Controlul Internațional al Drogurilor 2004.

⁸ Unitate de măsură afgană pentru suprafață (1/5 ha).

⁹ Articolul lui Pierre Arnaud Chouvy (CNRS) mai 2003.

¹⁰ Walords.

¹¹ Dezarmare, demobilizare, reinserția dirijată de Japonia, primul deschizător de fonduri.

¹² Armata Națională Afgână (ANA) cuprinde aproximativ 30 000 de soldați instruiți.

¹³ Armata Națională Afgână.

¹⁴ Operation Enduring Freedom (OEF) care reunește aproximativ 20 000 de militari coaliizați din 18 țări ce operează în sud și sud-est.

Inițiative dezordonate

Încercările de reducere a traficului de droguri sunt fragmentare și țin mai mult de un impuls național decât de o acțiune comună internațională.

Mai întâi, sub influența deschizătorilor de fonduri, au fost niște încercări de luptă din partea guvernului interimar afgan, citate de noi anterior. Apoi, în 2004, britanicii au distrus niște laboratoare de transformare a macului și au confiscat cu această ocazie cantități semnificative de opium în provinciile din sud și din est. Dar acest succes punctual nu se înscrie într-o măsură comună de eradicare.

După aceea, americanii au inaugurat în 2004 un program interministerial condus de FBI¹⁵ și de DEA¹⁶ cu concursul ANA, în scopul creării unei brigăzi de luptă: Central Poppy Eradication Force. Acest program, având un buget de aproximativ 780 de milioane de dolari pe 5 ani, tocmai a început și rezultatele sunt încă necunoscute.

În sfârșit, Franța¹⁷ s-a angajat puternic în această luptă de vreme ce din 2003 un atașat de securitate intern (ASI) este în funcție la ambasada Franței de la Kabul. Acțiunea sa constă în special în organizarea formațiunilor de luptă împotriva stupefiantelor pentru poliția afgană. De altfel, Franța consacră aproximativ 10 milioane de euro pentru relansarea culturii de bumbac în provinciile Kunduz și Balkh.

Vedem bine că lupta împotriva traficului de droguri în Afghanistan este imperfectă și depinde, în principal, de inițiative necoordonate. Această luptă merită deci să fie îmbunătățită.

Coaliția și OTAN: o cooperare inefficientă

Astăzi este puțin probabil să avem în vedere un sprijin al coaliției, în schimb cel al OTAN ar putea fi căutat.

Coaliția își concentrează din 2001 toate mijloacele în luptă împotriva terorismului în sudul țării. Operațiile se succed în ritmul perioadelor favorabile, cu angajarea forțelor aero-terestre într-un sezon, din februarie până în octombrie. Exceptând absența disponibilității mijloacelor, nu există voință politică de angajare a forțelor militare ale coaliției direct în lupta împotriva traficului de droguri. În schimb OTAN¹⁸ ar putea susține lupta, furnizând

mijloace aeriene și logistice prin PRT¹⁹. Totuși țările care contribuie la forțele OTAN nu doresc o angajare directă a trupelor lor în această luptă. Până în prezent, ele au acordat prioritate susținerii procesului electoral și ajutorului rezolvării autorității statului.

Pentru o inițiativă europeană: să înceapă războiul împotriva opiumului

Printr-o componentă politică, diplomatică și economică, UE este capabilă să propună și să susțină un proiect de ansamblu, care ar comporta o parte militară și una civilă, cu trei branșe²⁰, care îi structurează organizarea.

Mai întâi se pune problema îndepărtării “domnilor de război” din viața politică afgană, ridicându-le puterea politică. În mod paradoxal, este mai ușor să-i îndepărtezi pe acești domni, dându-le mai multă reprezentare politică. Este iluzoriu să-i convingi să se despartă de un atribut al puterii lor, reprezentat de masca financiară rezultată din narcotrafic. Astfel, numindu-i în posturi diplomatice în străinătate, o poartă de ieșire onorabilă va fi oferită acestor “supraviețuitori” ai conflictelor afgane, care sunt în majoritate în vârstă de 60 de ani, într-o țară în care speranța de viață se situează în jurul vârstei de 43 de ani, conform Națiunilor Unite.

După aceea, este indispensabil să se aducă venituri țăranilor, înlocuind cultura de mac cu bumbac sau șofran. Astfel, în regiunea Jalalabad, abandonarea culturii de mac pentru grâu sau floarea-soarelui este pe punctul de a reuși. În provincia Nangarhar, în estul țării, a fost dezvoltată cultura bumbacului. Astfel sub dubla influență a guvernului afgan și a ajutoarelor internaționale, cultura de mac a fost redusă cu 96% în această provincie, care era totuși a doua producătoare după Helmand.

În plus, nu putem neglija soluțiile inovatoare, cum ar fi folosirea insectelor care fac ravagii în culturile ilicite: fluturele cocainoman columbian²¹. Totuși, creând o adevărată piață economică și stăpânind dezvoltarea irigației, cultura de mac va fi redusă progresiv, cum își exprima președintele Karzai dorința, în discursul său din mai 2005²².

În fine, pentru a lupta cu eficacitate împotriva corupției inerente legate de acest trafic,

¹⁵ Federal Bureau of Investigation din SUA.

¹⁶ Drug Enforcement Administration din SUA.

¹⁷ Raport al Ministerului Afacerilor Externe în 2003.

¹⁸ Forța Internațională de asistență și de securitate în Afghanistan (FIAS) cuprinde aproximativ 10 000 de oameni.

¹⁹ Provincial Reconstruction Team: în număr de 22, din care 6 sub comanda OTAN în nord și în vest.

²⁰ Politicile Comune, PESC (dintre care PESD), cooperarea polițienească și judiciară în materie penală.

²¹ “Le point”-16 septembrie 2005.

²² Declarație făcută de CNN și Fox News.

trebuie să dezvoltăm justiția afghană²³. Astăzi, ea suferă de lipsa de mijloace atât financiare, cât și umane, în absența unui personal calificat.

De altfel, importanța religiei în elaborarea sistemului judiciar este o constrângere, deoarece adesea cultura este aplicată în deciziile justiției, fiind completată de o operațiune militară autonomă.

Cum subliniază ambasadorului Franței la Kabul²⁴: “fiindcă substituirea nu merge, este timpul să folosești metode de constrângere prin recurgerea la coerciție internațională”. De asemenea, declarația Consiliului de Securitate al ONU din data de 24 iunie este fără echivoc: “în fața organizațiilor cvasi-militare reprezentate de narco-traficanți, trebuie să opunem o forță echivalentă care necesită punerea în funcțiune a mijloacelor militare.”

Astfel, beneficiind de o hotărâre a Consiliului de Securitate și acționând în cooperare cu forțele OTAN în cadrul “acordurilor de la Berlin plus”²⁵, o forță a UE ar putea interveni în profitul ANA. Ea ar fi susținută de FIAS, ca și coaliția, și ar fi comandată cu mijloacele unei națiuni-cadru ca pentru operațiunea ARTEMIS²⁶.

În vederea susținerii acțiunii forțelor de securitate afgane în distrugerea culturilor și a laboratoarelor și arestarea traficantilor, operațiunea militară ar consta în sprijinirea forțelor angajate prin furnizarea de mijloace de informații, cum ar fi folosirea dronurilor și a captatorilor specializați. Forța ar putea acționa ca sprijin al acțiunilor de anvergură și ar putea lupta eficient împotriva crimei organizate.

Această forță ar putea fi sprijinită de mijloacele Marinei naționale, care îndeplinește deja acest gen de misiune în Caraibe, și de Forța de jandarmerie europeană²⁷.

Pentru a rămâne în câmpul european, lanțul de comandament ar putea fi următorul:

- controlul politic și conducerea strategică ar fi încredințate COPS²⁸ și/sau CMUE;
- nivelul strategic militar ar fi asigurat de o Națiune-Cadru (Franța, Regatul-Unit, Germania, Italia, Grecia).

În teatru, la nivelul operativ, Franța ar înarma FMQ²⁹.

De altfel, acest scenariu corespunde obiectivelor fixate în documentul de strategie și de securitate al UE³⁰. Operațiunea de acest tip ar facilita demonstrația voinței europene de a acționa ca un “actor global pe scena internațională.” În mod deosebit, această operațiune ar accelera evoluția doctrinelor de folosire a forțelor UE. Ea ar valida conceptul unui “centru operațional european permanent” în cadrul EMUE și care astăzi încă lipsește. În fine, folosirea unuia sau a două “Battle group 1500”³¹ de acum până în 2007 ar confirma interesul acestui nou instrument.

Pentru că statele membre ale UE sunt primele victime ale consumului de droguri produse în Afghanistan și pentru că aceleași state fac eforturi pentru a reconstrui această țară, este timpul să se pună în aplicare un plan global de luptă împotriva traficului de droguri. Reconstrucția țării va fi facilitată și nenorocirile societăților noastre atenuate.

UE are deci datoria să reacționeze pentru a stopa acest trafic care reprezintă o frână în calea normalizării Afghanistanului. Or, UE posedă toate instrumentele pentru a juca un rol decisiv. Punerea în aplicare a unui plan global în cadrul căruia numai partea militară va fi inovatoare este un obiectiv coerent și accesibil, care depinde numai de voința politică a statelor membre.

Astăzi, Franța este apreciată în Afghanistan datorită legăturilor privilegiate pe care le-a realizat, în special în perioadele cele mai dificile ale istoriei ei recente. În plus, ea joacă actualmente aici un rol deosebit, asumându-și responsabilitatea securității capitalei și participând direct la lupta împotriva terorismului.

În consecință, ea ar putea fi țara-motor a acestei lupte globale, propunând planul de ansamblu la nivel european și angajându-se cu hotărâre ca o națiune-cadru sau furnizând o unitate de tip “Battle group 1500”.

²³ După dl. Jean Arnault, șeful misiunii de asistență a Națiunilor Unite în Afghanistan (MINUA).

²⁴ Dare de seamă la Comisia Afacerilor Externe – 8 iunie 2004.

²⁵ Acorduri ce prevăd în special folosirea mijloacelor OTAN de către UE.

²⁶ Prima operațiune autonomă condusă de UE ce vizează stabilizarea condițiilor de securitate și îmbunătățirea situației în Congo și Ituri, în iunie 2003.

²⁷ Creează în 2005 PC la Vicenza, în Italia.

²⁸ Comitetul Politic și de Securitate; Comitetul militar al UE; statul-major al UE; Centrul de situație; ansamblul fiind localizat la Bruxelles.

²⁹ Force Headquarters.

³⁰ PESD: “O Europă sigură într-o lume mai bună” – discursul domnului Solana din decembrie 2003.

³¹ Echivalent al unei forțe terestre de aproximativ 1500 de oameni, a cărei vocație este proiectarea în urgență. Ea ar fi constituită în jurul unui nucleu dur de infanterie.

VERS UN NOUVEL ESPACE HUMANITAIRE

CF BAUDONNIERE Marine / France

Depuis la fin de la guerre froide, l'humanitaire a connu d'importants bouleversements l'obligeant périodiquement à redéfinir les éléments de son identité et à rappeler les principes fondamentaux sous-tendant le mandat d'assistance aux populations civiles et d'accès aux victimes des conflits. Face aux interventions armées de grandes envergures, les organisations humanitaires ont souvent été prises entre le dilemme de témoigner, de dénoncer ou celui de sauver des vies.

La complexité des dernières grandes crises humanitaires a provoqué des réponses internationales qui, au-delà de questionnements géopolitiques et d'élans de générosité sans précédent, ont risqué de mettre en péril les principes fondateurs des interventions humanitaires et en danger les acteurs concernés. Diverses questions se posent alors : quels types d'actions peuvent être légitimement menées ? En réponse à quels besoins, à quelles priorités ? Comment assurer la sécurité des intervenants ? Comment coordonner l'action des différents organismes – civils et militaires – afin que l'aide soit plus efficace ?

Dans les débats parfois très vifs suscités par les grandes opérations transnationales de secours d'urgence, la notion d'espace humanitaire est devenue centrale. Cette notion enveloppe des dimensions diverses, dont le développement clair et précis devrait permettre de mieux circonscrire ce que doit être la «nouvelle» action humanitaire, ses enjeux et de baliser ses modalités d'intervention.

Un espace humanitaire difficile à caractériser

La multiplicité des acteurs présents sur le terrain (populations locales, militaires, organisations transnationales non gouvernementales, Etats et associations étatiques, agences privées parfois commerciales) mais aussi la complexité des lieux d'intervention (zones de conflit, zones d'instabilité, zones difficilement accessibles) remettent aujourd'hui en question les méthodes des interventions humanitaires et les raisons d'intervenir.

La multiplication des crises d'urgence depuis la fin de la guerre froide et le nombre croissant d'acteurs concernés par les interventions ont certes démontré la nécessité d'une coopération entre les acteurs sur le terrain mais également au niveau politico stratégique. L'administration américaine, après l'échec de l'intervention en Somalie (1993) et le manque de coordination en Haïti (1994) entre organisations civiles gouvernementales, non gouvernementales (ONG) et militaires, avait lancé une réflexion stratégique pour améliorer la cohérence des réponses multidimensionnelles aux crises.

Dix ans plus tard, les interventions récentes en Asie après le tsunami de décembre 2004 comme, avant elles, celles de Bam en Iran ou les conflits en Afghanistan ou en Irak nourrissent toujours les débats au sein du monde de l'humanitaire. Ainsi, cette crise de l'humanitaire interpelle tant les praticiens des actions humanitaires – qu'ils soient civils ou militaires – que les observateurs extérieurs.

Un espace humanitaire dans lequel l'accès aux populations sinistrées est garanti

Les contextes d'interventions deviennent de plus en plus complexes et l'accès aux populations affectées de plus en plus difficile. Cet accès peut être limité par des conditions logistiques (routes coupées ou détruites, populations isolées par le relief ou un climat hostile, terrains minés,...), mais aussi et de plus en plus souvent pour des raisons politiques: accès contrôlé par des forces armées (militaires dans la province d'Aceh en Indonésie) ou des gouvernements (certaines provinces de Corée du Nord, touchées par la famine, sont interdites aux étrangers¹).

Cette «conditionnalité» de l'aide peut être appréhendée de deux façons. D'une part, des conditions d'accès aux populations affectées peuvent être définies au profit des organismes de secours mais ce n'est pas toujours possible. D'autre part, certaines conditions peuvent être imposées aux populations pour pouvoir bénéficier de l'aide : nécessité de se déplacer vers une zone sûre dans laquelle est prodiguée l'aide, acceptation d'un cessez-le-feu par les belligérants laissant le temps aux organismes humanitaires de délivrer leur aide à des populations osant s'aventurer en territoire provisoirement apaisé, voire incitation à la délation en échange d'un soutien.

Dans les deux cas, les résultats peuvent être semblables et désastreux. Certaines populations risquent d'être exclues du système de l'aide internationale car les critères d'éligibilité imposés par les diverses parties sont soit inacceptables, soit très éloignés des critères humanitaires de vulnérabilité.

L'acceptation de cette «conditionnalité» de l'aide et les jeux de pouvoir par lesquels certains acteurs peuvent se voir manipulés, remettent en question les notions d'impartialité et de neutralité qui constituent pourtant le fondement de toute action humanitaire. Le risque majeur est l'instauration de deux catégories de bénéficiaires: les bonnes et les mauvaises victimes...

Un espace humanitaire sécurisé qui modifie la physionomie du métier de militaire

«L'insécurité des missions humanitaires augmente dramatiquement»². La sécurité des

missions humanitaires devient donc une des préoccupations majeures de tout intervenant. Cette exposition au danger croissante est due en grande partie à la complexité des nouveaux conflits dans lesquels la distinction entre population civile et groupes armés est de plus en plus malaisée.

Le rôle des forces armées dans cette mission de sécurisation a lui-même évolué. En effet, les modalités d'engagement des forces armées ont changé de nature avec le développement d'opérations extérieures généralement menées dans un cadre multinational. Les guerres déclarées ont laissé la place aux crises, plus ou moins aiguës ; l'action militaire vise aujourd'hui autant à contenir la violence pour maintenir ou rétablir la paix qu'à détruire des forces adverses clairement identifiées. Aux personnels humanitaires « de la première heure », les médecins et les infirmiers, les membres des organisations onusiennes et des ONG en général, ont donc été ajoutés les militaires, chargés d'assurer la protection des missions humanitaires, voire même d'entreprendre eux-mêmes ces actions lorsque les situations sont trop dangereuses. Dès lors, les militaires sont en train de changer de métier. Ce changement de « statut social » pourrait déclencher des réticences dans les rangs des forces armées : cette mutation doit s'accompagner d'une politique de communication interne adaptée. Face à la systématisation des missions pacifiantes ou humanitaires - actions qui obéissent à des principes décalés à ceux de la guerre -, le militaire n'est plus un combattant, au sens guerrier du terme, mais devient véritablement une sentinelle de la paix. La définition d'un nouvel espace humanitaire passe donc par une modification du rôle du militaire dans ce type d'engagement. Ainsi, il est impératif que le militaire prenne conscience que son engagement dans les crises du XXIème siècle comprend nécessairement un volet humanitaire. Et il est tout aussi important que les forces armées, en symbiose avec l'autorité politique, donnent à leurs soldats les moyens de participer efficacement à ce type de missions : une formation et un entraînement adaptés, une couverture juridique adéquate, des moyens appropriés.

Par ailleurs, il est indispensable que le mandat des acteurs militaires soit clairement défini vis-à-vis des populations locales afin que l'action militaire soit non seulement

¹ A l'instar des îles Nicobar et Adaman en Inde, ravagées par le Tsunami, qui constituent des bases militaires de l'armée indienne.

² D'après Xavier Zeebroek dans « *Les Humanitaires en guerre* », publié en décembre 2004, dans lequel l'auteur tente de démêler l'écheveau humanitaire et du maintien de la paix.

comprise et acceptée, mais surtout favorisée par les acteurs locaux. En outre, la complexité du système international de l'aide, la « conditionnalité » de celle-ci, les comportements parfois peu soucieux des cultures locales, le manque de clarté de l'agenda de certains intervenants, peuvent entraîner une certaine incompréhension auprès des populations. En effet, dans certains cas, la distinction entre les amis et les ennemis, ou les militaires et les civils n'est pas aisée ... L'acteur humanitaire, qu'il soit armé ou non, devient alors un ennemi potentiel, une monnaie d'échange et une cible dans certaines actions de guerre, de répression, voire de terrorisme.

Un espace humanitaire qui favorise la gestion des crises dans leur globalité

La crise récente en Asie rappelle que l'action humanitaire d'urgence n'a de sens que replacée dans un continuum plus large liant prévention, préparation aux crises, réhabilitation, reconstruction et développement. L'action humanitaire d'urgence a pour seul but de soulager les souffrances des victimes, d'éviter que les crises empirent par l'apparition d'épidémies ou par des déplacements trop massifs de populations par exemple. Elle doit stabiliser suffisamment la situation pour permettre une reconstruction effective et l'émergence de solutions pérennes.

L'effet d'annonce des dons et l'émulation de ces grandes collectes de fonds entraînent une arrivée massive d'argent pour l'action d'urgence ; mais le financement de la reconstruction est toujours plus difficile, surtout lorsque les médias quittent les zones affectées et que d'autres crises provoquent d'autres élans de générosité.

Il est donc impératif que les différents types de projets conduisant à la transformation d'un conflit³ soient mis en place de façon coordonnée afin d'assurer une forme de pérennité au processus d'aide.

³ Le terme de « transformation du conflit » est préféré par les analystes actuels à celui de « résolution de conflit ». Le différend peut en effet être salutaire et porteur de changement social, s'il reste gérable dans les limites des mécanismes de gestion des conflits ou s'il n'évolue pas en formes extrêmes de violence. Résoudre ou prévenir un conflit revient à le considérer comme un événement négatif et non souhaitable plutôt que de le comprendre comme un processus dynamique nécessaire à l'évolution de toute société.

Un espace humanitaire dans lequel se développerait une action civilo-militaire intégrée?

Bien que recherchée, l'intégration des processus civils et militaires présente de nombreux risques. Un système intégré, holistique et complexe, établit nécessairement une interdépendance entre les dynamiques civiles et militaires dans la gestion du conflit et de l'après conflit. La phase récente de l'opération de stabilisation en Irak souligne les limites d'une stratégie par laquelle les échecs militaires mettent en péril les programmes d'assistance aux populations civiles.

La stratégie anglo-saxonne de l'intégration civilo-militaire, telle qu'elle se met en œuvre à travers la reconfiguration sécuritaire pour les prochaines décennies (le cycle de la violence lié au concept *GWOT*⁴) vise à accorder un rôle croissant aux acteurs commerciaux, notamment ceux qui proposent des services techniques dans le soutien voire la conduite de certaines opérations. Ces acteurs privés fonctionnent souvent en réseaux informels (publics-privés, politiques-industriels, mercenaires-paramilitaires-sécuritaires), favorisant l'anéantissement des processus de contrôles politiques voire la corruption et la criminalité, et entraînant un affaiblissement des Etats en voie de développement.

L'espace humanitaire doit être sécurisé mais séparé de l'espace militarisé, sans chevauchements dangereux aboutissant à une instrumentalisation du premier.

Un espace humanitaire en voie de « privatisation »

De nombreuses sociétés privées de sécurité ont, depuis plusieurs années, effectué un important travail de jeu d'influences et de propagande pour se présenter comme des partenaires fiables et experts dans la gestion des opérations de paix, voire comme les « nouveaux agents humanitaires ». Les services proposés par certaines compagnies, comme *Defense System Limited (DSL)*⁵, vont de la protection passive (pour les agences onusiennes ou pour la protection de convois d'ONG) à des tâches d'assistance aux forces

⁴ *Global war on terrorism*.

⁵ DSL appartient à la multinationale *ArmorGroup*.

armées (démobilisation, désarmement et réintégration des belligérants). La liste des clients de *DSL* est vaste, avec notamment les gouvernements américain, britannique, suédois, canadien et suisse, ou certaines ONG telles que CARE.

La dynamique de marchandisation de l'action humanitaire à travers des partenariats public-privé accompagne donc l'émergence de compagnies privées de services de soutien logistique ou de sécurité. Sous la pression des bailleurs de fonds soucieux de rentabilité, l'humanitaire, notamment anglo-saxon, semble se transformer en une action technique, centrée sur les activités logistiques (distribution de nourriture, construction de camps de réfugiés...) oubliant les principes humanitaires. Les événements récents de la crise irakienne montrent que ces acteurs privés sont présents durant les phases essentielles du conflit et de l'après conflit et qu'ils remplissent des fonctions indispensables à l'exercice de la force par la puissance américaine. Ils en sont même la clé de voûte. Avec 20000 hommes de la sécurité privée présents en Irak, soit l'équivalent de 15 % du total des forces armées occidentales, la privatisation des opérations de paix devient une réalité. Elle se fait de manière progressive en repoussant les limites de l'externalisation de fonctions traditionnellement remplies par les forces armées et l'Etat.

Un espace humanitaire où la participation de tous les acteurs est reconnue

Dans toute crise humanitaire, il faut considérer que près des deux tiers des opérations de secours sont menées directement par les populations concernées, souvent avant l'arrivée des organismes internationaux. Nier ou négliger ces efforts revient à déresponsabiliser ces populations et à risquer de briser des initiatives locales et des réseaux de solidarité pourtant si importants pour le développement d'un système pérenne. Ceci peut même entraîner des sentiments de frustration, d'exaspération, voire d'hostilité des populations envers les acteurs extérieurs. Le travail titanesque réalisé par les populations locales, trop souvent présentées et cantonnées dans un rôle de passivité et

d'attentisme, mérite d'être souligné ; ces populations demeurent les acteurs incontournables – et souvent très efficaces – de la gestion de ce type de crise.

Un espace humanitaire respectueux du droit international

A mesure que la communauté internationale s'est élargie, un nombre croissant d'Etats a contribué au développement du droit international humanitaire (DIH)⁶. Ces règles sont fondées sur l'expérience amère de la guerre moderne et cherchent à limiter les effets des conflits armés. Elles représentent un équilibre minutieux entre les préoccupations humanitaires et les exigences militaires des Etats. Les exemples de violation du DIH sont innombrables. Toutefois, une évolution est perceptible dans la volonté des Etats d'appliquer et de faire appliquer ce droit. Les gouvernements, comme les différentes organisations, doivent veiller à ce que ses règles soient connues de tous les acteurs engagés dans un conflit armé.

Prolifération d'acteurs, insécurité croissante, interdiction d'accès de certaines zones, confusion des genres, réticences des populations locales : face à ces défis, l'humanitaire doit trouver un nouvel espace.

Alors que l'Europe définit un cadre institutionnel pour ses opérations extérieures dites de Petersberg⁷, il est nécessaire de penser les relations civilo-militaires autrement. Grâce à sa structure multi-pilier, l'Europe est bien armée pour répondre aux crises modernes incluant l'aspect humanitaire. Au modèle américain de l'intégration devrait répondre une coordination civilo-militaire plus poussée, s'appuyant sur une dynamique équilibrée de relations de confiance entre acteurs civils et militaires et sur une reconnaissance du rôle de chacun. Enfin, la planification des opérations civilo-militaires devrait pouvoir se faire avec un contrôle de l'action militaire par le Politique, et par une institution internationale issue du système onusien pour s'assurer de la légitimité de

⁶ Aussi appelé «droit de la guerre» ou «droit des conflits armés».

⁷ Missions de maintien de la paix et de soutien aux interventions humanitaires.

l'action militaire et du respect du droit international humanitaire.

Compte tenu des nouveaux enjeux internationaux résultant du nouvel agenda sécuritaire, un regard prospectif sur les évolutions de l'humanitaire devrait faire émerger des approches alternatives afin de

retrouver les clés d'une identité plus respectueuse du droit international et des peuples. C'est à ce prix que les actions humanitaires pourront atteindre le niveau d'efficacité à la hauteur de l'engagement – financier, technique mais surtout humain – consenti par la communauté internationale.

CĂTRE UN NOU SPAȚIU UMANITAR

CF BAUDONNIERE Marine / France

De la sfârșitul Războiului Rece, spațiul umanitar a cunoscut importante transformări care l-au obligat să-și redefinească în mod periodic elementele identității sale și să readucă în discuție principiile fundamentale care stau la baza mandatului de asistență acordată populațiilor civile și de acces la victimele conflictelor. În fața intervențiilor armate de amploare, organizațiile umanitare au fost adesea prinse între dilema de a depune mărturie, a denunța sau a salva vieți.

Complexitatea ultimelor mari crize umanitare a provocat răspunsuri internaționale care, dincolo de implicațiile geopolitice și de elanurile de generozitate fără precedent, au riscat să pună în pericol atât principiile fondatoare ale intervențiilor umanitare, cât și pe cei implicați în acestea. Apar atunci diverse întrebări: ce tipuri de acțiuni pot fi desfășurate în mod legitim? Ca răspuns la ce nevoi, la ce priorități? Cum se poate asigura securitatea celor care intervin? Cum trebuie coordonată acțiunea diferitelor organisme – civile și militare – pentru ca ajutorul să fie cât mai eficace?

În dezbaterile adesea foarte aprinse, stârnite de marile operațiuni transnaționale de ajutor de urgență, noțiunea de spațiu umanitar a devenit cea mai importantă. Această noțiune îmbracă aspecte diverse, a căror dezvoltare clară și precisă ar trebui să permită o mai bună definire a ceea ce trebuie să fie “noua” acțiune umanitară, mizele sale și modalitățile sale de intervenție.

Un spațiu umanitar dificil de caracterizat

Numărul mare al actorilor prezenți pe teren (populații locale, militare, organizații transnaționale nonguvernamentale, state și asociații statale, agenții particulare, uneori comerciale), dar și complexitatea locurilor de intervenție (zone de conflict, zone de instabilitate, zone greu accesibile) readuc

astăzi în discuție metodele intervențiilor umanitare și motivele pentru care se intervine.

Înmulțirea crizelor de urgență de la sfârșitul Războiului Rece și numărul tot mai mare de actori implicați în intervenții au demonstrat cu certitudine necesitatea unei cooperări între actorii de pe teren, dar și la nivel politico-strategic. Administrația americană, după eșecul intervenției din Somalia (1993) și lipsa de coordonare din Haiti (1994) între organizațiile civile guvernamentale, nonguvernamentale (ONG) și militare, a lansat o dezbatere strategică pentru a îmbunătăți coerența răspunsurilor pluridimensionale la crize.

Zece ani mai târziu, intervențiile recente din Asia după tsunami-ul din decembrie 2004, ca și înaintea lor, cele din Bam în Iran sau conflictele din Afghanistan și Irak continuă să stârnească dezbateri în jurul spațiului umanitar. Astfel, această criză a umanitarului îi provoacă la o schimbare de atitudine atât pe practicienii acțiunilor umanitare – fie ei civili sau militari – cât și pe observatorii externi.

Un spațiu umanitar în care să fie garantat accesul la populațiile sinistrate

Contextele de intervenții devin din ce în ce mai complexe și accesul la populațiile afectate este din ce în ce mai greu. Acest acces poate fi limitat de condiții logistice (drumuri blocate sau distruse, populații izolate de relief sau de o climă ostilă, terenuri minate ...), dar și, din ce în ce mai des, din motive politice: acces controlat de forțele armate (militare în provincia Aceh din Indonezia) sau de guverne (anumite provincii din Coreea de Nord, afectate de foamete, în care accesul străinilor este interzis).¹

¹ Asemănător insulelor Nicobar și Andaman, răvășite de Tsunami, care constituie baze militare ale armatei indiene.

Această “condiționalitate” a ajutorului poate fi înțeleasă în două moduri. Pe de-o parte, condițiile de acces la populațiile afectate pot fi definite în folosul organismelor de întraajutorare, dar acest lucru nu este întotdeauna posibil. Pe de altă parte, anumite condiții pot fi impuse populațiilor pentru ca acestea să poată beneficia de ajutor: necesitatea de a se deplasa către o zonă sigură în care sunt distribuite ajutoarele; acceptarea unei încetări a focului de către beligeranți, care să lase timp organismelor umanitare, ce se încumetă să se aventureze într-un teritoriu liniștit pentru o vreme, pentru a-și distribui ajutoarele populațiilor; incitarea la denunțuri în schimbul sprijinului acordat.

În ambele cazuri, rezultatele pot fi identice și dezastruoase. Anumite populații riscă să fie excluse din sistemul ajutoarelor internaționale căci criteriile de eligibilitate impuse de diversele părți sunt fie inacceptabile, fie foarte îndepărtate de criteriile umanitare de vulnerabilitate.

Acceptarea acestei “condiționalități” a ajutorului și jocurile de putere prin care anumiți actori se pot vedea manipulați readuc în discuție noțiunile de imparțialitate și de neutralitate care constituie totuși fundamentul oricărei acțiuni umanitare. Riscul major este instaurarea a două categorii de beneficiari: victimele bune și cele rele...

Un spațiu umanitar securizat care modifică fizionomia meseriei de militar

“Nesiguranța misiunilor umanitare crește în mod dramatic”.² Siguranța misiunilor umanitare devine așadar una dintre preocupările majore ale oricărei părți care intervine în acest context. Această expunere tot mai mare la pericol se datorează în mare parte complexității noilor conflicte în care distincția dintre populația civilă și grupurile armate este din ce în ce mai greu de făcut.

Rolul forțelor armate în această misiune de securizare a evoluat. Într-adevăr, modalitățile de angajare a forțelor armate și-au schimbat caracterul odată cu dezvoltarea operațiunilor externe desfășurate, în general, într-un cadru multinațional. Războaiele declarate au cedat locul crizelor, mai mult sau mai puțin acute; acțiunea militară își propune

astăzi atât să pună capăt violenței pentru a menține sau a restabili pacea, cât și să distrugă forțele adverse identificate cu precizie. Personalului umanitar “de prim ajutor”, medicilor și infirmierilor, membrilor organizațiilor ONU și ai ONG, în general, li s-au adăugat așadar militarii, însărcinați cu asigurarea protecției misiunilor umanitare, ba chiar cu întreprinderea de către ei înșiși a acestor acțiuni atunci când situațiile sunt prea periculoase. În consecință, militarii sunt pe cale de a-și schimba meseria. Această schimbare de “statut social” ar putea declanșa reticențe în rândul forțelor armate: mutația la care ne referim trebuie să fie însoțită de o politică de comunicare internă adaptată. În fața sistematizării misiunilor pacifiste sau umanitare – acțiuni care răspund unor principii diferite de cele ale războiului - , militarul nu mai este un combatant, în sensul războinic al cuvântului, ci devine cu adevărat o santinelă a păcii. Definirea unui nou spațiu umanitar trece așadar printr-o modificare a rolului militarului în acest tip de angajare. Astfel, este absolut necesar ca militarul să fie conștient că angajarea sa în crizele secolului XXI cuprinde obligatoriu și o componentă umanitară. Și este tot atât de important ca forțele armate, în simbioză cu autoritatea politică, să le dea soldaților mijloacele de a participa eficient la acest tip de misiuni: o pregătire și un antrenament adaptat, o protecție juridică adecvată, mijloace potrivite.

În altă ordine de idei, este indispensabil ca mandatul actorilor politici să fie precis definit față de populațiile locale pentru ca acțiunea militară să fie nu numai înțeleasă și acceptată, ci și, mai ales, favorizată de către actorii locali. Pe lângă aceasta, complexitatea sistemului internațional al ajutoarelor, “condiționalitatea” acestora, comportamentele adesea neglijente față de culturile locale, lipsa de claritate care apare uneori în agenda factorilor care intervin, pot duce la o anumită neînțelegere din partea populațiilor. Într-adevăr, în anumite cazuri, distincția dintre prieteni și dușmani sau militari și civili nu este ușor de făcut... Actorul umanitar, fie că este înarmat sau nu, devine atunci un dușman potențial, o monedă de schimb și o țintă în anumite acțiuni de război, de represiune, sau chiar de terorism.

² După Xavier Zeebroek în “Umanitarii în război”, publicat în decembrie 2004, în care autorul încearcă să lămurească spațiul umanitar și de menținere a păcii.

Un spațiu umanitar care favorizează controlul crizelor în totalitatea lor

Criza recentă din Asia ne atrage atenția asupra faptului că acțiunea umanitară de urgență nu are sens decât dacă este reasezată într-o succesiune mai amplă, în care se înlanțuie prevenirea, pregătirea pentru crize, reabilitarea, reconstrucția și dezvoltarea. Acțiunea umanitară are ca unic scop alinarea suferințelor victimelor și evitarea agravării crizelor prin apariția de epidemii sau de deplasări prea masive ale populațiilor, de exemplu. Ea trebuie să stabilizeze situația în așa măsură încât să permită o reconstrucție efectivă și apariția unor soluții de durată.

Efectul anunțului de donații și întrecerea între aceste mari strângeri de fonduri duc la o sosire masivă a banilor pentru acțiunea de urgență; dar finanțarea reconstrucției este întotdeauna mai grea, mai ales atunci când mass-media părăsesc zonele afectate și alte crize provoacă alte elanuri de generozitate.

Este deci absolut necesar ca diferitele tipuri de proiecte care duc la transformarea unui conflict³ să fie puse în practică într-un mod coordonat pentru ca procesul de întraajutorare să fie de durată.

Un spațiu umanitar în care să se dezvolte o acțiune civilă și militară integrată?

Deși este dorită, integrarea proceselor civile și militare prezintă numeroase riscuri. Un sistem integrat și complex stabilește în mod obligatoriu o interdependență între dinamica civile și militare în controlul conflictului și al etapei postconflictuale. Faza recentă a operațiunii de stabilizare din Irak scoate în evidență limitele unei strategii prin care eșecurile militare pun în pericol programele de asistență a populațiilor civile.

Strategia anglo-saxonă de integrare civilă și militară, așa cum este pusă ea în practică prin reconfigurarea securității pentru următoarele decenii (ciclul violenței legat de conceptul GWOT⁴), își propune să acorde un rol din ce în ce mai important actorilor comerciali, în special

celor care propun servicii tehnice în sprijinul, ba chiar și în conducerea anumitor operațiuni. Acești actori particulari funcționează adesea în rețele neoficiale (de stat și particulare, politico-industriale, mercenare, paramilitare de securitate) care favorizează distrugerea proceselor de controale politice, ba chiar corupția și criminalitatea, ducând la o slăbire a statelor în curs de dezvoltare.

Spațiul umanitar trebuie să fie securizat, dar separat de spațiul militarizat, fără întrepătrunderi periculoase care să ducă la o instrumentalizare a celui dintâi.

Un spațiu umanitar în curs de “privatizare”

Numeroase societăți particulare de securitate au efectuat, de mai mulți ani încoace, o importantă muncă de influență și propagandă pentru a se prezenta drept parteneri fiabili și experți în controlul operațiunilor de pace, ba chiar drept “noi agenți umanitari”. Serviciile propuse de anumite companii, cum ar fi *Defense System Limited (DSL)*⁵, merg de la protecția pasivă (pentru agențiile ONU sau pentru protecția convoaielor aparținând ONG) până la misiuni de asistență a forțelor armate (demobilizare, dezarmare și reintegrare a beligeranților). Lista clienților DSL este vastă, cuprinzând în special guvernul american, britanic, suedez, canadian și elvețian sau anumite ONG, cum ar fi CARE.

Dinamica comercializării acțiunii umanitare prin parteneriate de stat și particulare însoțește așadar apariția companiilor particulare de servicii de sprijin logistic sau de securitate. Sub presiunea comanditarilor dornici de rentabilitate, domeniul umanitar, în special cel anglo-saxon, pare să se transforme într-o acțiune tehnică, orientată spre activități logistice (distribuire de hrană, construcții de tabere pentru refugiați...), uitând de principiile umanitare. Evenimentele recente ale crizei irakiene arată că acești actori particulari sunt prezenți în timpul fazelor esențiale ale conflictului și ale etapei postconflictuale și că ei îndeplinesc funcții indispensabile exercitării forței de către puterea americană. Ei sunt chiar cheia de boltă a acestei puteri. Cu 20 000 de oameni aparținând unei societăți de securitate particulare, prezenți în Irak, adică echivalentul a 15% din totalul forțelor armate occidentale, privatizarea operațiunilor de

³ Termenul de “transformare a conflictului” este preferat de către analiștii actuali în locul celui de “rezolvare a conflictului”. Conflictul poate într-adevăr să fie salutar și să ducă la o schimbare socială, dacă este controlat în limitele mecanismelor de control al conflictelor sau dacă nu evoluează spre forme extreme de violență. A rezolva sau a preîntâmpina un conflict înseamnă a-l considera drept un eveniment negativ și nedorit, mai degrabă decât a-l înțelege ca pe un proces dinamic necesar evoluției oricărei societăți.

⁴ *Global war on terrorism*.

⁵ DSL aparține multinationalului Armor Group.

pace devine o realitate. Ea se face treptat, împingând tot mai înapoi limitele externalizării unor funcții îndeplinite, conform tradiției, de forțele armate și de stat.

Un spațiu umanitar în care este recunoscută participarea tuturor actorilor

În orice criză umanitară, trebuie avut în vedere că aproape două treimi din operațiunile de întrajutorare sunt desfășurate direct de către populațiile în cauză, adesea înainte de sosirea organismelor internaționale. A nega sau a neglija aceste eforturi înseamnă a lipsi de răspundere aceste populații și a pune în pericol inițiativele locale și rețelele de solidaritate totuși atât de importante pentru dezvoltarea unui sistem durabil. Acest lucru poate să ducă la sentimente de frustrare, de exasperare, ba chiar de ostilitate a populațiilor față de actorii externi. Munca titanică desfășurată de populațiile locale, prea des prezentate și etichetate ca pasive și stând în așteptare, merită să fie subliniată; aceste populații rămân actorii de neînlocuit – și adesea foarte eficienți – ai controlului acestui tip de criză.

Un spațiu umanitar care respectă dreptul internațional

Odată cu lărgirea comunității internaționale, un număr tot mai mare de state au contribuit la dezvoltarea dreptului internațional umanitar (DIH)⁶. Aceste reguli se bazează pe experiența amară a războiului modern și încearcă să limiteze efectele conflictelor armate. Ele reprezintă un echilibru minuțios între preocupările umanitare și exigențele militare ale statelor. Exemplele de violare a dreptului internațional umanitar sunt nenumărate. Totuși se face simțită o evoluție în voința statelor de a pune în aplicare sau de a obliga să se pună în aplicare acest drept.

Guvernele, ca și diferitele organizații, trebuie să contribuie la cunoașterea regulilor acestui drept de către toți actorii angajați într-un conflict armat.

În fața provocărilor de genul proliferarea actorilor, nesiguranța crescândă, interzicerea accesului în anumite zone, confuzia, reticențele populațiilor locale, domeniul umanitar trebuie să-și găsească un nou spațiu.

În timp ce Europa își definește un cadru instituțional pentru operațiunile sale externe zise de la Petersberg⁷, este necesar să se abordeze altfel relațiile dintre civili și militari. Datorită structurii sale “multi-pilier”, multinaționale, cu puteri solide la bază, Europa este pregătită să răspundă crizelor moderne care includ și aspectul umanitar. Modelului american de integrare ar trebui să-i răspundă o coordonare civilo-militară mai profundă, care să se sprijine pe o dinamică echilibrată a relațiilor de încredere între actorii civili și militari și pe o recunoaștere a rolului fiecăruia. În sfârșit, planificarea operațiunilor civilo-militare ar trebui să se poată face cu un control al acțiunii militare de către factorul politic și de către o instituție internațională provenită din sistemul ONU pentru a avea garanția că acțiunea militară este legitimă și că dreptul internațional umanitar este respectat.

Ținând cont de noile mize internaționale care rezultă din noua agendă de securitate, o privire de perspectivă asupra evoluțiilor domeniului umanitar ar trebui să scoată la lumină abordări alternative pentru a regăsi cheile unei identități care să respecte mai mult dreptul internațional și popoarele. Numai în acest fel acțiunile umanitare vor putea ajunge la o eficacitate care să fie la înălțimea angajării – financiare, tehnice, dar mai ales umane – consimțite de comunitatea internațională.

⁶ Denumit, de asemenea, “dreptul războiului” sau “dreptul conflictelor armate”.

⁷ Misiune de menținere a păcii și de susținere a intervențiilor umanitare.

CC MAJOUFRE *Marine / France*

L'EAU: FACTEUR DE PAIX AU XXIÈME SIECLE ?

Depuis 1972, date de la convocation par l'ONU de la première conférence mondiale sur l'environnement, le monde semble avoir pris progressivement conscience que l'eau, cette ressource naturelle longtemps considérée comme inépuisable et quasi gratuite, devenait de plus en plus rare et chère. Les demandes sont croissantes. L'offre est trop souvent limitée. Noircissant un état des lieux déjà inquiétant, certains analystes, confortés dans leurs opinions par des déclarations de hauts responsables politiques¹, n'ont pas hésité à annoncer l'imminence d'une «hydrocatastrophe».

Pourtant, bien que l'eau soit une source de convoitise interétatique et bien qu'elle se soit retrouvée en quelques années au cœur des préoccupations géopolitiques mondiales, cette ressource, généralement associée à des valeurs positives de paix et de prospérité partagée, ne sera pas elle seule une cause de conflit. Au contraire, sa mise en valeur et son partage naturel permettront de prévenir certains conflits ou de construire la paix.

En effet, la situation hydrique mondiale est préoccupante, mais des solutions existent. Elles participeront vraisemblablement aux désamorçages des crises. Par ailleurs, l'étude de conflits historiques, souvent pris comme exemple, nous montre que l'eau n'a été en aucun cas la cause exclusive justifiant ces guerres. Finalement, en osant être optimiste, et à l'image d'autres ressources naturelles parfois utilisées pour consolider une paix,

l'eau peut être considérée plutôt comme un facteur de pacification.

Un constat inquiétant qu'il convient de relativiser

L'eau est une ressource très inégalement répartie. La pénurie menace le Nord comme le Sud. Quelques chiffres permettent de mieux appréhender les disparités flagrantes de cette répartition :

- cinq grands fleuves représentent 27 % des ressources mondiales en eau douce : le Congo, le Gange, l'Amazone, l'Orénoque et le Yang-Tsé ;

- 60 % des ressources sont localisées dans neuf pays dont le Brésil, la Chine, le Canada, l'Indonésie, la Russie, les Etats-Unis et le tiers des eaux est concentré dans dix bassins ;

- 20 % de l'humanité est actuellement privée d'eau potable et 80 pays (soit 40 % de la population du globe) sont confrontés à des pénuries d'eau.

De ces inégalités de répartition découlent d'énormes décalages de consommation. A titre d'exemple, certains africains vivent avec moins de dix litres d'eau par jour, soit le minimum vital, alors qu'à l'autre extrême un Américain consomme quotidiennement 425 litres.

Cette différence de répartition se double d'une inquiétante dégradation de la qualité de l'eau. Ainsi, plus d'un milliard de personnes n'ont pas accès à l'eau potable. La moitié de l'humanité ne dispose d'aucun moyen d'assainissement adéquat. Dans les pays en voie de développement, 90 % des eaux usées sont libérées sans avoir subi le moindre traitement. Selon l'Organisation mondiale de la santé (OMS), l'insalubrité de l'eau serait à

¹ M. Boutros Boutros-Ghali, ancien secrétaire général des Nations unies, déclara en 1987, alors qu'il était chef de la diplomatie égyptienne : « la prochaine guerre dans notre région concernera l'eau, pas la politique ».

l'origine de 80 % de toutes les maladies existantes dans les pays en voie de développement. Dans certaines régions, l'eau est tellement polluée qu'elle ne peut plus être utilisée, même à des fins industrielles.

Dernier facteur d'inquiétude, la croissance démographique, conjuguée à une urbanisation non contrôlée, risque de fragiliser le faible équilibre hydrique actuel. Au cours des cent dernières années, alors que la population mondiale a tout juste doublé, la consommation d'eau a été multipliée par six. A ce jour, environ un tiers de la population mondiale vit déjà dans des pays considérés comme étant sous *stress hydrique*, c'est-à-dire que leur consommation dépasse 10 % de leurs ressources totales. Si les tendances actuelles se confirment, les deux tiers de l'humanité risquent de vivre dans cette situation d'ici 2025².

Cet état des lieux est certes alarmant, mais il convient de le relativiser. Des études prospectives sur les besoins en eau dans le monde tendent à prouver que les prélèvements ont généralement été surestimés par certains pays. Ils ont principalement voulu justifier des investissements importants nécessaires à la réalisation de grands chantiers ou encore bénéficier des subsides de l'aide internationale. Par ailleurs, certains analystes sont prompts à décrier les méfaits du développement industriel. Ils oublient souvent de préciser que ces derniers peuvent s'accompagner d'une meilleure gestion des ressources en eau.

Il est difficile d'estimer avec précision la consommation future de la planète. La situation hydrique mondiale est préoccupante, mais rien ne permet d'affirmer avec certitude que nous courrons à la catastrophe. Des solutions techniques simples existent pour limiter le gaspillage. Ce fléau doit être préalablement endigué pour réduire significativement les prélèvements d'eau.

Vers de nouvelles solutions pour mieux maîtriser la consommation

Les solutions envisagées pour faire face aux problèmes chroniques d'approvisionnement en eau ont longtemps consisté dans la recherche de techniques permettant une augmentation

significative de l'offre. L'édification toujours plus nombreuse de barrages ou le dessalement de l'eau de mer furent des projets coûteux qui n'offraient que des solutions partielles voire insatisfaisantes. Ces solutions se heurtent à des difficultés économiques et environnementales. La construction de barrages de grande capacité en est une bonne illustration. Outre les préjudices environnementaux considérables qui accompagnent leur construction, comme le déplacement de population ou le noyage de région entière, les quantités d'eau qu'ils contiennent, du fait de l'évaporation et de l'accumulation de sédiments, diminuent d'année en année. Par ailleurs, les zones irriguées par ces lacs de retenue perdent en fertilité principalement à cause de la perte des limons et alluvions qui sédimentent en amont des barrages. Enfin, le dessalement de l'eau de mer demeure cher et nécessite une importante dépense d'énergie. Il n'est accessible qu'à une minorité d'Etats.

Désormais une autre logique prévaut. Il s'agit de mieux gérer et utiliser les ressources existantes. La lutte contre le gaspillage est une solution ambitieuse car d'envergure. Néanmoins, tous les partis concernés s'accordent à dire qu'elle doit aboutir. Ces actions comprennent la maîtrise de l'irrigation, le recyclage des eaux usées, la surveillance des réseaux d'adduction ainsi qu'une meilleure éducation de la population.

Dans la plupart des pays situés en zone aride, les techniques actuelles d'irrigation demeurent ancestrales et archaïques. Certes peu coûteuses, elles sont grandes consommatrices d'eau principalement à cause de l'évaporation durant le stockage ou encore du mauvais état des systèmes de transport et de distribution. On estime à moins de 40 % le taux global d'efficacité de l'irrigation. Ainsi, la majeure partie de l'eau prélevée au titre de l'agriculture ne profite jamais à une quelconque récolte. Les nouveaux procédés d'irrigation (goutte-à-goutte), malgré de faibles consommations d'eau, permettent un doublement voir un triplement des rendements. Ils sont à promouvoir de toute urgence. Les économies réalisées seraient significatives. A titre d'exemple, les pays en voie de développement utilisent deux fois plus d'eau à l'hectare que les pays industrialisés alors que leur production agricole est trois fois moins élevée.

² Données fournies par le « Programme de Développement des Nations Unies » (UNDP), *Human Development Report Statistical Database*, Human Development Report Office, New York, 1998.

Le second pan des solutions repose sur la généralisation du traitement des eaux usées et la maîtrise de la consommation d'eau à des fins industrielles. Une crainte souvent affichée demeure que cette consommation augmente démesurément avec l'accroissement du produit intérieur brut. La croissance des pays s'accompagne généralement d'une modernisation du tissu industriel. Ceci permet d'envisager une amélioration des rendements ainsi que le développement significatif du nombre d'usines de traitement. Des études montrent que certaines catégories d'industrie peuvent réduire leur consommation d'eau dans une proportion de 40 % à 90 %. Par ailleurs, un traitement efficace des eaux usées devrait rendre l'eau réutilisable pour d'autres usages.

Enfin, il est urgent d'entreprendre un vaste projet de modernisation des réseaux d'adduction. On estime actuellement à 50 % les pertes d'eau potable dues aux fuites des systèmes d'alimentation. Dans la plupart des pays européens, les conduites d'eau datent d'avant la Seconde Guerre mondiale. Les coûts correspondant aux pertes s'élèveraient à 10 milliards de dollars par an³.

L'accroissement de la population et le développement industriel des pays les moins avancés ne s'accompagnent pas inéluctablement d'une augmentation incontrôlée de la consommation d'eau et de la pollution de cette ressource. Certes, le scénario que des Etats aillent, les armes à la main se procurer chez les voisins une ressource vitale dont ils sont privés, est théoriquement envisageable. L'ONU a recensé environ 300 zones potentielles «d'hydroconflits» pour cause de fleuves transfrontaliers ou de nappes phréatiques communes. Cependant, rien ne permet d'affirmer que l'emploi des armes sera la réponse apportée aux futurs stress hydriques. De nombreuses mesures permettraient de désamorcer les tensions bien avant qu'elles ne dégèrent.

La guerre de l'eau: une guerre par nécessité?

Les conflits pour l'eau s'inscrivent pleinement dans les guerres qualifiées de «guerre par nécessité»⁴. Ce type de crise politiquement orpheline ne repose pas sur un

antagonisme culturel, sociologique, ou religieux profond et ancien mais juste sur un besoin de survie. Parce que l'eau joue un rôle crucial sur le plan de la santé, du développement économique et social et de l'écosystème, sa maîtrise est vitale et la nécessité pour chaque nation d'en assurer l'approvisionnement pourrait représenter une justification suffisante à une déclaration de guerre.

Pour bien des analystes, l'inadéquation entre l'offre et la demande représente une justification suffisante à l'éclatement d'un conflit armé. Ce raisonnement est à première vue convaincant. Les ressources en eau diminuant et leur qualité se détériorant, les pays partageant les eaux d'un même bassin aquifère ou d'un même fleuve seront tentés d'assurer à leur avantage l'exploitation d'un bien commun. Cette exploitation non consensuelle, bafouant le principe de l'usage équitable et raisonnable des eaux d'un bassin partagé, attiserait des tensions interétatiques qui pourraient dégénérer en conflit ouvert. Cependant, malgré cette apparente validité, l'argument fondé sur la pénurie n'est qu'une demi-vérité. D'autres facteurs plus traditionnels entrent toujours en ligne de compte dans la genèse des conflits. Ainsi, les rivalités ethniques et raciales, les intégrismes et fanatismes religieux, les nationalismes exacerbés, les luttes d'influence pour une hégémonie régionale sont autant d'éléments à prendre en compte pour expliquer la naissance des conflits.

L'exemple de ceux enflammant le Proche-Orient est symptomatique. La guerre entre l'Etat d'Israël et ses voisins arabes dure depuis plus de 50 ans. Les causes historiques motivant cette guerre sont bien plus profondes que le seul problème de l'exploitation et la distribution des eaux du Jourdain ou la maîtrise des eaux du plateau du Golan. Au-delà de l'opposition religieuse entre juifs et musulmans, la création même de l'Etat d'Israël au lendemain de la Seconde Guerre mondiale, demeure une cause bien suffisante à cet état de guerre permanent.

En 1964, un plan de répartition des eaux du Jourdain a été arrêté sans pour autant qu'un règlement final du conflit et une régularisation complète des relations entre les belligérants ne soient observés. Ainsi, l'eau pourrait être qualifiée de facteur aggravant voire déclenchant comme ce

³ Donnée fournie par la commission économique des Nations unies pour l'Europe à Genève.

⁴ Delmas, Philippe : « *Le bel avenir de la guerre* », éditions Gallimard 1995.

fut le cas pour la guerre des six jours. Elle n'est en réalité qu'un aspect du désaccord multidimensionnel dans ce conflit perpétuellement cité en exemple.

Le partage des eaux du Chatt-El-Arab qui oppose les Arabes et les Perses depuis le XVIème siècle est également souvent pris comme exemple de source de conflit lié à la maîtrise de l'eau. Cependant, lors du dernier conflit Iran Irak, ce différend frontalier n'a servi que de justificatif au déclenchement d'une guerre qui trouvait ses fondements dans des considérations bien plus profondes. En 1976, suite à un traité de réconciliation qui fixait une délimitation de la frontière fluviale entre les deux pays, le problème semblait définitivement réglé et une détente fut observée. La situation se détériora pourtant en mai 1979, dès l'arrivée de l'Ayatollah Khomeyni au pouvoir. Bien plus qu'un simple conflit pour s'assurer l'appropriation d'une ressource en eau, cette guerre a reflété la lutte menée par deux pays désireux d'asseoir leur suprématie régionale.

L'eau se trouvera certainement au cœur des relations entre les pays en particulier dans les régions où cette ressource est comptée. Son partage et sa gestion pourraient déboucher sur de graves tensions dans les zones qualifiées d'« hydroconflituelles ». Cependant, l'eau n'a jusqu'à présent jamais représenté seule une raison suffisante à une déclaration de guerre.

On pourrait imaginer en revanche qu'elle soit un formidable facteur de cohésion et de coopération. Ainsi, le rassemblement de pays au sein de communautés d'intérêts visant à gérer et répartir harmonieusement cette ressource pourrait s'avérer une solution plus pérenne qu'un conflit dont rien n'assure qu'il résoudra le problème.

L'eau facteur de pacification : utopie ou solution d'avenir ?

Selon Janos Bogardi⁵, deux écoles de pensée s'affrontent sur les problèmes de l'eau. La première qualifiée de populiste et médiatique affirme que la raréfaction de l'eau et la dégradation de sa qualité occasionneront

obligatoirement des conflits armés au XXIème siècle. La seconde, plus optimiste, voire idéaliste, estime au contraire que face à cette menace, la gestion commune de l'eau, la réalisation de projets multinationaux d'infrastructures en coopération pourraient se révéler être un remarquable « facteur de pacification ». L'histoire ne montre-t-elle pas en effet que l'aménagement des ressources hydrauliques a bien souvent été le point de départ de nombreuses civilisations et une formidable source de développement de sociétés.

A l'instar de la Communauté européenne du charbon et de l'acier (CECA) et dans l'esprit de ce que Jean Monnet avait imaginé pour garantir la paix en Europe, l'eau pourrait très bien se trouver au cœur d'une communauté d'Etats aux intérêts convergents, ouvrant ainsi la voie à des relations plus étroites entre les nations. Il s'agirait d'instituer dans les zones sensibles des autorités supranationales dotées de véritables pouvoirs et chargées de faire respecter l'équilibre de la production et des marchés, fixer les règles d'exploitation et de distribution, orienter les investissements et définir les programmes d'aménagements. Rêve et utopie, c'est sans doute ce que l'on répondit à Robert Schuman et Jean Monnet lorsqu'ils posèrent les fondements de la CECA.

Des efforts considérables ont été entrepris pour fixer un cadre juridique à l'exploitation de l'eau. Il s'agit d'accompagner des démarches interétatiques visant à assurer un partage harmonieux de cette ressource. La définition en 1997 d'un statut juridique de l'eau marque un tournant crucial pour le droit international. L'Assemblée générale des Nations unies a adopté le 21 mai 1997 le texte de la *Convention sur le droit relatif aux utilisations des cours d'eau internationaux à des fins autres que la navigation*⁶. L'article 5 de la Convention codifie la première règle coutumière du droit des utilisations des cours d'eau internationaux, c'est-à-dire le principe de l'utilisation équitable. La première phrase de l'article est la suivante : « Les Etats utilisent sur leurs territoires respectifs le cours d'eau international de manière équitable et raisonnable ». Cette règle est fondée sur l'idée de l'égalité souveraine des Etats, selon laquelle tout Etat riverain a, en ce qui concerne

⁵ Directeur de l'institut pour l'environnement et la sécurité humaine de l'université des Nations unies, Bonn.

⁶ Résolution de l'Assemblée générale 51/229 du 21 mai 1997.

l'utilisation de l'eau des fleuves internationaux traversant son territoire, des droits quantitativement égaux et corrélativement liés à ceux des autres Etats riverains. Cela signifie que chaque pays peut utiliser une portion équitable et raisonnable de l'eau du cours d'eau, c'est-à-dire une quantité qui ne prive pas de leur droit d'utilisation ses voisins. Il est certes bien délicat de définir ce que l'on entend clairement par une utilisation équitable et raisonnable. Ce principe d'utilisation est une règle souple et nuancée qui ne vise pas à indiquer de résultat mais se borne plutôt à proposer une méthode. Cet article possède en revanche le mérite de rendre caduque la « doctrine Harmon » qui servait parfois de référence en matière de gestion des ressources hydriques. Selon cette dernière, aussi qualifiée de doctrine de « la souveraineté territoriale absolue », les Etats sont propriétaires exclusifs des ressources en eau de surface et souterraine se trouvant sur leur territoire ; ils ont le droit d'en faire usage comme ils l'entendent. Ce principe conflictuel par nature était bien logiquement rejeté par les pays traversés par les parties basses des fleuves.

Ainsi, l'eau peut être un facteur de pacification et de collaboration. Actuellement on dénombre environ 2000 accords bi ou multipartites conclus pour régler l'utilisation des fleuves et des rivières entre pays riverains. Ceci tend à prouver que, jusqu'à présent, le dialogue a prévalu sur la politique du canon.

Lors du sommet du millénaire en 2000, les dirigeants de la planète ont reconnu le rôle

central des ressources en eau douce dans le développement humain et ont souscrit à un programme spécifique assorti de délais visant à s'attaquer aux problèmes actuels et futurs mondiaux liés aux ressources en eau et à son assainissement. Par ailleurs, l'année 2003 a été proclamée année internationale de l'eau douce. Cette prise de conscience mondiale associée à un plan d'action précis et concret représente la meilleure garantie pour prévenir les crises majeures.

On a trop souvent affirmé que les pénuries d'eau seraient sources de conflits armés. Les problèmes d'approvisionnement en eau agiront plutôt comme un catalyseur pour initier ou poursuivre des coopérations entre les peuples et les nations. Les pays qui possèdent un réel savoir-faire dans la maîtrise des techniques de captage, de distribution, d'assainissement de l'eau ou d'irrigation devront partager ces connaissances avec d'autres. Dès à présent, les scientifiques, les autorités locales, les organisations non gouvernementales, les entreprises privées et les organisations internationales conjuguent tous leurs efforts dans l'espoir de voir se réaliser une « révolution bleue »⁷. Malgré les divisions intercommunautaires, en dépit des différences de situation géographique, les questions relatives à l'eau devront nous rassembler. Nous devons fournir un effort commun pour économiser, protéger et partager cette ressource de manière équitable, durable et pacifique.

⁷ Kofi Annan : *L'eau pour le futur*, message du secrétaire général de l'ONU à l'occasion de la journée mondiale de l'eau (2003).

APA: FACTOR DE PACE ÎN SECOLUL XXI?

CC MAJOUFRE Marine / France

Din 1972, data convocării de către ONU a primei conferințe mondiale privind mediul, lumea pare să fi conștientizat progresiv că apa, această resursă naturală considerată multă vreme ca inepuizabilă și cvasigratuită, devenea din ce în ce mai rară și mai scumpă. Cererile sunt mari. Oferta este de cele mai multe ori limitată. Întunecând o stare de lucruri deja alarmantă, unii analiști au influențat prin opiniile lor declarațiile unor înalți responsabili politici¹, care nu au ezitat să anunțe iminența unei „hidrocatastrofe”.

Totuși, cu toate că apa este o sursă râvnită de state și se regăsește de câțiva ani în centrul preocupărilor geopolitice mondiale, această resursă, asociată în general cu valorile pozitive de pace și prosperitate reciprocă, nu ar fi singură o cauză de conflict. Dimpotrivă, punerea în valoare și repartizarea ei naturală ar permite prevenirea unor conflicte sau edificarea păcii.

Prin urmare, situația hidrică mondială este îngrijorătoare, dar soluții există. Acestea pot participa cu adevărat la dezamorsarea crizelor. De altfel, studiul conflictelor istorice, adeseori luat ca exemplu, ne demonstrează că apa nu a fost în nici un caz cauza exclusivă de justificare a acestor războaie. În fine, îndrăznind să fiu optimist, aş putea spune că asemănător altor resurse naturale, utilizate uneori pentru consolidarea păcii, apa poate fi considerată mai curând ca un factor de pacificare.

O constatare îngrijorătoare care se cuvine a fi mediatizată

Apa este o resursă repartizată inegal. Penuria amenință atât Nordul, cât și Sudul. Câteva cifre permit înțelegerea mai bună a disparităților flagrante ale acestei repartiții:

- cinci mari fluvii reprezintă 27% din resursele mondiale de apă dulce: Congo, Gange, Amazon, Orinoco și Yangtze;

- 60% din resurse sunt localizate în nouă țări, între care Brazilia, China, Canada, Indonezia, Rusia, Statele Unite, și o treime din apă este concentrată în zece bazine;

- 20% din umanitate este în prezent privată de apă potabilă și 80 de țări (aproximativ 40% din populația globului) sunt confruntate cu penurii de apă.

Din aceste inegalități de repartitie decurg enorme decalaje de consum. De exemplu, unii africani trăiesc cu mai puțin de zece litri de apă pe zi, reprezentând minimul vital, în timp ce, la cealaltă extremă, un american consumă zilnic 425 de litri/zi.

Această diferență de repartitie este dublată de o degradare îngrijorătoare a calității apei. Astfel, peste un miliard de persoane nu au acces la apă potabilă. Jumătate din umanitate nu dispune de nici un mijloc de asanare adecvat. În țările în curs de dezvoltare, 90% din apele uzate sunt eliberate fără a fi supuse la cel mai redus tratament. Conform Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), insalubritatea apei ar fi la originea a 80% din toate maladiile existente în țările în curs de dezvoltare. În unele regiuni apa este atât de poluată, încât nu mai poate fi utilizată nici măcar în scopuri industriale.

Ultimul factor de îngrijorare, creșterea demografică, conjugată cu o urbanizare necontrolată, riscă să fragilizeze șubredul echilibru hidric actual. În cursul ultimilor o sută de ani, când populația mondială tocmai s-a dublat, consumul de apă a crescut de șase ori. În prezent, aproximativ o treime din populația mondială trăiește deja în țări considerate ca fiind sub *stres hidric*, consumul lor depășind 10% din resursele lor totale. Dacă tendințele actuale se confirmă, două treimi din

¹ Boutros Boutros-Ghali, fostul secretar general al Organizației Națiunilor Unite, declara în 1987, când era șeful diplomației egiptene: “viitorul război din regiunea noastră va viza apa, nu politica”.

umanitate riscă să trăiască în această situație până în 2025².

Această stare de lucruri este, desigur, alarmantă, însă se cuvine să o explic. Studii prospective privind nevoile de apă în lume tind să demonstreze că extracțiile au fost în general supraestimate de unele țări. În principal, s-a dorit să se justifice investiții importante, necesare realizării unor mari șantiere sau chiar să se beneficieze de subsidii ale ajutorului internațional. De altfel, unii analiști sunt prompti în a discredita calamitățile dezvoltării industriale. Adeseori ei uită să precizeze că acestea din urmă pot fi însoțite de o mai bună gestionare a resurselor de apă.

Este dificil de estimat cu precizie consumul viitor al planetei. Situația hidrică mondială este preocupantă, însă nimic nu permite să se afirme cu certitudine că ne îndreptăm spre o catastrofă. Există soluții tehnice simple pentru a limita risipa. Acest flagel trebuie să fie în prealabil stăvilit, pentru a reduce semnificativ consumurile de apă.

Spre noi soluții pentru a controla mai bine consumul

Soluțiile luate în considerare pentru a face față problemelor cronice de aprovizionare cu apă au constatat multă vreme în căutarea tehnicilor care să permită o creștere semnificativă a ofertei. Edificarea tot mai multor baraje sau desalinizarea apei de mare au reprezentat proiecte costisitoare, care nu ofereau decât soluții parțiale, chiar nesatisfăcătoare. Aceste soluții s-au ciocnit de dificultăți economice și de mediu. Construirea barajelor de mare capacitate este o bună ilustrare în acest sens. Dincolo de prejudiciile considerabile asupra mediului, care însoțesc construirea lor, precum deplasarea populației sau inundarea unor regiuni întregi, cantitățile de apă pe care le conțin scad an de an din cauza evaporării și a acumulării de sedimente. De altfel, zonele irigate de aceste lacuri de reținere pierd în fertilitate în principal din cauza depunerii de noroi și aluviuni, care se sedimentează în amonte de baraje. În fine, desalinizarea apei de mare rămâne scumpă și necesită un important consum de energie. Ea nu este accesibilă decât unei minorități de state.

În viitor va prevala o altă logică. Este vorba de a controla și a utiliza mai bine resursele existente. Lupta contra risipei este o soluție ambițioasă, deoarece este de anvergură. Cu toate acestea, toate părțile vizate sunt de acord să afirme că ea trebuie să reușească. Aceste acțiuni cuprind controlul irigațiilor, reciclarea apelor uzate, supravegherea rețelelor de aducțiune, precum și o mai bună educare a populației.

În majoritatea țărilor situate în zonă aridă, tehnicile actuale de irigare rămân ancestrale și arhaice. Sigur, puțin costisitoare, ele sunt mari consumatoare de apă, în principal din cauza evaporării pe timpul stocării sau chiar a stării precare a sistemelor de transport și de distribuție. Procentajul global al eficacității irigațiilor se estimează la mai puțin de 40%. Astfel, mare parte din apa extrasă pentru agricultură nu servește nicicum la obținerea unei recolte oarecare. Noile procedee de irigare (picătură cu picătură), în pofida consumurilor reduse de apă, permit o dublare, chiar o triplare a randamentelor. Ele trebuie folosite imediat. Economii realizate ar fi semnificative. De exemplu, țările în curs de dezvoltare folosesc de două ori mai multă apă la hectar decât țările industriale, în timp ce producția lor agricolă este de trei ori mai mică.

A doua serie de soluții se bazează pe generalizarea tratamentului apelor uzate și controlul consumului de apă în scopuri industriale. O teamă afișată adesea rămâne faptul că acest consum crește fără măsură odată cu creșterea produsului intern brut. Dezvoltarea statelor este însoțită, în general, de o modernizare a rețelei industriale. Aceasta permite luarea în considerare a unei îmbunătățiri a randamentelor, precum și a creșterii semnificative a numărului de uzine de tratare. Unele studii arată că anumite categorii de industrie își pot reduce consumul de apă într-o proporție de 40-90%. De altfel, un tratament eficient al apelor uzate trebuie să facă apa reutilizabilă pentru alte tipuri de folosință.

În fine, este urgent să se întreprindă un vast proiect de modernizare a rețelelor de aducțiune. În prezent se estimează la 50% pierderile de apă potabilă cauzate de scurgerile din sistemele de alimentare. În majoritatea țărilor europene, conductele de apă datează de înainte de Primul Război Mondial. Costurile

² Date oferite prin "Programul de dezvoltare al Națiunilor Unite" (UNDP), *Human Development Report Statistical Database*, Human Development Report Office, New York, 1998.

corespunzătoare pierderilor s-ar ridica la 10 miliarde de dolari pe an³.

Creșterea populației și dezvoltarea industrială a statelor mai puțin avansate nu sunt însoțite numaidecât de o creștere necontrolată a consumului de apă și de o poluare a acestei resurse. Fără îndoială, scenariul pe care unele state îl văd de a obține apa cu arma în mână, adică folosirea forței pentru a-și procura de la vecini o resursă vitală de care ele sunt private, teoretic, este luat în considerare. ONU a recenat circa 300 de zone potențiale de „hidroconflicte” din cauza fluviilor transfrontaliere sau a pânzelor freatice comune. Totuși, nu este permis să se afirme că folosirea armelor va fi răspunsul dat viitoarelor stresuri hidrice. Există măsuri care ar permite dezamorsarea tensiunilor chiar înainte ca ele să degenereze într-un conflict armat.

Războiul apei: un război din necesitate?

Conflictele pentru apă se înscriu pe deplin în cadrul războaielor calificate drept „războaie din necesitate”⁴. Acest tip de criză, orfelină din punct de vedere politic, nu se bazează pe un antagonism cultural, sociologic sau religios, profund și vechi, ci sigur pe nevoia de a supraviețui. Deoarece apa joacă un rol crucial în planul sănătății, al dezvoltării economice și sociale și al ecosistemului, controlul ei este vital și necesitatea fiecărei națiuni de a-și asigura aprovizionarea ar putea reprezenta o justificare suficientă pentru o declarație de război.

Pentru mulți analiști, nepotrivirea dintre ofertă și cerere reprezintă o justificare suficientă pentru declanșarea unui conflict armat. Acest raționament este, la prima vedere, convingător. Resursele de apă micșorându-se și calitatea lor deteriorându-se, țările care își împart apele aceluiași bazin acvifer sau ale aceluiași fluviu vor fi tentate să asigure, în avantajul propriu, exploatarea unui bun comun. Această exploatare nonconsensuală, încălcând principiul utilizării echitabile și rezonabile a apelor dintr-un bazin comun, ar atâta tensiuni interetnice care ar putea degenera în conflict deschis. Totuși, în pofida acestei aparente validități, argumentul bazat pe

penurie nu este decât o jumătate de adevăr. Dar alți factori tradiționali intră întotdeauna în calcul la geneza conflictelor. Astfel, rivalitățile etnice și rasiale, integritățile și fanatismele religioase, naționalismele exacerbate, luptele de influență pentru o hegemonie regională sunt tot atâtea elemente de luat în seamă pentru a explica nașterea conflictelor.

Exemplul celor care au inflammat Orientul Apropiat este simptomatic. Războiul dintre statul Israel și vecinii săi arabi durează de peste 50 de ani. Cauzele istorice care motivează acest război sunt mult mai profunde decât doar problema exploatarea și distribuției apei Iordanului sau controlul apelor din platoul Golan. Dincolo de opoziția religioasă dintre evrei și musulmani, chiar crearea statului Israel imediat după al Doilea Război Mondial rămâne o cauză prea suficientă acestei stări permanente de război.

În 1964 s-a stabilit un plan de repartitie a apelor Iordanului, fără ca totuși să se observe o reglementare finală a conflictului și o regularizare completă a relațiilor dintre beligeranți. Astfel, apa ar putea fi calificată drept factor agravant, chiar de declanșare, cum a fost cazul războiului de șase zile. În realitate, ea nu este decât un aspect al dezacordului multidimensional al acestui conflict citat perpetuu ca exemplu.

Împărțirea apelor fluviului Shatt-al'-Arab, care îi opune pe arabi perșilor încă din secolul al XVI-lea, este de asemenea luată ca exemplu de sursă de conflict legat de controlarea apei. Totuși, în timpul ultimului conflict dintre Iran și Irak, acest diferend frontalier nu a servit ca justificare a declanșării unui război, care își găsea fundamentele în considerații mult mai profunde. În 1976, ca urmare a unui tratat de reconciliere care fixa o delimitare a frontierelor fluviale dintre cele două țări, problema părea definitiv reglată și se observa o destindere. Situația se va deteriora totuși în mai 1979, odată cu ajungerea ayatollahului Khomeini la putere. Cauzele și obiectivele principale ale conflictului erau, în ceea ce privește Irakul și partenerii lui din acel timp, teama de „contaminare” cu fundamentalismul šiit din sudul Irakului. De altfel, Saddam Hussein dorea să întărească unitatea țării sale. Mai mult decât un simplu conflict pentru asigurarea însușirii unei resurse

³ Informație oferită de Comisia economică a Națiunilor Unite pentru Europa de la Geneva.

⁴ Delmas, Philippe, *Le bel avenir de la guerre*, Éditions Gallimard, 1995.

de apă, acest război a reflectat lupta dusă de două țări dornice de a-și impune supremația regională.

Cu siguranță, apa se va afla în special în centrul relațiilor dintre statele din regiunile în care această resursă contează. Împărțirea și controlul ei ar putea degenera în grave tensiuni în zonele calificate ca „hidroconflictuale”. Cu toate acestea, apa nu a reprezentat niciodată până în prezent singura rațiune suficientă pentru declanșarea unui război.

Ne-am putea imagina în schimb că ea ar fi un formidabil factor de coeziune și de cooperare. Astfel, gruparea țărilor în cadrul comunităților de interese vizând controlul și repartizarea armonioasă a acestei resurse ar putea să se dovedească o soluție mai perenă decât un conflict în care nimic nu garantează că va rezolva problema.

Apa – factor de pacificare: utopie sau soluție de viitor?

După Janos Bogardi⁵, două școli de gândire se înfruntă asupra problemelor apei. Prima, calificată drept populistă și mediatică, afirmă că penuria apei și degradarea calității sale vor ocasiona obligatoriu conflictele armate ale secolului XXI. A doua, mult mai optimistă, chiar idealistă, estimează că, dimpotrivă, în fața acestei amenințări, gestionarea comună a apei, realizarea de proiecte multinaționale de infrastructură în comun s-ar putea releva a fi un remarcabil „factor de pacificare”. Ca urmare, oare istoria nu ne arată că amenajarea resurselor hidraulice a fost adeseori punctul de plecare pentru marile civilizații și o formidabilă sursă de dezvoltare a societăților?

După exemplul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECA) și în spiritul a ceea ce Jean Monnet și-a imaginat pentru a garanta pacea în Europa, apa ar putea să se găsească foarte bine în centrul unei comunități de state cu interese convergente, deschizând astfel calea unor relații mai strânse între națiuni. Ar fi vorba de a institui în zonele sensibile autorități supranaționale îndrituite cu puteri depline și însărcinate să impună respectarea echilibrului producției și al piețelor, să fixeze reguli de exploatare și de

distribuție, să orienteze investițiile și să definească programele de amenajări. Vis și utopie, fără îndoială, este ceea ce li s-a răspuns lui Robert Schuman și lui Jean Monnet când au pus fundamentele CECA.

Eforturi considerabile au fost întreprinse pentru a fixa un cadru juridic exploatarea apei. Este vorba de a însoți demersurile interstatale vizând asigurarea împărțirii armonioase a acestei resurse. Definirea în 1997 a unui statut juridic al apei marchează o turnură crucială pentru dreptul internațional. Adunarea generală a Națiunilor Unite a adoptat pe 21 mai 1997 textul *Convenției asupra dreptului privind utilizările cursurilor de apă internaționale în alte scopuri decât navigația*⁶. Articolul 5 al convenției codifică prima regulă cutumiară a dreptului utilizărilor cursurilor de apă internaționale, adică principiul de folosire echitabilă. Prima frază a articolului este următoarea: „Statele folosesc pe teritoriile lor respective cursul de apă internațional în mod echitabil și rezonabil”. Această regulă se bazează pe ideea egalității suverane a statelor, conform căreia orice stat riveran are, în ceea ce privește folosirea apei fluviilor internaționale care îi traversează teritoriul, drepturi cantitativ egale și corelativ legate de cele ale altor state riverane. Aceasta înseamnă că fiecare țară poate folosi o porție echitabilă și rezonabilă de apă din cursul de apă, adică o cantitate care nu-i privează pe vecini de dreptul lor de utilizare. Desigur, este foarte delicat de definit cu claritate ceea ce se înțelege prin utilizarea echitabilă și rezonabilă. Acest principiu de utilizare constituie o regulă suplă și nuanțată, care nu vizează să indice rezultatul, ci se mărginește mai curând să propună o metodă. Articolul are în schimb meritul de a face caducă „doctrina Harmon”, care servea uneori unor state drept referință în materie de gestionare a resurselor hidrice. Conform celei din urmă, calificată și ca doctrină a „suveranității teritoriale absolute”, statele sunt proprietare exclusive ale resurselor de apă de suprafață și subterane care se află pe teritoriul lor; statele au dreptul să se folosească de ele după cum consideră. Acest principiu, conflictual prin natură, era respins în mod logic de țările traversate de fluvii în aval.

⁵ Directorul Institutului pentru mediu și securitate umană de la Universitatea Națiunilor Unite, Bonn.

⁶ Rezoluția Adunării generale 51/229 din 21 mai 1997.

Prin urmare, apa poate fi un factor de pacificare și de colaborare. În prezent, sunt recenzate circa 2000 de acorduri bi- sau multilaterale încheiate pentru reglementarea utilizării fluviilor și râurilor între state riverane. Faptul tinde să demonstreze că, până acum, dialogul a prevalat asupra politicii tunului.

La summit-ul mileniului din anul 2000, conducătorii planetei au recunoscut rolul central al resurselor de apă dulce în dezvoltarea umană și au semnat un program specific armonizat de răgaz, vizând atacarea problemelor mondiale actuale și viitoare legate de resursele de apă și de asanarea ei. De altfel, anul 2003 a fost proclamat anul internațional al apei dulci. Această luare la cunoștință mondială, asociată cu un plan de acțiune precis și concret, reprezintă cea mai bună garanție pentru prevenirea crizelor majore.

Se afirmă prea des că penuriile de apă ar fi surse ale conflictelor armate. Problemele aprovizionării cu apă ar acționa mai degrabă ca un catalizator pentru inițierea sau continuarea cooperărilor dintre popoare și națiuni. Statele care au o reală pricepere în stăpânirea tehnicilor de captare, de distribuție, de asanare a apei sau de irigare vor trebui să împărtășească aceste cunoștințe cu celelalte. Chiar în prezent, oamenii de știință, autoritățile locale, organizațiile nonguvernamentale, întreprinderile private și organizațiile internaționale își conjugă toate eforturile, în speranța de a vedea realizându-se „revoluția albastră”⁷. În ciuda divizărilor intercomunitare, în pofida diferențelor de situație geografică, problemele privind apa vor trebui să ne unească. Omenirea va trebui să depună un efort comun pentru economisirea, protejarea și împărțirea acestei resurse în mod echitabil, durabil și pașnic.

⁷ Kofi Annan, *L'eau pour le future*, mesajul secretarului general al ONU cu ocazia zilei mondiale a apei (2003).

CONSIDERAȚII PRIVIND PARTICIPAREA STRUCTURII SUA DE NIVEL BRIGADĂ LA OPERAȚIA „ENDURING FREEDOM” ÎN AFGHANISTAN

Capitaine NICOLA PIASENTE *Forces terrestres/ Italie*

Résumé

Dans la littérature de spécialité qui étudie le phénomène du déroulement des actions militaires, le syntagme «commandement et contrôle» représente la totalité des activités effectuées à tous les échelons des organisations militaires et comprend des actions de répartition des missions, la motivation du personnel, l'imposition des missions et des objectifs communs; la coordination des membres de l'organisation, ainsi que l'évaluation de la façon dont ces objectifs sont atteints, aussi bien au niveau de l'organisation dans son ensemble que par chacun de ses membres.

Le commandement et le contrôle constituent un processus itératif de la prise des décisions, dont les étapes sont étroitement liées au processus de feedback établi entre la réalité existante dans l'espace de combat et les mesures comprises dans les plans et leurs correctifs, réalisés au niveau du commandement.

În războiul global împotriva terorismului, *endstate-ul* este reprezentat de eliminarea acestuia ca mijloc pentru atingerea scopurilor politice. Astfel, la nivel strategic, centrul de greutate va fi crearea condițiilor pentru a renunța la această formă de luptă. Pentru a lovi acest centru de greutate sunt folosite diferite linii operative (economică, diplomatică, informațională, financiară) și binențeles cea militară. Opțiunea militară este urmărită prin conducerea unei campanii antiteroriste (de exemplu campania din Afghanistan).

*Caracteristica cea mai importantă este că în războiul terorist câștigă mereu cel care lovește primul, succesul nu este reprezentat de distrugerea unui anumit obiectiv, ci de reacția de frică, senzația de vulnerabilitate și impotența provocată.*¹

În acest articol vom analiza participarea unei structuri de nivel brigadă la operațiile în Afghanistan, din punct de vedere al organizării de comandă și control și al tipurilor de acțiuni executate, ținând cont de următoarele particularități:

- campania din Afghanistan de la început a fost planificată, organizată și condusă ca o campanie antiteroristă;

- procedeele tactice folosite de grupările teroriste Al-Qaeda și talibane în Afghanistan împotriva Forțelor Coalitiei dezvăluie experiența ca urmare a luptei împotriva armatei sovietice din perioada invaziei și pregătirea asigurată de instructori arabi introduși în teatru de Al-Qaeda².

Structura și organizarea de comandă și control a brigăzii americane în cadrul operației „Enduring Freedom”

Brigada americană, în cadrul operației „Enduring freedom”, are ca bază un regiment la care s-au adăugat unități de luptă, de sprijin de luptă și de sprijin logistic, printre acestea aflându-se un detașament român de nivel batalion și o unitate italiană de nivel batalion întărit.

TF SUA se află în subordinea CJTF (Combined Joint Task Force), care are ca bază un corp de armată. Comandantul este un ofițer cu gradul de colonel, iar comandamentul este condus de un șef de stat major (executiv officer EXO), fiind compus din următoarele compartimente:

- S1 (resurse umane);
- S2 (informații);
- S3 (împărțit în operații curente, operații viitoare, sprijin cu foc, S3 air, ALO);

¹ Cf., Fabio Mini, *La guerra dopo la guerra*, Torino, Einaudi, 2003, p. 187.

² www.cia.gov/cia/publications.

- S4 (logistică);
- S5 PAO (public affairs officer, S5);
- S6 (comunicații).

În acest stat major, pe timpul desfășurării operațiilor, numai „primary staff”, compus din S2, S3, FSO (fire support officer), S6, se află alături de comandant în punctul de comandă tactic. De regulă, acest punct de comandă se află la bordul unui elicopter.

Particularitățile privind teatrul de operații, proceduri, tehnici și tactici folosite de către Forțele Coalitiei, dislocarea forțelor în teritoriu, care nu implică numai bazele pentru forța principală, dar și bazele avansate (FOB, forward operational base), bazele de foc (FB, fire base), bazele pentru forțele speciale (safe house), dar și caracteristicile misiunii care pot fi sintetizate ca negarea terenului în care forțele teroriste pot staționa în siguranță, implică o organizare de comandă și control foarte bine dezvoltată din punct de vedere tehnologic și pregătită pentru folosirea procedurilor standard.

Structura de Operații S3 este compartimentul care planifică toate activitățile operative, fiind principalul colaborator al comandantului. Pentru planificarea operațiilor (acțiunilor) viitoare se folosește de compartimentul „S3 plans”, iar pentru gestionarea operațiilor curente de „Battle Captain”.

În particular, planificarea operativă este condusă, paralel, printr-un proces care prevede următorii șapte pași principali:

- "RECEIPT OF MISSION" înseamnă primirea misiunii și se îndeplinește datorită emiterii "Cdr's initial guidance" și a primului „warning order” (ordin de avertizare);

- "MISSION ANALYSIS", în care fiecare șef de celulă pregătește o estimare referitoare la compartimentul său, cu privire la misiunea primită;

- "COA DEVELOPMENT", care se termină cu identificarea diverselor COA "course of action" (cursuri de acțiune);

- "WAR GAMING", în cursul căruia diferiți COA sunt supuși unor testări pentru decizia de îndeplinire legată de amenințare (S2) și de susținerea logistică (S4); comandantul LTF, „logistic task force”, va trebui să asigure material susținerea logistică a operației;

- "COA COMPARISON", înseamnă compararea COA care este dus prin matricea de suport decizional, despre care comandantul se pronunță în ceea ce privește fiecare punct decisiv după ce a ascultat părerea statului major;

- "COA APPROVAL" înseamnă aprobarea COA, în această fază fiind redefinite scopul și intenția comandantului; de asemenea, sunt definite " high pay-off target" și activitățile operative care trebuie să fie în mod specific încercate înainte de acțiune;

- "OPORDER PRODUCTION" fază care se încheie cu emiterea ordinului de operație.

În cadrul compartimentului conducerea operațiilor (CURRENT OPS), „Battle Captain” este ofițerul care, în interiorul TOC (Tactical Operational Center), se ocupă de operațiile în curs de desfășurare, urmărite continuu, în mod scrupulos, prin intermediul sistemului telematic de gestionare a informațiilor și folosirea de „executing check list” (liste pentru a controla derularea operațiilor), care parcurg toate etapele principale ale unei operații, fie că acestea sunt preplanificate sau eventuale. În tura de serviciu, acesta se folosește de un subofițer, „watchkeeper”, și de un gradat, precum și de următoarele celule de răspuns:

- SWO (staff weather officer);
- S2 (informații);
- MICO (military intelligence company);
- FSO (fire support officer);
- ADA (air defense artillery);
- ENG (engineer);
- S1 (resurse umane);
- SIGO (signal officer).

Pentru conducerea operațiilor, comandantul se folosește de:

- rețeaua informatică protejată „Siprnet”, care permite:

- gestionarea informațiilor clasificate până la nivelul SECRET;

- traficul de informații prin intermediul poștei electronice;

- împărțirea datelor prin intermediul unui „port web” pentru fiecare unitate, în interiorul fiecărei celule fiind un link propriu;

- schimbul de date în timp real, ce se aseamănă cu un „chat-line”.

- sistemul FBCB 2, de comandă și control, care permite în timp real cunoașterea

poziției unității în teritoriu și primirea de informații de la aceasta;

- rețeaua TACSAT, sistem de comunicație satelitară protejat care permite legătura cu unități dependente, de dimensiunea a treia, cu alte subunități din CJTF care operează în aceeași zonă de operații, ca de exemplu subunitățile din CJSOTF (Combined Joint Special Operation Task Force) sau din CJCMOTF (Combined Joint Civil Military Operation Task Force);

- rețeaua DSN de comunicație telefonică, care permite legătura protejată cu toate unitățile prezente lângă KAF (Kandahar Airfield) și cu toate comenzile și instalațiile militare prezente în teatrul de operații;

- rețelele VHF și HF pentru comunicațiile radio cu unitățile care operează în zona aerodromului din Kandahar.

Compartimentul S2 Informații lucrează "fizic" alături de șeful S3, coordonează munca elementelor S2 ale TF din subordine, se folosește de o celulă care tratează informațiile curente, din deja citatul „SWO” și de o celulă de analiză, în timp ce culegerea de informații este efectuată de MICO. Menține contactul continuu cu forțele speciale (ODA, „operational detachment Alfa”), și componentele denumite „OGA” (other governative agencies, CIA, FBI, NIMA), operanți în zona de operații din TF DEVIL.

„Staff weather officer, SWO” se ocupă de impactul pe care condițiile meteorologice îl au asupra operațiilor militare, cu referire în particular la dimensiune a treia, considerată fundamentală pentru desfășurarea oricărui tip de activitate în teatru. În particular se ocupă cu indicarea impactului meteorologic asupra următoarelor activități:

- folosirea avioanelor;
- mișcarea autovehiculelor;
- deplasări ale personalului pe jos;
- folosirea de elicoptere;
- CAS (Close air support);
- cercetare prin intermediul avioanelor

(Predator).

„MICO, military intelligence company” este unitatea de cercetare și culegere de informații care pe lângă propriile capacități cuprinde și următoarele:

- Humint;

- Sigint;
- Imint.

În special se folosește de:

- „tactical humint teams” (THT), care operează în contact cu personalități locale, ca de exemplu comandanți AMF (Afghan Milician Forces);

- interpreți militari sau civili recrutați în SUA;

- nuclee de interogatoriu al „PUCs” (person under custody);

- sistemul „PROPHET” (PHT);

- misiunile Predator, gestionate de CJTF180.

Pentru analiza imaginilor se folosește de experți aparținând NIMA (National Imagery Agency).

Pe lângă aceasta, pentru supravegherea câmpului de luptă TF dispune de:

- sistem GSR (ground surveillance radar);

- sistem LLVI (low level voice intercept);

- sistem REMBAS (removable monitor battle system).

FSO (Fire Support Officer)

Celula de sprijin cu foc se ocupă atât de folosirea focului terestru, cât și de sprijinul aerian apropiat, în acord cu ofițerul de legătură de la Forțele Aeriene (ALO). Desfășoară, în special, următoarele activități:

- coordonează cererile de foc prin procedura denumită "Clearance for fire", în care este implicat tot staful, cu scopul de a evita fratricidul;

- coordonează folosirea sistemelor de foc terestre, cu referire la rutele de zbor ale avioanelor;

- coordonează activitatea diferitelor FDC (fire direction centre), chiar și cu ajutorul detașării ofițerilor de legătură, mai ales pentru operațiile care implică forțe non US care sunt parte a coaliției.

Suportul de foc terestru este furnizat cu baterii de obuziere de 155 mm și aruncătoare de 120 mm (AFAR, airborne field artillery regiment) și de 81 mm. Printre altele, TF DEVIL s-a folosit și de suportul unităților de aruncătoare de 82 mm din Batalionul de infanterie română. În ceea ce privește activitatea

de contrafoc, TF DEVIL se folosește de disponibilitatea Radarelor Q-36³.

„ALO, air leason officer” este ofițerul de legătură al forțelor aeriene, lucrează în strâns contact cu FSO și se ocupă esențial de concursul aerian ofensiv, dar și de gestionarea CAS, atât pentru misiunile planificate cât și pentru cele de urgență, în special:

- este în legătură directă cu ASOC (Air Suport Operational Center);
- primește zilnic ATO (air task order);
- coordonează munca FAC și a TACP.

Dimensiunea a treia

RAVN (regimental aviation) se ocupă de suportul furnizat de elicoptere și lucrează în strânsă legătură cu comandantul TF SABER (unitatea care se află la KAF și are la dispoziție elicoptere de tip AH 64, UH 60 și Ch 47). Pentru activitatea operativă, coordonează toate operațiile legate de „air assault”, în special încărcarea/debarcarea de personal, de sisteme de armă, de mijloace și eventuala aliniere a FARP (forward air refeulling point). Pentru activitățile logistice, coordonează transportul de aprovizionare și de salvare-evacuare.

S3 Air coordonează lansările din avion ale persoanelor, ale mijloacelor și materialelor pentru care se folosește de secțiunea "Combat Drop Systems" aparținând la „HQ A Company” al LTF 307 (logistic task force), în timp ce pentru activitățile logistice se ocupă de transportul de materiale și de personal prin diferitele aeroporturi ale teatrului.

Artileria și rachete antiaeriene (ADA, air defense artillery)

Coordonează activitățile de apărare antiaeriană, în special de apărare a aeroportului de la Kandahar și a fâșiei de aterizare de la „FOB SALERNO”; în afară de asta, pe parcursul principalelor operații, protecția antiaeriană se extinde la punctele de comandă, la FARP și la GAC (ground assault convoy). Pentru această activitate se folosește de sistemul de armă "AVENGER" și de sistemul radar de control al spațiului aerian "SENTINEL".

Acțiunile desfășurate de brigada americană în cadrul operației „enduring freedom”

Zona de operații a brigăzii americane se află în sud-estul Afghanistanului, lângă granița cu Pakistanul. Aceasta este împărțită în trei zone diferite, în fiecare operează unul dintre batalioanele Task Force, cu excepția zonei de operație sud, unde acționează două batalioane SUA și un detașament român:

- northern operational zone (zona de operații nord, Kabul);
- central operational zone (zona de operații centrală, Khost);
- southern operational zone (zona de operații sud, Kandahar).

Acțiunile desfășurate de „TF Devil” au ca scop împiedicarea pătrunderii miliției anticoaliției (ACM, anti coalition milicians), adică forțele talibane sau grupările teroriste Al-Qaeda, de la granița pakistaneză, ținând cont de faptul că operațiile se desfășoară într-o zonă de continuitate din punct de vedere etnic (pasthun), și foarte greu accesibilă din punct de vedere al terenului⁴.

Concepția generală a operațiilor urmează noul mod de abordare a operațiilor de către forțele armate din SUA, care este bine explicată în teoria denumită „three block war”, care cuprinde desfășurarea combinată în timp și spațiu a următoarelor tipuri de acțiuni militare:

- lupta armată (war fighting);
- operațiile umanitare (humanitarian operations);
- operațiile de menținere a păcii (peace keeping operations).

Lupta armată este condusă folosind manevra, mai ales verticală și focul, inclusiv focul aerian și al artileriei, prin acțiunile combinate ale forțelor convenționale (infanteria ușoară, vânătorii de munte sau parașutiști, cu capacitate aeromobilă) și ale forțelor speciale.

Operațiile umanitare sunt efectuate prin deplasarea subunităților specializate, denumite „village team” (combinație de echipe de cooperare civilo-militare, echipe de operații psihologice și echipe de cercetare, escortate de regulă de către poliția militară),

³ C.f., Col. Claudio Berto, *LA BASE DI FUOCO SALERNO*, Rivista Militare, Set.-Ott. 2005, p. 49

⁴ Cf., Claudio Franco, *LA GUERRA CONTINUA, VIAGGIO NELL'AFGHANISTAN SUDORIENTALE*, Limes, Rivista Italiana di Geopolitica, nr. 6/2005, Gruppo Editoriale L'Espresso, p. 231.

care desfășoară operații de asistență umanitară și pregătesc un fel de estimare CIMIC, denumite „village assessment”.

Operațiile de menținere a păcii sunt conduse de forțele convenționale prin controlul teritoriului, executat în coordonare cu forțele afgane, AMF (afghan militia forces), milițieni paramilitari cu organizare locală sau ANA (afghan national army), armata națională afgană care este antrenată și sprijinită de consilierii militari ai forțelor coaliției. Controlul teritoriului este executat prin folosirea de „presence patrol”, patrulare de prezență la bordul unor vehicule blindate și puncte de control mobile.

Fiecare operație desfășurată de către TF SUA cuprinde, de regulă, patru faze:

- de culegere a informațiilor și de executare a repetițiilor;
- de însușire a dispozitivului, prin manevra combinată de deplasare terestră prin GAC (ground assault convoy, coloana de asalt terestru) și asalt aerian;
- de acțiune asupra obiectivelor;
- de revenirea la baze și reactivarea capacității operaționale.

Faza de culegere a informațiilor începe cu infiltrarea forțelor speciale, care, pe baza informațiilor luate de echipele „humint” (THT, tactical humint team) și de alte surse, în special supravegherea prin satelit și cercetarea „sigint”, execută activități de achiziționare a țintelor. Faza aceasta este foarte delicată pentru că descoperirea unei echipe de forțe speciale pe timpul achiziționării țintelor de către populație poate duce la neîndeplinirea misiunii.

Faza de însușire a dispozitivului începe cu deplasarea GAC care are ca misiune principală să sprijine forțele care conduc asaltul aerian (forță principală) prin următoarele activități:

- sprijin de luptă apropiat, în special sprijin de foc;
- GQRF (ground quick reaction force);
- sprijin logistic, în mod special în cazul deplasării unui FARP.

Coloana de asalt terestră⁵, de regulă, este compusă astfel:

- subunitățile de sprijin de foc (aruncătoare sau obuziere);

• subunitățile de geniu specializate în deminare;

• subunitățile de cercetare;

• echipa CIMIC;

• echipa PSYOPS;

• echipa de comunicații;

• echipa de război electronic;

• subunitățile de sprijin logistic;

• subunitățile de escortă (infanterie, cu capacități antitanc sau poliție militară);

• subunitățile de poliție militară.

Urmează deplasarea aeromobilă a forței principale, de regulă, a unui batalion pentru operațiile de nivel brigadă, constituită din următoarele componente:

• componenta de C2, UH 60 „Black Hawk”;

• componenta de transport, CH 47, UH 60;

• componenta air QRF, AH 64 „Apache”;

• componenta Opsec, AH 64 „Apache”;

• componenta CSAR (combat search and rescue).

Faza de acțiune asupra obiectivelor în urma executării unui asalt aerian prevede două etape principale:

• activarea dispozitivului, prin pregătirea unor „blocking positions” pentru a izola zona obiectivelor;

• exploatarea obiectivelor, prin izolarea apropiată a fiecărui obiectiv și acțiunea propriu-zisă asupra acestuia, care poate să fie executată și de către forțele speciale.

Faza de revenirea la baze și reactivarea capacității operaționale începe cu reîmbarcarea trupelor și deplasarea coloanelor de asalt terestru la baza unde începe, din punct de vedere operativ, procesul denumit „after action review” (analiza postacțiune), unde sunt analizate, înainte la cald, apoi mai în amănunt fazele operației executate, și din punct de vedere logistic, mentenanța echipamentelor, vehiculelor și elicopterelor.

Această problemă cu refacerea capacității de luptă este foarte importantă și din acest motiv, de regulă, TF nu poate să execute mai mult de două operații de nivel brigadă într-o lună.

⁵ C.f., Col. Claudio Berto, *IL CONVOGLIO D'ASSALTO TERRESTRE*, Rivista Militare, Gen.-Feb. 2005, p. 72.

LE COUSINAGE OU «SANANKOUNYA», FACTEUR D'APAISEMENT SOCIAL AU MALI

Colonel TOGO Armée de terre / Mali

En cette période de multiples conflits inter-claniques, interethniques et interreligieux, les opérations de maintien de la paix et de gestion de conflits ont montré leur limite à trouver des solutions d'apaisement social efficaces et durables. Il serait intéressant de considérer un phénomène qui existe au Mali en tant que facteur d'apaisement social très important et qui peut trouver son correspondant dans certaines zones de conflits. Il s'agit du «sanankounya» ou cousinage qui s'illustre bien par le proverbe suivant: «*la vache donne du lait en dépit du sang qui coule dans ses veines.*» ou en clair: on peut être un vaillant guerrier et vivre en paix avec ses voisins.

Dans les opérations de maintien de la paix et de gestions des conflits, l'ONU, l'Union africaine, et les organisations sous-régionales mettent l'accent sur la présence des forces d'interposition, de maintien ou d'imposition de la paix selon les cas. Les sanctions contre les récalcitrants au processus de paix sont utilisées pour renforcer l'action des troupes sur le terrain. Tout cela sans que le travail de fond, qui doit consister à une action psychologique devant amener les communautés en conflit à s'intégrer ou tout au moins à se tolérer, ne soit perceptible.

En considérant l'exemple du Rwanda et du Burundi, après une décennie de forte mobilisation de la communauté internationale, les Hutus et les Tutsis restent foncièrement opposés malgré un apaisement apparent du conflit. Au Congo, en Centre Afrique, au Tchad et dans tous les foyers de tension interethniques, les communautés sont juxtaposées au sein des pays et le retour à une

paix superficielle est certes bénéfique mais non suffisant car la rumeur d'une simple querelle entre deux individus d'ethnie différente peut provoquer des affrontements à grande échelle.

Il est donc nécessaire de conforter les résultats obtenus grâce aux forces de maintien de la paix par un travail psychologique qui à long terme peut amener les communautés à s'intégrer sinon à se tolérer. Il existe en Afrique des cas d'intégration et de coexistence sereine qui, sans être transposables, peuvent servir d'exemples et de bases de travail. Le travail de fourmis revient aux historiens et aux anthropologues ; à eux de fouiller et trouver dans l'histoire des peuples les facteurs d'apaisement qui permettront, avec un travail d'éducation à plus ou moins long terme, de créer des nations débarrassées des soucis des conflits communautaires pour faire face aux problèmes de développement.

Le «Sanankounya» ou «cousinage» au Mali et dans certains pays de l'Afrique de l'ouest peut servir de base de réflexion et de recherche.

Les origines du «Sanankounya» ou «cousinage» au Mali

Le Mali est le berceau de vieilles civilisations qui se sont manifestées sous forme de grands empires tel que l'empire du Ghana du IVe au Xe siècles, l'empire du Mali du XIe au XIIIe siècles, l'empire Songhaï du XIVe au XVIe siècles et ensuite de nombreux petits royaumes qui ont pris des ascendances momentanées les uns sur les autres avant le début de la conquête coloniale. Cette

succession dans le commandement a amené les ethnies à se dominer à tour de rôle et a engendré au fil du temps des relations de «sanankounya» ou «cousinage» entre les ethnies, les tribus et les familles sous une forme qui à nos jours est un véritable facteur d'apaisement social.

De nombreuses études consacrées à ce phénomène ont donné lieu à des interprétations différentes quant à ses origines et à sa signification.

M. Griaule et V. Pâques l'ont défini comme étant «une alliance cathartique avec fonction purificatrice» reposant au départ sur un serment qui scellait un pacte de fraternisation.¹

Le Sanankounya se pratique entre des familles ou tribus comme dans le cas entre Diarra et Traoré ; Keïta et Coulibaly ; et entre ethnies, tel les cas Dogon-Bozo, Dogon-Songhaï, Minianka-Sénoufo, etc.

La pratique du cousinage

«La manifestation la plus remarquable du sanankounya réside dans les échanges de plaisanteries entre «cousins». Les propos souvent injurieux qu'échangent à toute occasion les partenaires ne peuvent donner lieu à aucune conséquence. Mais au-delà de cet aspect ludique, le «sanankounya» requiert une assistance mutuelle entre «sanankouns» en toutes circonstances, un devoir voire une obligation de médiation lorsque l'un des partenaires est en conflit avec un tiers»².

La formule consacrée en cas de médiation est généralement la suivante: «Au nom du Sanankounya plus que séculaire qui nous lie, je vous demande de revenir à de meilleurs sentiments». Les protagonistes sont dès lors tenus de régler leurs différends par le dialogue.

Un exemple historique de l'utilisation du cousinage comme outil d'apaisement est rapporté par l'auteur Siriman Kouyaté dans son ouvrage «Cousinages à plaisanteries»³:

«L'histoire retiendra que Sory kandia Kouyaté sut en faire bon usage en 1975, entre les présidents Sangoulé Lamizana de Haute

Volta et Moussa Traoré du Mali dont les deux pays étaient en guerre. El Hadj Sory Kandia fut un des artisans, et pas des moindres, de la réconciliation. Grâce à sa voix et à sa connaissance de l'histoire africaine, il sut dans une version extraordinaire de la geste des braves «Djandjon», inviter les deux chefs à dépasser les querelles intestines et à voir en grand l'avenir d'un continent uni et fort. Kandia n'hésita pas un seul instant, devant Sékou Touré et de nombreux invités, à exhorter les deux présidents à s'embrasser, après avoir narré avec une inoubliable éloquence, la force des liens historiques entre les deux hommes et les deux pays, en minimisant et en ironisant au passage, les contradictions et rivalités présentes».

La société malienne est réputée pour sa capacité à autogérer ses conflits.

Plusieurs conflits, comme celui des Touaregs, celui entre Kountas et Arabes à Gao, celui de Salsabé et Sossobé, celui du Kassa dans le pays Dogon ont été réglés par les communautés grâce à l'appui des organisations de la société civile en utilisant judicieusement les traditions comme le sanankounya.

Le cas mythique entre les Dogons et les Bozos

Aussi incroyable que cela puisse paraître, les Dogons agriculteurs et les Bozos pêcheurs pratiquent un cousinage dont l'intensité et les contraintes dépassent de loin ceux des autres groupes.

Ils n'entretiennent aucune relation sentimentale : pas de copinage, *a fortiori* de mariage afin d'éviter toute cohabitation pouvant conduire à des désaccords. Ils ne doivent jamais en venir aux mains, ne doivent voir ni le sang ni la dépouille mortelle d'un «sanankoun»; ils n'assistent pas aux funérailles les uns des autres. Ce qui est encore plus incroyable, c'est que le mythe n'est entretenu que par la croyance en un pacte ancestral qui porte inexorablement malheur en cas de transgression.

La légende orale rapporte que pendant leur voyage de migration, les ancêtres Dogon et Bozo ont eu, dans des conditions très dramatiques, à se sauver mutuellement la vie. Les actes posés ont été gardés secrets mais un

¹ Marcel Griaule, «L'alliance cathartique», Africa, 1948, XVIII/4.

² Doulaye Konate, «Les Fondements endogènes d'une culture de paix au Mali : Les mécanismes traditionnels de prévention et de résolution des conflits».

³ JMJ Newsroom/Guinée actualités 16/02/2004.

pacte de sang en est né avec une malédiction lancée à l'encontre de tout descendant dont le comportement pourrait compromettre ce pacte.

Le point positif est qu'en cas de conflits, quelle que soit la gravité des faits, leurs héritiers doivent obtempérer à l'injonction d'un «cousin».

La capitalisation du sanankounya par l'Etat

Actuellement, l'Etat malien a bien compris l'importance de la dimension pacificatrice du « sanankounya » et encourage les médias dans la promotion de cet aspect de notre culture. A la télévision comme à la radio, les animateurs d'émissions lancent toujours une boutade en direction des « sanankouns » avant de commencer leur show ; même dans les journaux, les rédacteurs ne manquent jamais une occasion de taquiner leurs « sanankouns » surtout en fin d'article quand il s'agit de tirer la leçon d'un fait divers.

Une preuve palpable de cet état d'esprit présent et valorisé à tous les niveaux tant gouvernementaux que politiques peut se voir dans les paroles du président de l'assemblée nationale du Mali lors des vœux du nouvel an 2006 au président de la république : « Lorsqu'un conflit survient, et nous en avons eu notre lot, la médiation interne, grâce aux structures et réseaux anciens, conduit à l'apaisement. Cela doit demeurer ».

En conclusion, le point que nous voulons mettre en relief est le suivant :

la violence et les clivages étant inhérents à notre société, nous nous devons de trouver les ressources adéquates pour les gérer. Des communautés qui vivent sur le même espace géographique pour plusieurs siècles doivent forcément développer des moyens de gestion des frictions qui ne manqueront pas de se créer entre elles.

Notre suggestion est donc que les organismes internationaux tels que l'ONU et l'Union africaine qui gèrent les foyers de tension puissent, en se fondant sur des données historiques, aider les gouvernements des pays en difficulté à lancer des programmes médiatiques d'actions psychologiques visant à un rapprochement progressif des communautés en conflit.

Le travail de recherche peut être confié à des ONG ou des fondations comme, par exemple, la Fondation Friedrich Ebert avec son Manuel de Formation de février 2004 : « la prévention et la gestion des conflits communautaires au Mali ».⁴

Certaines grandes nations ont eu recours à une rédaction orientée de leur histoire pour renforcer le nationalisme au sein du pays. Pourquoi ne pas recourir à la même méthode ? Ainsi les gouvernants, de transition ou élus, auront à leur disposition un outil de travail pour qu'à plus ou moins long terme leurs Etats hétéroclites deviennent des nations avec une homogénéité gérable.

⁴ Fondation Friedrich Ebert – Février 2004 « La prévention et la gestion des conflits communautaires au Mali ».

RUBEDENIILE SAU “SANANKOUNYA”, FACTOR DE APLANARE A CONFLICTELOR SOCIALE ÎN MALI

Colonel TOGO Armée de terre / Mali

În această perioadă de multiple conflicte interclanice, interetnice și interreligioase, operațiunile de menținere a păcii și de soluționare a conflictelor s-au dovedit a fi limitate în încercarea lor de a găsi soluții eficace și durabile pentru aplanarea conflictelor sociale. Ar fi interesant să privim un fenomen care există în Mali ca pe un factor foarte important de aplanare a conflictelor sociale și care își poate găsi corespondentul în anumite zone de conflicte. Este vorba de “sanankounya” sau fenomenul rubedeniilor, care este foarte bine ilustrat de proverbul următor: “*vaca dă lapte în ciuda sângelui care curge prin venele sale*” sau altfel spus: poți fi un vajnic războinic și în același timp poți trăi în pace cu vecinii.

În operațiunile de menținere a păcii și de soluționare a conflictelor, ONU, Uniunea africană și organizațiile subregionale pun accent pe prezența forțelor de interpunere, de menținere sau de impunere a păcii, după caz. Sancțiunile contra celor care sunt recalcitranti procesului de pace sunt utilizate pentru a întârzi acțiunea trupelor pe teren. Toate acestea se întâmplă fără ca eforturile care stau la baza acestor acțiuni și care constau într-un demers psihologic care trebuie să ducă la integrarea comunităților aflate în conflict sau cel puțin la tolerarea lor reciprocă, să fie perceptibile.

Luând ca exemplu Ruanda și Burundi, după un deceniu de puternică mobilizare a comunității internaționale, clanurile Hutu și Tutsi rămân fundamental opuse în ciuda unei aparente aplanări a conflictului. În Congo, în Africa Centrală, în Ciad și în toate focarele de tensiune interetnice, comunitățile sunt juxtapuse în interiorul țărilor și întoarcerea la o pace superficială este fără îndoială benefică dar insuficientă, căci zvonul unei simple

dispute între doi indivizi de etnie diferită poate provoca înfruntări pe scară largă.

Este așadar necesar să se consolideze rezultatele obținute datorită forțelor de menținere a păcii printr-o muncă de ordin psihologic, care pe termen lung poate duce la integrarea comunităților, dacă nu chiar la tolerarea lor reciprocă. Există în Africa cazuri de integrare și de coexistență pașnică care, fără a fi transpozabile în alte regiuni, pot servi drept exemplu și bază de lucru. Munca de furnică le revine istoricilor și antropologilor; ei trebuie să scotocească și să găsească în istoria popoarelor factorii de aplanare care vor permite, cu o muncă de educare pe termen mai lung sau mai scurt, crearea unor națiuni lipsite de grija unor conflicte comunitare, care vor putea face față problemelor dezvoltării.

“Sanankounya” sau “fenomenul rubedeniilor” din Mali și din anumite țări ale Africii de Vest poate servi drept punct de plecare pentru reflecție și cercetare.

Originile fenomenului “Sanankounya” sau al “rubedeniilor” din Mali

Mali este leagănul unor vechi civilizații care s-au manifestat sub forma unor mari imperii, cum ar fi imperiul Ghana din secolele IV-X, imperiul Mali din secolele XI-XIII, imperiul Songhai din secolele XIV-XVI și apoi numeroase regate mici care au avut o ascendență de moment unele asupra celorlalte înainte de începutul cuceririi coloniale. Această succesiune la putere a făcut ca etniile să se domine pe rând și a dat naștere, de-a lungul timpurilor, relațiilor de “sanankounya” sau de “înrudire” între etnii, triburi și familii sub o formă care în zilele noastre reprezintă un adevărat factor de aplanare a conflictelor sociale.

Numeroase studii consacrate acestui fenomen au dat naștere unor interpretări diferite în privința originilor și semnificației sale.

Domnii Griaule și V.Pâques l-au definit ca pe o “alianță catartică cu funcție purificatoare”, bazată inițial pe un jurământ care pecetluia un pact de fraternizare.¹

Sanankounya se practică între familii sau triburi, cum ar fi Diarra și Traoré, Keïta și Coulibaly, precum și între etnii, cum ar fi Dogon-Bozo, Dogon-Songhai, Minianka-Sénoufo etc.

Practica înrudirilor

“Manifestarea cea mai de seamă a sanankounyei stă în schimbul de glume între «rubedenii». Cuvintele cel mai adesea injurioase pe care le schimbă partenerii în orice ocazie nu pot avea nici o consecință. Dar, dincolo de acest aspect ludic, «sanankounya» implică un ajutor reciproc între «sanankouni» în orice împrejurare, datoria ba chiar obligația de a fi un intermediar atunci când unul dintre parteneri este în conflict cu un al treilea”.²

Formula consacrată în caz de mediere a unui conflict este în general următoarea: “În numele lui Sanankounya mai mult decât secularul care ne leagă, vă cer să reveniți la sentimente mai bune.” În acest fel, protagoniștii sunt obligați să-și rezolve conflictele prin dialog.

Un exemplu istoric al utilizării rubedeniilor drept mijloc de aplanare a conflictelor ne este adus la cunoștință de autorul Siriman Kouyaté în lucrarea sa “Rubedenii cu glume”.³

“Istoria își va aminti că Sory Kandia Kouyaté a știut să se folosească de practica «înrudirilor» în 1975, între președinții Sangoulé Lamizana al statului Haute Volta (Volta de Sus) și Moussa Traoré al statului Mali, ale căror două țări se aflau în război. El Hady Sory Kandia a fost unul dintre artizanii cei mai importanți ai reconcilierii. Datorită vocii sale și cunoașterii istoriei africane, el a știut, într-o versiune extraordinară a cântecului vitejilor «Djandjon», să-i invite pe cei doi șefi să depășească conflictele interne și să vadă în perspectivă viitorul unui continent unit și

puternic. Kandia nu a ezitat nici o clipă, în fața lui Sékou Touré și a numeroși invitați, să-i îndemne pe cei doi președinți să se îmbrățișeze, după ce a vorbit cu o elocvență de neuitat despre forța legăturilor istorice dintre cei doi oameni și cele două țări, minimalizând și ironizând în trecere contradicțiile și rivalitățile prezente.”

Societatea maleză este renumită pentru capacitatea de a-și rezolva singură conflictele.

Mai multe conflicte, ca cel al Tuaregilor, cel dintre Kountas și Arabes la Gao, cel dintre Salsabé și Sossobé, cel al lui Kassa din ținutul Dogon au fost rezolvate de către comunități datorită sprijinului organizațiilor societății civile, folosindu-se în mod judicios tradiții precum sanankounya.

Cazul mitic al etniilor Dogon și Bozo

Oricât de incredibil ar putea să pară acest lucru, agricultorii Dogon și pescarii Bozo practică o relație de înrudire care, prin intensitate și constrângeri, o depășește cu mult pe cea dintre alte grupuri.

Ei nu întrețin nici o relație sentimentală: nici o prietenie și, *a fortiori*, nici o căsătorie pentru a evita orice coabitare care ar putea duce la neînțelegeri. Ei nu trebuie să se bată niciodată, nu trebuie să vadă nici sângele, nici cadavrul unui “sanankoun”; nu asistă la înmormântarea nici uneia dintre rude. Ceea ce este mai surprizător este faptul că mitul nu este menținut decât prin credință, prin intermediul unui pact ancestral care aduce inevitabil nenorocire în caz de nerespectare.

Legenda orală spune că în timpul călătoriei lor de migrație, strămoșii Dogon și Bozo au trebuit, în condiții dramatice, să-și salveze reciproc viețile. Întâmplările din vremea respectivă au fost păstrate secrete, dar un pact de sânge s-a născut de aici, cu un blestem aruncat asupra oricărui descendent al cărui comportament ar putea compromite acest pact.

Partea pozitivă este că, în caz de conflicte, oricare ar fi gravitatea faptelor, urmașii lor trebuie să se reconcilieze la îndemnul unui “văr”.

Capitalizarea tradiției sanankounya de către stat

În prezent, statul malez a înțeles foarte bine importanța dimensiunii pacifiste a tradiției “sanankounya” și încurajează mass-

¹ Marcel Griaule, “Alianța cathartă”, Africa, 1948, XVIII/4.

² Doulaye Konate, “Fundamentele endogene a unei culturi de pace în Mali: Mecanismele tradiționale de prevenire și de soluționare a conflictelor”.

³ JMJ Newsroom/Guinea actualități 16/02/2004.

media în promovarea acestui aspect al culturii noastre. Atât la televiziune, cât și la radio, prezentatorii emisiunilor lansează întotdeauna o butadă în direcția "sanankounilor" înainte de a-și începe spectacolul; chiar și în ziare, redactorii nu scapă niciodată ocazia de a-și tachina "sanankounii", în special la sfârșitul articolului, când e momentul să tragă o concluzie moralizatoare dintr-un fapt divers.

O dovadă palpabilă a acestei stări de spirit prezente și valorificate la toate nivelurile, atât guvernamentale cât și politice, se poate vedea în cuvintele președintelui adunării naționale din Mali cu ocazia urărilor pentru noul an 2006, pe care acesta i le-a făcut președintelui republicii: "Când apare un conflict - și slavă domnului că am avut destule - medierea internă, datorită structurilor și rețelelor străvechi, duce la aplanarea lui. Acest lucru trebuie să se mențină."

În concluzie, aspectul pe care vrem să-l scoatem în evidență este următorul: violența și conflictele fiind inerente societății noastre, trebuie să găsim resursele adecvate pentru a le ține sub control; comunitățile care trăiesc în același spațiu geografic de mai multe secole

trebuie, prin forța împrejurărilor, să-și dezvolte mijloace de rezolvare a fricțiunilor care nu vor înceta să apară între ele.

Sugestia noastră este, așadar, ca organismele internaționale, cum ar fi ONU și Uniunea africană care țin sub control focarele de tensiune, să poată, bazându-se pe datele istorice, să ajute guvernele țărilor cu probleme să lanseze programe mediatice de acțiuni psihologice, care să aibă drept scop o apropiere progresivă a comunităților aflate în conflict.

Munca de cercetare poate fi încredințată unor organizații ONG sau unor fundații precum Fundația Friedrich Ebert cu Manualul său de pregătire din februarie 2004: "Prevenirea și rezolvarea conflictelor comunitare din Mali".⁴

Anumite mari națiuni și-au orientat istoria în așa fel încât să-și întărească naționalismul în interiorul propriei țări. De ce nu am recurge la aceeași metodă? Astfel, guvernanții, de tranziție sau aleși, vor avea la dispoziție o unealtă de lucru pentru ca, pe termen mai mult sau mai puțin lung, statele lor heteroclite să devină națiuni cu o omogenitate care să poată fi ținută sub control.

⁴ Fundația Friedrich Ebert – februarie 2004 "Prevenirea și gestionarea conflictelor comunitare în Mali".

EVITAREA SAU MINIMALIZAREA CONSECINȚELOR STRESULUI

Commandant VICENȚIU IAMANDI Logistique / Roumanie

Résumé:

L'armée constitue un univers qui ne peut réellement être connu que de l'intérieur. Seul celui qui a embrassé par vocation la carrière militaire peut se prononcer sur ce qu'un civil appellerait „un milieu déshumanisant”. C'est vrai, on a tous vécu, certes de façon temporaire, des moments extrêmes où l'insatisfaction a atteint son apogée; différentes situations quotidiennes qui peuvent induire ce qu'on appelle de manière générale stress. Afin de se mettre à l'abri des conséquences de ce „malaise de la civilisation”, je me permets de soumettre à votre attention quelques directions qui pourraient nous conduire à éviter ou diminuer certaines conséquences non souhaitables. Il reste que chacun d'entre nous mieux comprise ce phénomène et trouve les ressources dont il dispose, afin de faire face aux risques.

Ca instituție a statului cu un statut aparte, armata a suscitat întotdeauna interesul cetățenilor, în măsura în care curiozitatea i-a împins să vadă ceea ce se lasă greu de întrezărit. De aceea armata a primit, de-a lungul timpului, denumirea de „marea mută”. Transparența de care vorbim astăzi lasă să se întrevadă anumite lucruri, dar esențialul, nucleul dur, rămâne puțin cunoscut populației. Văzută din exterior, organizația militară este ceva care inspiră teamă, admirație și respect în același timp. O paradă militară va fi întotdeauna frumos de privit, iar uniforma care caracterizează orice armată va marca pentru totdeauna spiritul spectatorului.

Totuși viața de zi cu zi în interiorul sistemului nu este chiar ușoară. Cei care au ales să poarte ținuta militară pot mărturisi despre multitudinea de constrângeri impuse de regimul existent în armată. Ei pot, de asemenea, să confirme că în cariera unui soldat există momente în care sentimentul de insatisfacție atinge apogeul. Se spune deseori despre armată că este un mediu dezumanizant, unde omul este obligat să se supună orbește ordinelor. Se spune că logica rămâne la poarta cazarmii. Cu siguranță, aceste reproșuri sunt, în parte, justificate. Totuși cel care a îmbrățișat benevol profesia militară știe că toate acestea sunt temporare și fac pur și simplu parte din procesul

de pregătire și funcționare a sistemului. Mai știe de asemenea că toate aceste aspecte care pot părea de neconceput pentru un civil, au ca scop să sporească anduranța soldatului și să îl maturizeze mai rapid.

Acest articol nu are ca scop redarea unei imagini fidele a ceea ce este armata. El nu se va focaliza pe aspectele care vizează militarii și viața acestora în cadrul acestui sistem riguros. Cunoaștem cu toții inconvenientele profesiei militare, dificultățile carierei militare, situațiile care induc ceea ce numim, la modul general, stres. Voi prezenta succint ceea ce este stresul și vă incit în a identifica unele soluții posibile, câteva remedii de luat în considerare pentru a preveni și combate consecințele nefaste ale “indispoziției civilizației”.

Definirea stresului

Stresul este un concept la limitele psihologiei, psihiatriei, neuropsihiatriei, psihanalizei, neurochimiei, psihosomaticii etc. Acest concept este folosit pentru a exprima suferința, privarea, plictiseala, calamitatea și adversitatea, consecințe rezultate ca urmare a desfășurării unei vieți dificile.

Prima definiție a stresului a fost dată de Hans Selye (părintele stresului): “stare care se traduce printr-un sindrom specific datorat tuturor schimbărilor nespecifice induse într-un sistem biologic”.

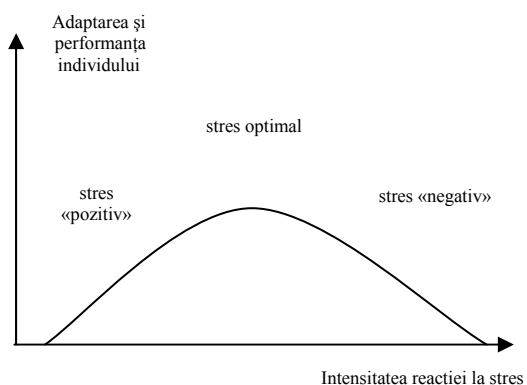
După Agenția Europeană pentru Securitatea și Sănătatea Muncii, stresul survine atunci când există un dezechilibru între percepția pe care o are o persoană despre constrângerile impuse de mediul înconjurător și percepția despre propriile resurse de care dispune pentru a face față acestor constrângeri.

Potrivit disciplinei care îl studiază, stresul poate face obiectul unor definiții diferite, dar, oricare ar fi unghiul de vedere, definițiile se referă întotdeauna la trei componente:

- factorii de stres sau situațiile de lucru restrictive care vor expune persoana la stres;
- persoana care va reacționa la ceea ce i se întâmplă, fizic și psihic;
- efectele observabile cu privire la comportamentul persoanei sau starea de sănătate a acesteia, precum și la întreprindere, dacă situația vizează un număr important de salariați.

Mecanismele biologice și psihologice ale stresului au ca prim obiectiv de a ne pune în cea mai bună stare psihică și mentală pentru a face față unei situații dificile și astfel, să ne ajute să ne adaptăm mai ușor la această situație. Vorbim în acest caz de “stres pozitiv”. În schimb, acesta devine “nociv” dacă este activat la un nivel foarte ridicat, care să împingă la extrem reacțiile noastre, căci el ne va uza progresiv, fizic și mental. Doi psihologi, Yerkes și Dodson, au ilustrat sub forma unei curbe, care le poartă numele, raportul care există între intensitatea reacției la stres și nivelul performanței.

Figura 1 – Curba lui Yerkes & Dodson

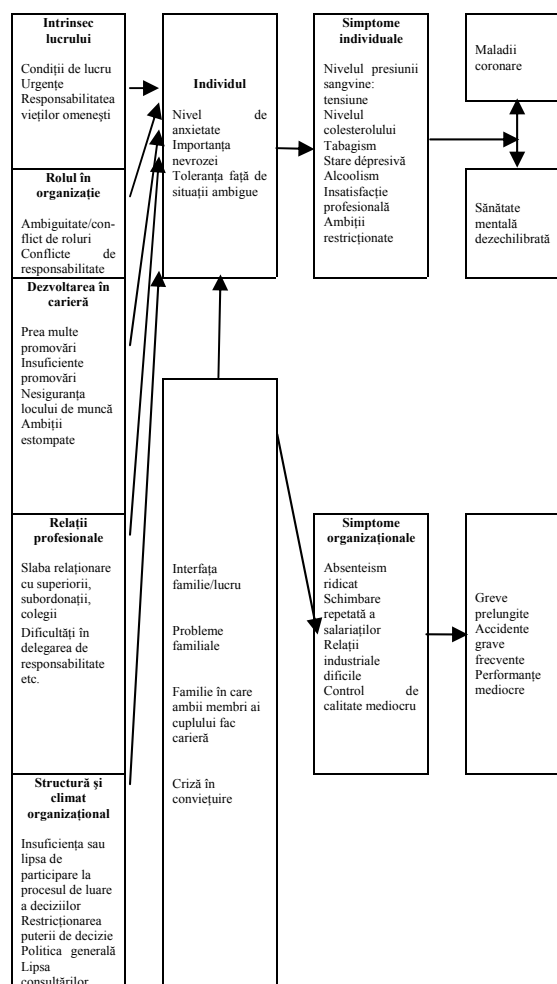
Acest ultim aspect face obiectul studiului meu. Stresul profesional și corolarul său, stresul familial au devenit adesea o problemă majoră.

Sursele stresului sunt foarte variate. La modul general, ele țin de condițiile de lucru, de excesul în muncă, de pericolul fizic, de

adaptarea individului la mediul înconjurător și de interfața familie / muncă.

Un model simplificat al stresului profesional, cuprinzând aceste aspecte, a fost conceput de C.L. Cooper (Bulletin of the British Psychological Society):

Figura 2 – Model simplificat al stresului

Cercetătorii au căutat să evedențieze trăsăturile persoanelor care fac față într-o manieră fructuoasă situațiilor dificile. Una dintre caracteristicile propuse de Antonovsky (1987) este «sensul coerenței» sau capacitatea de a vedea lumea ca o entitate previzibilă și comprehensibilă.

Acest concept al sensului coerenței cuprinde trei idei: înțelegerea, gestionarea și semnificația. Astfel, persoanele care posedă o capacitate ridicată de înțelegere își concep viața și experiențele ca fiind ordonate, structurate și previzibile. Invers, persoanele care posedă un nivel scăzut de înțelegere le percep ca fiind confuze și aleatorii. Gestionarea înseamnă că persoanele estimează că au resursele necesare și adecvate

solicitărilor la care sunt supuse. Indivizii cred că viața și experiențele lor au sens și că problemele și obstacolele cotidiene au valoare pentru că în acestea investim timp și energie.

Trebuie subliniat totodată că, după Antonovsky, sensul coerenței există pentru toate aspectele vieții (relații familiale, lucru etc.). Și că, la fel ca și în cazul procesului de evaluare, se pare că felul în care o persoană face față evenimentelor este determinat, în parte, de propriile resurse (aptitudini, credință, personalitate etc.), dar și de constrângerile socioculturale care interzic unele forme de comportament.

În căutările lor, analiștii au constatat că indivizii se manifestă diferit în fața aceleași situații. De exemplu, un individ poate percepe o mutare profesională ca o problemă insurmontabilă, în timp ce un altul o poate percepe ca pe o provocare. În această optică, nu intensitatea stimulului ar explica răspunsul mai mult sau mai puțin intens, ci evaluarea situației de către individ și semnificația pe care o dă individul stimulului care ar determina existența stresului (Lazarus și Folkman, 1984).

În fapt, primele studii ale lui Hans Selye (1974) cu privire la răspunsul la stres în funcție de constrângerile din mediul înconjurător au demonstrat că nu există ceva specific la nivelul răspunsului sau al factorilor de stres, și că, în consecință, este imposibil de stabilit corespondențe între constrângere și răspunsul individului.

Factorii de stres variază la rândul lor în intensitate și sunt percepuți diferit de către persoane. Eventuala evoluție către o patologie a stresului ar depinde deci de capacitatea subiectului de a face față unei situații stresante. Răspunsul la un factor de stres ar fi atunci în funcție de fiecare persoană, iar factori precum experiența anterioară, nivelul de expectație, autoevaluarea sau motivarea ar influența procesul de adaptare. În plus, nu există situații identice, eficiența punerii în aplicare a sistemului de adaptare ar depinde de circumstanțe.

Ființa umană a fost dotată cu un mecanism neurobiologic performant, care îi permite să se adapteze la toate modificările din mediu. Organismul își menține echilibrul mobilizându-și energia necesară procesului de adaptare.

Și totuși acest echilibru poate fi șubrezit pe termen lung datorită unui stres prelungit. În urma evenimentelor care induc depresii, dureri etc., apariția bolilor grave este foarte probabilă. Profesioniștii interesați de acest

fenomen au reușit să identifice două mari categorii de efecte: tulburări psihologice și maladii somatice.

Piste în căutarea posibilelor soluții contra stresului

Pentru a evita aceste consecințe, mi se pare util să analizăm soluții posibile pe care le putem pune în practică pentru a lupta împotriva efectelor nocive ale stresului. Nu e vorba de un tratament medicamentos, ci de măsuri de prevenire, de resursele de care dispunem pentru a ne proteja. Fără a avea pretenția de a putea elucida acest mister, de a găsi remediul universal și atotputernic, propun cititorului câteva piste de studiat și adaptat, în funcție de personalitatea indivizilor și de mediul în care își desfășoară activitatea.

O mai bună stăpânire a emoțiilor

O primă alternativă constă într-o mai bună stăpânire a stărilor sufletești, a emoțiilor și manifestărilor lor. Dacă sunt exploatate cu inteligență, emoțiile noastre joacă un rol de adevărat ghid în satisfacerea nevoilor noastre. Există mai multe metode pentru a ne controla reacțiile și a ne stăpâni, printre care: anticiparea, diversiunea, dezamorsarea și disiparea.

Anticiparea evenimentelor, a situațiilor ce vor urma țin de capacitatea intelectuală a individului și de experiența sa. Pe baza diferitelor situații trăite în trecut, putem anticipa altele similare sau prevedea momentul în care acestea se vor produce, în funcție de anumite premise depistate la momentul oportun.

Odată descoperită sursa stresului, dacă ea nu poate fi evitată, efortul trebuie să se canalizeze spre a o deturna. Diversiunea pare a fi un bun subterfugiu și necesită puțin efort.

Dezamorsarea unei situații generatoare de stres rămâne o soluție mai dificilă de stăpânit. Individul trebuie să aibă cunoștințe anterior însușite și o lungă experiență. Acest tip de comportament definește perfect ceea ce numim diplomație.

Disiparea constă în a nu lăsa impulsunile intempestive să se manifeste. Revenirea în trecut, relativizarea problemelor, dedramatizarea situației permit deconectarea individului pentru a nu cădea victimă emoțiilor violente sau negative. E vorba de o transformare a energiei emoționale într-o acțiune sau o reflecție constructivă.

Această tehnică mai este numită „transmutație”, cuvânt care evocă epoca alchimiştilor care căutau să transforme plumbul în aur.

Controlul emoțiilor se învață și se perfecționează ca și celelalte deprinderi în diferite domenii. Nu există pentru aceasta rețete miraculoase. Regula pentru o mai mare eficiență constă în a-ți regăsi mai întâi calmul pentru a acționa ulterior mai bine. Trebuie să știm că, cu cât emotivitatea este mai puternică, cu atât rațiunea funcționează mai puțin. Într-adevăr, o emotivitate ridicată împiedică gândirea eficientă și ne face să regresăm către niveluri de funcționare arhaice.

Pentru a înfrunța mai bine stresul, orice individ trebuie să-și alimenteze energia printr-o puternică motivație. Dacă nu dispunem de o puternică motivație, bătălia este dinainte pierdută.

Motivarea la locul de muncă este legată de interacțiunea dintre două câmpuri complementare: primul este mai degrabă psihologic, iar secundul, organizațional. Nu un câmp sau altul ne interesează, ci relația dintre cele două: individul și organizația militară.

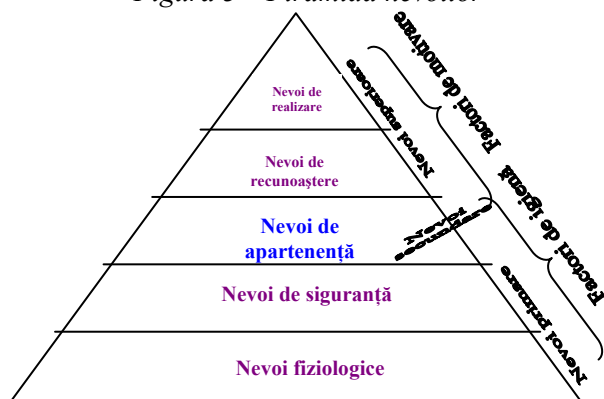
Satisfacerea nevoilor

În ce privește individul, un important nume de reținut este Maslow, care a marcat profund teoriile motivației și care continuă să fie adeseori un punct de referință pentru cei care se ocupă cu gestionarea resurselor umane. De la Maslow vom reține două idei esențiale:

- nevoile pot fi ierarhizate, ele sunt organizate pe niveluri și acestea pot fi reprezentate printr-o piramidă; în partea de jos a piramidei se găsesc nevoile fiziologice, apoi nevoile de siguranță și, în final, nevoile sociale; ultimele două niveluri cuprind nevoile de stimă și realizare de sine.

- trebuie ca nevoile unui nivel să fie satisfăcute pentru ca individul să fie motivat de nevoile nivelului superior.

Figura 3 – Piramida nevoilor

Maslow aduce totuși o nuanță: nevoile celor trei niveluri inferioare funcționează în mod homeostatic: o dată nevoile satisfăcute, tensiunea dispare, echilibrul se instalează și nu mai există dorință de acțiune. În schimb, în ce privește ultimele două niveluri și în special ultimul, Maslow consideră că acestea nu vor fi niciodată satisfăcute. Ele își vor păstra întotdeauna forța lor motivațională.

Motivare pozitivă și reușită

Multe întreprinderi caută modalități nu numai pentru a-și motiva personalul, dar și pentru a menține această motivație la un nivel înalt. Ele știu că, cu cât o persoană este mai motivată cu atât este mai eficientă, mai productivă, mai rentabilă. Interesul pentru motivație ia totodată în calcul faptul că resursa umană reprezintă unul dintre costurile cele mai ridicate în majoritatea întreprinderilor.

Pentru a dispune de salariați în permanență motivați, este important să examinăm cu atenție numeroși factori care pot afecta motivația și să acționăm în consecință. Oamenii au nevoie de un mediu fizic, de condiții de muncă și de un climat relațional care să pună în valoare percepția de sine și valoarea a ceea ce este realizat de fiecare persoană.

Motivația se bazează pe percepția pe care o avem despre noi înșine, despre ceilalți, despre muncă, despre salariu, despre viață în ansamblul ei. Percepția noastră despre ce este posibil sau nu, despre ceea ce este acceptabil sau nu, despre ceea ce oferă siguranță sau nu, despre ceea ce suntem capabili sau incapabili să facem se bazează pe credințele și paradigmele noastre. Situațiile sunt neutre; credințele noastre fixează percepția negativă sau pozitivă pe care o avem despre acestea. Oamenii sunt întotdeauna motivați, totuși motivația este adesea negativă. Cu trecerea timpului, motivația negativă devine un obstacol pentru acțiune din cauza nivelului excesiv de stres pe care aceasta îl produce.

Atunci când motivația este negativă, aceasta devine o piedică pentru acțiune, intră în dualitate cu motivația pozitivă. Ele devin două forțe egale care acționează în sens contrar. Dacă motivația pozitivă intră în contradicție cu motivația negativă, o parte a energiei noastre se va consuma pentru această dualitate. Printre

indicatorii cei mai frecvenți ai acestui tip de situație regăsim ezitarea, îndoiala, incertitudinea, inacțiunea și confuzia în realizarea obiectivelor.

Motivația negativă folosește teama ca stimulent în realizarea unui scop; timpul care se scurge între momentul în care un obiectiv este fixat și momentul realizării sale este sursa unei tensiuni considerabile. Pentru că motivația negativă asociază frică, acțiune și tensiune, un plus de acțiune implică mai multă teamă și tensiune. În consecință, acțiunea scade pentru a diminua totodată teama.

Când motivația este pozitivă, acțiunea este asociată cu plăcerea de a acționa. Sinergia astfel creată este enormă, deoarece cu cât acțiunea crește în volum cu atât plăcerea crește. Motivația pozitivă creează un sentiment de reușită în prezent; timpul care se scurge între decizia de realizare a unui proiect și momentul realizării sale este o sursă de entuziasm. În acest caz, o persoană își poate exprima pe deplin potențialul și poate deveni foarte eficientă în realizarea obiectivelor sale.

Un alt fel de management

Bineînțeles, rezultatele vor fi încoronate de succes dacă managerii sistemului adoptă ei înșiși un stil de comandă favorabil instalării unui climat de muncă care să permită obținerea eficienței scontate și totodată punerea în valoare a individului.

În acest sens, nu voi încerca să descriu ceea ce a fost deja exprimat. Mă voi mulțumi să dau citire la ceea ce a scris generalul de MAUD'HUY (1857-1921) în amurgul vieții sale și a lăsat cadrelor din regimentul său ca „testament în materie de comandă”.

• *Superiorul trebuie să respecte personalitatea subordonaților săi. Evident, aceștia nu îndeplinesc niciodată idealul său absolut. Dar trebuie să ne folosim de subordonații noștri așa cum sunt, utilizând calitățile lor și căutând să le corectăm greșelile care, uneori, nu sunt decât exagerări ale calităților.*

• *Să ne străduim să ne supunem și să comandăm cu bună dispoziție. Omul indispus și omul furios sunt ființe de calitate momentan inferioară.*

• *Să fim întotdeauna politicoși cu subordonații noștri; când suntem politicoși,*

înălțăm pe cei cărora ne adresăm; când suntem grosieri, ne coborâm noi înșine.

• *Cât privește superiorul, impolitețea este o abatere disciplinară. În ce privește subordonatul, ea este între altele o lașitate.*

• *Numai politețea face suportabilă duritatea unui reproș.*

• *Să vorbim cu blândețe, ceea ce nu ne împiedică să vorbim cu fermitate; dând ordine, făcând observații pe un ton prea înalt, indispunem subordonații, îi obligăm la rândul lor să strige, afectăm negativ serviciul.*

• *Să nu facem reproșuri unui gradat în fața militarilor. Știrbindu-i prestanța, nesocotim principiul autorității.*

• *Să nu ne îndoim niciodată fără motiv de cuvântul unuia dintre subordonații noștri; ar fi o injurie gratuită. Dacă ne dăm seama că ne-a mințit, avem datoria de a-l pedepsi, cu atât mai sever cu cât i-am arătat mai multă încredere.*

• *Să nu încercăm să inspirăm subordonaților noștri teamă, ci încredere; lor să nu le fie teamă ci să-și dorească prezența șefului.*

• *Să nu căutăm popularitate în raport cu subordonații noștri. Dacă ne iubim oamenii, și ei ne vor iubi. Să căutăm să ne facem stimați de aceștia.*

• *Să îi acoperim întotdeauna când au executat sau au crezut că execută ordinele noastre.*

• *Fără exigențe inutile! Dar ceea ce cerem, să cerem la modul absolut și permanent.*

• *Să facem cunoscută esența cerințelor noastre, să facem cunoscut tuturor că disciplina este necesară pentru serviciu și pentru binele fiecăruia, că ea înseamnă inteligență, devotament și supunere în același timp.*

• *Fiind binevoitori, să nu fim niciodată slabi. Fără sensibilități; armata este o școală de energie. Să ne amintim că disciplina trebuie să fie respectată cu orice preț, oriunde și de oricine.*

Acest testament descrie cu claritate stilul de comandă la care aș dori să ne raportăm noi, militarii. În sinteză, «a comanda cu sufletul», aceasta este referința mea în materie de comandă. Considerația, ascultarea, înțelegerea trebuie să preceadă decizia.

«Supunere din prietenie» este corolarul firesc al stilului de comandă pe care îl doresc pentru armata de astăzi.

*

* *

Dacă există un efort de făcut pentru îmbunătățirea modului de funcționare a armatei, acesta va fi fără îndoială reducerea numărului și a gravității factorilor generatori de stres care ating astăzi instituția militară. În acest sens, toți

militarii trebuie să-și revizuiască bazele comportamentului și să-și însușească procedee fiabile pentru a evita și combate efectele stresului. Aceasta s-ar putea aplica atât personalului de conducere, cât și personalului de execuție. Să acționăm pentru ca locul de muncă să devină un loc constructiv al personalității noastre și nu unul distructiv. Nu este oare necesar să știm să gestionăm mai bine acest stres pentru ca munca să nu ne distrugă?

MODALITĂȚILE DE ANGAJARE A FORTELOR ȘI MIJLOACELOR ÎN ASIMETRIA ÎNALTĂ

Commandant IULIAN MARTIN *Forces aériennes/ Roumanie*

Résumé:

Par excellence, la guerre a été et sera asymétrique. De l'assertion du renommé stratège chinois Sun Tzu: « L'art entier de la guerre est basé sur le mensonge. En conséquence, si tu es capable, simules l'incapacité; si tu es actif, simules la passivité! ». Dans la théorie de „l'abordage indirect” élaborée par B.H. Lindell Hart qui affirmait que la plus adaptée stratégie est de connaître et d'éviter les points forts de l'ennemi, d'exploiter ses faiblesses, les penseurs du domaine de l'art et de la stratégie militaire ont remarqué, en étudiant les derniers conflits régionaux, la tentative des parties belligérantes d'imposer à l'adversaire des „actions atypiques”, asymétriques.

La compréhension de leur caractère et la préfiguration de leur prochaine phisionomie représente la prémice à partir de laquelle on doit initier l'élaboration des prognoses, des scénarios stratégiques et opératifs, lors de la planification des actions militaires et la projection des forces dans les actions militaires du futur.

Pentru a-și asigura continuitatea în spațiul său de existență, poporul român a fost nevoit adeseori, de-a lungul istoriei, să înfrunte armate superioare în privința înzestrării cu armament și tehnică de luptă, dar și ca efective. În permanență comandanții au căutat să identifice punctele slabe ale adversarului și să le exploateze prin impunerea propriei voințe, a libertății de acțiune și a inițiativei. Putem afirma cu certitudine că poporul român și armata sa au recurs la asimetria joasă, care este, de regulă, apanajul celor slabi și săraci.

Devenind membră NATO, România, în general, și Armata Română, în special, se află în fața unei provocări istorice fără precedent: **trecerea, de fapt ridicarea, de la asimetria joasă la asimetria înaltă.** Practic, prin procesul de reformă pe care îl parcurgem, se tinde spre atingerea acestui obiectiv îndrăzneț.

Din studierea conflictelor asimetrice care s-au desfășurat în ultimul deceniu și jumătate (la cele mai recente aducându-și aportul și Armata Română), reiese că, **în prezent**, ies în evidență **câteva caracteristici** care se vor amplifica în timp.

Prima este **accentuarea caracterului expediționar**. Dat fiind caracterul global al

amenințărilor de tip asimetric, dar și puternica încărcătură politică și mediatică, apreciem că acțiunile militare vor fi multinaționale, deci vor fi expediționare pentru multe state.

Principalul avantaj al acțiunilor expediționare este acela că sursele de generare și regenerare a forței sunt scoase în afara loviturilor „clasice” ale adversarului, dar rămân, în continuare, vulnerabile la acțiunile teroriste.

O altă caracteristică ar fi faptul că **focul tinde să devină componenta dominantă** a acțiunilor militare. Mărirea preciziei la țintă a consfințit triumful aplicării tehnologiilor înalte („*high-tech*”) în acțiunile militare și a creat condițiile realizării dezideratului dintotdeauna al militarilor: concentrarea nu asupra acțiunii propriu-zise, ci asupra efectelor acțiunii la inamic. Necesitatea creșterii eficienței focului și integrarea componentelor terestră, navală și aeriană a făcut ca planificarea focului să devină, încet-încet, o preocupare majoră chiar pentru eșaloanele strategice. Vectorii de transport al focului la țintă permit astăzi lovirea simultană a tuturor obiectivelor din dispozitivul strategic al inamicului, indiferent de gradul de dispersare al acestora. Aceasta creează condițiile pentru realizarea supremației

absolute în teatru, desfășurarea acțiunilor militare în condițiile unor rapoarte de forțe mult defavorabile, menținerea în permanență a unor ritmuri înalte, atenuarea diferențelor dintre ofensivă și apărare etc. Ponderea efectelor focului executat din mediile aerian și naval crește în defavoarea celui terestru.

În fine, o caracteristică importantă a acțiunilor armate în conflictele asimetrice o reprezintă **caracterul întrunit** al acțiunilor militare care **se va manifesta la niveluri din ce în ce mai mici**, începând să se generalizeze și către nivelul inferior al eșaloanelor tactice. Este posibil ca într-un viitor foarte apropiat să asistăm la acțiuni întrinite la nivel grupă – echipaj de zbor sau grupă/pluton – echipaj de navă, cu sprijin aerian nemijlocit.

Caracteristicile definitorii ale viitoarelor confruntări armate sunt următoarele: desfășurarea acțiunilor în toate mediile (pe uscat, pe apă și sub apă, în aer și chiar în spațiul extraatmosferic); utilizarea de forțe și mijloace diversificate, cu o mare mobilitate, putere de foc semnificativă, precizie și efecte de nimicire/ distrugere la țintă deosebite; transparența teatrelor de acțiune datorită activității conjugate a sateliților de observare și corecție, a radarelor aeropurtate și a mijloacelor de detecție prin contact, de tip pasiv și activ; folosirea unor arme și sisteme de lovire performante, cu o precizie „chirurgicală”, care permit efecte la obiective cu așa-zise „pagube colaterale minime”; aplicarea de lovituri cu aceeași eficiență atât la contact cât și pe toată adâncimea de acțiune, concomitent cu existența contramăsurilor proprii eficiente; dispersări și concentrări rapide de forțe și mijloace; saturarea electronică a spațiului de luptă pentru executarea unor lovituri cu mijloacele proprii din afara razelor de ripostă ale inamicului; tendința de a se evita confruntările directe, frontale dintre forțe și mijloace numeroase, accentul punându-se pe acțiuni cu formațiuni mici, dar deosebit de eficiente prin puterea lor de foc, autonomia de acțiune deosebită, având susținere adecvată; consumuri uriașe de muniție, carburanți și alte resurse care să pregătească, să susțină și să asigure îndeplinirea obiectivului final – victoria, adică impunerea voinței; pierderi materiale uriașe în potențialul adversarului,

blocarea căilor și a nodurilor de comunicație, aprovizionare și destabilizarea economică; angajarea în luptă a profesioniștilor, atât în confruntare directă, om la om, cât și în spațiul informatic, psihic și mediatic. În desfășurarea conflictelor militare vor fi angajate sisteme militare cu structură complexă, interarme și intercategorii de forțe, distribuite pe suprafețe geografice impresionante, în condițiile unei noi modelări a limitelor dintre eșaloane, în toate mediile și sub influența unor noi dimensiuni ale inovației și informației.

Înmulțirea și diversificarea riscurilor și amenințărilor la adresa stabilității și păcii, difuzia acestora în profunzimea comunităților sociale și diseminarea lor pe spații largi supun decizia politică – de recurgere la violență armată – unor teste dure, provocate îndeosebi de diferențele de cultură politică în asumarea responsabilităților și consecințelor. Structurile militare vor acționa pentru **îndeplinirea unor obiective politice sau strategice** bine definite și mediatizate, care determină intensitatea și durata acțiunii, gestionarea efectelor post-conflict din teatru, strategiile de stabilizare, reconstrucție etc.

Regulile de angajare, cursurile și intensitatea acțiunii, până și unele momente „strict tehnice”, cum sunt planificarea și selectarea țintelor, alegerea momentelor sau întrebuintarea forțelor, **vor avea o puternică încărcătură politică**, deși raționamentele privind operaționalitatea și eficiența ar impune ca acestea să fie ignorate. Maximizarea violenței armate va fi un proces care va impune gestionarea atentă și permanentă a tuturor componentelor acțiunii militare pentru a evita atât efectele exagerate asupra adversarului, cât și obținerea acestora de către adversar asupra trupelor proprii. Inamicul va fi insuficient definit, iar gama atitudinilor dintre cele două extreme va fi largă și diversificată.

Nevoia de temporizare postconflict va impune anumite note de temporizare a acțiunilor militare.

Ca urmare, planificatorii acțiunilor militare sunt nevoiți să ia în calcul elemente care până nu demult aveau relevanță mică ori erau ignorate din motive de eficiență:

- eliminarea pierderilor exagerate ori aparent inutile provocate în rândurile adversarului, chiar cu riscul întârzierii atingerii obiectivelor;

- protecția trupelor proprii;
- protejarea unor obiective (economice, sociale, culturale etc.) ale adversarului;
- schimbarea rapidă a cursului acțiunii, în funcție de reacțiile opiniei publice interne și externe;
- evidențierea, monitorizarea și planificarea de acțiuni în locurile și momentele în care inamicul ar putea acționa prin provocări ce ar afecta imaginea trupelor proprii.

Cursurile de acțiune care duc la atingerea rapidă a scopului acțiunii militare nu pot fi adoptate întotdeauna fără riscuri, deoarece **imaginea obligă la o reconsiderare** a criteriilor de eficiență. Acțiunile militare în care violența armată este exagerată, chiar dacă rațiunile militare ar justifica-o, pot duce la pierderea sprijinului public în propriile medii.

De asemenea, pierderile în rândurile trupelor proprii sau situațiile umiltoare pot ridica întrebări asupra legitimității acțiunilor și a războiului în ansamblul său, dar și întări spiritul combativ sau fanatismul adversarului¹. Pentru a evita influențele acestei vulnerabilități asupra psihicului combatanților, este posibil ca forțele din teatrul de operații să constituie singure un actor distinct, protejat împotriva influențelor exogene, dar influențând comunitățile sociale cărora le aparține prin proiectarea unei imagini favorabile.

Unul dintre punctele - cheie este capacitatea trupelor de a se adapta la condițiile impuse de războiul asimetric. În războiul din Irak, forțele coaliției conduse de SUA și Marea Britanie au încercat **să-și adapteze tactica și structura** de forțe la noile cerințe ale confruntării asimetrice.

La toate nivelurile artei militare, obiectivul principal este „**cunoașterea**” de către forțele proprii a câmpului de luptă, în timp ce inamicului trebuie să i se interzică această „cunoaștere”. La nivelul câmpului de luptă se dezvoltă principiile „*operațiunilor neliniare*”, care impun un ritm rapid operațiunilor duse împotriva țintelor – cheie la nivel tactic, operațional și strategic, pe lungimea, lățimea și adâncimea câmpului de luptă. Această doctrină nouă, inspirată efectiv din „lecțiile” războaielor din Golf, promovează operații ofensive cu putere mare de lovire și în

ritm alert (asalturi aeromobile, atacuri aeriene și cu rachete, manevre combinate împotriva centrelor de greutate ale inamicului). Obiectivul acestor operațiuni este de a provoca lovituri rapide, cât mai în adâncimea dispozitivului inamicului, și simultane pentru a-l paraliza și a-l împiedica să-și realizeze o apărare efectivă. În cadrul acestui tip de operațiuni nu va exista o linie a frontului, lupta fiind o serie de ciocniri discontinue de-a lungul întregii zone a conflictului în cadrul spațiului geografic, în „cyberspațiul” războiului electronic, în cercetarea „*high-tech*” și comunicațiile instantanee.

Fizionomia următoarelor conflicte va fi configurată decisiv de „**high-tech**”. La baza acțiunilor militare desfășurate sub spectrul tehnologiei informației (IT) va sta o nouă abordare privind ducerea luptei armate, în care se dorește ca forțele combatante să vadă toate țintele de maximă importanță de pe câmpul de luptă, să poată executa lovituri directe asupra oricărei ținte, să distrugă țintele din zona de nimicire / lovire.

În același timp, dependența de mijloace a acțiunilor a determinat și schimbări în tacticile și modul de întrebuințare a arsenalului militar. Singură, tehnologia nu poate realiza o adevărată revoluție în domeniul militar, fiind mai important modul cum sistemul militar se adaptează și se ajustează la cerințele noii tehnologii. În acest sens, pe lângă sistemele militare și conceptele operaționale care sunt, fără îndoială, foarte importante, un rol deosebit îl are atitudinea doctrinară ce decurge din comanda politică și politico-militară. **Preocupările statelor lumii de a preveni și combate fenomenul terorist** nu au scăpat analiștilor. Literatura de specialitate consemnează faptul că eforturile de ținere sub control a terorismului comportă: antiterorism, contraterorism și combaterea (contracararea) terorismului.

Combaterea terorismului la nivel mondial, regional și național cunoaște, în ultima perioadă, noi parametri, ca urmare a pericolului tot mai crescând manifestat de acest fenomen la adresa securității statelor, dar și ca reacție la proliferarea cunoscută în ultimii ani. În acest sens, **războiul de alianță** sau, după caz, de coaliție poate fi considerat soluția ce va fi adoptată cu predilecție. Fără îndoială, forța de răspuns a NATO este o soluție

¹ Cf. dr. Grigore Alexandrescu, dr. Nicolae Dolhin, dr. Constantin Moștofle, *Fizionomia acțiunilor militare*, Ed. UNAp., București, 2004, Fond biblioteca UNAp., cota C.501, p.11.

adecvată la provocările adresate securității și stabilității regionale și globale.

Dar la începutul secolului al XXI-lea este încă dificil pentru forțele militare convenționale să contracareze acțiunile asimetrice ale unor forțe paramilitare sau teroriste care acționează altfel decât conform principiilor și regulilor artei militare și care nu respectă normele de drept internațional, ca să nu mai vorbim de normele dreptului internațional umanitar.

Relația de asimetrie care, în prezent, în unele cazuri, nu favorizează forțele armate în conflict cu actori nonstate, se va modifica în favoarea celor dintâi, odată cu dezvoltarea unor capacități de excepție în **domenii de graniță ale științei și tehnologiei** (biotehnologia, nanotehnologia, mini- și micro-robotica, psihotehnologia etc.²) și utilizarea lor în mod extensiv. Toate aceste noi domenii de confruntare asimetrică (neconvenționale, ca și conflictele al căror scop se dorește să-l deservească), ce presupun intervenția și exploatarea unor tehnologii de ultimă generație, sunt foarte costisitoare și sunt, deocamdată, doar la îndemâna unui număr restrâns de state, dintre cele mai dezvoltate tehnologic. Ele prefigurează noi dimensiuni ale asimetriei în domeniul capacităților militare, la care actorii nonstate, indiferent care sunt ei, nu au încă acces. Prin utilizarea acestor tehnologii novatoare pe scară largă, depășind faza de experiment în care se află multe din ele în prezent, controlul spațiului de confruntare va deveni mai eficace, iar adversarii care nu dețin sisteme de armament bazate pe noile tehnologii nu vor mai putea beneficia de unele avantaje pe care le au în prezent, cum ar fi posibilitatea concentrării forțelor și a efectelor unor acțiuni pentru a realiza surprinderea inamicului.

Războaiele începutului de mileniu pun în fața forțelor destinate să le poarte unele cerințe inedite: structuri profesionalizate, tot mai bine înzestrate, diversificate și specializate, cu capacitate accentuată de a desfășura acțiuni decisive, dinamice, violente, manevriere, cu un grad mare de continuitate, simultan pe toată adâncimea dispozitivelor acționale; structuri

cu autonomie acțională; renunțarea la structuri „prefabricate” în favoarea constituirii de grupări de forțe la specificul fiecărei misiuni în parte; capacitate superioară de conducere a forțelor și mijloacelor aflate la dispoziție, în timp real; perfecționarea și instruirea permanentă a personalului, pentru a fi în măsură să utilizeze mijloace, tehnici, tactici și proceduri de ultimă generație; adaptarea doctrinelor, formelor și procedeele de acțiune la nivelul tehnologiei din dotare etc.

În viitorul nu prea îndepărtat, rolul forțelor terestre, care au început să dobândească și o componentă aeriană, va rămâne, în continuare, acela de a pregăti câmpul de luptă din punct de vedere al informațiilor (folosind structuri din ce în ce mai specializate în acest domeniu), de a ocupa și a menține teritoriul și astfel, de a impune inamicului, în final, condițiile stabilite de învingător. Este puțin probabil ca forțele terestre să intre în acțiune înaintea desfășurării unor acțiuni aeriene și/sau navale de nivel strategic.

Se consideră că ideea de **ofensivă** va triumfa în concepția **marilor puteri**. Mai întâi, datorită faptului că lupta informațională permite adoptarea unei atitudini ofensive, prin cunoașterea și dezinformarea inamicului, într-o dinamică oricât de accentuată. Ideea centrală este că atacatorul poate, pe baza acestor avantaje, să creeze breșe în sistemul defensiv al apărătorului, mai rapid decât acesta le poate acoperi. În al doilea rând, armamentul de înaltă precizie anulează avantajul deținut de apărător, prin amplasarea în poziții întărite și apărate. În al treilea rând, apărătorul are mai puțin timp să se refacă în urma loviturilor primite și să riposteze în mod eficace.

În lupta de **apărare** este de așteptat trecerea de la o formă de luptă și operație la alta în cursul aceleiași misiuni a unei mari unități/unități, ca de altfel și în cazul acțiunilor militare de restabilire a ordinii constituționale. Acest fapt rezultă din necesitatea menținerii permanente a adversarului sub presiunea loviturilor noastre, în vederea temporizării acțiunilor sale și pentru crearea condițiilor favorabile de trecere la acțiuni decisive împotriva acestuia.

Importanța forțelor aeriene este tot mai mare, operațiile duse în spațiul aerian și din

² Cf. Gl.lt. dr. Eugen Bădălan, Gl.bg. dr. Teodor Frunzeti, *Asimetria și idiosincrasia în acțiunile militare*, Centrul tehnic-editorial al Armatei, București, 2004, pp.110-115.

aer având un rol și o pondere crescândă în cadrul operațiilor militare întrunite. Acest rol rezultă din capacitatea forțelor aeriene de a lovi rapid, prin surprindere și cu o mare putere de distrugere obiectivele vitale ale adversarului, cu efecte puternice și de lungă durată asupra capacității de reacție și a coerenței acțiunilor de răspuns. Datorită tehnologiilor de vârf cu care sunt dotate, sistemele aeriene de cercetare și lovire au depășit stadiul de elemente ajutoare ale celorlalte categorii de forțe ale armatei, chiar tind să devină elementul decisiv și constituie o prezență obligatorie, indispensabilă în confruntarea militară.

Forțele navale, pe lângă rolul consacrat în proiecția forțelor în teatrele de operații, odată cu instalarea pe nave a sistemelor cu înaltă precizie de lovire și rază de acțiune corespunzătoare, tind să capete, în cadrul operațiilor militare integrate, un statut tot mai pregnant de forță de asigurare și de sprijin a acțiunilor duse de celelalte categorii.

În ultimele conflicte și-au făcut tot mai mult simțită utilitatea mijloacele din Cosmos (nu însă și forțele cosmice). Credem că nu se exagerează când se afirmă că era războiului cibernetic purtat de soldatul mileniului trei

într-un spațiu digitizat și pluridimensional (terestru și subteran, maritim și submarin, aerian și cosmic, în ciberspațiu pe de o parte, politic, economic, militar, informațional, psihologic și cultural pe de altă parte) nu este departe³. Noile concepte operativ-tactice și strategice prefigurate pentru începutul secolului al XXI-lea, cum sunt "ARMY-21", "AIR-FORCE-21" sau "FOCUS-21", vor da o și mai mare amploare operațiilor și luptei, integrând pe câmpul de luptă armele și sistemele de arme create pe baza celor mai noi tehnologii, cu o mare putere de distrugere.

Acțiunea militară devine tot mai mult un domeniu organizat și planificat, **precum o afacere economică**, o investiție în adevăratul sens al cuvântului, în care se pot obține câștiguri maxime cu cheltuielile și resursele existente (disponibile), deci o întreprindere care să aducă profituri timp îndelungat. Ca urmare, comandanții și statele majore vor fi obligați să aibă în vedere considerente precum identificarea și analizarea „centrelor de greutate economică” ale inamicului, intervenția în circuitele de finanțare ale acestuia, planificarea întrebuințării armamentului, tehnicii și echipamentelor în funcție de exigențele operaționale, performanțe, dar și de vechime, termene de expirare, bugetele viitoare etc.

³ Cf. Gl.lt. dr. Eugen Bădălan, Gl.bg. dr. Teodor Frunzeti, *Asimetria și idiosincrasia în acțiunile militare*, Centrul tehnic-editorial al Armatei, București, 2004, p.201.

ÎNTREBUINȚAREA FORȚELOR SPECIALE PENTRU COMBATEREA TERORISMULUI

Lieutenant-colonel GHEORGHE PAVEL *Forces terrestres/ Roumanie*

Résumé:

Le terrorisme, ce "fleau" mondiale, a connue naissance aux véritables controverses dans l'adaptation des stratégies d'utilisation des forces armées pour combattre les actions de ce genre.

De la multitude de stratégies, il semble, à ce moment les forces qui répondent adéquatement à ce mode de mener la guerre sont les "Forces Spéciales".

Selon moi ces structures des forces, à cause de leurs capacités de manœuvre et à une palette diversifiée des actions, répondent mieux aux conditions « de la guerre du troisième vague »

În decursul ultimilor 20–25 de ani, societatea mondială s-a confruntat, în permanență, cu un fenomen precum terorismul internațional la scară mare, foarte diferit în ceea ce privește formele și procedeele de acțiune.¹ Confirmarea acestui fenomen este atestată de enumerarea, care este departe de a fi completă, a celor mai cunoscute acțiuni teroriste: în 1972, în timpul Jocurilor Olimpice de la München, când gruparea „Septembrie Negru” a împușcat echipa de atletism a Israelului; în 1983 a avut loc o explozie în cazărmile Infanteriei Marine a S.U.A. din Beirut, iar în luna decembrie a aceluiași an, la ambasada americană din Kuweit; în 1984–1985 incidente asemănătoare au avut loc pe aeroporturile internaționale din Frankfurt, Roma și Viena; în 1988 pe cerul Scoției a explodat avionul liniei PAN AMERICAN (au murit 259 de pasageri).

Perioada de după anii 1990 se caracterizează prin escaladarea terorismului. Conform opiniei specialiștilor americani, acesta va constitui un pericol real în viitor (exemple: acțiunile teroriste din 11.09.2001, 11.03.2004, 07.07.2005). Se consideră că acțiunile teroriste vor fi întreprinse activ atât asupra militarilor „Alianței Nord-Atlantice (ANA)”, cât și asupra obiectivelor militare și socio-economice, pentru a avea un impact psihologic foarte mare asupra populației,

autorităților și organismelor internaționale.² În Regulamentul oficial FM 33–I al Trupelor de Uscat ale SUA - „Operații psihologice” – se arată că „terorismul a devenit parte componentă a strategiei anumitor forțe, de aceea Forțele Armate trebuie să fie gata de a acționa în aceste condiții”. Totuși trebuie remarcat faptul că, în concepția analiștilor militari, până în prezent nu există o interpretare unică și identică a termenului de terorism, unii experți considerând aceasta ca o acțiune pur criminală și de aceea sunt de părere că lupta împotriva lui trebuie dusă numai de către organele de protecție juridică. Alții (mai ales specialiștii militari) atribuie terorismului categoria de „acțiune de luptă” și avansează ideea întrebuițării forțelor armate pentru a se opune acestuia.³

În prezent, se folosesc cel puțin trei definiții ale terorismului, adoptate de Departamentul de Stat, Biroul Federal de Investigații și de Departamentul Apărării. Conform opiniei experților americani, cea mai acceptabilă, mai ales în domeniul militar, este formularea susținută de Pentagon.

Conform interpretării respective, prin terorism se înțelege folosirea violenței în mod ilegal, pregătită din timp (dar și probabilitatea unei asemenea acțiuni), desfășurată asupra

¹ Paul Vasile, *Asimetria strategică, riscuri, amenințări și conflicte asimetrice*, Editura DBH, București, 2001, p.37.

² Brian Jenkins, *The potential of nuclear terrorism*, RAND, 1997, p.76.

³ Caleb Carr, *Terrorism as warfare*, Policy Journal, 1996, p.456.

unei persoane sau a proprietății acesteia în scopul de a constrânge guvernul (societatea, statul) să ia o hotărâre care să vină în întâmpinarea cerințelor forțelor teroriste. În acest context, terorismul este considerat ca o acțiune criminală. Se consideră că, în conflict, acesta va fi folosit în combinație cu alte modalități de luptă (propaganda, executarea operațiunilor psihologice, desfășurarea acțiunilor cu partizani), precum și atunci când toate celelalte mijloace de acțiune (politice, economice și diplomatice) au fost epuizate.

Pornind de la o asemenea interpretare a terorismului, specialiștii americani au elaborat bazele juridice și organizatorico-funcționale ale activității antiteroriste a Forțelor Armate, cu implicații în ceea ce privește întrebuintarea Forțelor Speciale.⁴

Bazele juridice stabilesc clar responsabilitățile organelor militare și ale persoanelor cu funcție de răspundere în lupta cu terorismul îndreptat împotriva personalului, precum și a oricăror obiective militare. Din punct de vedere legislativ, acestea sunt consfințite în „Codul SUA” (Titlul 10 „Forțele Armate”, 1989), precum și în instrucțiunile și regulamentele aprobate de Departamentul Apărării (ministrii categoriilor de forțe armate) cu valoare de acte juridice: AR 210-10 „Administrația” (1988), FM 100-20 „Acțiuni militare în conflictele de mică intensitate” (1990), AR 190-52 „Lupta cu terorismul și cu alte acțiuni, îndreptate împotriva obiectivelor militare” (1986).

În conformitate cu reglementările juridice de bază, care se referă la activitatea antiteroristă a forțelor armate, specialiștii militari trebuie să aibă în vedere următoarele:

- stabilirea clară a condițiilor de executare a operațiunilor antiteroriste cu participarea formațiunilor luptătoare, în cazul comiterii unui atac terorist;

- coordonarea obligatorie a tuturor acțiunilor organelor militare, ale structurilor și persoanelor cu funcții de răspundere, cu Biroul Federal de Investigații - determinat de faptul că, potrivit legislației americane, responsabilitatea pentru lupta împotriva teroriștilor care săvârșesc acțiuni armate împotriva cetățenilor Statelor Unite, inclusiv a militarilor, atât în partea

continentală a țării, cât și în străinătate, revine acestui «Birou».

- responsabilitatea comandanților de la toate eşaloanele pentru menținerea legalității și ordinii în unitățile militare sau în obiectivele militare situate în partea continentală a SUA și în afara acestora (ei au dreptul să întreprindă toate măsurile pentru a riposta la orice acțiune teroristă, până la întrebuintarea **forțelor și mijloacelor speciale** pentru a proteja personalul împotriva unui atac, precum și a armamentului și tehnicii de luptă; în cazul săvârșirii atacului terorist împotriva unui obiectiv militar amplasat în străinătate, comandantul are aceleași drepturi, dar și obligația să își coordoneze acțiunile cu reprezentantul țării unde staționează și cu Departamentul de Stat al SUA);

- întrebuintarea forțelor armate/forțelor speciale în lupta împotriva acțiunilor teroriste, în afara raionului de dislocare, se realizează numai conform directivei președintelui (în acest caz unitățile și subunitățile corespunzătoare execută misiunile încredințate, acționând conform instrucțiunilor Biroului Federal de Investigații);

- anchetarea acțiunii teroriste și a urmărilor acesteia, efectuată de către personalul de investigații prevăzut în statutul categoriilor de forțe armate, în cazul săvârșirii acțiunii pe teritoriul obiectivului militar sau chiar împotriva acestuia, independent de locul de dislocare – în partea continentală a SUA sau în afara teritoriului acestora (în cazul din urmă, la acest proces participă în mod obligatoriu reprezentantul țării unde staționează trupele americane).

Baza juridică a activității antiteroriste a Forțelor Armate a devenit, practic, punctul de plecare pentru organizarea și funcționarea structurilor militare corespunzătoare. Scopul acestora este planificarea prealabilă și minuțioasă, pregătirea și realizarea măsurilor antiteroriste.

Structurile organizatorice din compunerea Forțelor Armate ale SUA, participante la lupta cu teroriștii, sunt capabile, după opinia specialiștilor americani, să soluționeze destul de eficient problemele care le revin. Totodată, acțiunile practice ale acestora sunt justificate juridic, confirmate de legislația Statelor Unite privind activitatea antiteroristă a Forțelor Armate în general și a Forțelor Speciale în mod excepțional. Și totuși, analizând atent forțele destinate în mod special pentru contracararea terorismului, rezultă

⁴ Walter Laquer, *Postmodern Terrorism*, Foreign Affairs, University Press, New York, 1998, p. 312

foarte clar că acestea sunt de sorginte specială. Este de ajuns să facem o "radiografie" a misiunilor ce le aveau de îndeplinit marile unități și unitățile de Forțe Speciale înainte de anul 2000, precum Regimentul 75 Rangers (Beretele Negre), Detașamentul Operativ Delta Force, Grupurile cu destinație specială Beretele Verzi, și ce misiuni au de îndeplinit acestea la începutul acestui secol.

Reorientarea către întrebuințarea Forțelor Speciale împotriva terorismului, dezvoltarea concepției și strategiei de întrebuințare a acestor forțe pentru combaterea acestui "flagel" cu efecte majore atât în plan socio-economic și politic, cât și în plan psihologic, are la bază asemănarea dintre caracteristicile acțiunilor și obiectivele urmărite, astfel:

- se desfășoară, de regulă, în afara teritoriului național sau la distanțe mari de locația de bază;

- au mare caracter de autonomie/independență;

- sunt de regulă clandestine (secrete/ascunse);

- acțiunile sunt desfășurate de grupuri mici;

- loviturile sunt punctuale/chirurgicale ;

- efectele distructive sau psihologice sunt majore;

- țintele sunt reprezentate de "centre de greutate" politice, socio-economice sau militare;

- acțiunile sunt atât de natură clasică/convențională, cât și neconvențională, purtând, de cele mai multe ori, amprenta luptei de guerilă;

- au risc ridicat în ce privește neîndeplinirea obiectivelor/deconspirarea acestora și recuperarea forțelor ;

- scopul/obiectivul acțiunilor se manifestă, de regulă, în plan strategic (politic, socio-economic sau militar) ;

- determină schimbări majore în adoptarea de concepte și strategii militare.

Lista ar putea continua, dar opinia mea este că o analiză pertinentă numai a acestor caracteristici impune automat elaborarea unor strategii de combatere a terorismului care să respecte o lege, definitorie spun eu, a luptei armate, și anume "concordanța dintre scopuri/obiective, forțe și mijloace". În acest context, afirm că Forțele Speciale cu structurile sale flexibile și cu mobilitate ridicată sunt capabile să răspundă în totalitate acestor strategii.

NECESITATEA DE INTEGRARE A LOGISTICII CU OPERAȚIILE

Commandant BIXI-POMPILIU MOCANU *Forces terrestres / Roumanie*

Résumé:

Le déroulement des actions militaires en Afghanistan et en Iraq, ont mis en relief devant les spécialistes militaires de tout le monde les discussions concernant les possibilités offertes par les actuelles structures militaires de riposter à de nouveaux risques et à de nouvelles menaces à l'adresse de la paix et de la sécurité globales, ayant en vue tant la modalité de constitutions que les capacités d'action et la dotation actuelle des grandes unités et des unités combattantes.

L'appui logistique offert aux forces qui ont participé à ces actions militaires a bénéficié des mêmes considérations, par le présence de nombreuses observations visant la capacité, la dotation et la possibilités d'action des unités, sous-unités de logistique d'intervenir à temps, au bon moment pour satisfaire les besoins réels des unités combattantes.

Viața internațională de la începutul acestui secol și mileniu pare să fi intrat într-o perioadă extrem de complexă și contradictorie ca urmare a mutațiilor intervenite în lume după încheierea Războiului Rece și evenimentele de la 11 septembrie 2001, momente care au marcat declanșarea războiului antiterorist la nivel global. Evenimentele care s-au succedat, de cele mai multe ori cu repeziciune, n-au evoluat întotdeauna în conformitate cu prognozele elaborate de către analiștii politico-militari și, de cele mai multe ori, cu așteptările opiniei publice. În acest context internațional a început să se manifeste preocuparea pentru depistarea modalităților de gestionare a factorilor care pot provoca marile crize în plan economic, politic sau religios.

Aceste transformări au determinat, implicit, schimbarea hărții geopolitice și geostrategice a lumii și continentelor și au influențat în mod categoric fenomenul militar. Tendințele de evoluție din acest domeniu denotă continuarea acestor procese și apariția altora noi. În aceste condiții, fenomenul militar va fi expus aceleiași rate a schimbărilor.

Influența acestor acțiuni asupra fenomenului militar este dublată de evoluția proceselor proprii, interne, care determină

lărgirea considerabilă a sferei sale de cuprindere, diversificarea preocupărilor responsabililor militari pentru găsirea unor soluții viabile la problemele nou apărute.

După evenimentele de la 11 septembrie 2001, armatele țărilor membre ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (OTAN), sub impulsul procesului de transformare și restructurare venit din partea armatei SUA, au trecut la reorganizarea forțelor lor militare, pentru a putea crea capacitățile de răspuns la noile riscuri și amenințări venite din latura asimetrică a acestora.

Rezultatul acestor transformări destul de generoase nu a fost pe măsura așteptărilor, unii analiști militari în domeniu spunând că a eșuat din cauza lipsei de sprijin care trebuia să fie primit din afara armatei, iar din această cauză au fost temporizate anumite acțiuni ale organismului militar în dorința acestuia de a se adapta la noile provocări apărute la nivel geostrategic.

Evenimentele militare derulate în Afghanistan și ulterior în Irak au determinat, prin modalitatea asimetrică, iar uneori disimetrică de desfășurare, o serie de adânci transformări ale armatelor țărilor participante la aceste conflicte.

În acest sens, în acțiunea de reorganizare și redotare a armatelor naționale cu ultimele cuceriri ale științei și tehnologiei moderne, statele puternice din punct de vedere economic și militar au acționat într-o izolare relativă, pentru testarea și dezvoltarea noilor arme ce vor intra în serviciul forțelor luptătoare: toată gama de armament care echipează aviația militară, armament de infanterie ușor și greu, material de artilerie cu trageră rapidă de toate calibrele și proiectilele aferente, autovehicule de luptă și de transport etc.

La fel ca în celelalte țări membre OTAN, amplul proces de transformare în care armata română este angajată în momentul actual, vine să sublinieze încă o dată faptul că atingerea obiectivelor propuse depinde de o serie de factori, între care timpul contează cel mai mult, deoarece el nu se poate dilata sau comprima după dorința unora sau altora.

Plecând de la aceste considerente, factorii de decizie ai armatei române, atât la nivelul conducerii politice, cât și la nivelul conducerii militare, au considerat necesar să impulsioneze cursul procesului de transformare a forțelor armate, pentru a putea răspunde noilor provocări, din ce în ce mai complexe, pe care acestea sunt chemate să le rezolve.

Acest amplu proces nu a ocolit nici sistemul logistic și componentele sale, îndeosebi structurile de execuție, care, în conformitate cu proiecția sa viitoare, se dorește a fi realizat în concordanță cu fizionomia modernă a acțiunilor militare.

Acest lucru impune ca marile unități, unitățile și subunitățile de logistică să devină modulare, flexibile și integrabile aidoma componentelor forței, bazate pe elemente unitare de asigurare cu muniții, carburanți, alimente și echipamente, ale căror consumuri nu mai seamănă cu cele din conflictele secolului trecut.

Altfel spus, un sistem logistic performant poate crea condiții pentru ca forțele care acționează într-un teatru de operații să acționeze ziua și noaptea, în orice condiții de teren, climă, timp, anotimp și stare a vremii și în conformitate cu noile cerințe ale câmpului de luptă.

Dacă ar trebui să facem o delimitare clară a tot ceea ce reprezintă o acțiune militară, am putea spune că avem de-a face cu trei

domenii majore de activitate¹: acțiunile (operațiile) în sine, informațiile (necesare desfășurării tuturor activităților) și ansamblul de activități denumit sprijin logistic:

- **operațiile**, în care comanda acțiunilor militare este centrală și în care efortul forței este cerut pe întreaga gamă de operații pentru a răspunde obiectivelor naționale strategice, operative sau tactice;

- **informațiile** (inclusiv supravegherea și recunoașterea), în care senzorii, sursele și analiza sunt folosite pentru furnizarea datelor, informațiilor, cunoștințelor, precum și pentru înțelegerea situației tactice, operative sau strategice și a mediului global de securitate al momentului;

- **sprijinul logistic**, în care sunt planificate și implementate pregătirea, operaționalizarea și susținerea celor două.

Din punct de vedere al operațiilor desfășurate anterior anului 2000, sprijinul logistic a avut o abordare bazată pe cantitate și acumulare, pentru a satisface nevoile operaționale, generând muni de materiale, echipament și tehnică, și și-a măsurat eficiența prin zile de aprovizionare. Ne fiind exclusă conceptual, acumularea va continua să funcționeze acolo unde cererea poate fi anticipată sau calculată și unde situația permite să se constituie linii logistice sau acolo unde riscul constituirii de excedente este minim.

Abordări ceva mai vechi, de genul *sprijin logistic la timpul potrivit și la momentul oportun (just in time)*, au reprezentat până nu demult o soluție la problemele generate de nevoile trupelor de a desfășura acțiunile militare, mai bine spus o încercare de a aplica practicile comerciale în armată pentru a face mai eficient sistemul logistic. Indicatorul său principal a fost durata fluxului sau ritmul fluxului de aprovizionare. Acest concept (*just in time*) a funcționat de cele mai multe ori mulțumitor, însă nu trebuie să uităm faptul că, într-un mediu dinamic, poate introduce acumulări necontrolate de materiale, deoarece lanțul de distribuție a materialelor este relativ fragil și rigid, devenind vulnerabil atunci când derularea rapidă a acțiunilor militare impune satisfacerea unor nevoi sporite.

Eforturile curente depuse pentru modernizarea logisticii se axează pe creșterea

¹Operational sense and respond logistics: coevolution of an adaptive enterprise capability, Department of Defense USA, Office of Force Transformation, 2004, p.13.

eficienței sistemului, reducerea amprenteii mobilității forțelor asupra sa, pe implementarea contractelor bazate pe performanță și crearea mediului de partajare a datelor logistice. Mai nou, sunt aplicate acum sisteme de planificare a resurselor și sisteme de management al relațiilor cu consumatorii, sisteme împrumutate din sectorul comercial. Totuși ultimele abordări în domeniul logistic nu au condus la realizarea unui tip de sistem logistic adaptabil, bazat pe efecte, care să sprijine operații modulare, dinamice, distribuite în timp real. Ele au sprijinit destul de bine crearea acelor lanțuri de distribuție liniare, care, chiar dacă au un anumit grad de predictibilitate și își pot autoregla activitatea, vor putea sprijini doar acțiunile militare ale unor forțe tradiționale, ierarhice, bazate pe un sistem de comandă și control tradițional.²

Datorită nevoilor sporite de integrare a acțiunilor celor trei domenii menționate mai sus, a apărut și este dezvoltat la momentul actual, în toate armatele membre OTAN, conceptul de Logistică Bazată pe Rețea (Network Enabled Logistic - NEL), care reprezintă un concept revoluționar în materie de sprijin logistic, deoarece întărește viziunea întrunită asupra forțelor militare (în special în domeniul logistic) și vine în sprijinul celorlalte concepte noi din domeniul operațiilor și informațiilor. Elaborarea și ulterior implementarea acestui concept în armatele țărilor membre OTAN are în vedere o serie de teorii:

- cele trei domenii ale acțiunilor militare vor deveni total integrate;
- rolul și funcțiile acestora se va modifica ca urmare a acestei integrări;
- acțiunile militare vor fi larg distribuite și vor necesita adaptarea la noul mediu de securitate;
- vor fi necesare mecanisme dinamice de adaptare a comenzii și controlului, precum și a logisticii pentru integrarea domeniilor acțiunilor militare;
- integrarea va transforma activitățile fiecărui domeniu pentru a răspunde mai bine obiectivelor acțiunilor militare viitoare.

NEL reprezintă un concept operațional, bazat pe rețea, axat pe informație, care permite desfășurarea operațiilor întrunită bazate pe efecte și asigură precizie și flexibilitate în acordarea

sprijinului logistic. El se bazează pe procese fizice și funcționale versatile, adaptabile, autosincronizante și dinamice. El planifică, anticipează și coordonează acțiuni ce asigură succesul în toată gama de operații militare. NEL necesită mutații doctrinare și structurale, dar furnizează coerență comenzii și controlului, operațiilor, logisticii, informațiilor, supravegherii și recunoașterii. Implementat inițial ca o capacitate de a se acorda sprijinul logistic încrucișat între diferite structuri, NEL asigură acum o rețea de resurse și capacități logistice. În cadrul acesteia, fiecare entitate, atât militară cât și comercială, poate deveni fie consumator, fie furnizor al logisticii. Astfel se asigură flexibilitate, robustețe, precum și posibilitatea măsurării efectelor sprijinului acordat operațiilor întrunită.

NEL, așa cum am arătat anterior, este ancorat în teoria RBR și în practica acțiunilor întrunită. Își are rădăcinile în știință: teoria rețelelor, teoria sistemelor complex adaptabile, teoria haosului. Unele din ideile de bază ale NEL, care pot fi întâlnite în literatura și practica științifică și comercială, reflectă aplicarea teoriei și principiilor RBR:

- cererea este, în ultimă instanță, imprevizibilă, deci succesul depinde de viteza recunoașterii modelului acesteia și de viteza de răspuns;
- cel mai bun lanț de aprovizionare nu mai este cel optimizat, ci acela care este foarte flexibil și este, în mod considerabil, mai mult o rețea decât liniar. Într-adevăr, nu mai este un lanț, ci un *mozaic* de sprijin și servicii care se adaptează în mod dinamic la contextul operațional, la evoluția misiunii, situației, mediului și stării forțelor;
- structurarea unităților și subunităților logistice în entități modulare, dinamic reorganizabile, care să poată negocia una cu alta indiferent unde sunt dispuse; ele vor înlocui actualele structuri logistice statice, iar însăși organica acestora va suferi modificări pe timpul operației, în funcție de situație.

În acest context apreciem că, în momentul actual, conceptele militare și logistice nou apărute în domeniul militar influențează și contribuie la modificarea contextului operațional. Apreciam că, prin nevoia sporită de integrare cu sistemul de comandă și control al forțelor luptătoare, sprijinul logistic va permite în viitorul apropiat

² Col. Benone Andronic, "Determinări logistice ale războiului bazat pe rețea", Gândirea Militară Românească, nr. 6, 2004, p.30.

mai multe opțiuni de acțiune în vederea respingerii (interzicerii) acțiunilor inamicului în faza inițială sau pentru obținerea succesului cu eforturi minime. Altfel spus, prin modificarea situației inițiale, se poate obține efectul dorit – schimbarea situației în care se află un inamic virtual.

Experimentat în Afghanistan și Irak, Războiul Bazat pe Rețea (RBR) a adus numeroase exemple ale beneficiilor obținute prin implementarea acestor noi concepte în domeniul logistic, care în final au condus la creșterea ritmului de luare a deciziilor. Apreciem că sprijinul logistic al unor noi structuri militare, care vor fi organizate pe principiile Războiului Bazat pe Rețea (RBR), va necesita:

- lărgirea spectrului surselor de aprovizionare;
- derularea unor operații logistice pentru forțe integrate în rețea, ce pun accent pe viteza comenzii, calitatea efectelor și capacitatea de adaptare;

- implementarea, menținerea și distribuirea în timp real a imaginii logistice relevante comune, precum și a imaginilor tactice/strategice asociate acesteia;

- sprijin logistic pentru desfășurarea rapidă a forței și pentru operații rapide și decisive ale acesteia, inclusiv prin folosirea flexibilă a bazelor și manevrelor tip forță-obiectiv.

În domeniul logistic, imperativele transformării au impus adaptarea la noul mediu de securitate, la noile concepte ale operațiilor militare, precum și pentru îmbunătățirea și transformarea domeniilor funcționale ale logisticii. Aceste obiective includ³, printre altele:

- eliminarea lanțurilor de aprovizionare tradiționale;

- sprijinul operațiilor expediționare prin amplasarea de baze flexibile;

- lărgirea spectrului sprijinului logistic între categorii de forțe, între aliați sau cu resursele locale ale țării-gazdă;

- eficientizarea sprijinului bazei strategice de pe teritoriul național;

- reducerea riscului operațional datorat logisticii (de ex: eliminarea pauzelor operaționale generate de logistică);

- sprijinul cognitiv al deciziei logistice, în special în anticiparea nevoilor de sprijin logistic;

- integrarea în rețea a resurselor logistice, pentru toate categoriile de sprijin logistic;

- demasificarea structurilor de sprijin logistic;

- prioritzare globală și optimizare locală a sprijinului logistic;

- actualizarea permanentă a operațiilor logisticii conform evoluției intenției comandantului și situației tactice;

- sprijinul logistic în toată gama de operații militare.

În conformitate cu cele prezentate, principiile logistice ale NEL scot în evidență aspectele prezentate în continuare.

Adaptabilitatea și viteza. Cererea este, în ultimă instanță, imprevizibilă. Sprijinul eficace depinde astfel de adaptabilitate și de viteza de răspuns. Rețelele logistice se vor autosincroniza prin crearea unui mediu comun și a unor seturi de obiective comune pentru satisfacerea cerințelor operaționale, la punctul de efect.

Eficacitatea. Sprijinul logistic trebuie să se axeze pe intenția comandantului aflată în continuă evoluție, vizavi de situația tactică, operativă, strategică, de mediul în care evoluează acțiunile și de starea forțelor:

- opțiunile privind repartizarea misiunilor și sarcinilor trebuie asigurate prin analiza capacităților de sprijin;

- riscul operațional datorat logisticii trebuie recunoscut, analizat și diminuat.

Flexibilitatea. Susținerea operațiilor militare este eficace atunci când rețeaua de distribuție este mai degrabă puternic flexibilă, decât puternic optimizată. Aceasta necesită o bază de cunoștințe mai în detaliu a resurselor și o totală vizibilitate asupra acestora:

- baza resurselor sprijinului logistic trebuie lărgită: sprijinul logistic va funcționa între elementele și eşaloanele din cadrul unei categorii de forțe, între categorii de forțe, între parteneri de alianță/coaliție și între bazele strategice de pe teritoriul național;

- trebuie încurajată negocierea dintre aceste elemente pentru resurse/ capacități logistice, în vederea susținerii operațiilor bazate pe efecte;

- pe cât posibil, distribuția și transportul nu trebuie să depindă de constrângeri pe criteriul geografic;

- alte elemente solicitate pentru sprijin trebuie de asemenea identificate independent, chiar prin intervenția terților.

Modularitatea. Modularitatea implică vizibilitate asupra sistemului de sprijin logistic

³*Ibidem*, p.34.

organizat pe module de capabilități de sprijin, mai degrabă decât pe elemente structurale tradiționale.

Integrarea. Logistica adaptabilă și coerentă necesită o arhitectură IT sofisticată, care îngăduie comuniunea de informații, imaginea unică a spațiului de luptă, avertizare timpurie asupra consumurilor și necesităților, angajarea colectivă în urmărirea materialelor, precum și suport pentru reconfigurarea sa.

Având în vedere cele prezentate, considerăm că viitorul logisticii ține de rapiditatea cu care ea va răspunde noilor cerințe de integrare a sistemului de informații logistic cu cel al forțelor luptătoare, astfel încât operațiile și logistica să conlucreze într-o manieră optimă. Integrarea acestor entități va permite celor două compartimente să interacționeze în timp real, pentru a veni cu o soluție pertinentă, necesară comandanților în luarea deciziilor, astfel încât conlucrarea lor să fie focalizată și axată pe rețea.

În același timp, prin reducerea cantităților de tehnică, a echipamentelor, materialelor și forțelor implicate în managementul acestor materiale, se vor putea crea structuri flexibile cu mare capacitate de reacție, capabile să

acționeze în orice condiții de teren, anotimp și stare a vremii și într-o plajă largă de misiuni.

Concluzia la care se ajunge în urma parcurgerii acestui material⁴ este că ceea ce știam înainte că optimizarea contribuie la realizarea unui sistem logistic viabil și capabil de reacție nu mai este de actualitate, în condițiile în care un bun sistem logistic devine cel adaptabil și flexibil. Pentru a se putea realiza acest deziderat se dorește crearea unei strategii de abordare bazată pe rețea, care să îmbunătățească în mod considerabil integrarea dintre operații și logistică, deoarece simpla modificare a practicilor de până acum nu mai este de ajuns.

Atunci când aceste obiective vor fi atinse, logistica va reuși să asigure un sprijin real și eficient forțelor luptătoare, astfel încât misiunile stabilite să poată fi îndeplinite în condiții de maximă eficiență, indiferent de zona de desfășurare a acțiunilor militare, de timp, anotimp sau stare a vremii. În acest context, apreciem că sprijinul logistic al viitoarelor acțiuni militare capătă o nouă dimensiune, generată de multitudinea de factori care influențează aceste operații.

⁴ Gl.bg.(r) dr. Gheorghe Văduva, *Strategia acțiunilor rapide*, Editura AISM, București, 2003.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

***Redactor: Lily LEONTE
Tehnoredactor: Catherine PĂVĂLOIU***

**Bun de cules: 04.06.2006
Hârtie copiator: A3
Coli tipar: 25,5**

**Bun de tipar: 27.07.2006
Format: A4
Coli editură: 12,75**

Lucrarea conține 204 pagini.

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

**Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 319.59.69; 319.48.80/215; 307
Fax: 319.59.69**